

MAGYAR
REGÉNYIROK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti

MIKSZATH KALMAN

43

*Bethly Esztt
Kározy Béla*
II. kötet

MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja

MIKSZÁTH KÁLMÁN

43. KÖTET

KÁLOZDY BÉLA

írta

BEÖTHY ZSOLT

II.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1908

KÁLOZDY BÉLA

REGÉNY

IRTA

BEÖTHY ZSOLT

MÁSODIK KÖTET

KACZIÁNY ÖDÖN RAJZAIVAL

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1908

PH

3176

M3

köt. 43

Minden jog fentartva.

Franklin-Társulat nyomdája.

NEGYEDIK RÉSZ

Első kiadása megjelent 1875-ben.

XVII. FEJEZET.

A hurok.

A Vörös Bika kedvelt városvégi szálló volt Karámoson s nevét minden faluban jól ismerték az egész környéken, a melynek csak valami keresni valója volt benn a városban. Pedig szemügyre véve a nagy, de ócska épület roskatag falait, málló vakolatát, itt beszakadt, ott zöld mohával ékes zsin-dely fedelét és mérges, kikoplalt házőrzőit: akárki rájuthatott arra a következtetésre, hogy valaha még kedveltebb lehetett, mert fénynapjai már nyilván háta mögött voltak. Azonban hetivásárok alkalmával még most is elég tarka és mozgalmas képet mutatott az udvara, mely pusztának is beillett volna s melyre egy hosszú folyosónak füstös, négy-szögű oszlopai báméskodtak. Ilyenkor tele volt paraszt-szekerekkel, melyekből ködmenes atyafiak és menyecskék szedik le a megtömött zsákokat, megrakott kosarakat és tele borftókat, bokáig gázolva a sárga, szemetes lucsokban, mely télen sohasem fagy be és nyáron sohasem szárad ki. Izzig gazda, meg a három pulykatojás-képű csemete nem győzik hordani kifelé a sok hosszúnyakú üveget, beszédes vendégszeretettel forgolódván a sze-

kerek körül, míg a csont-bőr házikutyák mérges és irigy kaffogással kerülgetik a jó húsban levő falusi komondor-vendégeket, kiknek a hosszú séta sem ártott meg a kocsik mellett. Egy-egy élelme-sebb zsidó kihordja a portékáit s pántlikájával, bicsakjával, bajuszpedrőjével — egyre rázva dicsé-retükben ritka szakállát — sorra kínálgatja a bácsikat, kik zsfros bugyellárisaikat tapogatják és dörzsölgetik szemeiket a konyhából kitóduló rettenetes füst miatt. Rifke asszony, a vörös parókás korcsmárosné pedig estefelé annyi el nem kelt baromfit szed össze a hazafelé indulóktól potom pénzen, hogy akár abból magából eltarthatná egész pulykatozás-képű házanépét. Ez a zshivaj, vendég-sereg, jó kereset azonban hetenkint csak egyszer köszönt be a városvégi fogadóba.

Egyébkor a kapuja még kövekkel is be van támasztva s a rikító kékre mázolt korcsmaajtó felett szomoruan gubbaszkodik az a nevezetes vörös állat, melyről az egész épület nevét vette; hatalmas fejét csüggedten ereszti le s háta közepéről épen úgy van lepattogva a festék, mintha valamelyik szomszéd korcsmáros kenyéririgységéből doronggal jót húzott volna rá. Az egész udvar üres. lozig gazda vagy a kármentőben bóbiskol, vagy legeslegbelső szobájába vonulva, apróbb pénzüzletei foglalkoztatják, melyekre nézve a pántlikás és bajuszpedrős házalók kitűnő közvetítői. Rifke asszony az olcsón összeszedett baromfiaknak szenteli szabad napjait, különös figyelmet fordítván a jobb fajta tömő ludakra, melyeknek a czifra-boltosné és

Venyige-zsidó házánál mindig biztos piaczuk van. A pulykatojás-képű csemetéket sem tartják vissza üzleti érdekek a haladó tudomány komoly követeléseitől s a zsidó-iskolában torkuk szakadtából buzgólkodnak, bizonyosságot szolgáltatván rá, hogy — a természeti sajátságokat tekintve — az öt fő emberfajon kívül még egy hatodik is van: a zsidó tanítóknak nálunk már veszendőbe indult faja, mely a másik öttől különösen fülszerkezetének elpusztíthatatlansága által különbözik.

De vissza a korcsmába! Így köznapokon az ivó rendesen néptelen; legfőlebb egy-egy faluról érkezett fuvaros ha betekint, a ki már nem bírja ki messzebb a szomját s a hosszú asztalokról elzavarja a kedélyes játékba keveredett macskákat. Valósággal ritkaság volt, hogy így, mint ezen a reggel, három ember ült volna együtt a lóczán. A megszorodott gadóczy előljáróság volt, mely peres ügyének végét minden áron idebenn akarta megvárni s azért lakta meg már egynehány napja a Vörös Bikát. Ott könyökölt Haluska Péter, az öreg bfró és kurátor, ki görbe fésüvel szépen hátrasimított hosszú ősz hajával bátran beillett volna pátriárkának az első keresztyének között, a kiknek legfőbb egyházi méltóságai mind szegény parasztemberek közül kerültek. Ott könyökölt Kukkantó Mihály, kinek leghosszabb bajusza, de legrövidebb esze, legüresebb feje, de legtelibb erszénye volt az egész előljáróságban. Ott könyökölt végre a kis bfró és vicze-kurátor; templomsori legifjabb Öreg-Czirok Dániel, egy csinos,

szemfüles és jó beszédű legény, ki szerette minden szavát az elején kezdeni és a hogy okos emberhez illik, jól a szájába magyarázni mindent annak, a kivel beszél.

Miután elköltöttek volt reggeli szalonnájukat, ott könyököltek szótlan búsulásban mindahárman, hogy már most mitevők legyenek a rektor nélkül, a ki megfoghatatlan módon tegnap délután eltűnt közülök és mindez ideig — ellenére gyakori sóhajtozásaiknak — nem jelentkezett. Épen mikor legnagyobb lenne rá a szükség! A hosszú csöndet bíró uram törte meg, ki szép szürke bajuszát két oldalt megtörülgetvén, parancsoláshoz szokott, méltóságos hangján azt kérdezte szomszédjáról:

— Ugyan, kerested-e hát az éjjel a rektramot, te templomsori legifjabb Čreg-Czirok Dani?

A hosszú nevű kis bíró nagy körülírással ekként beszélte el éjtszakai kutatásának eredménytelenségét:

— Már hogyan kerestem volna, mikor kerestem! Hajszen úgy a lelkekre kötötte bíró uram; meg hát az eklézsia dolga sem utolsó, mondok, hát csak fölkelek a jó fekvő helyemből. A hogy először kinéztem, olyan fölséges egy ragyogó csillagos éjtszaka volt, hogy: no már, mondok, ilyet az ember nyár derekán is hébe-hóba lát csak. Tekintgettem én ott, bíró uram, mindenfelé, túled is, hozzád is, hanem a rektor urat bizony csak nem láttam én. Alig-alig hogy elszunnyadtam, hát olyan fránya egy álom jött a szememre, hogy valóságos kész nevetség volt. No, mondok, ha ez igaz lenne,

kétszer se mondatnám magamnak az Évivel; mert hát annyi volt az egész, hogy a legöregebb Ifjú-Czirokék Évijével a hidason összejöttünk volna, aztán... no! Hanem hát, mondok, Évikém, első a kötelesség, már minthogy nékem most a bíró uram meghagyta, hogy az elveszett rektort keressen. De biz én akárhogy szemeltem odakinn, másodszor se láttam én egyebet a gyönyörűségesen ragyogó menyországi csillagokon kívül. Pedig még a disznóólba is betekintettem; hátha véletlenül ott talált nyugalomra dűlni ő kigyelme. Mikor aztán hajnalott, hát meghuzogattam a keetek szüregjét, hogy: ha már négyen az isten akaratjából nem lehetünk, mondok, hát legyünk legalább hárman.

— Ühüm. Hát azért kis bíró keed ilyen gyereklegény korában, hogy jól ki tud ókumlálni mindent — hagyta helyben az előadást Kukkantó Mihály és az öregbíróval együtt jó darabig csodálkozott rajta, hogy ha egyszer Czirok Dani olyan lelkiismeretesen kutatta a rektort, hogyan nem akadt hát rá, ha csak a föld nem nyelte el?

A pátriárka azonban szükségesnek tartott még egy kísérletet s önérzettel emelvén föl fejét, megszólalt:

— Hallják keetek!

— Halljuk, bíró uram, — felelt az előljáróság.

— Már ezt a dolgot mink semmiesetre se hagyjuk ennyibe, mert nekünk holnap-holnapután a törvény előtt szükségünk lesz szószólóra. Aszondom én keeteknek, nem ártana, ha most már

fölöstököm után fényes nappal még egyszer körülnéznének.

A hivatalos buzgóság nem hiányzott egyik előjáróban sem. Egy szóra fogták a süvegüket és nagy készen nekiindultak a keresésnek. Kukkantó jobbra, Czirok Dani balra kerülte meg az udvart; hátul a gémes kútnál találkoztak, a vederből mind a ketten jót húztak és indultak együtt befelé hírt vinni az újabb kutatás eredményéről az ivóban elnöklő öregbírónak.

A patriárka végig simítván ősz haját és egyet rázván a szűrén, újra hajtogatni kezdte tisztos fejét.

— Már akkor úgy van! — mondá elkeseredett hangon. Tennap délután a vármegyeháza felé látta menni ez az lczig zsidó, aszongya. Meglássák keetek, hogy ott a törvényurak előtt addig hepcziászkodott a mi dolgunkban, míg ott fogták. Már csak vedd a süvegedet szerelmes öcsém, templomsori legifjabb Öreg-Czirok Dani és mint okos ember próbálj hírt hozni felőle.

A hír, melyet e megbízás folytán a kisbíró a vármegyeházáról hozott, váratlan és megdöbbentő volt. Azt hallotta ugyanis, hogy tegnap este felé a rektor úr itt az erdőben a Kálozdy nagyságos urat legyilkolta volna. Ő maga ugyan azt állítja, hogy mikor az eset történt, már akkor elvált a nagyságos úrtól, a ki hazafelé indult; egyszer csak sikoltást hall s véres fokossal és égnek meredő hajakkal elrohanni látja maga mellett a gyilkost; szalad, kiabál s végre megtalálja a legyilkolt testet. Uram segíts! Hanem a törvényurak nem hiszik

neki s míg ki nem sül az ártatlansága, becsukták Kálozdon a kastély pinczéjébe. Az egész Ignác hajdu beszélte, a ki épen strázsán áll a vármegye-ház-kapuban és mikor a Fütykös zsványt hajszolták a gadóczy határban, Kukkantó koma leányának lakodalmán is ott volt s ennél fogva tökéletesen megbizható ember.

— No, hallják keetek, — végzé szavait a szomorú postával érkezett Dani — ilyet, mondok, nem hallottam, mióta a bogádi árendásnak a bőrét lenyúzták, ha emlékszik még rá kigyelmed. Akkoriban lehetett, mikor a harkai gróf lakodalmazott; azután meg is fogták a zsványokat, hanem hát hogy összejátszottak volna a porkolábbal, aszonták, mert úgy elszabadultak az áristomból, hogy azóta is kergetik őket. De már ilyet, hogy a mi rektorunk valami ilyen szörnyüseséges gyilkosságba keveredjék, már azt csak éjjeli altomban sem álmodtam volna! Megyek is, mondok az Ignác hajdúnak, megyek lóhalálába, mer' a bíró uram odakinn a Vörös Bikában várakozik rám, hogy minél hamarább hírt vinnék neki.

Könnyű volt Daninak, ő az úton kényelmesen összeszedhette magát, úgy, hogy a tegnap este megdöbbentő eseményén kívül még a bogádi árendásnak évek előtt történt rémséges megnyuzatása számára is jutott gondolata. Hanem azok, a kiknek ilyen egyszerre nyakuk közé zudította az ujságát! Kukkantó komának úgy leesett az álla és meredten maradtak azok a nagy okos szemei, bíró uram pedig úgy hátratántorodott a falnak, mintha valami

kódorgó menykő odaültött volna előttük a hosszú asztal közepébe.

A hír annál megfoghatatlanabb volt, mert a rektort mind a hárman a világ legjámborabb, legalázatosabb és legbátortalanabb teremtésének ismerték. Ennélfogva egy pillanatig sem fogta el egyikük lelkét sem a gyanú, melynek folytán a szegény Gida a kálozdi kastély dohos pinczéjébe került, hanem csak azon álmélkodtak, hogy még távolró! is miként keveredhetett bele ilyen szörnyűséges dologba?! Miután ismét jobbról balra és balról jobbra könyököltek volna, a dolgok és az illedelem rendje szerint, ez alkalommal is bíró uram jutott először szóhoz.

— Azt sem tudom, hallják keetek, hogy mit gondoljak, — kezdé, újból végig törülgetve bajuszát. — Még ezer szerencse, hogy templomsori legifjabb Öreg-Czirok Dani öcsém ilyen fáinul kiókumláltái mindent és jó idején fülünkbe jutott a dolog. Iszen nincs itt ő kigyelme, hogy elbizná magát a beszédemben, hanem tudják-e keetek, hogy ilyen rektor nem minden bokorban terem? A kukoriczáját maga kapálja; a krumplifődjzeit mind vissza hagyta disputálni az ekléziának; a gyerekeket tavasszal nem szorongatja az iskolára; ha ablakja törik, nem hajszol bennünket üvegesér, hanem beragasztja papirossal; egész télen beéri egy fél öl fűtővel. Atyafiak, ha ezt most föl találják akasztani, ilyen rektort ebben az életben nem kapunk többet.

— A biz igaz, bíró uram — hagyta hely-

ben egy mély, szívből jött sóhajtással Kukkantó Mihály.

— Azért hát aszondom én keeteknek, — folytatta növekedő méltósággal Haluska — hogy ne hagyjuk az igazságát neki, hanem Dani öcsém nosza fogj be és meg se álljunk a kálozdi határig. Ott pedig tegyük le a hites bizonyosságot mellette, hogy az a jámbor még életében a légynek se vétett soha, hát igazság szerint most sem kellene neki áristomban ülni; meg hát hogy holnap-holnapután már a vármegyeházán ránk kerül a sor, ott pedig már csak ő neki kell majd helyt állani az igazságunkért. Nohát!

Templomsori legifjabb Öreg-Czirok Dániel, a milyen buzgó egy előljáró és kezes legény volt, csak kifordult-befordult és odajárt a szekérrel az ivó elé. Az atyafiak nagyban köpték a markukat, hogy ha addig élnek is, megszabadítják a rektort, föltápászkodtak a kocsira és nekiindultak az országútnak. Alig robogott el szekerük, megjelent az ivóban lezig gazda, a háziúrral, Tuzok Szaniszlóval, kinek sopánkodva bizonyítgatta, hogy ime egy árva szál vendége sincs; hogyan messe hát ki a bőréből azt a rettenetes nagy árendát?

Aznap, melynek reggelén e jelenet lefolyt, a kálozdi kastély harmadszor változtatott színt. Először kolostor volt; azután urasági kastélylyá változott; ma pedig valóságos törvényszéki épületté lett tanácstermekkel, irodákkal, hivatalnokokkal, pápaszemekkel, lúdtollakkal, zöld szem-ellenzőkkel, törvényszolgákkal, hajdúkkal és a megkívántató börtön-

helyiségekkel. Putzelberger főbíró úr még az éjjel megjelent az öreg Czéda esküdttel, egy orvossal, egy irnokkal, a csendbiztossal, öt hajduval és óriási csomag papirossal. A szegény rektort az első szóra a pinczébe csukatta, a cselédeket mind letartóztatta, minden kijárást őriztetett, a házbelleket az egymással való érintkezéstől eltiltotta, a vidék kutatását elrendelte, a prior-szobát magának irodául berendezte és a kihallgatásokat megkezdte.

Az udvar valósággal azt a benyomást tehetette mindenkire, mintha börtöné lenne. Az ablak-táblák mind be voltak téve s a kastély a félelmes környezetben olyan volt, mint egy vak ember, a ki nem mer mozdulni. Csak két ablakot takart a zöld függöny, mely mögött a szerencsétlen ifjú első életjeleit várták környezői. Az udvaron minduntalan lódobogás hangzott, a mint egy-egy hajdu levéllel, vagy üldözésből érkezett meg. A kapuban hajdúk ácsorogtak s dobtak oda egy-két sovány konczot a paraszt közönség mohó étvágyának, melylyel már kora reggeltől sűrű sorokban állta el a kastély minden bejárását. Egy-két kíváncsibb atyafi butykossal kínálgatta a mindentudó hajdu urakat s a fukar híreket, melyeknek ilyen módon birtokába jutott, kamatok kamataival bocsátotta forgalomba. A gyerekek megindultak a falakra, hogy az udvarra eső ablakokon bekukucskáljanak; de az igazság kérlelhetetlen szolgálai mindannyiszor gorombán lepiszkálták őket. A kerítéshez fölnyergelt lovak voltak kötve kantárszáraiknál fogva, hogy minden pillanatban kéznél legyenek, ha szükség talál lenni

rájuk. Időről-időre egy-egy úri hintónak káromkodva, csapkodva, fenyegetőzve csinált utat a parasztok közt kocsisa, kinek szavai harsónyan hangzottak ki a tompa morajból, melybe a szomorú ház körül minden hang elvegyült. Az érkezett urak tudakozódni siettek egyről-másról a kastélyba, elfojtott irigységet gerjesztve a külső néző közönségben; de oly gyorsan kijöttek s odább hajtottak megint, a mint csak lehetett. Olykor megnyílt egy földszinti ablak s az irnok özérnahangján kiáltotta be valamelyik hajdút, kit aztán kijöve telekor egész sereg butykos és kielégíthetetlen kíváncsiság fogadott. A féleszű Péter, kit rettentő bömbölése miatt Czéda esküdt úr saját felelősségére az istállóba csukatott, első rohamának csillapultával a félkörű ablakon keresztül bután és szepegve bámulja az egymás után nyíló zavaros és nyomasztó jelenségeket.

A prior-szoba előtt, a földszinti folyosó homályában dobogó léptekkel jár fel s alá az ór, önérettel forgatván kezében keskeny markolatú, hosszú kardját, mely még az 1809-ki nemesi fölkelésből maradt a vármegyeházán. Odabenn a főbíró — egy kopasz, meredt szemű, örök nyugalmú úr — úgy köröskörül van véve az asztal előtt tollakkal, mintha fészekben ülne kiköltendő tojás felett. Tenyerét minduntalan szája elé kell emelnie s több ízben említi, hogy: ha ki nem alhatja magát az ember, másnap nem is ember. Az esküdtnek van: egy borvirágos orra és nincs: négy foga elől, melyet egy alkotmányos csata alkalmával

vesztett el hajdan. Az irnok egy kopott fiatal ember, ki hallgat, engedelmeskedik, ír és mohón várja az ebédet.

A kihallgatás javában folyik; de nem nagy eredményel, kivéve a jegyzőkönyvre elfogyasztott óriási halmaz papírcst. A cselédek összevágóan azt állítják, hogy ilyen szerencsétlenségről nem is álmodtak volna. Csak Mihály huszár vallomása látszik a homályos ügy tisztázására bizonyos támpontokat nyújtani, mert szerinte a gadóczy rektor tegnap délután — az ő ismételt elutasítása daczára is — erőnek erejével szólani akart a nagyságos úrral és szemmel látható zavarodottságában, hol elvörösödött, hol elkékült.

— Hol elvörösödött, hol elkékült! — ismétlé ástíva a főbíró s az irnokhoz fordulva hozzá tette: — Ez fontos. Feljegyezte?

A kopott fiatal ember alig bir lélegzetet venni a nagy sietségtől. A tollat ujja bütykéig beleüti a kalamárisba s a kék papiroson eszeveszett sietséggel rohannak a sorok, melyek ha tudnák, milyen kevés foglaltatik bennök, bizonyára nem lennének olyan hányavetiek. Daczára annak, hogy a vörös orrú esküdt — hátul összefont karjaival, orrának vörös-réz fegyverzetével, mord tekintetével s szétvetett lábaival — mint valami prés nehezkedik a bevezetettek mindegyikére, ezeknek legnagyobb része valamint először mitsem tudott, úgy másodszor és harmadszor sem tud semmit. Mustár kertészt ahányszor csak behozzák, mindig görcsök fogják el. A vigyori Palkó folytonosan félreálló ábrázatját, mely

iránt az esküdt úr különös ellenszenvet tanúsít, a leghallatlanabb fenyegetések daczára sem képes rendbe szedni s a törvény-urakkal elhíttetni, hogy neki egyáltalában semmi köze az egész dologhoz, miután Pallér úrtól a legrendesebben kikapta fél-esztendőnkint az ötven pengőjét és szívében haragot senki iránt nem táplált. A mindenes is oly ártatlan, mint a ma született gyermek; tegnap reggeltől estig részegen feküdt az istállóban s még most is törülgeti a szemeit. Kata asszony már jobban helyt áll magáért; neki semmi oka ki nem mondani, hogy az Úristennek ezt a sajnos látogatását semmi egyébnek nem hajlandó tulajdonítani, mint-hogy a nagyságos úr olyan szemét népet etet itt a kastélyban, mint az a csiricsári Palkóné, a ki rég megérdemlette volna, hogy eklézsziát követtessenek vele, ha még lenne igazság a világon; meg az az Istentől elrugaszkodott Bálint mindenes, a ki ügyis előbb-utóbb akasztófán fog elszáradni hollók eledelül; meg az a . . .

— Elég már no, — dörmögött bele az esküdt. Fogja be a száját nénémasszony.

— De már megkövetem a tekintetes esküdt urat, — kezdett neki vörösödve feleselni a kulcsárné, — már én bizony . . .

— Fogja be a száját, — végezte a vitát egy bámulatosan sikerült ásitással a főbíró. — Esküdt úr kérem, annak a semmiházinak, a ki odakünn nem szűnik meg dörömbölni, adja értésére, hogy vasra fogom veretni.

A vasraveretendő semmiházi nem volt más, mint

a gyanuba fogott gadóczy rektor. A sötétől, nyirkos levegőtől és nehéz gyanútól, melyek körülfogták, eltekintve, mázsányi sulylyal nyomta lelkét a rettegés, hogy ha az atyafiaknak odabenn Karámoson idején helyt nem áll, elveszti a stáczióját és ezzel minden reménységét az oly bizonyosnak tartott reverendára. Még a galambnak is, mikor fojtogatják, van egy csodálatos hangja, melyet életben soha nem hallat, csupán a legeslegnagyobb veszedelem alkalmával; egy durva s a ragadozó madarak káromgásához hasonló hangja. Bármily kevéssé tartozott a szegény volt mendikás és leendő pap a világ ragadozó madaraihoz, ez a hangja neki is megvolt s noha szavakban most sem ment túl az alázatos könyörgésen, dörömbölés közben a pinczeajtónál ama kétségbeesett, fuladt, mérges hangon kívánta kieszközölni mielőbbi szabadonbocsáttatását. Elkeseredésében észre sem vette a pompás aszuboros palaczkokat, melyek a mai napra elkészítve, a pinczegarádicson mintuntalan csábfőtőlág ütköztek hadonázó kezeibe. Egymásután többször ismételte az egész tényállást, a nélkül, hogy valaki hallgatott volna rá, mert a hajdú is a folyosón, a mint léptei zajából kivehető volt, föl s alá sétált. Ő azonban ennek ellenére csak tovább beszélt és tovább dörömbölt, türehetetlenül várván napnál világosabb ártatlanságának kiderültét s zajongását csak akkor mérsékelte, mikor az esküdt úr fenyegetőleg adta értésére a legközelebbi sort, mely további nyugtalankodása esetén reá várokozik.

Jóllehet Putzelberger úr nem szokta idejekorán gyanakodását még legbizalmasabb barátjának, burnótszelenczéjének sem elárulni, a Gida ellen követett rövid útú eljárásból világos volt, hogy a vizsgáló bíróság gyanakvó szeme ő rá van fordulva. Mihály huszár vallomása a rektor megmagyarázhatatlan zavaráról, melylyel Béla felől tudakozódott; az a körülmény, hogy az ifjú nagyságos urat, kinek vendége is volt: Hazafi, szándéka ellenére sétálni csalta alkonyatkor az erdőre; a sietség, melylyel tegnap este a szomorú esemény első hirülhözása által a gyanut magáról el akarta hártani; összefüggetlen, magának ellentmondó vallomása a séta céljáról; a hideg, mely az éjjel kitört rajta s mely alatt — kétségkívül a vizsgálat félrevezetése céljából — mindenféle óriásokat és törpéket emlegetett bűnösökül: megannyi gyanuok volt ellene. A főbíró urat azonban senki sem vádolhatta elfogultsággal saját csálhatatlansága iránt. Ez alkalommal sem akarta egészen szem elől téveszteni azokat a nyomokat sem, melyek Gida vallomásában rejlettek ama bizonyos titokteljes ismeretlenről, ki mellette az erdőben elrohant. Kevés hittel ugyan e mese valóságában, de mégis megtett annyit, hogy lovas hajdúkat és kurrenszeket küldözött szerteszét az elpárolgott gonosztevő üldözésére, kit a rektor természetesen szíves-örömmel látott volna maga helyett az akasztófán. Az illető nótárus urak azután a környéken — egyéni belátásuk szerint — vagy jegyzőkönyvbe vezették a kurrenszeket, vagy pipára gyújtottak velök; a hajdúk pedig nyargalásztak

összevissza az országutakon töltött karabélyokkal és sikertelenül. A csendbiztos befogott ugyan egy gyanús embert, ki az erdőszéli feszület kőtalpán egy nagy kést köszörült, de erről csakhamar kiderült, hogy hentes, kinek a késköszörülés mesterségéhez tartozik.

Déltájt azután — mikor épen az egész vizsgáló birói kar türelmetlenül várta a csengetyű-szót — nagy lárma, tolakodás, taszigálódás és izgatottság között állt meg a kapú előtt egy parasztkocsi, melyről a szürös atyafiak egy sanyarú kinézésű, sunyi tekintetű, kopott és szakadozott öltözetű s keservesen összevissza kötözött hűnös halandót húztak és löktek le, ki emberi erőszak által az anya-természetnek minden egyéb fegyverétől meg levén fosztva (melyekkel szerencsésebb sorsosai hasonló körülmények között bizonyos sikerrel szoktak ütni, verni, rugni, vágni), csupán fogaival védelmezhetette magát nagy számú ellenségei között.

— De már innen nem szabadulsz, akasztófavirág, míg jó világot nem látsz, ha egyszer a mi rektor urunkat bajba keverted! — E szavakkal óhajtott minden reményt elzárni a kétségbeesett áldozat elől templomsori legifjabb Öreg-Czirok Dániel, miközben izmos karjaiban és az igazság győzedelmében való nagy gyönyörűséggel penderített egyet-egyét a szerencsétlenül, s biztatólag fordult hátra-hátra az utána czihelődő Haluskához meg Kukkantóhoz: — Csak bátran biró uram, igaz ember nem fél a törvénytől!

Meg is álltak vitézül — közre fogva a meg-

kötözött áldozatot — mindahárman odabenn a prior-szobában, hol érkeztekre a főbíró úr — minden nagyobb fölindulás nélkül — szépen leült a helyére, kivette s maga mellé tette a burnótszelenczét, illedelmes méltósággal az asztal szélére rakta le a nagy kezeit, mint a hogy a kis gyerekeket tanítják és megkérdezte tőlük, hogy kicsodák, honnan jönnek és mit akarnak?

— Megkövetem alássan a tekintetes főszolgabíró urat, — kezdé Haluska Péter, a patriárka, tisztesség okáért megtörülgetvén bajuszát és megköszörülvén torkát, míg a nyalka és izmos kisbírónak tökéletesen elég munkát adott a sorsába beletörődni egyáltalán nem akaró gonosztevő, — megkövetem alássan, mink gadóczi esküdt emberek vagyunk. Én vagyok a bíró . . .

— Hogy hívják kendet? — szólt közbe mérgesen Czéda esküdt, ki az egész jelenetben első sorban az ebéd elodázását látta.

— Haluska Péternek, szolgálatjára, — felelt a kérdett. Ez itt a kisbíró: templomsori legifjabb Öreg-Czirok Dániel, az meg nemes Kukkantó Mihály, hasonlatosképen esküdt ember. (A patriárka nagy lélekzetet vesz.) Mert hát hallottuk, hogy a mi bzsületes rektor urunkat be tetszett csukatni, mintha ő lenne a gonosztevő, azért jöttünk, hogy letegyük mellette a hités bizonyrágot, hogy ő kigyelme az egész dologban olyan ártatlan, mint a ma született gyermek. Mondtam mindjárt, a mint fülünkbe jutott a dolog, itten az öcsémnek, Czirok Daninak, hogy fogna be és . . .

— Gyorsan, gyorsan, — sürgette az esküdt. Csak a dologra, bíró uram. Miféle megkötözött embert hoztak itt magukkal?

— Megkövetem alázatossággal, épen most akar-nék rátérni. Mert a hogy hát az erdőben jövünk, nagyon hegynek vitt az út, hát aszondom a Dani öcsémnek, hogy szállnánk le a kocsiból, azzal is könnyebb lesz; majd a Kukkantó koma eligazgatja a lovakat. Egy minutumra lekerültünk aztán mink ketten a patakra egy korty vizért; hát ott a parton aluszik javában ez a nemtudomki. A Dani öcsém tüsténtig ráösmert, hogy nem jóban járhat, mert a gunyája véres volt s a hogy megpillantjuk mellette a fokosát, már bizonyossak voltunk, hogy ennek kell az igazán való gyilkosnak lenni, minekutánna, hogy az Ignác hajdútól azt is hallottuk volna, hogy fokossal történt a gyilkosság. Nem is sokat péterbácsiztunk véle, hanem a mint láttuk, hogy álmából fölugrik a jöttünkre és futni akar a becsületes emberek elől, aszondom itt az öcsémnek, templom-sori Czirók Daninak, hogy: te markos legény vagy öcsém, kapd derékon és addig el ne ereszd, míg én a kocsiról az istrángokkal meg Kukkantó komával vissza nem térek. Aztán, hogy szerencsést nyélbe ütöttük volna a dolgot, hát imé elhoztuk a szemtől szembe való igaz gonosztévőt törvényes áldozatnak.

Miután a bíró úr dicsőségesen végezte volna, diadalában újra végigsimította a bajuszát s a magával hozott fokost letette az asztalra. A gadóczi előljáróság ezzel visszavonult a zöld kályha mellé.

Komoly méltósággal fordult a megköltözött ember felé...

A törvényes áldozat, ki eközben a kis bírótól a hajdúk kezébe jutott, vad és fásult tekintettel szögezte a földre mély, beesett szemeit, melyek szürke, mosdatlan arczából úgy villogtak, mint hamú alól a parázs. Szája össze volt szorítva, kezei az éjjeli hidegtől kékek s a kötélről fölhorzsoltak.

Putzelberger úr hivatalos egykedvűséggel folyamodván időről-időre burnótszelenczéjéhez, meghallgatta az előadott erdei történetet s komoly méltósággal fordult a megkötözött ember felé:

— Hogy hívják önt? — kérdé tőle.

A törvényes áldozat nem felelt.

— Hogy hírnak? — förmedt rá a fogyatékosabb türelmű esküdt, ki még mindig hiába várta a csöngetyű-szót.

A durvaság sem volt szerencsésebb a hivatalos méltóságnál. A vádlott mély hallgatása arra mutatott, hogy megátalkodott gonosztevővel van dolguk s a gadóczyi előjáróknak e fölött való erkölcsi fölháborodása a hályha mellett jelentős fejcsóválásokban nyert kifejezést. Az egyik hajdú, ki Czirok Danitól átvette a bűnös kezelését, miután látta, hogy ennek kilétére nézve a legilletékesebb helyen hiába kopogatnak, tisztelegve emelte a balkezét sapkájához és következő fölvilágosítással állott elő:

— Jelentem allássan, tekintetes főbíró úr, én ismerném ezt a gonosztevőt, ha méltóztatnék megengedni. (Putzelberger úrnak egy kegyes kézintése következett, melyből nagy gyakorlattal tért át egy ástás eltakarására.) Teátrista Karámoson a Fekete Sas-ban. Valami Szegi nevezetű. Már ott is gyaná-

kodtam ellene, mert csupa akasztófáralókat játszik.

— Jegyzi ön pontosan, a mit hall? — kérde a főbíró a papír-tengerben lubiczoló irnoktól. Majd rendíthetetlen nyugalmával arról tudakozódott a törvényes áldozattól, hogy ő követte-e el a gyilkossági kísérletet?

Az intrikus még mélyebbre csapta a fejét, még jobban összeszorította vértelen ajkait, egy mérges rántással könnyíteni igyekezett helyzetén és hallgatott.

A vörös orrú esküdt, ki a boszuló igazságnak fenyegető elemét személyesítette, már nagy dühösen indult meg feléje, mikor a folyosóról örvendetes zaj hatott be a szobába. Szájról szájra járt a hír, hogy a beteg odafönn felnyitotta szemeit. A megkötözött intrikus füleit is megütötte, hamuszín arczát egyszerre elborította a vér és összecsikorgatta fogait, dühösen kezdett rángatózni, de hangját visszafojtotta. A főbíró úr kellemes tüsszenéssel fogadta az ujságot s a bekötött szemű istenasszony számára ritka találékonysággal akarta kiaknázni a helyzet előnyeit.

— Úgy ne vesztegessük az időt, — mondá, felemelkedve székről. Vádlottat fel fogjuk vinni s szembesítjük a beteggel. A szerencsés perczet fel kell használnunk, mert meglehet, délután minden későn lesz. A jegyzőkönyveket itt ne felejtse, amice, — folytatta az irnokhoz fordulva. Mehetünk.

Béla csakugyan felnyitotta megtört szemeit kis

szobájában, hova tegnap este vitték. A könnyű, zöld függönyök nem állták utját az őszi nap ama betévedt, halavány sugarának, mely vánkosára esett. Oly csöndesen, türelmesen várakozott ottan, mintha csak odafenn az égben várták volna már az ifjú lelket s őt küldték volna utána nézni, hogy jön-e, vagy lenn marad? Itt marad. Már felnyitotta szemeit s mereven bámult maga elé. Ébredésekor nem látott hirtelen letörölt könnyeket, melyektől még nedvesek a szemek, a mint egy-egy mosoly szent hazugsága köszönti. A fény, mely a beteg szemeit megütötte, nagyon erős volt neki s káprázatában csak úgy látta a körülötte állókat, mint valami homályos üvegen keresztül, melyről még az sem bizonyos, hogy nem a határt képezi-e a földön maradtak s az elköltözöttek között. Ágya lábánál egy sugár nő-alak ült, ki kezeivel eltakarta arcát. Mozdulatlanul ült s mozdulatlanságában mindig éle-
sebben hatottak Béla szemeibe az ismert körvo-
nalak. Színek még nem léteztek számára, csak fény és homály. De a fekete képről csak úgy ráismert menyasszonyára, mint ráismert volna egy silhouette-ről. Anélkül, hogy Ilona fejedelmi koronájának fénye, szemeinek ragyogó szikrái és tekintetének melege eljutottak volna hozzá, valami titkos hatalom mégis ezeknek juttatta részül, hogy egy kis tüzet gyujtsanak a már-már kialudt szemekben. És a szegény életre ébredt ifjú nézte, csak nézte a szép ápolónőt, kinek arcza folyton el volt takarva, és szíve nem érezte meg, hogy jegyesének sötét éjtszakájára új reggel virradt. Csak

nézte, nézte, s miután soká hiába nézte volna, búsan zárta le újra nehéz pilláit s egy mély sóhajtás szakadt fel kebléből.

Ez, ez az igazi világosság, mely most nyílik meg előtte! A szivárvány tündéri fátyla huzódik fel fel az égnek, melyről a csillagok miriádjai küldik alá reszkető világukat, s ennek szelid fényét nem homályosítják el sem a nap tüzes sugarai, sem a hold kerek, ezüst udvara. Titokteljes, földöntúli fényárban úszik minden, mintha elkövetkezett volna ama megjósolt idő, melyben az ég egyszerre tárja ki a földnek minden csodáját, szeretetét és megfoghatatlanságát, hogy újból megváltsa a süllyedő világot. A lég — melynek tündökléséhez a menny csillagokat, a tenger gyöngyöket, a hegyek drágaköveket adtak, — Béla körül megnépesedik ismerős, ismeretlen ködalakokkal, kiket földi szem nem láthat többé. Csodálatos tünemény ez, melyben alakok, fény és levegő elválaszthatatlanok egyenástől, mint Sixtus pápa és szent Borbála imádásának fenséges tárgya körül a glórián. Mind, mind itt vannak körülötte az ártatlanok, boldogok és üdvözültek, kik azt hitték róla, hogy már az övék s most búcsúzóra integetnek feléje, mielőtt egészen visszaadnák a földnek. Szívek, tele bocsánattal, szánalommal és szeretettel. Az édes apa a betöltött kötelesség koszorúját hordja s Béla mintha ráismerne az ő régesrég hallott hangjára a feléje zendülő szavakban: itt nincsen nyomor! Nem édes anyja-e ez itt, ki a tűrés arany koronájával fején s kitért karokkal azt suttogja neki: itt nincs könny

és szívszakadás! Im a kicsiny testvér, ki oly korán itthagya szülei egyedüli gondjának és örömének, boldog arcczal mosolyog felé s míg apró szárnyaival tova lebben, ajkai azt rebegik: itt nincsen hideg! Zord bátyja is a kiengesztelődés és bocsánat tekintetével néz le rá és ilyen szavakat hall tőle: itt nincs elégedetlenség és harag! Hát ő, a keresett, a siratott, az egyetlen, merre van? Messze, messze, végetlen távolban, mintha hullámokat vetne a fényes légár és kiemelkednék belőlük Mari. Leeresztett hajának sötét köpenyébe burkolva, mintha az egyetlen fekete, vigasztalan és reménytelen pontot képezte volna az egész mindenségben. Kis kezeit egymásba kulcsolva emeli föl s szomorú szemeiben könnyek csillognak. Körüle messze üres, elhagyott a végetlen, melyben egyedül imádkozik vagy átkozódik. Akármelyiket teszi, mindegy. Óh, ott is van hát könny és szívszakadás!

— Istenem, atyám! — hörgött föl a beteg s a földön volt újra, melynek gyönyöreit hajszolva kereste.

A következő pillanatban egész környezete ágyánál termett. Ilona örvendő sikoltása volt az első hang, mely szavaira válaszolt s a legpuhább kezek, nyakát körülfogva, vánkosát igazgatták; a legmélyebb szemeknek pedig a lázas öröm ez első perczeiben is volt egy hálás tekintetük a két orvos számára, kik tapasztalva, tépéseikkel, kötőikkel és látni-se-jó műszereikkel az ablak-mélyedésből az ágy felé siettek, Dr. Kurz elragadtatásában jót koppantott ütem-botjával Karámos leghiresebb Aeskulápjának vállára és ragyogó arcczal kiáltott föl:

— Nos, tisztelt városi kolléga, nem találtam-e fején a szöveget, mikor azt mondtam, hogy: est modus, etc.

Hát Istók? A szegény mentor, ki a mult éjjel sokat-sokat vénült, fuldokolva ragadta meg féltett urának, kedvenczének, gyermekének kezeit.

— Élész, Béla? — kiáltozta. Él, él; Istennek hála, él! Óh uram-teremtőm, az életben sohasem találkoztam ennél a betegágnál kétségesebb feladattal! De már van bizonyosságom, hogy megmaradsz. Ha meggondolom . . . Te, Béla gyerek, te, te!

Az utóbbi szavak tiszteletlenségén ki sem csodálkozhatott volna, a ki látja, hogy Pallér István mennyire magán kívül volt örömeiben. Most Béla kezeit szorongatta, mindakettőt egymásután; majd vén csontjaihoz nem igen illő, ugri készséggel hordott a doktoroknak székeket az ágy mellé s mártotta a tollat téntába, hogy most már irjanak új rendelvényt, mert bizonyára más orvosságra lesz szükség; azután az ajtón kidobta a külső pincze kulcsát a Vigyori Palkónak, hogy üttessen egy hordót csapra; s vissza-visszafutva a beteghez, még a szép menyasszony kezét is elhalmozta csókokkal. Mintha szfvéből meg lett volna győződve róla, hogy e különböző mesterfogásokkal minden kétségen felül biztosítja Béla megmaradását, vagy hogy mindezzel köszönetül tartozik az irgalom atyjának.

Az ébredő csöndesen intett kezével mindenkinek, hogy látja őket s köszöni jószágukat. Azonközben mereven és mosoly nélkül nézett fölélje hajolt jegyesének két, kipirult szép orcájára.

Az orvosok épen le akarták oldani fejről a régi köteléket, mikor kopogtak az ajtón s a szobába lépett az egész vizsgáló bíróság a törvényes áldozattal együtt.

— Uraim, édes uraim, mit keresnek önök itt? — fogadta őket Kurz doktor úr és híres botját mintegy védőleg emelte a kérlelhetetlenül előnyomuló igazság elé. — Csak nem akarnak egy ilyen nehéz és előkelő beteggel kihallgatást tartani, ad audiendum etc?

— Ha veszteni való időnk lenne, orvos úr, — felelt a feltartóztatott főbíró és valamennyi zsebében kotorászott az odalenn feledett burnótszelence után, — ha veszteni való időnk lenne, elhalaszthatnók a kihallgatást. De ön legjobban tudja, mi lehet ennek a következése. A szembesítésnél nem fogom elmulasztani a legnagyobb kiméletet; de e perczen, a főorvos urat kivéve, kérnem kell mindenkit, hogy nehány pillanatra hagyja el a szobát.

Ilona még mindig Béla fölé volt hajolva. Putzelberger úr kívánatára, mely oly határozottsággal volt kifejezve, a minő az igazság ez egykedvű szolgáljának álmos hangjától csak telt, föltekintett s megpillantotta szerencsétlen imádóját. Az intrikus igazolta az általa magyarázott drámaírók lélektani felfogását, melylyel a gonosztevők legnagyobb részét nemezisükkal szemben gyáváknak rajzolják. A mult éjtszaka s a jövő napok rémei Mátyás iránt sem voltak irgalmasabbak, mint a véres kezű emberek iránt lenni szoktak. Miután menekvés kísérleteit a kötél durva erőszakkal utasította vissza,

egész testében remegett és sötét homlokán kicsordult a versték. A szép leány képében, melyet elálló lélekzettel pillantott meg, mikor a szoba ajtaja megnyílt előtte, nem ideálját látta többé, hanem csak egy valakit, a ki tanúskodhatik ellene. Lesütötte szemeit és rejtegetni igyekezett arczát előtte, mintha azt hitte volna, hogy ismeretlenné teheti magát. Emberi nyomorúság az is, hogy minél kétségbeejtőbb helyzetbe jut valaki, annál nagyobb lehetetlenségekbe fogózik hitével; a szalmaszál meséje egykorú nemünkkel s a csodákat is aligha köszönjük amaz igazságnál egyébnek. Mátyás csodát várt s remegve fordult félre Ilona elől. De imádottja ráismert. Az összekötözött kezek, melyek annyiszor kulcsolódtak előtte könyörögve egymásba s ökleikkel fényes jövőjét akarták szertezuzni; e rozsdafoltok öltözetén, mely egész életéhez hasonlóan zilált és megtépett; e ziháló mell, melyben a halálfélelem iszonya nyugtot parancsolt a szerelem vadúl hánykódó szenvedélyének: mind árulói voltak, kik rávallottak. Nemcsak arra a nyomorultra ott, hanem ő rá, Ilonára is, kinek szive a sok hányattatás között mégis csak leányszív maradt, mely irtózik a felelősségtől. A mi a vádból reá esett, mikor Béláról visszatekintve, megismerte a boldogtalant, egy halk sikolylyal utasította vissza. A vér elhagyta arczát s halálsápadtan rogyott egy székre.

— Kisasszony, az istenért! — termett mellette a sürgő-forgó Istók, — ezek nem a kegyed szívének való jelenetek. Fogózzék karomba és men-

jünk, menjünk innen. Bizonyára kimerült az éjjel és nyugalomra van szüksége. Menjünk, menjünk

Főlemelte a leányt és kivezette a szobából. Inkább vitte, mint vezette, mert minden lépést roska-tagabban tett az oldalán, s utóbb a szép fej is vállára hullott.

— Így, így, kisasszony, mondogatta a mentor, miközben Ilonát a kék szoba divánjára helyezte, — így, így. Méltóztassék meggondolni, hogy minden a legjobb úton van s az igazság napjának, bármilyen sötét felhők takarják, előbb-utóbb ki kell sütnie. Béla . . . Uram-Istenem, Béla! (Istók nagyokat nyel, mert valami keserűség erőnek erejével feltörekszik a szívéből.) De hát majd csak megsegít a felső hatatmasság és olyan lakodalmat tartunk, hogy a mint közönséges emberek mondani szokták: hetedhét országra szól. Nem parancsol egy vánkost a feje alá, kisasszony? Hozók, hogyne hoznék! (Egy pillanat alatt megjárta a másik szobát.) Így ni. Nem vagyok valami ügyes, ugyebizony? Pedig az én mélyen tisztelt néhai barátom senki másnak nem engedte igazgatni a a feje alját, egyedül csak nekem. Hanem hát . . . De megyek, megyek már. Meg kellett volna gondolnom, hogy nem mindenki hallgatja szívesen az én fecsegésemet, melyet a boldogult kacskaringósnak szokott nevezni. Megyek és megtudom, mi történik azzal a mi eltévelyedett felebarátunkkal.

Ilona egyedül maradt. Ugyanazon a kereveten pihent, melyen évekkal ezelőtt Ágnes utolsó bol-

dog óráját töltötte, mikor az elhagyatott szobákat lármás társaság népesítette be, az elköltözött gazda büszkeségének érkezéére várva. Akkor még ő tekintette magát e kastély jövődjének. Fölötte is ép úgy lengették a menyezet festett angyalai vaskos rózsafüzéereiket, mint most Ilona fölött. Ép így mosolyogtak fölfútt, kövér arcaikkal és csernye-pirosra mázolt ajkaikkal, mintha csak bárkinék tisztelkedni kész, hivatalos üdvözlők lennének. Közöttük Amor ép ily mesterkélten kaczer pillantással fogta kezébe tegzét, mintha csak szinpadi szerepet játszana, melyet kész ismételni bármikor, bárminő közönségnek.

De Ilona oda sem tekintett az avit és hizelkedő némajátéknak. Miatta mosolyoghattak, tánczolhattak, kaczerkodhattak ez este a családi angyalok, kik menyasszonyokat várnak és sohasem vénülnek meg. Mozdulatlanul feküdt a kereveten. Mezfítelen karjára hajtotta fejét s messze, messze járt az angyaloktól, még a festettektől is. Ama borzalmas szigetnek, a szenvedélyek szigetének kiismerhetetlen utain vándorolt és beláthatatlan mélységeit vizsgálta, mely — mikor az élet tengerén tornyosulnak a hullámok, sivít a vihar és hajónk recseg — pokoli ordításokkal és kénköves tüzekkel ép oly ellenállhatatlanul vonz magához, mint a rege madárkarmú és madárszárnyú leányainak búbajos éneke. Elötte járt az a szerencsétlen gonosztevő, kinek szívébe egy szikrát gyujtott az ég, mely épen annyinak üdvösség és boldogság, mint a mennyinek romlás és kárhozat. Elötte járt a tátongó örvények között

s ő lelkendezve követte nyomon, hogy kiismerje utait, zarándoklásával megszabadítsa fojtó terhétől lelkét és a végzet szeszélyeinek törvényét keresse. Szíve nehéz, nagyon nehéz volt, a milyen még életében sohasem. Az emberi léleknek ama kettős-képekhez hasonló titkai szorongatták, melyek napvilágnál csendes, derült tájakat mutatnak s gyertya elé tartva, hó-görgetegek temetik el rajtok, vagy csapkodó lángok emésztik a békesség és örömek szelid tanyáit. A kép így is, úgy is ugyanaz, csak a világítás különböző. Sok elme, sok szív fáradt ki már, mely e rejtély kulcsát kereste és sok bölcs dicsősége omlott semmivé, ki már kezében hitte azt. Ilona is kereste, kutatta, mígnem leborult az est s a homály elnyelte az angyalok seregét a ház leendő asszonyával együtt.

A kihallgatás ez alatt megtörtént, még pedig — a főbíró úr dicséretére legyen mondva — oly röviden, hogy még talán dr. Kurz is megnyugodott benne.

— Bocsánat, uram, néhány kérdést óhajtok ön-höz intézni. — E szavakkal lépett Putzelberger Bélához, ki az ajtóban megállapodott csoportot eddig nem láthatta. — Képesnek érzi ön magát a válaszra? Legalább inthet-e igent, vagy nemet?

A beteg egy kis ideig az ismeretlen úrra meresztette bágyadt szemeit, mintha fölvilágosítást kért volna tőle az iránt, a mi körülötte történik. Miután a várakozásba beleunt úr egy elnyomott ásítással ismételte kérdését a nélkül, hogy hajlandó lett volna a bővebb magyarázatokra, szemével intett, hogy várja a kérdéseket.

— Előre, — mormogta a korgó gyomrú esküdt, egyet lódtva a vádlotton s oly dühvel, melynek kíséreteül bizonyosan összecsikorgatta volna fogait is, ha ezek közül épen a legtöbbet-érők nem hiányzanak.

— Ismeri ön e fiatal embert? — volt a vizsgáló bíró első kérdése, melynek nagyobb nyomatékot kölcsönzendő, jobb kezének mutatóját a törvényes áldozata fordította.

Béla rávetette szemeit a szerencsétlenre, kinek gyötrelmes gyávasága az új és legfőbb veszély érzetében téktelen dühével is győztes birokra kelt. Sötét tekintetét a földre mélyesztve tartá, hogy ellenfele csak verftékes, nedves homlokát és kuszált haját látta, melybe egy száraz fűszál is keveredett ma éjjeli párnájából. Remegett a haláltól.

A kérdésre felelni kellett. Béla sötét, beesett szemeibe egy kicsiny, kicsiny könnycsepp lopózott s csilláma soká reszketett ott, mint a mécsvilág, mikor az ajtót nyitva feledik.

Kezével intett, hogy ismeri.

— Ez volt-e, ki a tegnapi merényletet elkövette ön ellen? — kérde tovább Putzelberger, hideg nyugalmában egy csöppet sem zavartatva az öröm által, hogy végre nyomon van.

Erre is felelni kell. Mintha olyan könnyű lenne felelni rá! Mintha nem vétett volna ő is nagyot és sokat e nyomorult ellen, kiktől egymás után rabolta el angyalait, kiktől üdvözülését várta! Mintha nem nyomná lelkét egy örökös és leróhatatlan adósság, melyet isten és embertől tiltott

úton akart e boldogtalan dühöngő megvenni rajta, de csupán csak annyit, a mennyyel tartozik neki! Mintha nem ismerne egy tisztos ósz embert, kit az isten szörnyű látogatásai után, most még a börtönnel és bilincscsel is rokonságba kellene kevernie! Mintha nem állott volna álmaiban ő is számtalanszor egy hatalmasabb, félre nem vezethető ítélőszék előtt, hol egy elhervadt, vérző szívű leánytól ő rá mutatva kérdezték: ez volt-e gyilkosod?! Mintha nem állott volna el szívének verése, míg a feleletet várta! A bíró tekintete rá van szegezve; válaszolnia kell.

Béla szemeiben még mindig ott csillogott a könny, a mint Mátyásra nézett. Ez nem kért, nem könyörgött tőle semmit. De keserű szívének daczos elszántságát sem dobta arczába. Kerülte tekintetét s nem utasította vissza a menedéket tőle.

E pillanatban egy jó nemtő menyei balzsamot csepegtetett Béla égő sebére s ő nem érzett semmi fájdalmat.

Nemet intett.

— Nézze meg újra — mondá a bíró — és ismételje nyilatkozatát. A legsúlyosabb gyanuokok forognak fenn ellene: ruhája vérfoltos, az erdőben akadtak rá fokosa mellett, menekülni akart s makacsul hallgat. Talán ha figyelmesebben megtekintené ön . . . (A gyanakvó mutatóujj még mindig mozdulatlanul Mátyásra volt irányozva.) Nem ez volt-e?

Béla odatekintett. Másodszor is volt ereje inteni, hogy: nem. Azután befordult, odaroskadt párnái közé s nehéz könnyekkel nedvesítette ezeket, míg

tüzes lehelletével fölkereste a láz s megszártotta csillogó szemeit.

— Köszönöm, uram, — végzé a kihallgatást Putzelberger úr, vádló jobbkezevel újra zsebében kezdvén kotorászni, — de nem nyughatom meg egészen. A körülmények ily csodálatraméltó találkozását lehetetlennek kellene tartanom, ha nem ő lenne a bűnös. Egyelőre befejeztük a kihallgatást; de a fonalat nem bocsáthatom ki kezeim közül. Fogadja szerencsekivánataimat javulásához, uram.

A mint a lépcsőn lefelé vezette volna kiéhez-tetett hadseregét a főbíró, a pinozeajtón való kétségbeesett dörömbölés újra kezdetét vette. A kö-telességérzetet, mely kiáltó szóval híttá Gidát Karámos felé, hol a magára hagyatott előljáróság bizonyosan haját tépve várja, pillanatokra elfojt-hatja a zsarnoki önkény fenyegetőzése, de az igaz szívekből végkép ki nem ölheti soha. A szegény rektorból is kitört csakhamar és segítségül híván ökleit, hangos jeleket adott magáról. Még jófor-mán ki sem fáradt, mikor — nagy csodálkozására — a nehéz ajtó zárában zörögni hallotta a kulcsot. Visszafojtott lélegzettel leste a nyíláson, hogy nem pillantja-e meg a lánczokat, melyekkel fenyeget-ték. A mentő hajdu azonban üres kézzel jött s napvilágra bocsátván az ártatlanul szenvedőt, a prior-szoba felé vezette. A folyosón találkoztak a vörös orrú esküdttel, kit Gida remegve tekintett leghalálosabb, vesztére törő ellenségének s magá-nyos perczeiben a legfejtörőbb elmélkedéssel kut-atgatta e megmagyarázhatatlan gyűlölség titkos

indokait, melyekre nézve a valláskülönbségnél egyebet sehogy sem tudott kisütni. Most is csöndes remegéssel húzódott el oldalán a fal mellett s különös szerencsájének tartotta, hogy Czéda úr a fehérkötényes és főzőkanalas Kata asszonynyal mély beszélgetésbe levén merülve, az ő csekélysége észrevétlen maradhatott félelmes szemei előtt. A hivatalos helyiség ajtajában tiszteletteljesen verte le Gida ruhájáról a pinoze emlékeit: a port, sarat és pókhálókat s siralmas ábrázattal tekintett végig ünneplő öltözetén.

— Nos, rektor úr, — fogadta a főbíró, ki ismét régi kényelmével helyezkedett el tollas fészkében, — óhajtanám még egyszer hallani, hogyan nézett ki az a csavargó, kivel tegnap este az erdőben találkozot?

Mátyás nem volt henn a szobában, hol a rektor aggodalmas és zavaros pillantásokkal tekintetett körül. De talán ha benn lett volna, akkor sem látta volna meg, olyan átláthatatlan, álló köd volt az, melynek közepén támolgott és akadozta el a következő szavakat:

— Könyörgöm alássan, tekintetes főbíró úr, kész lennék én akár százszor is híven elmondani egymásután, ha a gadóczyi kurátorok olyan szörnyűfontos dologban nem várakoznának rám benn Karámoson, a Vörös Bikánál. Isz máris körülbelül annyi, mintha elcsaptak volna.

— Dehogy is csapjuk, rektor uram, — szólalt meg mögötte a kályha mellől Haluska Péter uramnak kegyes, pátriárkai hangja. — Dehogy is csap-

juk! Hajsz' itt vagyunk mink is mind a hárman és elhoztuk kigyelmed helyett a törvényes áldozatot. Isten segedelmével már vason is kuruttyol a gonosztévő. Mink meg épenséggel csak arra várakozunk, hogy rektor uram mellett letennénk a hites bizonytságot, ha a tekintetes . . .

— Fogják be kendtek a szájukat, — mordult a bizonytságtévő parasztoakra a konyhai értekezletről időközben szintén beérkezett esküdt. (Könnyű volt neki; nem a nép választotta!)

Gida szívéről leesvén a legnagyobb kő, tán örömet kész lett volna még a pinczébe is visszavándorolni. Egyelőre azonban csak az kívántatván tőle, hogy újból mondjon el rendben mindent, a mit szemeivel látott, sok kitérés, ismétlés és hálálkodás közt derekasan megfelelt kötelességének.

— Pontosan jegyezte? — kérdé a tanuvallomás végén Putzelberger úr a sietségében alig lihegő, kopott ifjútól. — Vigyázzon, vigyázzon, megint malaczojt ejtett. Csak mindent észszel és meggondolva, amice! Így. Hozzák be a vádlottat.

A harang megkondult Mátyás feje fölött. Gida ráismert és bizonytságot tett ellene. Ez volt az színről színre. Ekkor szólalt meg először rekedt hangján a vádlott.

— Sohasem láttam ezt az embert. Bocsássanak engem szabadon. Nem gyilkoltam én életemben soha, csak a komédiában.

Mindhíába. Beviszik vason a karámosi vármegeházához. Bizonytságot tesznek ellene az orvosok, hogy Béla sebei ugyanazzal a fokossal vannak

ejtve, mely mellette találtatott az erdei patak partján. Bizonyoságot tesz Hollaki Péter igazgató úr, hogy azt a fokost ugyanazénak a Szegi Miklósénak ismerte mindenki, a ki most bilincsre verve várja ítéletét. Bizonyoságot tesznek ellene barátai és ellenségei, ismerősök és ismeretlenek. Mindenki tudja, hogy őrjögött a szép Ilona után, kit Kálozdy Béla fog oltárhoz vezetni. Kiforgatták szívét és megkeresték benne a bosszú fekete rejtekét. Előállottak, a kik ismerték Dunaszögön és tudták, hogy onnan szökött el. Kikutatták igazi nevét, a házat, melyben született, az öreget, kit atyjának nevezett.

— Én voltam, — hörögte a szerencsétlen, mikor a nyaka körül vetett hurkon ez utolsót szorították — én voltam, beismerem. Bosszúból tettem. Itéljete el, de tudjátok meg, hogy nem vagyok gonoszabb, mint az, a kit meg akartam gyilkolni. Tegyetek velem akármit, csak ósz atyámnak ne vigyetek hírt rólam. Hisz úgy sem vagyok én a fia többé!

Ragaszkodhatott már a gyógyuló Béla első, néma vallomásához. Erősítheti, hogy oly hirtelen lepte meg támadója, hogy alakját sem volt ideje megjegyezni; de mégis, mintha más lett volna, Mátyásnál magasabb s nem olyan szikár. Hivatkozhatik az est homályára, mely ellenségének vonásait eltakarta előle. Mind nem használ már semmit.

A bűnös vallott s a törvény ítél.

Mátyás mögött becsukódott egy szomorú épület nehéz ajtaja. Hallotta maga mögött a kulcs csikor-

dulását s e rémes zörej viszhangjára — azt mondták neki — öt egész esztendeig kell várnia.

XVIII. FEJEZET.

Egész csöndben.

A kandallóban lobogott a tűz s a kanczellária rekedt szavú órája tizenkettőt ütött. A vén filozóf, ki ebben a régi bútorban rejtezkedett, a rövid félbeszakítás után lármás egyhangusággal kezdte újra kifogyhatatlan csitításait és jó tanításait arról, hogy senki ne veszekedjék, miután nem tudja, meddig él. Ez alkalommal ugyancsak ok nélkül koptatta fáradhatatlan nyelvét s nagyon hasonlított azokhoz a hallgatókhoz, kik csöndesítő püsszegésökkel csinálják a legnagyobb lármát.

A régi divatú szobában, melybe — minthogy a Béláénál naposabb és derültebb volt — átköltöztették a lábadozó beteget, mély csönd uralkodott. Az ablakhoz gördfített nagy karosszékben pihent az ifjú háziúr, halaványan, lefogyottan s azokkal a nagy szemekkel bámulva a távolba, melyeket mintha csak azért nyitna tággá a kór kegyetlen keze, hogy annál többet lássanak e világ tarka szépségeiből, melyektől minden percz elválással fenyegeti. Béla mögött összefont karokkal, a megszokott foltos könyökökkel, lábujjhegyen és zajtalanul sétált föl s alá a mentor, hogy ha az álom jótékoony tündére valahogy odalopózkodnék a nagy karszék háta mögé, durva lármával el ne riaszsa onnan, mert

régi emberek nem hiába tartják, hogy: egy órai álom többet ér két üveg orvosságnál! Még útját is szívesen egyengette a szeszélyes tündérnek, mert a mint mozdulni hallotta Bélát, rögtön ott termett, hogy igazítson egyet a párnáján.

— Ne fáradj, Istók. Te csak jó vagy hozzám mindig, öreg barátom, — köszönte a beteg.

— Fáradni, Béla? — felelt a mentor, meggyőződvén róla, hogy ezúttal mégis csak a két üveg orvossággal lesznek kénytelen beérni. Nem a helyes kifejezést használtad ezúttal. Bocsáss meg, de kénytelen vagyok kimondani, hogy: nem a helyes kifejezést. Tudod is te még, mi az a fáradság! Majd ha annyi esztendő fogja nyomni vállaidat, mint az enyimeket, majd ha kezed nem lesz többé biztos az írásban és szemed az olvasásban, mint nekem, kinek egy hosszú életen keresztül nemcsak a magam számára kellett írnom és olvasnom: majd akkor talán lesz neked is némi sejtelmed róla, hogy mi az. De akkor is bizonyosan lesz — kívánom hogy legyen — te melletted is valaki, a kinek kedvéért el fogod felejteni, hogy mi a fáradság. Bizony, ha meggondolom, hogy csupán csak a fejedalját igazgattam meg egy kicsit és te ezt fáradságnak nevezted, mintha valami idegen tette volna, a ki nem ismert téged egészen kicsi kis ficzkónak . . . Meg mintha még mindig az én mélyen tisztelt s immár elköltözött barátom jutna olyankor eszembe és az nem esnék jól nekem . . .

E csodálatosan csapongó logikával, még cso-

dálatosabban hullámzó hangon és legcsodálatosabb taglejtésekkel tartott előadás végén hirtelen kinyújtotta nyakát a mentor s nyugtalan tekintetével az ablakon át a távolba csapva, elkiáltotta magát:

— Nini, miféle kocsik azok ott?!

A hegyházi országuúton négy felcizfrázott fogat haladt, ugyancsak tündökölve a téli nap sárga fényében. A vágató lovak befont sörénye vígan lengette tarka pántlikáit s a kocsisok pörge kalapján óriási csinált-virág-bokréták pompáztak. Az ostorok vígan pattogtak s a hintók rohanva siettek a ködlő völgynek. Egy félmezítelen purdé cigánykereket hányt mellettök, míg a másik dermedt ujjával a hegedűjét nyikorgatta. Szemlátomást lakodalmasok voltak. A legtisztább ragyogású, hóval fedett vidék úgy terült el előttük, mint valami menyasszonyi ruha, mely eltemette a régi, hervadt virágokat, de lenn, a föld keblében újaknak magvait melengeti. A végetlen fátyol ezüst csillagokkal volt telehintve, át meg átszöve a nap-sugarak arany szálaival s gazdagon terhelve a havas csalitok rengő csipkéivel. Míg a faluból egész sereg paraszt gyerek iramodott a kocsik után, a kastély cselédsége mind a kapuba gyülekezett a násznép csodájára, sőt a bátor és kíváncsi kis Pírók — hogy jobban lásson — fölmászott a kerítésre s a kapuoszlopról vígan lógázta le lábait, keveset törődve Kata asszony fenyegető tenyereivel, melyek a kellő tekintély fentartása végett időről-időre megmutattattak neki. A pityókos Bálint

mindenes a ház előtt vivátot kiabált s nagyban magyarázott valamit a mellette báméskodó Péternek. A szegény féleszű azonban nem dicsekedhetett valami könnyű felfogással s az előtte kifejtett okok közül csak az a legeslegutolsó látszott rá némi hatással lenni, mely egyenesen a háta közepére teremtetett. Siető buzgalommal húzván fülére báránybőr süvegét s alázatosan intvén Bálintnak, hogy most már érti, befelé indult s a következő perczben megkondult a kastély harangja. Kongott-bongott s a téli levegő tiszta hullámai a távolba röpstették hangját. Az üdvözlésre lebocsáttatott az egyik hintó ablaka s egy kicsiny, fehér csipkekendő integetett köszönetet a felé az emeleti ablak felé, mely mögött a mentor egy hirtelenében előkapott törülközővel tisztelkedett. A mindenes példáján nekibuzdulva, az összegyülekezett férficselédök harsány üdvözlő kiáltásban törtek ki csak Demokritos libériás unokájának öröme nyilatkozott némi vigyorgásban.

Ivánfi báró vitte haza az esküvőről fiatal nejét.

— Isten éltesse őket — beszélt ragyogó arccal Istók s a mint a nászmenet a távolba tűnt, szépen visszaakasztotta a szögre a törülközőt. — Mindjárt gondoltam, hogy ők azok, a mint a négy almásszürkét megláttam. Tiszta szívből kívánok nekik minden jót s csak azt az egyet sajnálom, hogy nem mehettél el vőfénynek, Béla. Bizonyosan abban a pompás üveges hintóban ült a menyasszony. Tudom, fáj rá az öreg János foga. Bámulta is, láttam, majd kiugrott a szeme. Meg az a

hatalmas négy szürke! Hogy ragadták azt a kocsit, mintha csak sárkányok lettek volna!

Ujra kezdett sétája közben a csak imént eltűnt képek örvendetes és lelkesítő részleteitől a mentornak nyugalmaztatása ellenére is örökké nyugtalan elméje mind messzebb-messzebbre kezdett kalandozni.

— Ágnes, Ágnes — mondogatta — ki hitte volna, hogy csak így, se tette se vette módra vigyék el itt a kastély előtt! Ez előtt a kastély előtt, melynek . . . de nem, inkább hallgatok, mert azzal, a mit eszemben forgattam, hogy általa kiöntsem szívemet előtted, úgy tetszik, mintha a boldogultat akárnám ingerelni. Isten őrizz! Elhallgatok vele, sőt el is temetem mindörökre, hogy magam se találjak rá és egyszerűen minden jót kívánok neki az életre. Meggondolom, hogy neheztelést táplálni azok iránt, kiktől mindörökre elszakadtunk, se nem bölcs, se nem keresztyéni dolog. Meggondolom azt is, hogy még is csak én voltam az, a ki titokban tartott bölcsője mellett álltam, mikor legeslegelőször mosolygott életében és apró kezeivel tapsolt. Nem, nem akarok ezentúl egy percig sem rossz szívvel gondolni rá, bár nagy korában aztán mindig kevély volt irányomban és akárhányszor készíttettem el zsebembe hitelenen levezetett családfámat, hogy megmutassam neki, sohasem adott alkalmat rá. Már Ilona kisaszszony, (a mentornak jó, ártatlan szemei fölcsillantak) Ilona kisasszony, ez aztán . . .

— Hol van Ilona? — kérdé hirtelen Béla, Istók szavába kapva s fölvetve fejét.

— Bizonyosan pihen egy keveset — felelt a kérdező. — Tudod, ma nyugtalan éjszakád volt s majdnem reggelig virrasztott melletted.

Egy kis szünet következett, mely alatt Béia elgondolkodva merengett ki a havas tájra, azzal a sehova nem irányuló, révedező, szorongó tekintettel, melyet a hányszor csak Istók megpillantott, mindig fájdalmas megütközéssel kereste okát s mely ellen egy ízben elhatározta, hogy a névtelen filozóf álöltözetében fel fog lépni. A háznak ifjú ura nézett ki az ablakon, de mintha nem a fehérbe öltözött képet nézte, hanem azt kereste volna a levegőben, a messzeségben, kitől a természet hideg mosolya ered. A szorongás kifejezése rövid percek alatt eltűnt bágyadt vonásairól. Arczán derű és ború kergetőztek, míg a szék karján pihenő keze egyre izgatottabban tépte a bojtokat. Sápadt homloka egyszerre kipirult, mintha szívének felszökellő vére hozta volna agyába azt a gondolatot, mely elfoglalta.

— Istók, — szólalt meg visszafordulva s gyöngé hangjába bizonyos heves siettetés vegyült, — kérlek, hívasd fel ma ebédre a tiszteletest.

— A tiszteletest? — kiáltá megörülve a mentor. — A tiszteletest mondtad, Béla? Már az igaz, nem tudom, mit gondoljak a te finom sejtésedről; mindig ki tudod találni a mások gondolatát! Már régen elő akartam hozni, hogy... hogyan is mondjam csak?... hogy a pap fűnek-fának elkeseredve emlegeti, miszerint a Kálozdy-család kegyességének napja tőle egy idő óta teljesen el-

fordult. Innen-onnan fél éve lesz, hogy sem délre, sem vacsorára nem volt hivatalos a kastélyba s a gadóczi vén esperes előtt a minap már abbeli gyanúját is kifejezte, hogy szeretett menyasszonyod nem katholika vallású-e, mert ebben az esetben tökéletesen értené a dolgot. Már régen fúrja a fejemet, hogy mikép hozhatnám én ezt szép módjával néked elő; de mindig visszariasztott annak meggondolása, hogy alárendelt helyzetemben illik-e nekem ilyen szerfölött kényes ügybe beleavatkoznom? Hanem az már igaz, hogy neked csak ördögöd van. Bocsáss meg e kifejezésért; semmi rosszát nem gondoltam, mikor kiszalasztottam a számon. Tehát ebédre hívassam fel mára a Molnár papot? Akkor sietni kell, mert a parokhián, ha még ki nem tálaltak, de minden bizonynyal beföztek már. Egyébiránt a tiszteletes nem ijed meg a második ebédétől. Hogy ki tudja találni az ember gondolatát! Aztán miféle bort hozassak fel a pinczéből? A pap ugyan mindenfélét szeret . . .

— Hozass hát mindenfélét, — mondá futó mosolylyal Béla. — Aztán izenj be Ilonához is, ha felébredt, hogy egy-két szóra szívesen kéretem.

A mentor sürgő készséggel távozott, mint mindig, ha a pincze környékén várt rá valami tenni való.

A magára maradt Béla szívét sokféle érzés ellentétes árja töltötte be. De nyugtalanságát minden percz csillapította s lassan lezáruló szemei és csöndes lélekzetvétele tanúskodott róla, hogy megtalálni vélte a gondolatokat, melyektől lelke megzavart összhangjának visszatértét várja. Mint a

könnyűvérű építőmester, ki elégedett mosolylyal hallgatja az utolsó kalapácsütéseket a kész palotán, melyet az első áradat fölvetéssel, az első vihar elfuvással fenyeget! Ki állott volna más lelke előtt, mint menyasszonya, ki pongyolában ép úgy, mint ünnepi öltözetében a földi szépség királyi díszét viseli?! Hogyan keveredett ő e hálóba, mely e sarkig érő holló-fürtökből vala fonva? Szeretne ez órában, mely határkő lesz életének hosszú, sivár útján, elgondolni mindent tisztán, homálytalanul, a hogy történt. De arra a kérdésre csak zavaros, alig érthető képek tűnnek szemei elé. Mindegy; megelégszik annak tudatával, hogy szívében semmi megbánás nincs közelebb mult napjainak története fölött s úgy érzi, kezének semmi oka reszketnie, mikor alá fogja irni a kötetést, mely élete fölött új hatalmakat emel uraságra. Nem férfiatlan, nem becstelen szó volt az, melylyel a báléj mánora után egy védtelen leány hajlékából kiharancsolta a rágalmat, mely prédát leső fogakkal és éhes szemekkel tört reájuk. Minek gondoljon arra, hogy a kard mellett, melylyel Ilona becsületét megvédelmezte, mikor a magáét tette kezeibe, egy orgyilok is volt, mely menyasszonya szívének vala szánva?! Eh, a damaskusi lovagnak is csak utja közben nyitak fel szemei s ma szentnek hívják! Az ő vétké-e, ha nincsenek titkos sugallatok, melyek megakadályozhatnák, hogy ne ballépéssel induljunk a nemes célhoz?! Akkor nem ismerte azt a szívet, melynek felhevült agygyal vesztére fogadott; ma ismeri s legdrágább ara-

nyába akarja foglaltatni. Ismeri ; igen ismeri. Ilona volt az első, ki szerencsétlenségének hírére ágyához sietett s ép oly bátorsággal hívta ki maga ellen a kicsinyes világ korlátolt ítéletét, mint a minő bizodalommal helyezte egyetlen féltő kincsét az ő kezei közé. Gyémántszív ez, megbecsülni való egy szív. Életében soha nem fogja elfeledni azokat az éjtszakákat, melyeken akárhányszor fölebresztették kőnjai, az éjjeli lámpa halavány világánál mindig két, gyöngéden őrködő, álmot nem ismerő, gyanút nem féltő szem fényes sugarával találkozott. Menyasszonyának fekete haja arczába hullt és a sebek megszüntek égni s szívét mindig édes gyönyörűség fogta el. A legpuhább kezeket tanulta legfáradhatatlanabbaknak ismerni s meggyőződött róla, hogy ha valaki a szikla keblébe megtalálja az utat, a legtisztább, legsalaktalanabb, legüdftőbb forrást ott leli. Ő megtalálta ezt az utat s forró lázát megenyhítette ennek a forrásnak vizével. Ismeri és hálás lehet a végzet iránt, hogy mielőtt a visszavonhatatlan alkut megkötötte volna, megismertette vele, kit társul dobott mellé. Nincs miért vonakodnia a döntő szótól. Ki fogja mondani félelem nélkül, férfiasan. Tudja, az örök igazságnak számadása van vele egy eltasztott leány miatt. Igen, egy eltasztott leány miatt. A rá váró ítéletnek szigorát is talán enyhíteni fogja, ha most ezt a másikat fölemeli a porból. Ha lesz még órája ama két piros ajak csókjai s azoknak a lágy karoknak ölelései közt a multnak búsan bolyongó kísértetei számára, bizonyára meg tudja majd győzni őket, hogy

életének legsötétebb napján sem szíve volt a hibás. Ime e szív most, a régihez hasonló esetben, egy pillanatig sem kétkedik, hogy mit kelljen tennie; de minő iszonyu kényszer vaskeze zsibbasztotta meg akkor és forgatta ki önmagából! Hasonló helyzetben? Szereti-e hát Ilonát? (Béla egy könnyű kézmozdulattal odázza el magától a kérdést, mely ily határozott alakban tolakodott lelke elé. A húrok, melyeket érint, oly hárfán vannak, mely szomorú hangjait csak akkor hallatja, mikor emlékeinek fuvallata belekap.) Érzi, hogy a magányt e rideg épületben nem tudja kiállani. Érzi, hogy emelkedőben van; de önerejéből nem tudja leszaggatni magáról a szilaj kétségbeesés rongyait, — egy mentő kézre lenne szüksége. Érzi, hogy Ilona olyan áldozatot hoz neki, mely minden következő nappal súlyosabb s az esküvel, melylyel ő tartozik, kétszer annyit ad, ha gyorsan adja.

Ily gondolatok hullámzottak Béla szívében ma, tegnap és tegnapelőtt. Rideg és erkölcstelen közönyének sarából tisztább habok kezdtek felszínre kerülni. Fogékony, minden benyomásra engedő lelkét a nagy rázkódás, mely egy boldogtalan ember életének megdöbbentő katasztrófájában érte, lehetetlen volt, hogy ki ne szabadítsa ez eszmék ama teljes sötétéből, mely a vakság és a semmi jelképe. A ki sötétből kerül napvilágra, idő kell hozzá, míg tiszta látását visszanyeri; csak a fény s a kirivóbb színek tűnnek szemeibe. A mit csilagnak néz, az könnyen lehet gyarló mécsvilág; a mit sugárnak néz, az könnyen lehet gyújtó vil-

lám; a mit virágnak néz, az könnyen lehet hitvány gaz. A színek hatását már Béla is érezte: gyöngédség, feláldozás, lelkiismeret, kötelesség foglalkoztatták gondolatait. Az ujólag megnyílt világosság boldogító volta nem tud titkolózni. Béla is mosolygott s maga is azt hitte, hogy ez a mosoly megelégedést jelent.

De ime jó Ilona, egész feláldozó, megható, fenséges gyöngédségét hozva mély szemeiben. Ha Kordéliát játsza így a vén bolond király betegágya előtt, vagy Portiát, mikor nemes férjét meglepi a sötét reggel zivataros felhői közt: nem lett volna kéz az egész zsufolt házban, melyet tapsra ne ragadott volna. Jegyese mellé ül, kezeibe fogja kezét s kipirultan hallgatja bizalmas suttogását. E boldog andalgás méhében csak rózsás jövő nyugodhatott s csak sajnálnom lehet, hogy nincs színem elég meleg, hangom elég olvadó, hogy e beszélgetés részleteinek lefestésébe vagy elmesélésébe fogni merjek.

Ha önérzet és kellő alázatosság nyilatkozhatik együtt s nyilatkozhatik még hozzá egy kopogásban, úgy abban, mely a jegyesek beszélgetését félbeszakította, bizonyosan nyilatkozott.

Belépett a tiszteletes úr, kit a szivesség teljes lelki derültségével vezetett a mentor. A vendég jobb lábával és kalapját tartó balkezeivel kifogástalan félköröket írván le, ama tiszteletteljes mosolytalanság ült az arcán, mely — a régi mellőzöttesen való neheztelés mellett — kifejezést adott a tisztességnek is, mely a kastély és parokhia kö-

zötti feszült viszony jobbrafordulta által érte. E nem minden zavarodottság nélküli tekintet ép oly kevésbé tudta titkolni a boszuságot, hogy otthon már a savanyú káposztánál jártak, mikor a vigyori Palkó beállított, mint az áldozatra kész jó étvágyat, mely, — fátyolt borítva a közelmúlt ebédre — minden perczen el van határozva a levessel újra kezdeni.

— Nagyságodnak legalázatosabb szolgája, — köszönt a pap, egy hosszú-hosszú pillantással, mely a szoba menyezeten kezdődött és saját csizmáinak orrán végződött, — legalázatosabb szolgája, ki parancsainak mindenkor kész engedelmeskedni.

— Hozta isten, tiszteletes úr, — nyujtotta Béla kezét az érkezett elé, kit Ilona könnyű főhajtással üdvözölt. — Kedvesem, a mi lelkészünk: tiszt. Molnár Ábrahám úr. Nagyon örülök, hogy ily gyorsan engedett meghívásomnak s bocsánatot kérek, ha netalán zavartam. De igen fontos ügyben kértem, melyet nem igen szívesen halasztanék tovább. Olyan dologban, melynél a pap a háznak legfontosabb és legszívesebben látott vendége. Kérem, foglaljon helyet. Istók, itt vannak az írószekrény kulcsai. Légy szíves kivenni azt az iratot, melyet a középső fiókban legfelül találsz.

A mentor még nem feledte el (hogyan is feledte volna!) az utolsó szomorú alkalmat, mikor abban a szekrényben kutatott mélyen tisztelt barátjának végrendelete után s ránczos homloka körül egy makacs árnyat kergetve, végzé megbízatását.

— Így, — mondá Béla. Nyujtsd át a tiszteletes úrnak. Én ez órában össze akarok esküdni menyasszonyommal. Az ott fölmentvény a hirdetések alól. Azt hiszem, nincsen semmi akadály?

Molnár Ábrahám úr arcának dús tüskebokrai közt a meglepetésre, melyet a fölhívás magában foglalt, egyszerre kinyílt a hivatalos mosolygásnak egy roppant napraforgó-virága. De mi volt ez a mentor elragadott öröméhez! Gazdája szavaira vén, kerek fején akkorát lódított előre, hogy egy perczre méltán lehetett félteni annak a vállakkal való okvetlenül szükséges összeköttetését. Bélához rohant, kezeit szorongatta, majd Ilonáét óhajtotta tiszteletteljes csókjaival elárasztani és töredezett szavakkal biztosított mindenkit, a vőlegényt, a menyasszonyt, a papot, az író-szekrényt, az öreg órát és mindent, mindent, hogy ő most képtelen ugyan hosszabb üdvözlő beszédre, de meg lehetnek győződve róla, hogy nála jobbakat már senki nem kívánhat.

— Ha tehát nincsen semmi kifogása ellene... — fordult Béla a paphoz, ki a mentor örömkötőrései alatt azzal a hazafias bizalmatlansággal kezdte vizsgálgatni az ujjai közt forgatott okiratot, mely az akkori hatóságoknak minden kibocsátványával szemben szerinte nagyon helyén volt. Nem tagadhatom, hogy bizonyos önérzetes kicsinylés is vegyült e bírálgatásba a felett, hogy nem jobban elvégezte volna-e ő az egészet a kathedráról.

Miután sem a pecsét, sem az aláírás, sem a tartalom ellen alapos kifogást emelni nem tudott,

— Készen van a tiszteletes úr? — kérde az ifju kázi úr
jegyesének kezét gyengéden a magáéba fogva.

a napraforgót ismét Béla felé irányozva, kijelentette, hogy neki legalázatosabb üdvözetén kívül egyéb szava nincs.

— Eszerint készen van a tiszteletes úr? — kérde az ifjú házi úr, széke mögött álló jegyesének kezét gyöngéden a magáéba fogva.

— Hogy készen vagyok-e? — felelt a pap, fölkelve székéről s emeltebb hangon folytatva: — Engedje meg nagyságod, hogy kifejezzem egy részben sajnálkozásomat, mivel nem kis templo-momnak juttatja a szerencsét, hol jövődö boldogságaért gyülekezetem egyszerű foháskodásával egyesíthetném a magamét. De hisz így is jól van az; mert mindenütt jelen van az úr, a hol ketten-hárman együtt vannak az övéi közül. És protes-táns kánonaink is megengedik a háznál való csön-des esketéseket. A mi a készenlételet illeti, egy ilyen magamszörű vén pap (de bizony, esedezem, eljár az idő) minden ujjából már tuczatszám ráz-hatja ki az imádságot. Az igazi lelkipásztornak minden pillanatban, minden adandó alkalomra készen kell lennie, mert sohasem tudhatja, mikor szólstják valamely haldokló atyjafiához, a kinek nincs ideje megvárni, míg imádságra készül; vagy teszem: marakodó házasfelekhez, kik kárt is te-hetnének egymásban, ha rögtön kéznél nincs az oktatás. Készen vagyok, nagyságos uram. És a két tanu?

— Itt van az egyik mindjárt: István úr, — vá-laszolt Béla. A másik meg... Ugyan Istók, kit is kellene még beszólstanunk?

A mentor azonban már nem volt a kanczelláriában s így a kért tanácscsal sem szolgálhatott. A mint megütötte füleit a szó, hogy neki még szerep, s még pedig fontos szerep is jut az esküvőn, hármassokat ugorva rohant le a lépcsőn s odalenn — hogy annál könnyebben menjen — kulcsának fogantyújával kezdte ostromolni a prior-szoba ajtó-zárát. Miután ez a legdühösebben ismételt támadásokra sem akart engedni, a siettében kétségbeesett Istók tanácstalanul lármázva kezdett föl s alá nyargalni a folyosón, mignem Kata aszszony segítségére jött a konyhából.

A természetes úrnő, megértvén a baj okát s tisztességesen leszólván valamennyi szeleburdi ifjú legényt, természetes józan eszével csakhamar megoldotta a már-már kibonthatatlannak tetsző csomót. Ámde azért volt nő, hogy a bódult nyargalászásban, a fennakadás furcsaságában, a pillanatra sem pihenő nyugtalanságban, a lángoló szemekben, az egész neki-bolondult emberben valami figyelemre méltó titok nyomát sejtse, minélfogva érdekesnek is tartotta csipőre tett kezekkel figyelő állást foglalni a szobának tárva-nyitva hagyott ajtaja előtt. Miután azonban nem látott egyebet, mint hogy Pallér úr, minden tekintet nélkül az ő női illeméretére, kipkedve-kapkodva, fenyegető gyorsasággal vetkőzödni kezd, a kritikus pillanatban az ajtót főzőkanalával becsapta, sarkon fordult és nagy mérgesen indult vissza árván hagyott fazekaihoz.

Odafönn már épen csöngetni akartak Palkónak,

hogy nézzen Pallér ur és az ispán után, midőn a kastély elé egy könnyű kis kocsi hajtatott. Nagy szuszogva szállt ki belőle egy köpczös uri ember, hátán rettenetes bárány-bundát viselvén. melynek fölthajtott vörös gallérjában valami özönvizelőtti vastagbőrű tarajos állatnak látszott. A mint az ember, a bunda, meg a taraj szerencsésen a földön voltak, a kocsistól egy mindenekfelett úriás kezelegyintéssel akart elbúcsuzni az érkezett s a szörnyű báránybőr-sátort egyik válláról a másikra dobálgatván, befelé indult. A kocsis azonban, ki a búcsuval (mint Béla, Ilona és a pap az ablakból könnyen észrevehették) sehogysem volt megalégedve, megragadta a menekülő tarajat, mire hosszas és izgatott eszmecsere kezdődött, mely azonban szerencsére tettelegességen nem végződött, annál kevésbé pedig azon, hogy a vendég — a fuvaros zaklató követelésére — zsebébe és tárczájába nyult volna. Az özönvizelőtti tarajos szörny Vincze bácsi volt.

— Legjobbkor! — kiálta letekintve s a bekászolódóra ráismerve Béla. Nem kell már küldeni senkiért; az öreg megérzi, mikor kell helyt állani neki. Csak Istók után nézzetek, hogy hova tűnt egyszerre. Itt jön Varjú Vincze úr Karámosról. Ő lesz majd a második tanu.

— Leszek, szerelmes öcsém, leszek, — döcögött Vincze bácsi, ki Béla szavaiból homályosan még a folyosón értesült a rá váró szerepről, miután Istók előbb leirt lerándulásának rohamában az ajtók betevésére legkisebb gondot sem fordí-

tott. — Csak ezt a ménkű nagy sátort hadd keritem le a nyakamból. Így ni. (A vén gavallér megpödörgeti bajuszát és a hfres vörös mellényt lehető előnyös világításba helyezi. Azt a módos komplementet meg, melyet Ilona előtt vágott, látni kellett volna a mai ásfúzó fiataloknak!) Ezerszer csókolom picziny kacsóit, kisasszony. Adjon isten minden jót, lelki atyám; egy kis szabad lélekzetet a magyar embernek. Nos, szép öcsém, hát ide a keblemre! Én beteglátogatni jövök egy méregdrága fuvarossal, és ime egy egészségtől ragyogó ficzkót találok. Ragyogsz, ha mondom. Hát egy kis keserű, valami szilvóriumféle nincsen kéznél? Palkó, Palkó! Már az igaz, hogy ilyen nyalka egy legényt, mint ez a Palkó, keresni kell.

A vigyori inassal, ki ugyancsak régen volt már nyalka és legény, Istók is megjelent egészen ünnepestyos színben. Az elragadtatás apró manóit, melyek ajkait, orrát, szemöldeit nem szüntek meg ránczizálni, földszinti magányában elhessegette s egészen úgy jelent meg, mint egy boldog filozófushoz illett, ki nem adta magát át a divatos reménytelenségnek, hanem inkább derült tudományának egy fényes bizonyosságával állott elő. A tisztelet, melylyel e kastély és lakói iránt viseltetett, nem engedte, hogy a foltos kabátban teljesítse tisztét: a régi módi kettős ujjú atillában pompázott ismét, ritka bajusza ragyogott a kenőcstől, csizmája tükkörré volt kefélve s az egész mentor megjelenésének díszje ellen a legkisebb kifogást sem lehetett volna emelni, ha a temetés óta nem használt

kalpagjáról egy végetlen hosszúságú s a mai alkalomhoz kevésbé illő gyászfátyol nem csüng alá és csizmahúzóit betűrni el nem feledi.

Vincze bácsi nagy lármával és csodálkozással üdvözölte e nem mindennapi díszet s erőt merítvén a három üveg szilvóriumból és nagy karéj kalácsból, melylyel a páratlanul nyalka Palkó szolgált neki, új fogadkozásban tört ki:

— Leszek tanu, szerelmes szép öcsém, leszek. Ham, ham. (A kalácskaréj utolsó falatja a torkán akad.) Leszek. Ham. Még olyan rendíthetetlen tanu nem volt, mint a milyen én leszek annak a hasonlíthatatlan gavallérnak öcsöce és örököse mellett. Leszek, pajtás. De hát mire legyek?

Béla mosolyogva s menyasszonya kezét simogatva válaszolt:

— Erre az órára határoztam esküvőmet s ha nincs ellenedre...?

— Hogy nincs-e ellenemre? — kurjantott tenyerébe csapva a vendég. — Hát kinek a szerencséje volt nekem valaha ellenemre? No, még ilyen véletlen öröm az életben sohasem dagasztotta a szívemet, annyi bizonyos. E szerint násznép vagyok én itt és az az akasztófárávaló fuvaros nem hogy becsületnek tartotta volna, hogy násznépet hoz... hanem most már az én szekerem is a násznéphez tartozik, úgye bizony? Soha ilyen fölséges meglepetést! Túltesz, akármi legyek, ha túl nem tesz a boldogulton még úri fogásokban is! Hanem talán már el is kellene hallgatnom? Leiki atyám, talán kezdeni akarja a szertartást?

Molnár Ábrahám ur fülei már rég süketek valának e hiábavaló beszédekre. Kövér kezei össze voltak kulcsolva atilláján s tövises szemei haragosan fordítva az ég felé, mintka valami váddal akart volna föllépni valaki ellen. Pedig csupán szent-lélekért áhitozott a rögtönzéshez.

Béla is csöndesen, egy kissé nehezen fölemelkedett székéből s ennek támlájához dőlt. Ilona kihévílt, égő arcczal állt mellette s fényes szemeit a földre sütötte, míg Vincze ur az egyik sunyi pilantást a másik után vetette reá.

A pap, Vincze és Istók az ünnepélyesség kedvéért egyet köhécseltek, az ajtók betétettek, a téli nap legszebb arany szőnyegét teríté a jegyesek lábai alá, egy rövid életű fattyu-czinege az ablakot verdeste s víg fütytyel minden jót kívánt nekik, Istók gyanusan dörzsölte szemeit s megkezdődött a szertartás.

Megkérdeztetett Kálozdy Bélától, akarja-e hitvesének a hajadon leányt, kit jobbján tart?

Akarja.

Megkérdeztetett Pallér Ilonától, akarja-e férjének a férfiut, kit jobbján tart?

Akarja.

Az utóbbi kérdésre azonban kevésben mult, hogy egy kéretlen válasz is nem adatott. Mikor Istók meghallotta igazi nevét a menyasszonynak, (kire nézve becsületes elméje egy pillanatig sem volt kétségben az iránt, hogy a szinlap teljesen összevág a keresztelő levéllel,) azt a nevet, melyet ő maga is büszkén viselt, ugy elképedt, mintha tiszt. Mol-

nár Ábrahám ur egyszerre hozzá fordult s neki tette volna fel amaz, egész életre szóló kérdést. De már egy percz mulva a szó legszorosabb értelmében csak az imádság tartotta, hogy oda ne rohanjon a kastély jövő urnőjéhez, felvilágosítást kérni tőle, hogy az égből, vagy a Tiszán túlról csöppent-e ide?

— Nos, öreg barátom, — mondá az esketés, a kézfogások és ölelkezések végén Béla a mentorhoz, ki eközben ismét a szájatató ámélnoklás stádiumába esett vissza, — a te számodra kettős meglepetést tartogattam. Az egyik s talán a nagyobb, nőm valódi neve, melyet eddig nem akartam fölfedezni neked. Igen öreg; Ilona a te nevedet viseli, kinek a mai napon rokonoddá lettem.

A megzavarodott mentor a kézcsók után egy kissé fölemelte a szép csuklóról a hitetlenül tévovázó szemeit — ki gondolatoknak soha, de sohasem volt szükében, bátortalan hangon életében először lebbent el ajakáról a vallomás, hogy:

— Alig... igazán alig tudom, hogy mit gondoljak. De vajjon... igen, vajjon a Pallérossi Pallérok közül-e?

— Épen azok közül, bátyám, — felelt könnyű sóhajjal a menyecske.

— De hát vajjon... igenis, vajjon azok közül a bizonyos Pallérossi Pallérok közül-e, kiknek ősi czimere a féllábú gólya? — folytatta kérdezősködéseit Istók, még mindfsg csak félig-meddig merén habozó szemeit új rokonára emelni.

Ilona szívesen válaszolt neki:

— Az én szegény nevelő-atyámnak volt egy nagy, piros pecsétnyomó gyűrűje. Minha csak most is ott látnám rajta sántikálni a féllábú gólyát!

— Nos, megkövetem, az a gólya mindig igen díszesen nézett ki, — rebegette Istók, egy galamb epéjével és egy hidalgó büszkeségével.

Egész lelke fel volt zavarva. Annak az ismeretlen rokonvilágnak szélén, melyről csak dicsekvő atya homályos meséiből tudott egyetmást, de melylyel közelebből megismerkedni egész életében fő vágya volt: a mentort valósággal reszkető öröm fogta el. A helyzet különössége, az új atyafiság, egy kis lélekfurdalás, (hogy ugyan valamikor a tiszántúliakról nem talált-e többet kiszalasztani, mint a mennyi most majd igaznak bizonyul?) valami csalódásfélének sejtelme, (hogy nem feneketlen mélységek voltak-e azok, hova életének egyikét keserűbb percében horgonyát kivetni próbálgatta?) mind ez úgy össze-vissza zavarta fejét, hogy egészen eltűntek szemei elől az elégedetten mosolygó Béla, meg a fölfútt képeiket egymás ellen szegezve vitatkozó pap és Vincze úr. Csak a napsütötte nagy falakat látta, telidesteli a szeszélyes Tisza furcsa kék vonalaival, a mint szobájában odalenn az ablak mellé akasztott füstös, poros térképen olykor el szokta nézegetni. Családi álmainak e kanyargó és csalékony jelvonalain kívül csupáncsak Ilonát látta még, ki sokszorosán sugárzott előtte a nevezetes család fényétől, és úgy tett neki, mintha egyszerű kék selyem ruhája egé-

szen teli lenne himezve csupa büszkébbnél büszkébben sántikáló féllábú golyákkal.

Ama bizonyos névtelen filozófnak rendíthetetlen nyugodalmától mindenestre igen messze volt reszkető hangja, mikor utolsó kételyének elosztatására vetette föl a kérdést.

— És a Tiszán túlról...?

— Onnan onnan, bátyám. Ejnye, mintha csak nem örömet fogadna be a családba s szeretne kirostálni belőle! — enyelgett az új asszony, kit azonban e kedélyeskedés nem tett elragadóbbá. Mi sem volt már meg benne a gyermekből, ki a gondok végetlen oczeánjának egész bizodalommal megy neki egy csillogó kagylóval, hogy eltünteti ebben. Mi sem abból, ki mosolyában és tréfájában egész őszinte valóját és tapasztalatlan ártatlanságát mutatja be. Csak az ilyen tréfa ér valamit!

— Isten őrizz! Nem mondhatok egyebet, mint hogy: isten őrizz! — szabódott a szegény mentor, mélyen és ügyetlenül hajtogatván magát s abban az arányban szedegetvén össze innen-onnan régi eszméit, a melyben a viszonyok képe tisztult előtte. — Soha nagyobb tisztesség nem ért az életben, mint e mai napon! Tiszta szivemből mondhatom, bármilyen világos elmével tekintsek is végig fejtörő munkában eltöltött és e kitünő család folytonos bizodalmaival koszoruzott életemen, hogy még nagyobb tisztesség nem ért. Ha meggondoltam eddig, hogy ime öreg napjaimban hosszú szolgálatomnak boldogító elismerése és személyemnek megtisztelő figyelembe vétele mel-

lett törvényes, rendes és szabályos nyugalomba vagyok helyezve... (ki ne bocsátaná meg neki, hogy elfoglalt állásának e rövid szavakkal való körvonalozását, a pap és Vincze felé tekintve, jónak látta még egyszer ismételni?) törvényes rendes és szabályos nyugalomba vagyok helyezve, ha ezt így elgondoltam, mindig azt hittem, már nincs több várni valóm az emberek kegyességétől. Ha most még ehhez hozzáveszem a mai ünnepi napot, melyen az általam végnélküli kegyelettel tisztelt Kálózdy-család, nem elégedvén meg eddigi jótéteményeivel, még saját kebelébe emelt, valósággal óhajtanám visszanyerni munkabíró ifjúságomat, hogy újrolag neki szentelhessem életemet!

A mentegetőző kis felszólalást ama legkülönfélébb hangulatok, melyek Istók lelkében folyton folyvást egymás sarkában voltak, egész rövid szónoklattá kerekítették, melyben a fősúly ismét arra a mindig szívesen emlegetett két dologra volt fektetve: életének kifogástalan munkásságára és szívének hálás voltára. Az utóbbira nézve épen annyira elragadtatta magát, mintha Bélának Ilona nőül vételére semmi egyéb oka nem lett volna a világon, mint hogy e furfangos fogással neki utat szerezzen a Kálózdy-családba.

Alig végezte azonban a szónoklatot, kellemetlenül érezni kezdte, hogy ama bizalmas hang folytán, melylyel a tisztántuliat emlegetni szokta, ha most nem lesz képes némi részletekkel előállni, Bélában nem alaptalan kételyek támadhatnak ama viszony iránt, melyben ő a sokat emlegetett vi-

rágzó familiához áll. E gondolat aztán arra a kényelmetlen tudatra ébresztette, hogy ő arról a bizonyos virágzó családról tulajdonképen semmivel sem tud többet, mint az Eszterházy hercegekről. Atyja, a kit forrásul idézhetne, régen nincs az élők között s az esztendők is, melyeknek hosszú sora — isten tudja, hogyan, — egyet-mást a fejébe vert, hűtlenül eltűntek mellőle s ő gyámoltalanul magában áll itt, hogy hallgatása által megszégyenítessék. A percz sürgette. Nehéz verítékcseppeket törölt le homlokáról s utóljára is el kellett szánnia magát. Lesütött fejjel indult a rohamra s a csatakiáltást úgy intézte, hogy Béla — noha tőszomszédjában ült — csak némi töredékeket hallhatott belőle.

— Kérem kegyes gráciáját, nagyságos hugom asszony, — kezdé s ugyancsak akadozva folytatta: — Ugyan mi lett abból a . . . abból a . . . ugyan hogy is hívták csak? . . . abból a híres, híres katona Pallérből?

Katona körülbelül minden családban van.

— Nem, nem volt az híres katona, bátyám, — felelt egy kissé elmélázva a kérdett. — Csak becsületes ember volt. Tönkrejutott, semmivé lett, sirba szállt.

— Isten nyugosztalja szegényt! — sóhajtott egy kissé megkönnyebbülve Istók. — Tudom, tudom, maga volt a példás becsületesség. De így jár, a ki az emberek rosszaságával számot nem vet! Hát ugyan az a . . . az a . . . ejnye, mindig ennyi bajom van ám nekem a nevekkell . . . Az a

hires . . . mi is volt csak? Igen, az a hires, hires prókátor?

Prókátor is volt minden familiában legalább három. A között hires is csak akad.

— Azt nem ismertem. De tudom, hogy mind igen-igen szegény emberek voltak, egyik se tudott semmire menni s az egész családból ma magam vagyok.

A bánatos árnyalat, melylyel Ilona e feleletet adta, a végén bizonyos elégedett lendületet vett, mint mikor porló romokon át egy ujdonatuj kastélyra esik tekintetünk.

Istók nagyot lélegzett. Bár kétségtelenül rosszul esett neki, hogy homályos álmainak ily kevésbé felel meg a valóság, örült, hogy a pillanatnyi nehéz helyzetből kiszabadult. Azt nem állította soha, hogy a tiszántuliakkal összeköttetésben áll s — negyven esztendő nagy idő, mely alatt az ő tudtán kívül sok történhetett.

— Észerint, — mondá, — ha meggondolom . . . hát én lennék a családfő.

A menyecske szives mosolylyal rázta meg kezét; ép ilyennel fogadta a cselédek köszöntését, kik között futó tűz gyanánt terjedt el a rögtönzött esküvő hire; ilyennel tekintett mindenkire a menyegzői lakoma alatt; és ilyennel hallgatta végig Vincze bácsinak, a papnak és Istóknak virágos felköszöntéseit. A mentor következőleg végezte a magáét:

— Mindezek után pedig, mélyen tisztelt Béla öcsém, az én örömeimnek csordultig tölt poharát

tetézd még abbeli kegyes engedelmeddel, hogy ez uri házat, melynek közel húsz esztendeje mintegy szellemi őriző pásztora vagyok, hadd én adjam át nagyságos hugomasszonynak. Szives bizodalmatad erre nézve annál bátrabban, bár teljes tisztelettel, kérem ki, mert meggondolván, hogy a Pallérossi Pallérok, miután mind rendkívül becsületes emberek voltak, már elpusztultak ez álnok világról, mai napon én vagyok az egykor virágzó családnak érdemetlen feje. Vivát!

Hogy ne adatott volna meg az engedelem?! A mentor azonban nyilván mesterkedett valamilyen, mert rendkívül nyugtalan volt s alig várta, hogy ebéd végén egyedül kaphassa egy ablakmélyedésben Bélát s ragyogó szemekkel odasughassa neki a következőket:

— Itt az idő, Béla, hogy tartozásomnak egy csekély részét lerójam irántad. Oktatást szándékozom adni a te érdekedben az én nagyságos hugomnak, mert azt hiszem, hogy most már a te familiád az, melyet a világon legjobban tisztetek. Örül a szívem, ha meggondolom, hogy a rokonság megengedi egynémely dolognak őszinte elmondását, melyet a te boldogságod érdekében szükségesnek tartok. El fogok mondani mindent keményen és hiven, hogy soha el ne feledje, a mit egy tökéletes asszony felől lelkemben hordok. A legpompásabb módját találtam ki s azért kértem tőled ama bizonyos engedelmet. Szép hegedűszóban mondom el, mintha valami névtelen historikus lennék, a ki régi családi történeteket beszél. Csak

bízd rám Béla és engedd, hogy tiszteletteljesen megöleljelek.

A férfiak együtt maradtak az ebédlőben, mikor Istók megkezdte körutját Ilonával. Az oktatás a képes szála számára volt fenntartva. Mikor ide beléptek, a bucsuzó nap vöröses fénybe borította az egész nagy termet családi képeivel. Az ősök nyakig be voltak gombolkodva vagy csipkézve; senkinek nem néztek a szemé közé, mintha nehezteltek volna, hogy nekik már ilyen kevés szavuk van a családi dolgokba. Még pedig nemcsak a legközelebbi gazdag ősök, hanem azok is, kiknek százötven esztendeig egy kis városvégi házban kellett meghuzniok magukat, mignem Péter ur új virágzásra emelte nemzetségét s a katakombákból ők is napfényre kerültek. Egyetlen egy sem fogadta közülök barátságosan a jövevényt, s az aszszonyok úgy behuzták magukat aranyos főkötőkbe és mentéikbe, a férfiak meg kucsmáikba, mintha egyáltalában ki akarnák kerülni a megszólíttatást. Ha a nagy, fakó keretek vízszintesen feküsznek, minden esetre a legtulsó sarokba zsugorodnak. Ilona azonban nem sokat látszott törődni mogorvaságukkal; valami kihívóan lenéző tekintettel futott végig a hosszú soron, valami öntudatos kaczérsággal, mintha szivéből lemosolyogná e vén figurákat, kik holt ránczaikkal ellenségeskedést mernek indítani az élő mosoly ellen.

Istók elsőben is egy sárga képü, aszott matróna előtt tartott állomást, kinek vékony nyakán széles gallér puffadozott; szinehagyott, sárga ru-

hája oly bő volt, hogy a képnek három negyed-részt foglalta el; kezében egy vörös szélű, disznóbőrbe kötött imádságos könyvet tartott s szemeit alázatosan lesütvén, mitsem engedett látni belőlük, úgy, hogy ha valami nevezetes szerep jut annak idején részére, a történetírók bizonyára mai napig sem lennének tisztában vele, hogy kékek voltak-e vagy feketék?

Istók kegyeletesen megilletődve, e sárga urhölgy előtt kezdte el oktatásait.

— Nagyságos hugomasszony, nem fogja rossz néven venni tőlem, ha egynémely jelesebb erényű matrónával régi hirű családjából meg fogom ismertetni. Ez itt Hadonay Rebeka, a nevezetes Kálozdy Áronné. Lehetetlen, hogy ne hallotta volna hírét. Nagy jótevő, nagy keresztyén és nagy tudományu urhölgy. Saját költségén nyomatta ki Ezsaiás próféciáját; a Luthert és Kalvinust követő theologusok között nagy disputát tartatott, mely az utóbiaknak fényes győzedelmével végződött; iskolákat építtetett, szegényeket segített és nyelvem gyöngé elmondani egész fényes pályáját. Tündökölt a keresztyéni erényekben, melyek minden boldog családi életnek alapját képezik. (A mentor itt föl-emelte szavát s erősen hunyorgatott, mintha a legkeményebb feddést mondaná.) Idején és bölcsen meggondolta, hogy a világi fény és pompa milyen keveset ér és milyen mulandó!

Miután Istóknak ekként tökéletesen sikerült behelyezkedni egy háromszáz éve nyugvó urhölgy gondolatvilágába, természetes, hogy még sokkal

könnyebben ment neki az egész, mikor a mult század végére jutott. Egymás mellé voltak függesztve a kis, keskeny, finom arczu grófné, nagy bóbítás fejdisszel s a csontos, durva képü Ádámné asszony. Amannak egy rózsa pihent vékony ujjai között, ennek a keze ökölre volt szorítva, mintha egyenesen rá akart volna rohanni a festőre. Ilona jóízűen mosolygott a furcsa szomszédság fölött. Egész sereg tréfás gondolata támadt s alig figyelt az ünnepélyes előadásra, mely így folyt tovább:

— Az ott Kálozdy Péterné, a család ujratertőjének mély tiszteletre érdemes neje. Grófi születés volt, finom, világ csodálta dáma! Egész Bécs városa forgolódtott körülötte annak idejében, bárók, grófok, hercegek, sőt választó princzek is; de ő meg tudta gondolni, (itt a mentor ujólág a feddés magasztára emelkedett,) hogy még egy grófnéra nézve sem közönséges szerencse, ha olyan ősi, tiszta magyar familia tárja ki előtte karjait, mint a Kálozdyak. Megbecsülte a kínálkozó szerencsét s a választó princzek seregének daczára Péter urat választotta, kinek mindvégig csak tiszteiséget szerzett.

Istók köhécselt s egy kis ideig maga is néma tisztelettel tekintett a képre, mely most esetleg trónusok fölött is függhetne. Azután folytatta:

— Ez itt Béla nagyanyja. A jó hirü Mátéfi család gyermeke, Ádám ur neje. Ha elgondolom, hogy a szekrények a kastélyban mai napig az ő szövötte vászonnal vannak tele, hogy egész életében megelégedett két köpönyeggel és egy selyem

szoknyával, hogy milyen hiven kezére járt férjének a takarékoskodás nagy munkájában, hogy csak egy ilyen tökéletes asszony kezébe tehető le a férfi által egész bizodalommal a család sorsa: (a szónok ismét neki hevül és éles kezd lenni) a régi magyar gazdasszonyok utolérhetetlen példányképeinek egyikét kell látnom benne, kit bár minden feleség szívéből követni óhajtana.

Az alkony már egészen leborult. Nagy jót tett Istókkal, mert eltakarta előle Ilona szép, szórazott arczán a jeleket, hogy milyen kevés hatással voltak rá az itt leírt előadások és a többiek. A némaságot, melylyel lépteit az új asszony követte, meghatottságának tulajdonította s a hogy visszatértek a kancelláriába, büszkén sugta oda Bélának:

— Minden jól van már. Olyan arany szabályokat mondtam el előtte, hogy egész életében lehetetlen elfelejtenie. Ha hallottad volna, Béla, milyen kemény és mégis milyen óvatos voltam, megelégedve nyujtanád kezedet. Köszönöm, köszönöm.

Míg távol jártak, a fiatal házigazda és Vincze bácsi között egy fontos ügy is legszerencsésebben intéztetett el. A vén gavallér — a hogy a tiszteletes bucsut vett tőlük s betette maga után az ajtót — egy kissé szótalanná lett, izgett-mozgott, pöfékelt, fészkelődött s csak nagy nehezen kezdte el nyögni, a mi lelkét nyomta:

— Tudom, Béla, nem szivesen hallod, sőt hallani sem akarsz róla, a mivel én ez alkalommal

kirukkolni kénytelen vagyok. De hiába, kénytelen vagyok vele. Mert a tiszta, szeplőtelen és mocsoktalan becsület a legeslegelső ezen a világon!

— Ha becsület dolga, csak ki vele bátyám, — biztatta Béla.

— Nem, nem valami fontos az egész; de hát előbb-utóbb csak el kell végeznünk, mert örökkön örökké mégsem nyomhatja a lelkeket. Tudod, az a két átkozott bugyelláris, a mit akkor este azzal a bolond Arturral rám biztatok. No no, ne jöjj azért mindjárt indulatba! Semmi okod szégyenleni magadat, mert e leggavallérosabb bravúrral szorítottad sarokba az ellenfeledet. Ha már te nem nyerted meg, — mert november 30-ka régen elmúlt, — legalább a szemtelen kérdezősködést is a torkába fojtod. Valami ez! Úgy-e hallani sem akarsz a bugyellárisokról? Jól van, jól; nem hozom többet elő soha. Hadd szorítsam meg a kezedet, Béla!

Mikor már menni akart, még egyszer visszafordult az ajtóból!

— Hát hogy el ne felejtsem, az én szekerem csakugyan násznépnek számft, úgy-e? És e szerint minden a te gondod? Pompásan van. Nojszen csak követeljen még rajtam valamit az az akasztófára-való!

Az nap este természetesen nagy volt a lárma és nevenség a Fekete Sas-ban. Vincze bácsi előadta az esküvő részleteit, melyeket az asztalvégi vándorszerkesztő nem mulasztott el jegyzőkönyvébe iktatni. Dacsó Artur kimondhatatlan sokat

nevetett, minduntalan egy-egy köhögési rohammal küzdött és szomszédjait hol ölelgette, hol meggorombáskodott velök. Alig hallgatott a vén korhelyre, mikor ez ravasz hunyorgatással férközött mellé s megszólította:

— Artur, egy szóral

— No, mi baj?

— Hát már most a ti fogadástokkal mi lesz? Az igaz, hogy ilyen veszekedett furcsa esetet még nem értem. A kisasszony most nagyságos asszonynyá lett; te csak nem tudakozódhatol Bélánál, vagy micsoda. Eszerint a nélkül, hogy volta-képen vesztettél volna, sajátképen nem is nyertél.

— Nohát nem nyertem! — kiáltott az öregre a víg czimbora. — Baj az?

Vincoze bácsi csillapftva kezdette veregetni a vállait.

— Ne heveskedjél, Artur, — mondá. — Az isten szerelmeért ne heveskedjél, mert a heveskedés nem illik igazi gavallérhoz. Se nem nyertél, se nem vesztettél: ez az eredmény. Mint hasonlíthatatlan uri ember adod meg magadat és én olyat tapsolok neked, hogy még olyat nem hallottál. A bugyellárisokról ilyen körülmények közt persze hallani sem akarsz? Jól van, jól; az életben soha nem hozom többet elő, ne félj. Muki, a jobb fajta somlaiból egy hónaljjal; de ne legyen megolvasva!

XIX. FEJEZET.

Szürkület, ébredés után.

Nem hiába, a fiatalok csak nagyobb tervezők, mint az öregek!

Lám szegény Benedek ur, — mikor a vén kostonos új öltözetén gondolkodott, melyet a mostani toldott-foldott csuha helyett Béla és Ágnes nászának ünnepére föl kell öltetnie, — mindössze is csak annyi újítást tudott kiforralni, hogy a képes szobából erkélyt nyittat, mint a Péterfiéké, a kormosodó falakat majd befesteti sárgára vagy zöldre s a sötét folyosókra még valahogyan, a világosság kedvéért, egypár ablakot törlet. A sors azonban úgy intézte a dolgot, hogy az a bizonyos nap be ne következzen a napoknak végeiglen soha. Az ódon kastély e szerint még ama szerény javításokra sem számíthatott volna, melyek öreg gazdájának szűk képzelőtehetségében megszülettek, ha Benedek urral időközben a halottak tréfás építőmesterének dolga nem akad.

A régi épület kormánya fiatal kezekbe került, melyek miveltebb, termékenyebb és követelőbb fantáziának szolgáltak. S a kastélyra nem sokára olyan fény várakozik, minőről sem a hajdani zárdafőnök, sem Bernininek az a méltatlan olasz tanítványa nem álmodott, kinek sivár lelke előtt ez az iromba közhalmaz először jelent meg.

Az a termékenyítő, de kegyeletet, kiméletet nem ismerő fürgeteg, melynek forgásából az ócska

kolostornak ékítményektől terhes homlokzattal, díszesen és méltóságosan előrekönyöklő erkélylyel, karcsu oszlopsorral, gazdag lépcsőházzal, csinos ablakkoronákkal, nehéz kőfüzéréekkel és minden kigondolható pompával újra kell születnie, már zúg és rombol körülötte. A ki e szép tavaszi napokon az átellenes hegy nyergéről alátekint a völgybe, nem igen tudná megmondani, hogy ott a falun túl azok a magas-magas falak, melyek körül száz munkás sűrög, rom-e, vagy félig kész épület? A kőmives állások durva hálója itt-ott két-háromszorosan szövi körül, s folyton folyvást munkában vannak az emelő kötelek, hogy az új diszeket a régi, magas, idő megviselte vállakig fölhuzzák. Fiatal menyecskék víg énekszóval hordják a meszet és csapót s a kőfaragók kalapácsainak egyhangu, dúrva zaját, reggeltől estig verik vissza a zöld hegyek köröskörül. Az udvar, hátul a kis borongó fenyves, a kertnek jókora része csupa felfordulás. Roppant kőkoczkák, nagy téglarakások, végetlen fenyőszálak, csákányok, csapókanalak, fejszék hevernek szerteszét, meszes-gödörök ásítóznak mindenütt a járó-kelőkre s a falu fiatalságának különös bámulását vivják ki ama furcsa, faragott fél-leányok, kik fájdalomukban kővé válva, várják a befalaztatást. A nagy rendetlenségben szives-örömet forgolódik a pap s a többi kálozdi kaputos ember s meg-megtöltögetve pipáikat, olyan gyönyörűséggel lopják a napot, mintha a parokhia, a falu háza, vagy a maguk dűledező kuriája épülne ilyen szép szerrel. A paraszt gyerekeknek ez idő-

szerint legkedvesebb mulatsága az elszóródott törmelékből — sajátkezüleg gyártott sár segítségével — apró kastélyokat építeni, melyek hihetetlen mennyiségben borítják el az utcákat s a hazatérő csordának esténként rendszeren áldozatul esnek. A vályogvető cigány is beszerezte az építéshez rajkóját, a kis Pupos Jancsit, ki a téglahordás farrasztó munkáját minden kínálkozó alkalommal siet fölcserélni repedt hegedűjével, melyből a napszámos-sereg mulattatására vigabbnál vigabb nóták kerülnek. A pallér és felügyelők harsány káromkodásai ügyesen vezetik a munkát, melyből rövid hónapok mulva Karámos vármegye legdiszesebb épületének kell napfényre kerülnie.

A cselédek mind kiszorultak a kastélyból s a szomszédházak egyikében-másikában ásitozva töltik a napokat. Kata asszony egészen falubeli ismeretéseinek él; délutánonkint ellátogat ide is oda is, fejét rázza egy és más fölött s nem akar ugyan semmit mondani az új nagyságos asszonyra és Ágnes kisasszony pártjára kelni sem érez magában semmi különös kedvet, de úgy gondolja, hogy minden jobb véget érne, ha az öreg Benedek úr még ott ülne a kancelláriában és botjával el-el-páholná a léhűtő férficselédeket. A kényes és pletyka ispánné meg Bárándy Gáspár urnak vén, ember-szólgazdasszonya mindig élvezettel hallgatják előadásait, melyeknek szokatlan keserősége iránt a körülményeknek egész lánczolata nyújthat fölvilágosítást. Mindenekelőtt az a körülmény, hogy az érdemes kulcsárné granátosi kedvteléseinek gyakorlására —

mióta az uraságok távol vannak — csak igen ritkán nyílik alkalom, miután a (még mindig: kis) Pirók szakadatlan csavargással tartja üstökét biztonságban. Azután az a folytos föl-fölmerülő kétség, hogy a dolgok bekövetkező új rendjében lesznek-e majd az illetők kellő tekintettel a háznak régi, hű népére? Különösen pedig Kata asszonynak az a szilárd meggyőződése, hogy a hova egyszer a zsidók beteszik a lábukat — pedig a Hazafi már szinte mindennapos volt a kastélyban — már annak a háznak, ha nem is épen kampesz, de bizony nem jó lesz a vége. Mindezt pedig igen nehéz elgondolni egy tisztas özvegynek, ki életének savát mégis csak az alatt a földél alatt ette meg és nem akar hasonlatossá lenni se Zsuzskához, se Sárahoz, a kik uton-utfélen kővel dobálják asszonyukat, a ki kenyérrel tartja őket.

A ház nőcselédségének jelen, foglalkozás nélküli napjai e szerint mégis bizonyos tevékenységben telnek, a mi a férfiakról egyáltalában nem mondható. Míg Bálint mindenest reggeltől estig vagy a korcsmában ül, vagy az istállóban alszik, a Pirók-gyerek pedig egészen a madárfogdosás naplopó szenvedélyének adta át magát, az öreg János, Mihály és Palkó reggeltől estig máriásoznak.

Pallérossi Pallér István ezuttal egyedüli lakója a kastélynak. Az ő kis szobáját is veszedelemmel fenyegette ugyan a pesti építőmester terve, mely szerint a lépcsőház részére fel kellett volna áldoz-

tatnia; de Béla látván, milyen rosszul esnék az öregnek a kiköltözés, megkegyelmezett neki. Magányosan bolyong az elhagyott szobákban s naponként kétszer megtekinti az őrizetére bízott kulcsokat, hogy majd ősszel mindent kifogástalan rendben adhasson át a ház visszatért fecskéinek. Kata asszony minden reggel megkérdi tőle, hogy mi a kedves étele, s mindennap ugyanazt a választ kapja: — Nincs ugyan mit finnyáskodnom, de (hogy így fejezzem ki magamat) a báránfarknak bolondja vagyok! Azután pipára gyujt s elnézegeti a haladó munkát és újra meg újra bejárja a kastély homályos folyosóit és elsötétített szobáit, melyekben épen olyan nagy a felfordulás, mint odalenn az udvaron. Óriási ládák, nehéz csomagok állják lépten-nyomon utját, tele drága butorokkal, fényes selyem-szövetekkel, pompás képekkel és csodálatos csecsebecsékkel, melyek annak idején uj fényt fognak kölcsönözni a régi kastélynak. A földszinti folyosót egészen eltorlaszolják az uj faragott ajtók, melyek előtt számtalanszor megáll a kóválygó mentor és volt rá eset, hogy valóságos könyecseppet morzsolt szét gyöngé szemeiben, mikor egyszer elgondolta, hogy ime, milyen pompásan illenek egymás mellé a féllábu gólya és a török fejet tartó vitéz, a Pallér meg a Kálozdy-czimer! De az ő hangulatai gyorsan változnak s az örvendetes gondolatok gyorsan készek helyet adni a szorongásnak. A képes szálának uj, diszesebb, talán épen aranyos borftekra váró falai üresek. A családi arc képek egy

Pipára gyujt s elnézegeli a baladó munkát...

sarokban egymásnak támasztva pihennek, míg helyüket a ragyogóbb alapon ismét elfoglalhatják. A bujdosó Istók ez eltakart ereklyék előtt is hosszabb állomásokat szokott tartani; felborítgatta őket és mikor Ádámné asszonyság rideg vonásaival állt szemközt, a tisztelet kifejezését arczán mindig valami elégedetlenség törte át, míg ezt morogta magában:

— Ha meggondolom, hogy mindez a rettentő költekezés az én nagyságos hugomasszony óhajtására történik, azt hiszem, hosszabb ideig kellett volna megállapodnom vele ennek a derék dámának képe előtt, ki a takarékoság mintaképe volt; ezzel sok bajnak elejét vehettem volna!

De ugyan ki beszélhet itt bajról a trónusát féltő Kata asszonyon és a félénk lelkű mentoron kívül?! Az egész világ csak irígységgel leskelődött a függöny körül, mely a fiatal pár boldogságát elrejté kíváncsi szemei elől s irígységgel kísérte útján, melyre a tavasz első sugarai csalták őket, a mint annyira-mennyire visszahozták Béla régi erejét. Az ifjú férjnek igen kevés érzéke volt az élet gyakorlati oldala iránt s dunaszögi professzorai kitünő bizonyítványainak ellenére is igen rossz számító volt. De mégsem igen jutott volna eszébe, hogy e sanyarú esztendőök terheivel vállain ily költséges építkezésbe fogjon s ily drága útra induljon, ha llonának olyannyira szívéen nem fekszik uj családja fénye s férje egészsége. Nem ő volt az első, ki bizonyos változáson látszott átmenni abban a perczen, melyben a rózsaláncz utolsó szeme is megtalálta-

tott s kinek karjait nem érezte olyan puha vánkosnak a férj, mint a minőnek sejtette a vőlegény. Mikor a nászágy függőnyei félrevonatnak, gyakran hullanak alá a nő lelkéről is a csalóka sejtésnek vagy a vak ismeretlenségnek könnyebb vagy durvább szövetű fátylai; az éjjeli mécs mindig élesebb sugarakat vet a halvány világánál találkozó bensej vonásaira, mint a báltermek csillárainak vakító fénye. De ezek a képek talán nagyon is erősek ahhoz a néhány szívbeli, csengő kaczagáshoz, melylyel a szép fiatal asszony a kastély ócskaságait kicsúfolta. Jóízűn nevetett a színehagyott butorokon, melyek korhadt fájában ijesztgető szellemeket nyikorgatott a szorgalmasan dolgozó szű; a mult századbeli festéseken, melyeket, ha ily kopottak és elmosódottak nem lennének, fantasztikus tájképeikkel, csodálatos állatseregletükkel és megfoghatatlan virágaikkal bizonyosan szivesen venne minden muzeum; az egész ódon kolostoron, melyben hol rabnak, hol apácának érzi magát és mindig fázik. Az a vén jármű is kikapta a magáét, melyben gyakorta kikocsizott s a parasztemberek szerény köszöntését büszke méltósággal fogadta; a kiszolgált jószág halálos ítéletének aláírását különösen az nap követelte fokozott erélylyel, melyen Ivánfiék ujdonatuj üveges hintájával találkozott s úgy tetszett neki, mintha a márványarozú báróné kicsinylő pillantást vetett volna rá. A sok tréfaszó közt természetesen ölelés és csók is sok jutott Bélának, ki többször megpróbálta előhozni valamit az inséges eszten-dőkről és üres magtárakról. Jóllehet szerény ellen-

vetéseit rendesen azonnal sietett jóvá tenni egy-egy hahotával neje gúnyosan jókedvű megjegyzései fölött. Ilona a legártatlanabb magyarázó szóra kikapirulva hallgatott el, csöndesen leült, megszakította a beszéd fonalát s dudolni kezdett magában, vagy kiment a szobából s hosszú, hosszú negyedórák mulva egy kis gyöngyvirág vagy ibolya-csokorral tért vissza és biztosította férjét, hogy: azért nem haragszik. Nos, a dolog vége — Istóknak örökösén komor ténfergése és mindig szólni készülő némasága daczára — az lett, hogy Hazafi rövid látogatásra kéretett, Pestről egy építőmester érkezett, a tervek elkészültek és a szerződés megkötött.

Mielőtt az átalakítás munkáját megkezdték volna, Béla a kora-tavaszi hideg estéken sokszor ült mérlázva kis fészkeben s a mint a kandalló hamvadó parázsa kialudt, a régi divatú szobát mindenestül elfoglalta a homály és csöndesség, noha a szép asszony odatelepedett lábaihoz és meg-megszorította kezét, az égre feltűnt esti csillag nem tartotta feleslegesnek a kopott zöld függönyön keresztül beküldeni egy szelid sugarat hozzá, hogy ne legyen egyedül. Ilona az ilyen órákban méltán féltette a visszaeséstől s a viláért sem engedte volna meg, hogy — míg a kastély elkészül — valami nyomorult s talán egészségtelen bérelt lakásba költözzenek. Inkább töltsék úton azt az időt s mutogasson meg neki Béla egyetmást, a mit maga legénykori bolyongásában élvezett. A magyarázó jelenetek sötét képeit is, melyekkel esküvőjük

történetét a szeszélyes sors összeszótta, az idegen nap leghamarabb el fogja halaványítani, az idegen élet hullámai legkönnyebben elmosás. Lám dr. Kurz is azt erősíti, hogy ha a szög fejére célzó orvosnak sokféle körülményt tekintetbe vennie nem kellene, ő valamennyi üdülőnek utazást javasolna. Béla elgondolkodva játszik egy hajfürtyjével, mely homlokára csüng; hol félresimítja, hol lejjebb huzza, míg a szép asszony átkarolja, egy csókkal véget vet a szórakozottság öntudatlan bibelődésének és hizelgő hangon kérdi, hogy: mikor csomagoltasson? Az ifjú férjnek felelni kell s miután letett róla, hogy a rossz termést még egyszer előhozza, felel úgy, a mint Ilona óhajtotta.

Útnak indultak.

Béla a vén hintó kis hátsó ablakán addig nézte a régi kastélyt, melyet szürke falával, régi kéményeivel, szűk ablakainak megszokott sorával, töredezett márvány-lépcsőjével és kicsiny, kormos tornyával nem fog viszontlátni soha többé, míg a nedves, reggeli légben hollygó sötét ködök le nem bocsátották a vén lak előtt mindörökre a függönyt, hogy a díszlet-mester, rendezők és szolgál-sereg belekaphasson sűrgető munkájába, mely nem közönséges meglepetést készít a következő felvonásra. Az éjjel eső esett s nagy cseppek ragyogtak még az ablakok alsó sarkaiban és homályosították el üvegüket, mintha a kastély is könnyes szemekkel búcsuznék ifjú urától, kit agg lábainál látott felnőni. Béla szótlánul huzta magát a kocsi egyik sarkába s nejének kezét fogván, gondolatokba mé-

lyedt. Tagadhatatlan, hogy házaséletének rövid hónapjai alatt új nyugtalanság vert fészket lelkében, e szerencsétlen s a déli sivatagok ama csodálatos tavaihoz hasonló lélekben, melybe mindenfelől öszszefolytak a puszták homokos vizej, de melyből aztán nem vezet el ezeket csendes folyással a természet igazgató keze. Ők visznek hírt arany-hegyekről és zöld oázokról, de az ő szavukat nem viszik tovább partjuk homok-hullámai: vizük gyül, egyre gyül, míg vagy útat ásva maguknak a föld gyomrába, megrengetik, vagy kicsapván medrükből, elárasztják a vidéket. Hanem minderről csak a sivatag tud valamit. Béla ilyen magányosan élt. Lelkébe egymásután szakadtak be a benyomások, melyek egy szomorú kis világ emlékeivel meg-megrezentették; de szívének nem volt kicsorduló csatornája. Társtalanul folytak napjai és nem volt kéz elvezetni a sötét vizeket, melyek lelkében meggyülekeztek. Senkitől nem tudva szívárogtak azok nyugalmanak rétegei közé s készítették elő életének katasztrófáit. Sivatag vette körül. Érezte most is, hogy a ködfátyolképeket, melyek betegágyában megjelentek előtte s egy kis darabot mutattak neki a régi égből, az élet újra szertefujta. Ilona összeösszerázkódott a kocsiban, a mint férje keze egyre hidegült s Béla olyan végzetetlen irt érzett maga körül, mint mikor erős főfájás alkalmával úgy tesz, hogy egy nagy puszta közepén állunk, melyen szakadatlanul zúg a szél. Mikor abban a nagy karszékben várta a papot, ki életét Ilonáéval összekösse s az elkövetkező percz komoly szava felzak-

latta lelkét, bizonyára nem várt megváltót, de sejtett. A nagy rázkódások egy-két rövid napra kiragadták sivár kétségbeeséséből s a gondolatok, melyekkel jövőjére nézett, ha nem voltak is egy hívő gondolatai, de mindenesetre oly valakié, kinek fülei nem lennének süketek a térftő előtt. Erős, bizonyosan igen erős nap kellett volna hozzá, hogy a bezárkózott világ új életre nyiljék ki s annyit már tudott, hogy Ilona szerelme nem ilyen nap. Annak a mély szerelemnek, mely őt megváltani képes lett volna, nincs nyomora, csak megelégedése; nincs gúnyja, csak gyöngédsége; nincs követelése, csak ajándéka. Béla maga sem tudja, mit vesztett; de érzi, hogy szegényebb, mint hónapokkal ezelőtt volt. Ráveti szemeit fiatal nejeire. Milyen szép! Átkarolja és megcsókolja. Milyen szép! De nem gondol többé a jövőre mellette.

Útja a szép asszony oldalán semmiesetre sem volt kellemetlen; de kevés olyan napja volt, melyet egy-egy rövidke visszatetszés, futó elkomorodás, vagy apró csalódás ne szakított volna meg. Igaz, hogy rendkívül érzékeny is volt; minden pillanatban kész némán behuzni csigaszarvait. Nejének apró és drága szeszélyei, modorának tagadhatatlan könnyelműsége, előadásának és mozdulatainak élénk s nem egészen gyöngéd színezése, egész viseletének bizonyos megszokott drámaisága mind olyan tulajdon volt, melyekkel Béla fiatal asszonyoknál még sohasem találkozott s az új, melylyel szemközt nem tudjuk miként viselni magunkat, könnyen bosszant s mindjárt helytelennek látszik. Olaszország-

ban jártak s a világ legszebb tavaszát élvezték. Velenczében egy este gondolán ültek s elmélyedve hallgattak egy dalt, mely valamelyik vén palota ablakán röppent ki a csöndes éjbe. Béla lecsüggesztette fejét s hosszan hosszan nézte a habok játékát a holdsugarakkal. A mint a dal már elhangzott s az éneklő lányka is eltűnt az ablakból és Béla még mindig mczduatlanul szögezte tekintetét a csillogó, suttogó hullámokra, Ilona jókedvű nevetéssel azt a megjegyzést tette, hogy úgy tetszik neki, mintha férje valami víz alatt lakó tündérbe lenne szerelmes. Ez gondolva és mondva egészen ártatlanul volt; de Béla mélyen elszomorodott rá s fogadjukban a kerevetre dőlve, főfájásról panaszkodott. Viseletében nem tudta eltitkolni, hogy neje volt az, a ki valamivel kellemetlenül érintette s Ilona — semmi szemrehányást tenni magának nem tudván — a méltatlankodó neheztelés hangján értesítette férjét, hogy: akkor egyedül fog a színházba menni. Béla nem kérte, hogy maradjon, s így soha semmi, de semmi félreértés közöttük megmagyarázva nem lett. Semmiesetre sem lehetett kellemes látvány a rossz esztendők által látogatott gazdának az a kis bőrönd, mely csupa útközben vásárolt ékszerdobozzal volt tele.

Mikor egy-egy városból távozni készültek, a vendégfogadói számlákon kívül mindig találkoznia kellett Bélának egy sereg mással — most ettől a híres ékszerésztől, majd attól a divatárusnőtől, kiknek kedvéért rendszeren mélyen volt kénytelen tárczájába nyulni. A drágábbnál drágább selyemruhák kész-

lete oly nagyra gyült, mintha Lombardia selyembogarai egy álló esztendeig kizárólag llonának szentelték volna minden munkásságukat. Ha Béla néha komorgott, a szép asszony egymásután szedte magára új öltözékeit s mosolyogva állt meg előtte: — Ugye szép vagyok? — kérdé öntudatos biztosságban hatalmának legerősebb eszközében.

Így barangoltak erre-arra — sok angol távcsöve volt feléjük irányozva, a gondolatok szivesen énekeltek nekik és sok fogadóban sokan tudakozták kilétüket, — míg beköszöntött a fürdő-idő s egy meleg nyári napon rászálltak a magyar tengerre és Füred felé eveztek.

XX. FEJEZET.

Balaton-Füreden

A kikötő környékén tolongott a közönség. A füredi napi multságok sorozatának amaz egyik legjelentékenyebb pontjánál voltak, mely a régi vendégeket az újonnan érkezetteknek szemtől szembe való láthatásával és mustrálhatásával kecsegteti, sőt ünneplés alkalmakkor ama nem mindennapi gyönyörűséggel is, melyet a szállás nélkül maradt szerencsétleneknek Pontiusból Pilátushoz való kétségbeesett lótása-futása nyújt.

Az álldogáló tömeg élénk beszélgetés, itt-ott hangos ásítozás, nyugtalan ágaskodás, mindenekfelett pedig forró verítékcseppek közt várta a közleledő Himfy-t, melytől vert habok szélső gyűrűi már a parton futottak szét. Számptalan napernyő

volt kifeszítve az égető sugarak ellen, melyek a fürdőkirályi és királynéi méltóság izzó koronáit még bőkezűbben osztogatták boldognak, boldogtalanoknak, mint a hogy a hírlapi tudósítók szokták. A sétány ritkás fái maguk is árnyékot látszottak keresni s poros és hervatag köntöseikben, a szomjuság miatt kicserepesedett talajukból vágyakozó szemekkel tekintettek a hús habokra, melyekben vigan lubiczkoltak az úszók, mintegy tisztelgő küldöttség gyanánt elibe sietvén a csobogva közelgő gőzhajónak. A várakozó közönségen mindenesetre észrevehető volt a csalódásnak bizonyos lehangoltsága, mikor a tüzes ég felé meredő kémény mellett hiába kémlelték a nemzeti színű lobogót, mely valami nevezetesebb vendéget szokott sejtetni. A finomabb öltözékek közül egy-kettő el is tűnt az árván buslakodó rózsák felé s a lelohadt érdeklődés táguló sorai könnyebben nyitottak utat azoknak, kik ama meg nem érkezett nevezetes ismeretlenen kívül valami kevésbbé nevezetes ismerőst is vártak.

Az utóbbiak között kétségkívül legfigyelemreméltóbb mozgékonytságot fejtett ki egy fehér mellényes, fénymázás csizmájú, bodros hajú és éles szavu emberke, ki izzadt, ágaskodott, tolakodott, meredezett és minden kitelhető módon előbb akart látni mindent, mint a többiek. A hogy a hajó kikötött s a kiszálló hidon mozgás támadt, egyik kezében kerek szalmakalapját, a másikkban három fehér zsebkendőt egész az óriás Almásiné válláig röptett föl s a körülötte állóknak ki-kitörő kacza-

gása közt egy egész tuczat különféle leánynevet kiabált, a legkedveskedőbb megszólításokkal a földé-
zet felé, jöllehet a tuczataból — a mint maga-magát
biztató kitörései időnkint tanuskodtak róla — eddig-
elé egyetlenegyét sem látott. Nagyobb siker eléré-
sében különösen egy természetes úri ember akadá-
lyozta, ki egy hatalmas tajtékpipával minduntalan
elibe került s széles válláival az egész kilátást
elzárta előle.

— Szabad instálnom, tekintetes úr, — esenke-
dett a fürge emberke, — ha el méltóztatnék emelni
egy keveset ezt a pipát! A szegény leányaim bizo-
nyosan eltévednek ebben a szörnyűséges vásárhan
itt, ha rám nem találhatnak. (A szalmakalap és zseb-
kendők megint felrepülnek.) Sára, Judit, Eszter,
Minka, Fáni lelkeim hol vagytok? (A füstölő szer-
szám újra útban van.) Csak ezt a pipát instálnám
egy keveskét!

A pipa félrehuzódott, de egyszerre két kalap-
fályolt rántott magával.

— Az istenért, Vincze bácsi! Jaj a kalapom! —
sikoltottak a hölgyek.

— Pardon grácia, szép nagyságocskáim! —
szépelgett a természetes úr, megszabadítván a vesze-
delemben forgott fátylakat és kialudt pipája hamu-
ját, az egész fölriadt közönség nagyobb megnyug-
tatására, szeme közé fujván a kis embernek, ki lel-
kesedett örömkialtásokkal és kétségbeesett erőfeszíté-
ssel furakodott egy nyurga leánykaraván után. —
Már a hol kegyetek megfordulnak, szép hölgyeim,
ott mindig készen kell lenniök a tüzi veszedelemre.

De nini, kik ezek itt? Az én páratlan szemeim nem csalhatnak! A forradalomban tábori látcsőnek használták őket. Ezek Kálozdy Béláék. Biz isten azok!

Csakugyan Béla és neje léptek a hidra s adtak megszámlálhatatlan bőröndjeikre és ládáikra vonatkozólag a megoldvashatatlan hordárseregnek észben tarthatatlan sokaságú utasításokat. Ilona pompás barna útiruhájában elbájoló szép volt s mikor férje karján, fejét egy kissé hátravetve, kifelé haladt, a tolongó utasok és báméskodó vendégek önkénytelen hódolattal nyitottak utat neki s Vincze bácsi — jóllehet igen rekedten — de teljes joggal kiáltott fel:

— Itt a fejedelmi pár! Hozott isten Béla! ezer-szer csókolom kezeit, nagyságos asszonyom! Én vagyok a násznagy! (A folytonos tüzi veszedelemben forgó két kisasszony egyszerre gorombán háttérbe szorítottatik.) Hát miféle hályogos szemü kapitány volt ezen a hajón, hogy föl nem huzatta a lobogót? Vagy kinek akarja felhuzatni, ha Kálozdy Bélának nem? Talán a khinai császárt várjátok, vagy mi, hé?

És egy keze alatt sürgő kis matróz-gyereket, kinek a zászló-felhuzás kérdésében igen kevés szava lehetett, pipája szárával kérdőleg bökött fejbe. A találkozás egy régi ismerőssel jól esett Béláéknak is, kik rég nem hallottak semmit Karámosról s vidám kérdezősködés közt haladtak a szállásuk felé. Vincze bácsi a nagy tajtékszerszámot hátracsapva, a vendég-lajstrommal és életrenddel sietett megismertetni őket.

— Már itt páratlan világ van, annyi igaz, — beszélt jószívű hunyorgatással. No, majd megmondhatjátok, hogy láttatok-e valahol külföldön ilyen gyönyörűséges társaságot együtt, mint ez a füredi. Azután csupa ismerős, mintha csak otthon volnánk Karámoson a Fekete Sas-ban. No, nem épen a Fekete Sasban, hanem csak odahaza. Az egész tónust a mi szép asszonyaink adják. Péterfiné finom egy világi dáma, az Ivánfiné meg gyönyörűséges teremtés, már az igaz; de jár is a sarkukban olyan gavallér-regiment, mintha szemem válogatták volna ki őket gárdistáknak.

— Ivánfiék is itt vannak? — kérdezte Ilona.

— Itt-e? De mennyire itt vannak! Most meg hát jön melléjük harmadiknak a hasonlíthatatlan fényességű új csillag, a nagyságos asszony. Aztán a fiatalság! Milyen fiatalság verődött itt össze! A Mágócsi-gyerek, a kis Ivánfi báró, — tudod az az «izés»! Gencsy Laczi is itt kuruttyol a zsidó-pénzből, hanem úgy látszik, hogy már igen a végét járhatja, mert szörnyen utána adta magát egy himlőhelyes pék-kisasszonynak. De Artur, az gavallér a talpán!

— Dacsó Artur? — kérde Béla egy kissé fojtott hangon.

— Az, Dacsó Artur, — felelt a korhely-mester. Hát ki lenne más? Van-e több olyan Artur? Meg aztán ugyan ki a patvar győzné elszámlálni mind, a kik úri emberek itt vagyunk! Igaz, hogy a zsidó is hemzseg, hanem a közt is akad valamirevaló. Csak tegnap reggel is akkora pászt mon-

dott a kompániánkban (ott fenn vagyunk, nézd, abban a sarokszobában) egy fiatal Mózsi, hogy gőzhajóra valót kölcsön kellett kérni neki. Adtunk gavallérosan. De azt az akasztófa-virága Hazafiszidót sehogy sem tudjuk becsalni.

— Most jöttek velünk a leányai, — jegyezte meg Béla, hogy valahogy eltértse attól a bizonyos sarokszobától Vincze bácsit.

— Tudom, tudom, — nevetett az öreg. Láttam az egész tuczatot. Olyan nevetség volt ott a kiszállónál, a mint a hajóra bekiabálta a katalogust, hogy megért egy színjátékot. Hanem mi közénk semmi áron nem lehet becsalni a vén rókát. Nohát itt lesz a szállásotok, Béla? Talán bizony az erkély is hozzá tartozik? Hogyne, uraknak urasan dukál. Ejnye no, hogy már itt vagyunk! Pedig egy kis titkos beszédem is lett volna veled, Béla. Majd elvégezzük utóbb, no. Estig nem késő. Ezerszer csókolom a kis kezeit!

Az ismerősökkel, kiket Vincze bácsi szapora nyelve elősorolt, még az nap este felé összejöttek az új vendégek. A mint a nap nyugodni készült, megnépesedett a tóparti sétány. A part mentében csónakok uszkáltak, a fürdőből idehangzott a harsány játékzaj s a sétálók zagyva csoportjai mindent megtettek, hogy tönkretegyék a fenséges esti kép benyomását. A porondon hosszú uszályok folytak végig, a madárdalt egy rossz czigánybanda hallgatatta el és sületlen udvarlók folytattak kétségbeesett küzdelmet a felpiperézett kisasszonyok és kendőzött hölgyek drága figyelmeért.

A sétány vége felé foglalt helyet az előkelők társasága. Itt volt Ágnes is. Sárga szalmakalapját kezében tartva, nemes metszésű arcát méltó koszoruba foglalta dús, aranyos hajfonadéka. Bár a természetnek ahhoz a nagy és igaz mosolyához, mely a messze víznek arany gyűrűket vető tükrén, az égnek felhőtlen kék boltozatán, a tihanyi bércz rózsaszín világitásán s alkonyi fényben sugárzó hegyeken-erdőkön ragyogott, — bár a végetlen öröm és őszinteség e képéhez igen kevéssel járult az egész előkelő társaság, mégis legtöbb részt látszott venni benne Ágnes, mikor egy-egy könnyű mosolygással rendreutasította vele szembe ülő férjét, kit minduntalan rajta kapott, hogy őtet bámulja. Péterfiné halavány, hideg, lilaszín, csipkés, selymes pompája mellett hanyagul ugrándozott egy kis piros képű, serdülő grófkisasszony, czifra papiroslepkéket dobálva fel a levegőbe, melyeket Dacsó Arturnak kellett egy hálóval elkapkodnia. Arturon kívül még néhány fiatal úr álldogált a hölgyek előtt, közöttük a fiatal Ivánfi Gyula báró, ki a kis Olga grófnő csapongó figyelmét izéországi kalandjainak tőle telően folyékony előadásával óhajtja elvonni Arturtól és lepkéitől, míg bátyja élete leghatalmasabb delejének édes búvkörében boldogan sütkérezik, Mágócsi pedig legfrissebb párisi történetekkel mulattatja a selyem-bábut.

A társaságot igen kevéssé látszott érdekelni a köznapi járók-kelők tömege, mely sűrűen hullámozott előttük, valamint az a kis komikus jelenet, mely mögöttük a tavon fölmerült, hol a Hazafi-

családnak első vízrebocsátkozási kísérlete igen rosszul üthetett ki, mert Sára, Judit, Eszter, Minka és Fáni kisasszonyok egy himbolygó csónakban szörnyen jajveszékelték, még ügyetlen lovagjaik vért izzadva kapkodtak vízbe potyogtatott evezőik után, mi által a veszedelmet és a sikoltozást csak növelték. Mikor az út fordulóján Kálozdy Béla feltűnt nejével, kin fincm fekete háló-szövet folyt alá és tömött hajába egy sárga thea-rózsa volt tűzve, Péterfiné rögtön szeme elé kapta elefántcsont-nyelű lorgnonját. Azonban a következő perczben már egész figyelmét a zajos vízi jelenet foglalta le s még ő osztatlan odaadással kísérte a szerencsétlen hölgyek vergődését, Ágnes, a mint Béláékat észrevette, mosolyogva szólt oda férjének:

— Csakugyan rendkívüli szépség. Nézze csak meg jól, azonnal itt lesznek. De Ákos, a maga unalmaskodása már mégis sok!

Ugyan mit tehetett róla a szegény báró, ha rá nézve feleségén kívül nem létezett rendkívüli szépség, és a világ tarkabarkaságaiban két becsületes szeme annak az arczán pihent legszivesebben?! A lepkefogdosó Arturra már nagyobb hatással voltak a közelgők. Nemcsak valamennyi pillangót bocsátotta — a kis Olga élénk kacagása közt — szabadon, hanem még hálóját is leejtette s gyorsan félrefordult, mintha valami titkolni valója lenne az arczán. Mágócsi is megakadt kissé d'Harcourt comtesse báljának ecsetelésében; de ezt a szünetet talán az illedelem parancsolta, mert közönsége csak fél füllel ügyelt rá.

Béla csak akkor vette észre az előkelő társaságot, midőn már egészen közelébe jutottak. A vidám alkony rózsaszín verőfényével segített neki, hogy boldog arczot ölthessen, mikor kalapját megemelte.

— Béla, — nyujtotta eléje kezét szíves barátsággal Ágnes, — Béla, hogy vagy? Milyen pompásan nézel ki! Ugyebár nem csoda, mikor rátaláltál a legjobb orvosra?! Nőd?

A fiatal férj bemutatta nejét, kinek arca a rejtetett zavar biborában égett.

— Ez igen kedves, nagyon kedves, — sziszegte Péterfiné, vissza-vissza tekintgetve a Balaton áldozataira. — Olga, nem mennétek Arturral sétálni egyet? Ön marad Mágócsi? Igen kedves. Hallom, egyenesen Olaszországból jönnek. E szerint maga szedte férje a narancs-koszorút? Valóban, egész idyll, egész középkori idyll. Foglaljon helyet, kedvesem.

Ilona odaült Ágnes mellé, kinek nyugodt arczán valamivel több szívességet olvasott, mint Péterfiné ideges, örökké változó vonásain.

— Régóta időzik már Füreden a grófné? — E kérdéssel fordult, egyet igazítva hajékén, a selyembábuhoz.

Ez azonban épen vissza volt fordulva s csak kis vártatva adta meg a választ.

— Mit kérdez, édesem? Hogy régen vagyunk-e itt? Oh Istenem, egy ilyen unalmas fészekben, mint ez a Füred, nincsenek is hetek, csak esztenedők. Nem tudom, igazán nem tudom, mióta; de

— *Mit kérdez édesem? Hogy régen vagyunk-e itt?*

szörnyű, szörnyű régen. Talán még a mult században jöttünk.

Míg az idősebb Ivánfi báró jóízűen nevetett a grófné élczén, a fiatal Mágócsi, ki nem érzett magában kedvet Olgához csatlakozni s az izéországi fiatal kalandor különben is sietett őt helyettesíteni, könnyű főhajtással jegyezte meg:

— Figyelmeztetem, grófné, hogy a rózsák rövidéletűek. Nincs-e igazam, Gyula?

— Menjenek, menjenek! — kaczagott a bábu. — Lássá, kedvesem, az ilyen bókók nyomják ám az én vállaimat súlyos esztendők helyett. Ha nem akar oly korán megvénülni, mint én, szívémből tanácslom, óvakodjék tőlük. No de a kegyed férje más anyagból való. Becsülje meg.

A megbecsülni való férj Ákos báróval mélyedt beszélgetésbe, ki gazdasági terveinek egész sorozatát terjesztette elibe, szerényen megjegyezve, hogy mindez nem az ő eredeti eszméje ugyan, mert neki, tudja Isten, nem igen vannak eszméi, hanem kivitelükben meg fogja állni a sarat.

A nők és udvarlók kérdezősködtek, fecsegték, bókoltak, hiuskodtak, míg beállt az est. Ilona eleinte nagyon szótalan volt, csaknem annyira, mint Ágnes. Bátortalannak érezte magát és ruhája fodrait gyűrve, piros ajkait harapdálva, boszankodott érte. De a hogy Artur visszatért s a kissé duzzogó Olgát udvariatlanul cserben hagyva, egészen hozzá szegődött, sőt hazamenet karját is nyújtotta neki, úgy érezte, mintha már a tömjénnek közös levegőjét színá a selyembábuval, föllélegzett s élén-

ken adott elő egyetmást úti élményeiből. De Ágnes végig csöndes maradt. Könnyű, nesztelen léptekkel haladt hazafelé férje oldalán s a mint lakásukra értek, oly forrón és hosszan ölelte meg Ákost, hogy a jó báró szemei örömeiben megteltek könnyekkel.

Ilona, mikor otthon kidobta hajából a rózsát, s egy kényelmes karszékbe dült fáradalmait kipihenni az előkelő világ káprázatos tartományában, új ismerőseit e megvető szavakkal jellemezte:

— Kiállhatatlan maskarák egytül-egyig! Alig birtam megtartóztatni magamat, hogy szemükbe ne kaczagjak. A mellé a koldus grófné mellé csak azért nem ültem, hogy szakadatlanul permetező rizsporával tönkre ne tegye ruhámat. S láttad azt a kis fitos comtesse-t? Úgy felduzta az orrát, mikor közibök léptünk, hogy szinte a homlokáig ért volna, ha ugyan lenne neki homloka. Meg aztán az a te . . . ugyan micsodád is neked az a kőszent báróné?

— Félíg-meddig cousine-om, — felelt Béla. Nagybátyám nevelt leánya volt.

— No, mintha csak kriptában neveltette volna eleven-holtta, — nevetett a szép asszony. Eleinte azt hittem, van benne egy kis szívesség. De úgy látszik, semmire sincs másra gondja, mint hogy a ruhája össze ne gyürödjék. Pedig elég szegényes volt egy bárónéhoz! Szivemből sajnálom a férjét. Bátran odaillenek akármelyik muzeumba a szobrok közé. Semmi szív nincs benne.

— Csalódol, édesem; Ágnes kitűnő asszony, —

viszonzá Béla s szivarra gyujtva, kitekintett az erkélyre.

Nincs kedvem hosszas rajzokat adni a fürdői életből. Ha egy ilyen előkelő, diszes, divatos fürdőhelyen megfordulok, mindig úgy tetszik, mintha egy nagy színházban lennék, melynek sikerült díszitményei a természetnek sok pompáját feltárják a közönség előtt: sűrű erdőket, magányos hegyi utakat, csinos kéjlakokat, zordon sziklákat, festői vizeséseket, andalító völgyeket és tisztán ragyogó eget; de a nézőtéren fulasztó gőz van, mindenki legjobb és legkényelmetlenebb ruhájában jelenik meg, parasztoknak öltözött utczasihederek izetlenkednek, a czukrász fagylaltját és peszmege süteményeit kínálgatja, a dekorációk csak háttérét képezik egy-két lármás komédiás hóbortoskodásainak, melyek a közfigyelmet lekötik, egy rossz zenekar meghatározott időközökben czinczogni kezd s az egésznek csak kifáradás a vége. Nem, nem ott van a természet, a hol a nagyvilág fölüdítő telepeket rendez be. A kik menekülni akarnak, ne ide meneküljenek, mert ezek a pontok már el vannak hódítva a természettől. A világ legfríssebb levegőjét kavargó tömjénfüst és boszantó illatszerek rontják meg. A selyem-uszályok még a mezőkön is port vernek. Az ég kékjével s a hegyek zöldjével versenyre kelnek azok a szem-nem-látta csillogó színek, melyekkel a találékony franczia gyárosok árasztják el a világot. A csillagos éjtszakák szent csöndességét rikoltozó hegedűk, dobogó tánczosok és jókedvű kurjogatók zavarják. Az erdők titok-

teljes sötétében a csillagokon és szentjánosbogarakon kívül piszkos olajlámpák világítanak a nehéz fejjel hazatérők elé. A ligetek és berkek édes dalosait csöndesebb vidékre zavarja a lárma s helyettök Hollaki Pető direktor úr ismert társasága mutatja be a tiz esztendőös párizsi operetteket. A tejes csöbör helyett kávéház, a barátságosan körülült tőke helyett zsongó étterem és idegen nyelven daráló pinczerek, a szőlőlugas helyett kártyázó szoba. Nem, nem bolygatom én soká ezt az életet, melybe nem a magam kedvéből, csak hősöm nyomát követve jutottam. Kisérem őt tovább s miattam meg lehet elégedve ezzel a természettel akárki!

Kálozdy Béláné minden körnek gyorsan ünnepteljévé lett Füreden. Attól kezdve, hogy erkélyük alatt az udvarias «hangászkar» éjjeli zenére válogatott nótákkal megjelent, melyek közt legfőbb szerepet a «Képeddel alszom el» játszotta; hogy ablakában Ilona egy óriási rózsabokrétát talált, melynek tüntető kedvteléssel viselte gondját; hogy ott mulatásuk első reggelén egész csapat fiatal lovag hagyta hűtlenül magára addigi választottját s várt a szép asszonyra; a figyelem e legelső jeleitől kezdve az új királyné készséges alattvalói egyetlen alkalmat sem mulasztottak el föltétlen hódolatuk bemutatására. De lépteit nemcsak a könnyen hevülő ifjúság, hanem az egész fürdői közönség folytonos érdeklődéssel kísérte, melyet nem merek rokonszenvesnek mondani, miután nem egészen volt az, hanem annál bámulóbb. Amaz ismeretes

apró történetkékek, melyeknél a fürdők nedves talaja csak a gombákat termi bővebben, s melyeknek befejezését rendesen a holnap vagy a holnapután homálya takarja, hőse kevés kivétellel az egykori színész nő volt. Róla beszélt öreg és fiatal. A merre járt, ablakok nyiltak és ha leült, az egész sétáló közönség egyszerre arra vette útját. Gazdag zsidó-asszonyok sas-szemekkel fürkészték ruhái szabását, hogy hasonlót rendelhessenek maguknak is. Hajdani művésztársai tiszteletteljesen kapkodták előtte kalapjukat s Hollaki Pető direktor úr, szellemének szokott keselyű-szárnyalásával, őt állította föl legfényesebb bizonyosságul arra, hogy: a kinek eget vivő lelkülete van, az a művészetben a felhőkig emelkedketik. Tisztas középrendű, vidéki asszonyoságok gondosan olvasgatták öltözékeinek számát s az ezer bajuk és a kúrára kidobott pénzüik fölött való siralmas óbégatást, melylyel egymás között a társalgást rend szerint kezdték, valami kis ártatlanabb fajta pletyka követte, melynek tárgyalási hangja azonban már halkabb volt, miután Ilona az előkelőségek köréhez tartozott. Igenis, és nem lehetett senkinek legkisebb oka sem ide nem számítani. A főranguakkal járt-kelt, mulatott, hivalkodott és unatkozott. Ez a világ nagyon féltékeny titkaira. Ha egyik-másik tagjának bölcsője vagy nászkoszorúja ellen kifogása van, nem doboltatja ki panaszát az utczasarkokon, hanem tartja és vég nélkül tartja a maga kérlelhetetlen törvénytörését, csörgeti a láthatatlan lénczokat, hegyezi a legélesebb nyilakat és — az utczán karonfogva

jelenik meg az elitélttel. A gunyoros pillantások, sértő figyelmetlenségek, felbiggyesztett ajkak és csipős megjegyzések a szalonok titkai maradnak s ha a nagy szárnyas-ajtókat néha-néha nyitva feledik is, a hétköznapi embereket ez idegen légkör nagyot hallókká és homályosan látókká teszi. Ilonát mindenki az előkelő kör ünnepelt, kitüntetett tagjának tartotta és senkisé is látta arczán soha azt a haragos pirt, melyet rejtegetve, sok-sok tündéri estén ablakába könyökölt és nehéz indulattól lihegve hallgatott, míg Béla csöndesen odament hozzá, megsimogatta haját és szeliden hívta, hogy innen kezdve bolyongjanak többet az erdőkön, mezőkön s hagyják a világot nélkülök forogni tengelye körül.

— Eh, — felelt Ilona fellobbanó nehezteléssel, — fusson meg az, a ki gyöngének érzi magát a viadalban. Én szebb vagyok, mint ők s kibirom a harcot. De te mitsem teszesz értem, mint hogy a zsebeidet tartod, hogy a mi sértés az enyimekben nem fér el, haza hordhasd.

— Az istenért, Ilona, — mentegetőzött félig tréfaszóval, félig boszusan Béla, — csak nem kívánod, hogy asszonyokkal kezdjek viaskodást, vagy mint valami modern Szigfrid földidézsem a worms-i vérnapokat?

De a szép asszonynak ép oly kevés kedve volt a nevetésre, mint az erdőkön való magányos bolyongásra. Hallgatott tovább és lelke háborgásán semmitsem tudott csillapítani a férj gyöngéden simogató keze.

A férfiakra különben nem lehetett panasza. Valamennyi között Dacsó Artur bánt vele a legmélyebb tisztelettel s Béla gyanakodott, hogy az a bizonyos bokréta-órfás is tőle került. Ennek az ifju embernek izmos és mégis hajlékony termetén, villogó sárga szemein, sűrű és durva haján, élveztegen izgalmas vonásain, vastag s rendesen összeszorított ajkain, féktelen tagjáratásán, egész valóján volt valami a vadállatból. A hasonlat Péterfinétől került ki egy csinos szalon-élcz formájában, mely szerint üdvözetet jelentett neki egy rokonától, kivel közelebb Bécsben találkozott. Ez a rokon — egy királytigris volt. Az a mohóság is beillett jellemző tulajdonai közé, melylyel Ilonát Karámoson megrohanta. Nos, akkor a ketrecz vasa kitörte egynehány fogát s ez, úgy látszik, fogott rajta. Megváltozottnak mutatta magát. A kis Olga grófnét papiros-lepkéivel és fitos orrával tökéletesen a farképnél hagyta, azaz Gyula báró szíves gondjaira bízta, ki «izéinek» kibonthatatlan szálaiból olyan szövevényes hálót font a vidám aranyos pillangó körül, melybe ez, szegény, majd hogy bele nem bódult. Artur maga pedig Ilonának legalázatosabb szolgálja lett, hangban szerény, hűségben tántoríthatatlan, figyelemben kifogyhatatlan, modorában tiszteletteljes s egész viseletében kifogástalan.

A grófné már üdvözölte is a szép asszonyt, hogy a tigris-szelidítésben még nem ismert nála nagyobb művésznőt; a lánczokat csak tartsa kéznél. Ágnes kivéve nevettek raja; nevetett Ilona s kissé idegesen Béla is. Hogy a megjuhászodott vadaknak van

bizonyos varázserejük, mindenki tudja, ki a puszták ama sebzett lábu királyának meséjét gyermekkorában elmerülve olvasgatta. A röpke keringőkben leszakad egy-egy foszlány a ruháról, melyet a szemfüles gyanu siet fölkapni és titkos bizonyosságul mutogatni olyas valamire, a mi az egész világ szeme láttára történt. Ilona szívesen tánczolt Arturral s a fürdői mendemonda mohón kapkodta ruhájának foszlányait. Azok közül, a kik Artur komoly és udvarias magatartását látták mellette, senki sem hitte, de nem is hihette, hogy oldalán maradjon, ha szívesen nem látják. Pedig ott maradt. Együtt csónakáztak, együtt kocsiztak s a vízhangban, mely a kis társaság kacaját visszaverte, együtt szólalt meg Ilona csengő hangja és Artur rövid, mély hahotája.

Béla fülébe természetesen misem jutott a sok hiábavaló szóbeszédből; de azért kedélye e vig napok alatt nem egy zavaros hullámot vert. Távol a legkisebb gyanutól, mégsem nézte jó szemmel folytonosan neje mellett Arturt. Épen csak őt nem. Nyomott, boszus, ingerült hangulata sokszor hasztalanul kereste a társaságban a könnyű mosoly álarcozát. Éjjelenként nem egyszer riadt föl s míg Ilona nyugodtan szedte a lélegzetet s a csillagok beragyogtak az ablakon, egy bús sejtés izgalmaival meg-megreszketett sorsától. Szabad levegőre volt szüksége s felszakította az ablakot. Megesett egyszer, hogy épen arra ment haza Artur s pajtásaitól hátramaradva, fölvetette szemeit az erkély felé. Ennél egyszerűbb jelenetet bizonyára képzelni sem lehet;

de Béla hánytorgó lelke rémeket keresett s a fák kísérteties árnyai közt, az éj csöndjében leskődő divaturacs ilyennek tetszett neki. Nem volt nyugta többé ágyában s mikor az éjjeli lovag bizonyára már rég az igazak álmút aludta, Béla újra meg újra kereste, látni akarta, kutatta az erkély alatt. Föl s alá járkált szobájában, világot gyujtott, könyvet vett elő s ébredő neje a kis asztal mellett találta. Nehéz és zavaros álomba volt merülve, könyve leejtve, előtte az utolsókat lobbanó gyertya s az ablakon a rózsaujju hajnal. Mikor beesett szemeit fölvetette az alvó, szinte látszott még e sötét tükrökben egy-egy kénes sugár, bolygó láng, visszamaradva azokból a rémes képekből, melyeket az elmúlt perczekben visszavertek. Csábító reggeli pongyolában állt előtte Ilona.

— Menj, menj; talán már várnak is rád, — mondá nyomott hangon, reggeli üdvözetül, a fiatal férj s szavában volt valami kis elfojtott gúny és eltagadhatatlan meggondolatlanság. — Csak menj el, szívem, a kuthoz. Én sokáig virasztottam könyvem mellett s bágyadtnak érzem magamat. Pihenni szeretnék még. De te oly szép vagy, hogy kár e pillanatokot az én meggyöngült szemeimre vesztegetned. Menj és mutasd meg mindenkinek, hogy kiállod a versenyt a hajnallal.

Ilona csöngetett a szobaleánynak, hogy vigye ki a füstölő gyertyát s férje hizelgő szavaira még egy futó pillantást vetett a nagy álló-tükröbe. A zene megszólalt odalenn s a kút környéke népesedni kezdett.

— Különös vagy, Béla, — mondá kezét nyujtva a szép asszony. — Én nem megyek szívesen nélküled sehova; de ha már itt vagyunk, minek mulasztgassuk el egymásra a reggeli sétát?! Azt hiszed, ostoba könyveid és szünetlen éjjelezéseid többet használnak? Nézz csak ide! Ejnye Béla, édes Béla, sohasem hittem volna, hogy ilyen zöld szemekkel bámulj rám házasságunk első félesztendejében. Most már csak azért is lemegyek, mert féltékenykedel. Igazán féltékeny vagy? Isten veled.

— Eh, bolondság, — mormogta boszusan Béla s a szép asszony egy könnyed mosolylyal távozott.

Béla kétségkívül gyűlölte és napról-napra, éjről-éjre jobban gyűlölte Arturt, a mért oly tüntetőleg forgolódtott neje körül, kit egy közönséges korcsmai fogadás tárgyáa alacsonyított. Erősen zaklatta a természetes büszkeség, hogy Ilona iránt egy tiszteletlen gondolatot ne tűrjön meg a környezetében s nem egy gyötrelmes órában kereste föl ama jelenetek emléke, melyek házassága történetét bevették, és bizonyára élénk emlékezetében vannak itt sokaknak. Leginkább pedig Arturnak. Úgy gondolta, hogy ő a maga részéről a legfényesebben hozta helyre, a mi homály rá esett azon estén; de magyarázatokat adni nem lehetett, s kínosan érezte, milyen termékeny és meleg fészkévé lehet a mendemondának egy-két mámoros pillanat. A mint saját hibáinknak vagyunk másokban leghangosabb ellenségei, úgy legkérelhetetlenebbek szoktunk lenni gyűlölségünkben czinkostársaink iránt oly dolgok-

ban, melyeket azoknak sokkal kevesebb okuk van törölgetni emlékeik könyvéből, mint nekünk. Artur utóvégre is bevallhatta szerepét, melyet a fogadásban játszott; bevallhatta még Ilonának is. És ha bevallaná? Miután Ilona sohasem kért tőle felvilágosítást ama zavaros, összefüggéstelen és őrjöngő szavak felől, melyekkel szerencsétlen szerelmese a karámosi bál után rájok rontott, Béla retteget, hogy egyszer Artur találja megadni a magyarázatot. Voltak józan pillanatai, melyekben kinevette háborgását; de csakhamar eljöttek feje fölé a nehéz felhők, melyek beborították láthatárát. Minél tehetetlenebb volt háborgása a felett, hogy az mégis csak úgy van és mégis csak lehetséges, annál emésztőbb. Lehetséges, hogy mosolyogva beszéljenek felőlük az emberek. Lehetséges, hogy szánakozva tekintsenek reá. Lehetséges, hogy méltatlanul lenézzék azt, kihez sorsát kötötte. Lehetséges, hogy Ilona elforduljon tőle és olyan árván maradjon, mint a villámsujtotta fa. Lehetséges... És mind e sok bűvölet boszorkánymestereül Artur állt előtte. Úgy érzé, mintha a gúnynak és boszunak izgató szele csapkodná abban a kitartó tiszteletben, melylyel ez a szerelmes suhanczczá juhászodott vadállat nevének lépteit követi. Senkit sem gyűlölt jobban, mint őt. Talán ha azok a szép álmok, melyekkel völegény korában lelke tele volt, oly kábitó hirtelenséggel el nem röppennek; talán ha forróbbnak érzi neje karjait nyaka körül, puhábbaknak kezeit izzó homlokán; talán ha könnye és mosolya könnyet és mosolyt

fakaszt a legszebb arczon, a mint várta; talán ha megváltott szíve hálásan doboghat felé s nem merül új csatákba élete sötét szellemeivel: talán akkor mindezt más színben látja. Tán nem fél úgy a multtól, melyben ha van feledni és feledtetni való, egy pillanat alatt el lehet égetni a szív lángjában, hogy hamva sem marad; tán nem tart úgy a jövőtől, melynek útjára a legtisztább szövétnek hint fényt; és tán mitsem ád a világra, melynek üres hatalmát szívéből kinevetheti, mikor vonhat maga körül egy kört, melyen sem kigyó, sem róka, sem fenevad nem törhet keresztül. Hanem ilyen kört nem vonhatott. Ilona mindenesetre szereti nevét, szereti a családi gyémántokat, szereti ruháit, szeretni fogja a kastélyt és üveges hintót; de, óh istenem, milyen ég és föld messziségben van attól, ki azt mondotta egyszer: — Szivesen dolgoztam volna érted, Béla! Oh nem, nem ez az út, melyen elfeledtesse vele azt a víz alatti pihenő áldozatot! A surlódások, melyek a fiatal házasok közt mind élesebbek lettek, újra és újra felkorbácsolták Béla régi fájdalmát és gyűlöletét Artur iránt. Mert a kicsinyes, hiú, elégtételre és boszúra vágyó asszonyi szívnek örök és változhatatlan törvényei szerint, (melyek régibbek, mint Menu könyvei,) Ilona csábos mosolyai mindannyiszor, a hányszor férjével egy és más apró összeütközésc volt, mindig fényesebbek lettek Artur iránt s ezzel élesebb a penge is, mely Béla szívében járt.

Ebbe a szegény, árva szívbe így futottak össze minden oldalról ismét a homályos, sárga, sötét vi-

zek, hogy feldagaszzák és kiáraszzák és föligya ismét habjait a szomjas homok körülötte és ne tudjon senki semmit háborgásairól.

Az erdőszelelen egy padon borongott épen, mikor Vincze bácsi a vállára ütött.

— Fiatal házias, szerencse fia, irgylésre méltó gavallér te, — kezdte a sarok-szoba hőse szokott szónoklatainak egyikét, melyekben épen annyi volt az álpáthoszból, mint az igazi ravaszságból. — Hát hol és minek bujdosol te az emberi szemek elől? A világ legtitkosabb helyeit kell kikeresni, ha az ember már egyszer nem tud ellenállni a vágyódásnak, hogy szemtől szembe nézzen veled. A mi páratlan kompániánknak feléje se nézel. Soha, de soha nem hittem, hogy a jó vér így vízzé váljék!

És a vén korhely a világnak ama legtitkosabb pontján bizonyos neheztelő elkeseredéssel telepedett le Béla mellé.

— Hja — folytatta — ugye, a mézeshetek? A menyecske kordában tart. Az már igaz, hogy Angelikát kivéve nem ismertem asszonyszemélyt, a ki méltóbb lett volna rá, hogy járomba hajtson egy igazi gavallér-nyakat! Csak úgy dülnek szerteszét az utána való bolondulástól ezek a fickók! Különösen az az Artur, hogy az mostanában mennyi pénzt elveszt, olyan országos malért te nem láttál. Bizony megtehetnéd, hogy a jó kompánia kedvéért egy órácskára olykor-olykor betekintheznél hozzánk. De ha már örök haragot esküdtél a makkónak, hát van itt az én zsebemben valami olyan is, a mi ilyen hallatlan kegyes utakra tért uriem-

bereknek való, mint te vagy. No, bolondok, hova lettetek már no? Ebben a rettentő kacozatban alig akadok rájuk. De itt vannak már, itt vannak.

És Vincze bácsi egypár piszkosnál piszkosabb iv-papiroost halászott ki zsebeiből s megindult arczot vágva, kiteregette őket sorjában a térdén és így folytatta:

— Nézz ide, Béla. Ha nem tudnám, hogy minden porczikádban gavallér vagy, nem biztatnálak olyan bátran, hogy nézz ide, mert tartanék tőle, hogy megijedsz. Semmi egyebek, pajtás, mint aláírási ívek. Tudod, nekem is van szívem; még pedig olyan, hogy szeretném látni, kinek van hamarában külömb? Ez a rongyos mihaszna csöcselék aztán ezt mindjárt megorrolja és tele tömi minden zsebemet instancziával, hogy nekem auktorftásom is van, meg ismerősöm is van elég, hát kolduljak nekik. Iszen hát koldulok én, koldulok; de biz az terhes egy munka. Ha mind olyan fajta urakkal lenne dolgom, mint te vagy, isz akkor elkoldulnék én akár a világ végéig; de tudod az a sok lókupecz itt Füreden... Nem is mondom egyebeknek, mint: lókupeczek. Azok úgy összevisz-sza forgatják, kutatják ezeket az instancziákat; úgy végig olvassák minden betűjét, hogy majd kifut a szemük; aztán pecsétet keresnek, aláírásokat követelnek, a szolgabfőrnak mutogatják, míg azt a rongyos forintot nagy nehezen kiszurják; hogy zsidók között, hidd el, még koldus sem szeretnék lenni.

Béla kezébe vett egyet a papirosok közül, melyre — noha eddig egyetlen aláíró sem akadt —

nagy merészségnek tartanám azt mondani, hogy: még tiszta volt.

— És ugyan kik azok a szerencsétlenek? — kérdé.

— Jaj, kedves barátom, az igen széles atyafiság! Az az ív mindjárt, a melyik a kezében van, egy hallatlan nyomorba jutott családapát illet, kinek épen egy tuczat gyereke van. Ez meg itt egy rettenetesen szerencsétlen árvának szól, ki boldogult anyjának egy tuczat gyanuba vett udvarlója közül nem képes kitalálni az apját. Csak képzel magadat bele a helyzetébe, Béla! Azután még egy van. Ez mindnyája között a legszánalomraméltóbb. Tegnap belekeveredik a kompániánkba, elveszti mindenét az utolsó krajczárig és fejbe lövi magát. Azaz hogy még nem lőtte magát fejbe, hanem mennyre-földre esküdött, hogy megteszi, ha a veszteségét a vendégek között valahogyan össze nem kunyeráljuk. Kár lenne érte. Derék, jól megtermett, értelmes magyar ember; minden szerencsétlensége az, hogy egy kicsit hazard. Ezt ajánlom legjobban, pajtás. Egy hányatott életről van itt szó, melynek párját kell keresni! Itt a plajbász. Tudtam, hogy tebenned nem csalódom.

Béla mind a három ívre írt alá valamit. De a tizenkét árvás apa, a tizenkét apás árva és az öngyilkosságra készülő értelmes magyar nem érték be ennyi áldozattal, mert egyszer csak híre kerekedett az egész fűrdőn, hogy a fiatalság műkedvelő előadást fog rendezni részükre. A vállalat élén Mágócsi Ernő, Dacsó Artur, Gencsy Laczi és egy

pár pesti fiatal ember állott, kik minden lehető elkövettek, hogy becses személyüktől a közfigyelem soha meg ne szabaduljon. Artur volt valamennyi között a legtevékenyebb s a ki ismerte ástó természetét az ilyesekben, méltán gyanakodhatott, hogy a tuozatos nyomoruságokon kívül valami egyéb is foglalkoztatja lelkét. Hollaki úrral kiválasztották a darabot; rendkívül szerelmes-dráma volt, csupa csók és ölekezés. Hanem sok női szereplő kellett hozzá. A rendezőség nem a legszebb reményekkel húzta föl vajszín keztyűit, hogy összeállítsa a személyzetet. Elsőben is, a mint illet, Péterfinénél kopogtattak. A selyembábú meghallgatta őket, bájosan mosolygott rájuk, rendkívül kedvesnek mondta az egész gondolatot, mindjárt meg is rendelt egy páholyt és szörnyen csodálkozott, hogy ugyan mikép fordulhatnak hozzá, mikor olyan elismert művész is mulat Füreden, mint Ilona. Ernő gróf megjegyezte, hogy arra is szükség lesz s kegyesebb válaszáért esedezett. Erre aztán az ideges asszonyosság még szívesebben kezdett mosolyogni, mindegyiküknek megszorította a kezét és azt válaszolta, hogy: már felelt. Hát Olga grófnő? A kis, fitos orrú comtesse titkon tapsolt örömében a mulatságnak; de gondos nagynénje egyszerre szánakozó arczot öltött és kijelentette, hogy öcscse idegerősítő fürdőket használ s az izgalom, mely egy ilyen előadással jár, bizonyára igen káros hatással lenne egészségére. Egyébiránt a mai bálon ott lesznek s az éjféli utáni csárdást engesztelődül Arturral fogja táncolni. A rendezőség meg-

igazgatta a kigombolódott vajszín keztyűket s a kosárral tovább indult. Nem járt több szerencsével Ivánfiéknál sem. Ágnes is nem-et mondott. Ugyan hogy képzelik, hogy ő színpadra mer lépni Kálozdyné mellett, mikor az érzelmes szerepekre sincs semmi tehetsége; sírni meg épen talán képes sem lenne. Nem, nem; hiába kérik. A jó báró elégedetten mosolygott a háttérben s a vajszín keztyűknek csak az utolsó, döntő kísérlet volt hátra. Kitűnő színészek a legsilányabb környezetben is meg szokták menteni az est becsületét s Béláné a főszerepre volt kijelölve. Ezzel vigasztalták magukat, mikor a kis erkélyes szalonba benyitottak.

Az emberbaráti és művészi czélokban fáradó vajszín keztyűk talán még kérőleg kulcsolódtak össze a fürdő szépsége előtt, mikor a báró a sétányon mosolygó arcczal köszöntötte Bélát.

— Nos, tudja-e a nap fontos hireit, kedves barátom? — kérdé. Ugye, hogyan tudná, mikor minden ember azokról beszél?!

— A jótékony előadást érti a báró? — vetette oda Béla, kinek rokonszenvét nagyon megnyerte ez az egyszerű, derék ember.

— Természetes, hogy azt, — válaszolt Ivánfi, — azt és a részleteit. A nagy készülődést, a sok lőtást-futást, a tömérdek tapsot és koszorut, mely kedves nejére várakozik.

— Az én feleségemre?

— Nem is az enyimre. Nálunk is voltak azok a buzgó fiatal urak és minden áron rá akarták venni Ágnest, hogy lépjen föl. De hiába, mind

hiába. Tudja, kedves barátom, mi csak olyan földönjáró, falusi emberek vagyunk. Gazdálkodnunk kell, mert a jószágon sok az adósság és az öcsém javíthatatlan korhely. Még itt Füreden is csak inkább magunknak éldegélünk és nem szeretünk olyanba kapni, a mihez nem tudunk.

— De Ágnes igen szellemes teremtés, — jegyezte meg kissé halk hangon Béla, miközben félretekintett s régi szokása szerint vesszejét az útszéli bokrok felé suhogtatta.

— Rendkívül szellemes teremtés! — kiáltott fel boldogan nevetve a báró. — Jól mondta, barátom, rendkívül szellemes. Akármikor szívesen cserélnék fejet vele. De tudja, csak úgy földi dolgokban, apróságokban, magunk között. Tea mellett pompásan elmulatunk. Minden szava arany. Öröm hallgatni, a mit beszél. Hanem ez aztán még nem annyit tesz, hogy ő már Rakhel . . . vagy hogyan is hívták azt a híres franczia színésznőt? Nem; csak kitűnő feleség, ki mindenesetre különb férjet is megérdemelt volna egy ilyen magamfajta falusi tuskónál. Az ön szép neje, kedves barátom, az egészen más. Ön maga is szép lélek; önnek természetesen az a nagyobb, az igazi kincs. Ő arra született, hogy ragyogjon, hogy sokakra áraszszon fényt, hogy csodáltassék. Előre is gratulálok a diadalhoz. Nem mindennapi élvezet várakozik reánk. A mint hallom, ő nagysága kezében lesz a főszerep . . .

— Mit adnak? — kérdé közbevágva Béla.

— Ugyan mit is adnak? — akadozott a báró.

Nem, azt nem tudom. Valami czifra neve van s az én emlékezőtehetségem az effélékben nagyon rövid. De bizonyosan tudom, hogy ő nagysága lesz a hősnő, s vele szemközt talán Dacsó Artur is meg fogja valahogy állni a helyét. Mi már majd csak nézők leszünk. Haza siet?

A mint Béla benyitott Ilonához, a szép asszonyt nagy elfoglaltatásban találta. Valamennyi szekrény ajtaja tárva, minden fiók kihuzva, minden láda nyitva. A szoba valami gazdagabb divatraktárnak látszott, melyben egy előkelő úrnő finnyáskodva válogat. A beözönlő sugarak omló selyemszövetek habos tükrén törtek meg, kiismerhetetlen szövésű csipkék eszményi szálai közt bujkáltak és nehéz bársonykelmek sűrű szövevényében vesztek el. A sok ragyogó színt a játékos öreg nap mind oda festette a szoba világos mennyezetére s Ilona mély odaadással tartott szemlét kincsei fölött.

— Nagy munkában vagy, kedvesem, — szólta meg Béla, ki nem tudta elpalástolni kedvetlenségét. De inkább mélázónak, mint haragosnak látszott. — Talán megint valami báléj fenyeget?

— Óh nem, — válaszolt Ilona s figyelmének egy csekély részét rövid időre Bélának juttatta. — Egészen más. A jövő szerdán egy jótékony előadáson kell részt vennem. Akkorra óhajtok öltözéket szemelni ki, ha ugyan találnék valami alkalmasat ruhatáramban. Addig pedig csupa hizelgés leszek, (férjéhez fordult és megfogta kezét), mert szeretném biztosítani a maga tapsait is. Nos, mosolyogjon hát egy keveset.

De Bélát igen kellemetlenül látszott érinteni az egész kegyeskedő hivalkodás, különösen mióta meghallotta, hogy Artur lesz nejeének ellenjátékosa. A porszemekkel tánczoló sugarak rezgő fényében már ott látta őket, a mint átölelve tartják egymást az egész kíváncsi világ szeme láttára, mely tapsol nekik és magában titkon mosolyog a szomorú jeletetek alatt. Egy karszékre ereszkedett és végigsimitotta homlokát. Rettegett a szaglászó pletykahad gyanakvó és szánakozó pillantásaitól; rettegett egy szíve mélyén megcsendült kedves tervért, melytől éppen azon a bizonyos napon egy kis vigasztaló derűt várt. Nem, éppen nem mosolygott Ilona óhajta szerint, mikor rövid, töredezett szavakban, félig maga elé beszélve, megszólalt:

— A jövő szerdán? Épen a jövő szerdára tűzték? Remélem, szívem, még semmi bizonyosat nem ígértél?

— Azaz hogy igen, ígértem, — válaszolt a szép asszony, elbocsátva férje kezét, s egy arany kalászos kis kalapot vizsgálgatva tartott a világosság-nak. — Ebben a pillanatban vették szavamát. Mind itt voltak könyörögni; Mágócsi, Dacsó s a többi kolompos. Az én megegyezésemtől függött az egész terv sikere és halálra csak nem unhatja magát az ember!

— Nem tetted helyesen, hogy határozott választ adtál, mielőtt engem megkérdeztél volna, — jegyezte meg Béla, kinek látszatos nyugalma még féken bírta tartani őre: a remény.

— Kedvesem, mondá az asszony, kissé heveseb-

ben babrálva holmijai közt, — mindig azt hittem, hogy a férj és nő akarata egy. Talán csalódtam; de miután eddig mitsem tagadtál meg tőlem, méltán hihettem.

— Ebből nem következik, hogy mindenkorra lemondtam akaratomról. Csak hitem gyöngült meg az iránt, hogy hatni birjak rád.

De Béla, mintha maga is nagyon keménynek találta volna e szavakat, egyszerre neje keze után nyult (mely azonban egy pillanat alatt tele lett mindenféle csecsebecsével) és sokkal szelídebben tette hozzá:

— Lásd, ime most is abba a kellemetlen helyzetbe hoztál, hogy kérnem kelljen: vedd vissza szavadat. A jövő szombaton születésnapja lesz s én szeretnék akkor távol lenni az idevalóktól, ettől a lármas, semmiskedő világtól; kirándulni a tihanyi viszhanghoz, vagy a szőlők közé, vagy akármilyen csendes zúgba; kecskekörmöket és kőfejkötőket keresni, virágokat tépni s veled, egyedül veled tölteni a napot. Sokat szeretnék beszélni neked, a mi mászt nem érdekel, és hallani valamit tőled, a mi csak nekem szól.

Ilona letört egy kalászt a kalap mellől, melyet izgatottan forgatott kezei közt s igen hamarjában elkészült a válaszszal:

— Megüljük másnap, édes.

— Nem, Ilona, nem, — folytatta Béla s kérésleg hajolt előre és széke karját kezdte csapkodni. A nyugalom óre már kifáradt odabenn a viaskodásban s maga is szökni készült. — Nem, sehogy-

sem egyezhetem bele, hogy Arturral játszszál. (A szép asszony nevetett és elpirult.) Ne kutasd ennek forrását a nevetséges félszepségek között. Én nem féltelek; nem vagyok rabja e kínos hóbortnak. Mulass, a kivel tetszik, a mikor kedvedre van; de kerüld, hogy akármilyen okon Arturral együtt emlegessék a nevedet. Nagy okom van erre az intéésre. Ne neheztelj, kérlek; neked ép oly kevés hibád van benne, mint a mennyire semmi sejtelméd róla.

— De hát . . .

— Ne tudakold, hogy mi az. Csak nyugodjál meg benne. Meg kell nyugodnod, vagy . . . Nem, nem tudhatsz meg belőle semmit. Méltányolnod kell a nélkül is, a miért engem ilyen forró kérdésre képes indítani.

Béla gyöngéden függesztette égő szemeit Ilonára és ajkai reszkettek a megindulástól még azután is, hogy felhagyott a beszéddel. A szenvedés árjának, mely az ifjút elborítani látszott, mintha mélyéből hangzottak volna fel szavai. Lágyan, fájdalmasan, suttogón és reszketegen keresték neje szívét, mint azok a titokteljes hangok, melyeket langyos, csöndes nyári estéken a tóparton hallani vélünk, mikor a kis babonás paraszt leány felemeli mellettünk ujját, hogy: harangoznak a víz alatt. De selyemruhás asszonyságok nem igen szokták meghallani ezeket a hangokat. Ilona szívéhez sem juthattak közel, mert miután a második aranykalász is áldozatul esett volna anélkül, hogy Bélára tekintene, rossz kedvvel válaszolt neki:

— Tudom, tudom. Annyi az egész, hogy kedvetem szegd. Jól van; úgy lesz, a mint parancsolod. Tihanyban kecskekörmöket szedünk s te az Árgirus királyfiról mesélsz nekem. Egészen úgy lesz.

Egy regényt vett elő s a kerevet sarkában olvasni kezdett.

Többet nem beszéltek a dologról s bármily fájdalmasan visszhangzott is Béla lelkében a kelletlen jelenet végső akkordja, megnyugvást keresett abban, hogy czélt ért. Rendkívül gyöngéd volt nevéhez a következő napokon, mintha valami nagy veszteségért tartoznék kárpótolni. Ilona hol egykedvű zárkózottsággal, hol bizonyos nyugtalansággal fogadta ez udvariaskodást és egyáltalán igen nehezen békéltethetőnek mutatta magát. Sokszor panaszkodott főfájásról; ilyenkor szobájába szokott zárkózni, honnan rendszerint kihevült arcczal, révedező tekintettel és félig-meddig kimerülve jött elő. A közönség különböző köreiből nagy volt a sajnálkozás visszalépésének hírére, melynek okát a költség fölött panaszkodó asszonyságok egész szenvedélylyel találgatták. A terv maga azonban, úgy látszik, nem dült dugába s a buzgó vajszi-keztyűknek az utolsó pillanatban sikerült egy ismeretlen drámai tehetséget felfedezni, mert a fák törzsökön és a házak sarkain megjelentek a nagy vörös falragaszok, melyek a titokteljes ismeretlent a művészvilágban szokásos három csillaggal jelölték. Kiléteiről senkisé nem tudott semmi bizonyosat s a beavatottak mélyen hallgattak. Pedig az ostrom nem volt csekély; de a sokat jelentő és semmit el nem

áruló mosolyok hathatós védeszköznek bizonyultak. Ilona tanúsított még legkevesebb kíváncsiságot helyettesítője iránt; soha nem kérdezősködött felőle s világosan látni lehetett, hogy kedve ellenére van, ha az egész előadást csak szóba is hozza valaki. A nagy nap reggelén — a hogy Béla egy hintóval lakásuk elé hajtattott — a divánon heverve találta nejét. Gyöngének és fölhevültnek érzi magát, — mondá s egy könnyel, de igazi könnyel szemében kérte férjét, hadd maradjon most el a kirándulás. Délutánig mindenesetre jobban lesz; induljanak akkor. Inkább toldják majd meg ünnepüket azoknak a szép estéknek egyikével, melyek most járni szoktak. Béla homlokon csókolta a szép szenvedőt, ki magányt és pihenést óhajtott s nem zaklatta többé. Hanem ebéd után megint előállt a kocsiival. Ekkor aztán, nagy csodálkozására, üresen találta Ilona szobáját.

— A nagyságos asszony nincs itthon, — mondá mögötte a szobaleány. — Olyan rettenetes pakkal ment el, mintha csak útra készült volna. Még az a drágalátos igazgyöngysor is benn volt, meg az a...

— Hova ment? — kiáltott rá Béla s elhalaványodva meredt a leánynak hamisan pislogó szeme közé.

— Hogy hova ment, azt nem tudom, — felelt ez a szavaknak bizonyos sokat sejtető megnyújtásával, mely azonnal elárulta, hogy e kis teremtesnek már megvoltak tapasztalatai a gavallérvilágban. — De azt bizonyosan tudom, hogy az igazgyöngyöket magával vitte. Különböztetve azt mondta, hogy

estig ne várjuk. Parancsol talán egy pohár vizet a nagyságos úr?

Tudta, hogy az olyan esetekben, a milyenek egyikét ő sejtette, a nagyságos urak mindenekelőtt egy pohár vizet szoktak kérni és csak azután indulnak meg. A kinek több esze van közülök, az mindjárt csip egyet az ő kínálkozó piros orozáján és melléje telepszik. De Bélából nem nézett ki ennyi életrevalóságot. Még víz sem kellett neki.

Bár izzó homlokkal haladt le a lépcsőn s forró halántékait minduntalan törülnie kellett kendőjével, távol, igen távol voít a gyanutól, melynek hálójába a tapasztalt szobaleány keríteni akarta. Ilona attól a naptól kezdve, melyen hánykódó szivét kitarja előtte, bizonyosan a méltatlan keserűségnek mérget rejtette lelke mélyén s ma akarta kiönteni rá, mikor legérzékenyebben találja. Mutatott-e azóta egy fellegtelen arcot? Ha ő zsarnoki szavával elrontotta Ilonának mai örömét, ez meg hangtalanul, némán, eltűnve tönkreteszi az ő ünnepét. Be kell érnie azzal a száraz, kényszeredett mosolyú köszöntéssel, melyet reggel hallott s a mely semmi esetre sem ért egy valamire való jó-reggel kívánást sem. Most magára hagyta. Valószínűleg vagy csónakáz a vizen, vagy magányos sétát tesz az erdőn, vagy látogatóba ment ahhoz a süket, vén bárónéhoz, kit soha ki nem állhatott, (ilyenkor az asszonyok szeretik magukat is megkínozni,) Siófokra vagy Veszprémbe rándult vagy akárhova, hogy őt egyedül hagyja. Női dacz az egész, egy félmívelt szívnék gyöngédtelen dacza. Óh milyen, de milyen

gyöngédtelen! A málha, melyről a szobaleány fecsegett, bizonyára egy-két felöltővé és kendővé zsugorodik össze, melyeket estére vitt magával. A gyöngy, hazugság. Nem más, nem lehet más az egész. Ime, születésnapjának családi ünnepe! Semmi, semmi, semmi, mint hogy ő egy pillanatig hívő volt, egy napig vak volt és egész életében szerencsétlen volt!

A vendégek, nevetős urak és piperés asszony-ságok, tarka és sűrű csoportokban siettek el Béla mellett a színház felé. Jobbról-balról köszöngettek neki. Egyiket észrevette, másikat nem s mikor az előadás kezdetét jelentő harang másodszor csengett végig a levegőn, egy perczre megállt. Eszébe jutott, hogy megtartották páholyukat s Ilona a színházban is lehet. Egyszerre erős karokkal ragadta meg a bizonyosság vágya s vont a kicsiny, lombok közé rejtett, embert keveset látó múzsatemplom felé.

— Nagy lesz a meglepetés, isteni lesz a meglepetés, Kálozdy úr! — kiáltott rá a pénztár üvegborítója mögül Hollaki úr és hangja hasonlított egy keselyű átható sivításához, mikor prédájára csap.

Béla belépett; de Ilona nem volt ott. A páholy sarkában húzta meg magát s várta az előadás kezdetét. Vidám zaj és jókedv áradata vette körül. Kezébe fogta a színlapot s háromszor is végigolvasta; de — noha gyakran megtörülte a szemét — egy árva szót sem értett, talán nem is látott belőle. A hogy körültekintett, egyetlen ismerőst nem talált a zsúfolt nézőtéren. Pedig üdvözölték innen is,

onnan is s büszke, selyemben úszó úrhölgyek — szemtüvegeikkel felkészülve — várták alázatos meghajlását. De neki minden idegen volt körülötte; nem ismert senkit. A zenekar játszani kezdett s ő pálczájával gépiesen verte széke oldalán az ütemet.

Csöngettek.

A függöny, melyen az ország piros képű nemzetje kopott babérkoszorút tartogatott, (de eddig úgy látszik, nem talált méltó főt reá) felgördült s a jelenetre, mely az ezernyi odameredt szemnek a színpad ódivatú vártermében feltárult, a meglepetésnek egy pillanatnyi némasága után kitört a falrengető taps.

Egy daliás levente térdelt a bájos várkisasszony előtt. A kis kezeket forró csókok borstották. Egymást kereső szemeikben epedő szerelem. Karjait kitárva az egyetlen, a legnagyobb boldogság felé. A levente: Artur volt, kedvese: Ilona.

Béla ajkába harapott s elsápadt. De rövid pillanatok után, melyek alatt mindenkinek figyelme a színpadra volt irányozva, összeszedte erejét és a kiknek eszébe jutott feléje tekinteni, egy hideg, komoly és nyugodt alakot láttak, ki oly mozdulatlanul ült székén a mosolygó tekintetek túszerűségei közt, mintha oda lett volna szegezve. Nyugodtan nézte az izgalmas történet folyamát, mely kínos, tetszetős és megtapsolt jeleneteken haladt tovább. Nyugodtan nézte a látcsöveket, melyeknek nagy sötét szemei a színpadról minduntalan ő felé fordultak; az egyetértő, elismerő, jóakaró pillantásokat, melyek nem szüntek meg végesvéig üldözni;

a titkolózó gúny ferde vonásait, melyeknek volt gondjuk rá, hogy észrevétessenek. Nyugodtan hallgatta Ilona sóhajait, édes szavait és szerelmes nyomorát. Nyugodtan kísérte röptében a roppant koszorút, melyet a karzatról Artur vörös sipkás légenye dobott ura imádottjának lábai elé. Nyugodtam figyelt egy kis piros fabogárra, mely páholya gerendáján tompa zummogással rágicsált utat magának befelé, hogy soha többé emberi szem elé ne kerüljön. Szakadatlan munkával dolgozott, furt, őrlött koporsóján és áttetsző piros szemfedőjét vígan emelgetté. Kis feje, apró lábai, vékony szárnyai eltűntek már a kivájt üregben s csak jókedvű zummogása hallatszott, melylyel bucsúzott a világtól. A leörlött por betemette s csak egy-egy kis vidám hangocská szabadult ki, egy töredéke a nagy leczkének, mely könnyű lélekkel halni tanított. Az utolsó felvonás közepe járta. Már nem lehet feltűnő Béla távozása. Kalapját vette és elhagyta a színházat.

Elhagyott, magányos utakon a bucsúzó nap tűnő világánál, alászálló árnyak között bolygott föl s alá. Égő agyában nem voltak gondolatok, csak zajló szivében volt egy kimondhatatlan vággy és néma fájdalom. Az ember nem járta út, melyen barárgolt, ismerős volt előtte. Ez az, ez az a régi, kietlen ösvény, az örök tévelygésre átkozottak útja! A fény és homálynak e furcsa vegyülete, mely szeméit kápráztatja, a régi fátyol, mely eltorzítja körülte a világ képét és szomorú, sívár nevetésre ingerel! A bolyongó forró homlokát meg-meg-

csapta egy-egy alácsüngő ág s fülébe füttyentettek a hazatérő fecskék.

A mily kevésbé tudta, hova indult, ép olyan öntudatlanul jutott oda, a hol az éjet töltötte. Már ragyogtak fenn az égen a csillagok, futó felhők tünde fátylával úzótt játékot a kaczer hold s előbujtak mindenfelől a fénybogarak, mikor a híres sarokszobának füstös, romlott és vészes levegője átölelte. Csak egy perczre engedte oda a vén korhely lelkesedő karjainak. A gyertyák lobogva égtek a sötét asztalokon, mint a szenvedély, mely azokat emésztette, a kik itt összejöttek. Mint hajdan Trimalkion dőzsölő barátai előtt, a félvilág kincseivel ingerlő asztalon, itt is ott állt a bankjegyhalmazok fölött az ijesztő csontváz és szemüregével rámeredt mindenkire, a ki a könnyű sarkon forduló ajtót betette maga után; de látni nem látta senkisémet. Mind testvérek a szenvedélyben, és körmeikkel egymásnak rontó ellenségek, lélegzet-visszafojtva áhított kaján örömökre. Elhízott tunyák és kiaszott pénzsóvárok; telhetetlen gazdagok és dologtalan koldusok; reszkető öregek, kik a sír szélén állanak és életteljes fiatalok, kik — ezek is csak a sír szélén bolyonganak! Akárhányan vannak együtt, a sűrű füst külön-külön választja valamennyit. A mosoly, mely másnak szól, hazugság; csak az az igazi, a mely titkoltatik. Az élczek csupán egymás rovasára röpködnek; könnyű szárnyuk hamar kifárad a fojtó levegőben és hatástalanul hullanak le. A legvígabb hahoták egy-két lépésnyiről vérfa-gyasztó kaczajként verődnek vissza. A nehéz, szürke

fűst elborít mindent, kivéve a kártyák színeit. Elborítja a nyerteseket és veszteseket, a czinkosokat és agyarkodókat, a hidegvért és a lázat. Elborítja az ifjú szenvedéseket és régi kinokat is, melyek nem ritkán menekülnek ide. Ez a Vincze bácsi jó kompániája, melynek éhes torkába beleűzte Bélát nyomorúsága. Ott vergődött, míg a gyertyák világa halaványodni és az ablakok világosodni kezdtek.

Reggel volt. A derengő hajnal már rég föltett a láthatár kelető szélén, mikor Béla ott hagyta a társaságot. A vén ragadozó a lépcsőig kísérté és vállon veregetve biztatta, hogy noha ilyen feneketlen malért sohasem látott életében, azért csak lásson el közibők az ő mindenkinél nagyobbra becsült vendége többször is, mert hát az a fránya szerencse forgandó és örök kár lenne, ha egy ilyen hét vármegyére szóló gavallér meg hagyná penészedni a virtusait. Béla szótlanul vett bucsút tőle és meg-megbotolva támolygott lefelé. El volt kábulva, meg volt vigasztalva, ki volt rabolva s a reggel derengő világossága nem sokkal volt több neki, mint a fekete éjtszaka. A kimerültség láza pirosfoltos sárga fátyolát rádobta arczára s beesett szemekre a búsan ragyogó, apró csillagokat. A vízről hűvös szellő lengedezett s az ifjú összerázkódva, állig begombolta könnyű atilláját. Ama ködös reggelek egyike volt, melyeknek szürke ólomszínét nem enyhíti aranyos vagy rózsaszín verőfény; csak hideg ezüst szálak csillognak rajta át. Homályos szemek előtt az ilyen kétes fény könnyen elmossa a tárgyak körvonalait. Béla alig

tudta megkülönböztetni azt az egy-két mozgó, járókelő alakot a fák óriás kisérteteitől, melyeknek vékony, egymásba fonódó karjait feléje rezgette a szél; a házak néma, szürke, holt tömegeit a sárgálló halmoktól mögöttük; a víz hullámai összefolytak előtte az ég vándor felhőivel. Úgy tetszett neki, mintha álmokképek vennék körül s ha időnkint éles fájdalom nem nyilal halántékaiba, azt hitte volna, álmában bolyong.

A kutnál már voltak egynehányan. Korán kelő falusi nép, mely vasárnapokon a környékről belátogat a Savanyúvíz uri vendégserege közé; élelmes szobaleányok és udvarlók, kik — ha már egyszer fürdön vannak, — legalább uraságaik ébredése előtt élnek a jó alkalommal és divatos tempókkal; meg egynehány köhögős, álmatlan és türelmetlen beteg, ki elhitette magával, hogy minél korábban meríthet a forrásból, annál hasznosabb. Kétséggkívül az utóbbiak közé tartozott az a sovány, görnyedt, fekete ruhás alak, ki poharával kezében (és mindenesetre szép reményekkel poharában,) már jó ideje épen Béla előtt haladt.

Megtört, beteges vén ember volt, rámondhatta akárki, ha csak hátulról látta is. A reggeli szellő kikapta nagy karimájú kalapja alól néhány ősz hajszálát; roskatag vállalai meg-megremegtek s előre hajolva, vastag botjára támaszkodva, nagy ingadozó lépésekkel úgy sietett, mintha kereket hajtott volna maga előtt. Béla zavaros elméjében homályos, rettegető emlékeket ébresztett ez az alak. Minden kisértet között, mely körülötte nyüzsgött,

ez volt a legfélelmesebb. Mintha koporsója felé tántorgott volna, vagy koporsójából kelt volna ki. Épen félreacsapva, meg akart szabadulni látásától, mikor az alak egy támolygó kanyarodással visszafordult és szentől szemben álltak egymással.

Kálozdy Béla és az öreg Hajós Gábor.

Óh milyen kegyetlen esztendők haladhattak el a szegény professzor fölött! Minő gyilkos eszközökkel támadhattak ellene, hogy így megviselték! Minő viharokban forgott, hogy így kifogyott a lélekzete és elerőtlenedtek a lábai! Egyszer csak szóbeszédnek járta Dunaszögön, hogy sohasem volt fiatal s az ötletet tréfa gyanánt nevelték meg. Erről az arczról most el sem tudná képzelni senki, hogy ifju is volt valaha, habár nem mosolygós és élettől rogyogó is, csak fiatal, telt, ránczok és bánat nélkül való. A szenvedések mély árnyai ültek e csontos, száraz, sárga képen, melynek egy-két vonása örök reszketegségében tett bizonyosságot a kiállott nagy ijedelmekről. Ajkai vékonyak és szintelenek voltak s apró szemei majd elvesztek a nagy, fekete csontba foglalt pápaszemek daczára. De a legtaroltabb mezőnek is van egy-két kis virága, mely kikerülte a gyilkos kaszát. A megviselt arcz sem volt — a sors pusztító kezének nyomai közt — a léleknek apró kincsei nélkül. A kicsiny szemekben meghuzódott még egy kis emberszeretet és egy kis isteni félelem.

Béla lábai a földbe gyökereztek, a mint rá-

ismert. Mozdulatlanul helyén maradt és szó nélkül bámult az öregre.

A professzor — egy kis megrezzenés után — csöndesen állt meg vele szemközt s szelíd, ismerős, bánatos mosolyát, mely egykori kedves tanítványa láttára meglepte, igyekezett korlátok között tartani, míg a gondosan megtörülgetett pápaszemen át meg nem győződött róla, hogy nem csalódik.

— Béla! Csakugyan jól látok-e? — kiáltá kiterjesztve karjait és leejtve poharát, mely darabokra törött. Hangja száraz, rekedtes és tompa volt, mint valami korhadt fatörzsben zugó szél. Erről a hangról bizonyára nem ismert volna rá senki. — Szólj hát, Béla, te vagy-e igazán?

A szél mind magasabban szárnyalt s ez utóbbi kérdés reszketeg, mély zugásában már a vén korona ritkás lombjai közül hallatta magát.

— Professzor ur . . . nagytiszteletű ur . . . dadogta az ifju és remegve sütötte le tekintetét, melyet égő pir borított el.

— Fiam, Béla! — tört ki újra az öreg és mozdulatlan kedvenczét szívére ölelte.

Ez az egyszerű, igaz szív ép oly távol volt a gyanakodástól, mint a szomoru való tudásától. Mitsem sejtett a gyászos szerepről, melyet családja történetében a végzet Bélának juttatott. Beczéjéről eltűnése óta mitsem tudott; a tisztelet egy kis magányos szigetre állította, hova nem jutott hír sem a törvény termeiből, sem a börtön dohos levegőjéből. Leányát meggyászolta, és — miután halála titkának kulcsát a szemmel látható

világban nem sikerült megtalálnia — kereste azt az emberi léleknek ama rejtek-kamarájában, melynek kutatására szánta életét. Béla előtte csak a régi Kálozdy Béla volt, életének egyik öröme, büszkesége és reménye s csupán a szomorú visszaemlékezések voltak okai, a mért öreg és gyöngeszemeit törülgetni kezdte, míg egy kis ideig némán álltak egymás előtt.

— Régen, régen, láttalak már, — kezdé a nagytiszteletű ur, zsebébe gyömöszölve a keszkenőt. — Hosszu esztendőök óta nem láttalak, Béla! Már csak hadd hívjalak így, iszen mindig úgy tartottalak, mintha az én kis családomhoz tartoznál volna. Az én kis családomhoz! Az én családomhoz!

Mintha a szél zokogott volna odafönn a magasban.

— Ahhoz, a mi nincs már, — folytatta az öreg. Csak te maradtál belőle. Te is elidegenedtél, felém sem néztél, hirt sem adtál magadról. Pedig sokáig olyan egyedül voltam, mint a halálát váró remete. De isz te tudsz mindent. Azért, hogy külső országokon jártál, embernyi ember lett belőled, megházasodtál, bizonyosan gondoltál olykor-olykor Dunaszögre is. A philosophiae historia tanftását már abban hagytam, mert nem bírom; csak a paedagogiát tartottam meg. Ha gyermekeid lesznek, neked is szükséged lesz majd rá: emlékszel-e még valamire belőle? Emlékszel-e egyremásra a kollégiumból?

— Hogyne emlékezném! — felelt akadozva és egy kissé föllélegzve Béla, a mint észrevette, hogy

kettejük között a feneketlen örvényt csak ő látja. — Azok voltak a legszebb napjai életemnek!

— A legszebbek ugy-e? — beszélt bizonyos szomorú elégtétellel a szegény professzor. — Ugy-e, hogy a legszebbek? De nem is csodálom. Akkor csupa öröm volt a házam. Most látnád, milyen elhagyatott! Tudod, hogy én egész életemben könyvekkel hajmolódtam. Tán kevésbe vettem az apai köteleiséget a tudomány mellett. Tán csak fitogatni akartam velök ideáim igazságát. Sok éjt-szakán keresztül virrasztott velem ez a keserű szemrehányás és lélekfurdalás, hogy ez volt-e a vétkem, a miért a bölcs gondviselés olyan rettenetes módon megostorozott. Könyveimen kívül mindent, mindent elvett tőlem és csak akkor láttam, hogy az apai könnyeken keresztül elvesznek a betűk, olvashatatlanokká lesznek a sorok és semmivé minden tudomány. Most tudom, most értem.

Az öreg beszédét egy perczre megakasztotta a a csuklás s csak akadozva tudta folytatni, a mint a gyülekező vendégek közül magányosabb helyeknek vették utjokat.

— Megostorozott, kegyetlenül megostorozott a sors, Béla. Két szép, felnőtt, reményekkel teli gyermekemet vette el tőlem. Mert a másikat is csak elvette. Szegény kis galambomat még inkább a magaménak érzem, mint a Mátyást. Nem, nem tér az vissza soha többet! Olyan egyedül hagytak, hogy . . . hogy . . . de nem vádaskodom senki ellen. Megbocsátottam mindegyiknek, szeretem mindegyiket és ha találkozom majd velök, nem

szeretnék szemrehányást tenni magamnak, hogy elszakadásunk után ilyen hosszú idő múlva is rossz szívvvel gondoltam még reájok. Bizonyosan nekik is van megbocsátani valójuk.

Béla eltakarta arczát. Nem tudta nézni azt a töredelmes tekintetet, melylyel az öreg bús történetéről szólt. Hallgatni is alig bírta ez igaz, szenvedő és szeretetteljes szív megható nyilatkozását.

— Neked, édes fiam, gyöngy-szíved volt mindig s látom, hogy nem tudta elrontani az élet, — beszélt tovább a vén ember, észrevéve Béla megindulását, kit még ő kezdett vigasztalgatni. — Ne, ne keseredjél el annyira. Súlyosan látogatott az isten, az igaz; de mégsem hagyott el végkép. Nagy beteg is voltam; majd egy álló esztendeig tartott a nyomoruságom és ha Örzse nincs, bizony bizony beteljesedik a gyermekem után való kívánczóságom. A püspök ur egy felfuvalkodott theologust rendelt be helyettem tanítani; hanem ugyan nem volt köszönet benne! Mindenkiel azt akarta elhíttetni, hogy kanállal ette a tudományt; de az exámenen aztán ugyan furcsán járt az amicze. Hanem ez nem tartozik ide. Valahogy mégis csak lábra állított Barkó kolléga és az idén már nem hagyott békét, hogy használjam még itt a fürdőt. Épen az este érkeztem és már az első reggelre ilyen nagy örömet tartogatott a sors!

A professzor levette a nagy karimás kalapot és megtörülgette a homlokát. Apró szemében egyre több élénkség, egyre több derű csillogott, a mint folytatta:

— A hosszú szenvedés után nekem is jutott egy-két sugár! Épen lábadoztam; emlékezem, először sétáltatott meg Örzse a szép tavaszi napon, mikor hozta a postás a levelet öregebbik fiamtól, hogy milyen jól megy a dolga odakünn a francziák között. Felhagyott a katonaélettel, esztergályos műhelyt nyitott és azt mondja, úgy belebolondult a szerencse, hogy a herkópáterrel sem cserélne. Semmi gondja az ég alatt s csak egy dolog nyomja a lelkét, hogy annak a nagylelkű jóltevőnek, a ki nyélbe ütötte a sorsát, sohasem juthatott nyomába. A pénzt, a mit kölcsön kapott tőle, elküldte haza, hogy szegény deákokat segítsünk vele. Ebből aztán már egész tökéletességgel megbizonyosodtam, hogy nem ámtás, a mit ir. Még a boltjának a képét is elküldte. Felakasztottam az íróasztalom fölé, hogy mindig ott lássam és sohase veszszem el hitemet az isteni gondviselés kegyességében. Most jut eszembe, te is jártál Párizsban. Ugyan nem találkoztál-e valahol vele?

— Sehol, — felelt Béla és a szíve körül egy kis meleget érzett. Párizs nagy erdő.

— Ejnye no, — sajnálkozott a professzor, — úgy szeretnék beszélni valakivel, a ki szemtől szembe látta volna! Azzal a bizonyos levéllel jelentette a sors, hogy kifáradt üldözésében. És juttatott csakhamar még egy örömet. A mult őszszel egy reggel beállt hozzám Örzse, hogy ő a kertben egy kóválygó, siró-rivó, eltévedt kis fiut talált. Tudod, mindig a biblián jár az esze s boldogabb volt, hogy hozzátehetette: mint az égyip-

temi Faraó leánya a Nilusban. A kis Mózeset be is hozta mindjárt. Soha olyan gyönyörű fiózkót nem láttam! Mint a kinyílt rózsza, olyan volt a képe. Nem tudott többet mondani, mint hogy Bélának hívják s anyját kereste. Mindjárt te rád gondoltam és ezzel megvolt a kis poronty helye a szívemben. Térdemre vettem és ki akartam tőle tudni, hogy mikép jutott a kertbe? De a kis ember még nem sokat értett a beszéd mesteriségéhez és teljes sötétségben hagyott mindakettőnket. Kutattuk, tudakoztuk, kerestük az anyját, a ki után egy darab ideig nagyon kívánczozott; de bizony semmi módon rá nem akadhattunk. A mienk maradt. Elgondoltam, hogy ezt a kis férget most bizonyára azért ajándékozta nekem a gondviselés, hogy jóvá tegyem gondban és szeretetben rajta, a mit a magaméinál elmulasztottam. Már akkor majd két esztendeje nem tartottam deákokat és olyan volt a házam, mint valami csön-des temető. Hanem a hivatlan vendég olyan örömköket hozott bele, a miket sohasem vártam többé, és az életnek szeretetét hozta. Picziny ajka mindig nevet és lármáz, fekete szemei mindig mosolyognak és kis szive mindig az én ölembe kívánczozik. Meséket és verseket követel már tőlem, meséket, mint a szegény boldogult! Hidd el, Béla, több becsületet vallok vele, mint sok lágy koponyájú, szakállas deákkal. Az a vén Örzse is egész bolondja s az első szó, a mire új családjában megtanította, az volt, hogy: nagyapó. Az tudni illik én vagyok. Ha a kollégiumból hazafelé balla-

gok, nádparipáján elém lovagol; ha dologhoz látok, játékaival lábamhoz telepszik és ha vig futkározása szomorú gondolatokat ébreszt bennem s öreg szemeimbe könnyek gyülekeznek, nyakamba csimpajkodik és addig ölel, addig czirógat, addig csókol, míg vissza nem csókolom. Nagy öröm, nagy vigasztalás nekem ez a kis jószág és az égnek kevés adományát köszöntem még meg olyan hálásan, mint ezt a csipet embert. De én ime annyit fecsegek itt össze-vissza neked, magamról. Ideje már, hogy te is mondj valamit.

Béla nem sokat mondott. Az átvirrasztott éj láza bízsergett ereiben, szive mondhatatlan kínnal volt tele és szemei mindannyiszor elhomályosodtak, a hányszor az öregre tekintett. Rövid, töredezett és hazug szavakban mondott el neki egymást sorsáról és a mint lehetett, magára hagyta.

Tiszta, világos, fényes reggel volt. Elmult az éj, el annak az órának fordulója, melyben született. Minek, oh minek is született?!

Lakására sietett.

Egy nagy karszékben, eltakart arczczal, reggeli pongyolában ült neje. Az ajtónyitásra, férje lépteire nem tekintett föl s szemmel látható volt igyekezete, hogy a dúló fájdalom képét mutassa.

— Hagyd a komédiát, Ilona, — mondá Béla csöndesen.

De már a következő perczben a szívét eltöltő érzelmek árja egy fuldokló kaczagásban, és omló könnyekben tört utat magának. Csak a sivatag

homokja volt körülötte, mely hangját elnyelte, könnyeit felitta.

XXI. FEJEZET.

A kincses vendég.

Egy-két év röpült el az ujjászületett kastély fölött, mely sokaktól megcsodált díszében hivalkodva tekintett szét a virágos völgyön, az alacsony paraszt-házak nádfödelei fölött s a körülfekvő hegyek magaslatain. A karcsu torony vörösre festett kúpja büszkén emelkedett a szemközti halom háta fölé, hogy lenézhesse az iváncsi szegényes uri-lakot, melynek ócska képe tiszta, napfényes időben ide látszott. A régi rekedt csöngetyű helyett új harangnak ezüstös szavát rezgette a kis fenyves, mikor a fehér sapkás német szakács a kék libériás új inasnak kezébe adta a leveses tálát. Nem is a kis Pirók huzta többé, mint az öreg idejében; addig fogdosta a madarakat, míg a legravaszabb madarász, a halál, egy idegen ország ismeretlen mezején lépre kerítette. Új, egészen új élet sarjadt a megújított, kitatarozott, felczifrázott falak között, melyek vidámak és büszkék maradtak a tavasz verőfényében ép úgy, mint a tél fürgetegei közt, melyektől nem volt mit tartaniok. Az erkély kőrózsái és kő-lányai közt szép asszonyok hajoltak ki, hódító és könnyelmű mosolyokkal, melyek mitsem látszottak tudni arról, hogy a kőrózsák tartósabbak, mint az ő rózsáik. A czimeres kapu előtt s a pompás oszlopok alatt

uri hintók jöttek-mentek, kopók csaholtak, paripák nyertettek s vig zajjal gyülekezett a jókedvű vadásznép. A folyosók tele voltak a sugaraknak soha nem látott özönével s lágy szőnyegeiken sürgő szolgasereg futkosott. A fényes tánczterem kecses szobrai kaczer tekintetekkel gyönyörködtek a multságok végetlen folyamában, az arcok és csillárok ragyogásában, a fel-felharsanó zene hangjaiban és a szivek zárát nyitó suttogásokban. A nagy, komor ebédlő vidám pohárcsengéstől viszhangzott s a nagyuri diszben csillogó szobák sikos padlatán hullámzott a vendégsereg. A gond számüzve volt e falak közül a vén butorokkal, értéktelen képekkel és a nyugalomba helyezett családi angyalokkal együtt, kik három nemzedéken át ugyanazzal a vaskos rózsafüzérrel köszöntötték a ház uj asszonyait. Minden ragyogott uj, megforgatott diszlet gyanánt e régi épület történetének uj felvonásában. Az első egy kolostornak komor boltiveit mutatta, melyek közt a szenvedés keresett menedéket s melyek közül csak az imádság talált kijárást. A második egy ódivatu magyar nemesi lakot tüntetett elő, mely divatból kiment, zord és durva kedvteléseknek volt tanyája. A harmadiknak, mely pazar fénynyel folyta körül egy mai világfia vig napjainak tarka jeleneteit, tapsolhatott a közönség.

Ez volt a kálozdi kastély képe ama néhány rövid év alatt, mely gyors futásában e vidék fölöött is elhullatta kedves és kedvetlen ajándékait. A hosszú túrés tizenhat esztendeje után uj reményt

hozott a hazafi-szivekbe a régen várt feltámadás iránt. Móricz bátyónak, a vastag szemöldű és hosszú szakállu pátriotának meghozta a néma honszeretet legkivánatosabb jutalmát: a karámosi választó-kerület részéről egy képviselői megbízó levelet, melylyel az érdemes öreg először ült föl életében vasutra. Egy kis deret is hozott azután a hirtelen kisarjadt reményekre; két véres nagy háborút, melyekben míg rakásra hullott testvéreinket sirattuk, az ellenségek diadalmas ügyét tekintettük a magunkénak. És a mikor az idő egyik kezében a romlás villámaival járt a ködben borongó cseh halmak között és az olasz ég alatt, a másikban hozott virágokat a nagy jeltelen sírokra, melyekben ezeren és ezeren pihentek. A besorozott kis Piróknak is megvetette halottas ágyát s a madarak, melyeknek odahaza oly félelmes ellenségük volt, megbocsátottak neki és csi-cseregve röpködtek sirján. Az esztendőknek e rövid sora új életet hozott a karámosi vármegyeházába is; a Mutuszkákat, Putzelbergereket, Wolframokat és Czédákat, méltóságos tót fejökkel együtt, másodsor és utoljára is kisöpörte s utat nyitott a honfi bánatával Bécsben lakó grófi főispánnak, meg az igazi magyar vármegye-uraknak, kiknek kalpagján büszkén lengett a kócsagtoll és sarkantyujok vigan pengett, a mint beütött a jó világ. Vincze bácsinak is juttatott egy kis főszolgabírótságot az új korszak. És — hogy a nagyok között a kicsinyekről se feledkezsem meg — hozott a szegény telekkönyvi hivatalnokoknak egyre szaporodó mun-

kát a kálozdi birtokivekkel, melyekre Hazafi urnak egyre uj meg uj betábláztatni valója volt.

A kálozdi kastély lakóinak hozott sok vig, fényes, zajos napot; de nem hozott sem igazi megelégedést, sem igazi örömet, sem igazi békét. Béla fiatal fejére vetett egy-két kora ősz hajsza-
lat, (Istók fedezte föl és el-elfuladva erősítette, hogy: im a szerencse hirt ad magáról!) Ilona szép szemeiben gyújtott uj meg uj lángot; de sziveiket vigasztalás nélkül hagyta. Olyan távol voltak egymástól, mint észak fenyője a dél pálmájától; az egyik magában didergett, a másik magában égett. Mintha külön napjok lett volna s más a sugár, melyre az egyik fejedelmi pompáját kibontotta, és más az, melyre a másik reszketve várt. Mikor Ilonát hódolva rajzotta körül a forró vérű fiatalság s intéseit lesve hevert lábainál, hogy kárpótolja őt a hidegségért, melylyel az előkelő világnak kevésbbé szép asszonyai bántak vele; mikor mámorba ringató zenehangokra kipirult arczczal, önfeledt tánczban repült a ragyogó csillárok alatt; mikor lármás kíséretével, a Szultán büszke hátán hevületes vágatásban nyargalta be a vidéket: mindig, mindig egyedül volt. És Béla is csak magában volt a sűrűn látogató vig czimborák között. Nejével szemközt valami kinos megnyugvás vett rajta erőt, talán hasonló a rabéhoz, ki miután az első órákban hiába döngette ajtaját, feszítette zárát és szaggatta rácsait (hallani sem hallotta senki!) meghuzza magát egy sötét zugba s zordon daczában és nyomorult tehetetlenségében,

kimerülten elalszik. Béla is megelégette sebeit s a verőfény után való hatalmas vágýában, nem küzdött többé sorsa ellen. Nem tett szemrehányást Ilonának pazarlásaért, szeretetlenségéért, könnyelmúségeért, udvarlóíért, Arturért, ki a kálozdi kis kék szalonnak, az aranyozott tánczteremnek, a park vidám zajtól hangzó utainak, a füstös kártyázó szobának és a bánfalvi erdő sűrűjében épített csinos vadászlaknak mindig szívesen látott vendége volt. Hanem igen különös, állhatatlan, bolygó természetet mutatott. Néha jött egy hónapig minden istenáldotta nap: azután félesztendeig nem mutatta magát. Most Pesten töltötte a farsangot; majd erdélyi jószágára utazott; egyszer meg Ivánfi Gyulával Algirban jártak oroszlanra vadászni. (Péterfiné úgy adta elő a hirt, hogy: Dacsó régen látott rokonainak látogatására indult.) Béla nem tudakolta nejétől sem jövetelének, sem kimaradásának okát többé. Artur mindig bátran, nyílt tekintettel nyújtott kezét neki; arra nem gondolt, hogy Ilonának és családjának becsületét féltse, s arról lemondott, hogy valaha igazán az övé legyen. A fiatal Avalos álmaival, kit egy nagy szívü aszszony visszaadott az életnek, lassankint eltűntek szívéből azoknak utolsó vissza-visszatérő, kinos rezdülései is. Szenvedéseinek sok eleme egyetlen nagy fájdalomba olvadt, hogy: vétkesebb, semmint az élettől a szeretet mindenható ajándékát várhatná, mely nélkül nincsen menekülés. Megadta magát keserű sorsának s mint ama legyőzhetetlen ellenségektől körülvelt keleti fejedelmek, szította

maga körül az emésztő lángokat, melyeknek mámorában, kábulatában fog elveszni. Kétségbeesett futamban üzte a vadat, még kétségbeesettebben a megvetett szerencsét. Ép oly kevéssé volt eszében a mult, mint a jövő, mikor a földből kicsapott lángnyelvek már nyaldosták a kastély büszke oszlopait, a sirbolt nehéz kőkoczkáit, melyek közt apái nyugodtak, a Kálózdy-nevet, mindent, mindent. Már szenvedély, kiirthatatlan szenvedély tartotta a kártya-asztal mellett, melyen boldogsága nem foroghatott koczkán és hajtogatatta vele a boros poharat, melybe keservét fojtotta.

Még egy, még egy igen szerencsétlen ember lakott a kastélyban: Istók. S azt nem látta senki, (mert gondosan magára zárta kis szobájának ajtaját) mikor nehéz veritéket gyöngyöző fejjel leült asztala mellé s egy kiterített nagy papiros-ívet telefirkált nagy, mesés összegeket jelentő számokkal; összeadott, kivont, sokszorozott, elosztott, meggondolt apróra mindent és mély sohajtozások közt ismerte be, hogy: ha ez így megy tovább, nem lehet kikerülni a végveszedelmet. Egy szomorú pillantást vetett a sarokba támasztott botjára, mintha már a vándorut járna eszében, melyre indulnia kell. Most, mikor a Pallérossi Pallérok a Tiszán túl sem virágzanak többé!

Egy késő őszi estén víg vadásztársaság hevert, tréfált és nyujtózott a szűkes gadóczi urilakban, mely a bátyjával való megosztozáskor Ivánfi Gyula bárónak jutott. Mind együtt volt az arany ifjuság

s már a harmadik éjtszakát készült átdorbézolni. Míg az elejtett izében... vadban tart, addig innen nincs szabadulás! A fiatal gazda kimondta határozatát s volt gondja rá, hogy érvényt is szerezzen neki: a színbe állított kocsik kerekeit sorba kiszedte s a vendégkocsisokat úgy leitatta, hogy e három nap alatt legjózanabb perczeikben is minden habozás nélkül készek lettek volna lovaik helyett magukat fogatni be. Már eszerint csakugyan nem volt szabadulás s Vincze bácsi, ki különben Diana berkeiben csak műkedvelőnek tartotta magát, félig elázva erősítette: hogy apáinknál is ez volt a régi jó vadásztempó. A vendégek víg tréfálkozás közt heverték az ebédlő medvebőrrel terített divánjain s noha az asztal meg volt rakva boros palaczkokkal, jobban esett a csutorázás. Mindíg a páratlan főszolgabíró úr után kellett újból megtölteni s a szarvas-agancsból készült gyertyatartókat a társaság nagy része csillároknak nézte. Itt egy tüzesen csillogó, ott egy álmosan pislogó szem, nehezen dadogó ajkak és kipirult arcz tett bizonyosságot róla, hogy a csutora már ugyancsak hosszú utat tehetett meg bujdosásában. A vaddisznót pörzsölték künn a ház előtt s a szalma-pernye fehér fénye bevilágított az ablakokon.

Míg a gazda nehéz fejjel minden igyekezetét kifejtette, hogy sürgő-forgónak láttassék, Vincze bácsi ismert kompániája Bélával, Dacsó Arturral, Vizaknai Gyurival és Gencsy Laczival a pattogó kandalló körül nyujtózott. Csak Fekete Miska bajlódott a gyertya mellett egy pisztoly furfangos

masinájával, mely — noha egész délutánját a kireperálásra szentelte — semmi módon sem akart elsülni. Ügyességében Gál Andris annyira megbizott, hogy a kireperált pisztoly csövével szemközt a legmélyebb horkolásnak adta át magát. Az ébren lévő kis kör szóvivői természetesen a korhelymester és Vizaknai Gyuri voltak, kik mindent elkövettek, hogy egymást egyfelől túl hazudják, másfelől hazugságon ériék.

— Hiába, — kiáltott rájuk Gencsy Laczi, ki megátalkodott kötekedő volt, — hiába okoskodtok itt nekünk! Te Gyuri, te csak lódítasz; de te, vén ficzkó, te egyenesen hazudsz, mert életedben puska sem volt a kezében soha.

— Ki meri azt mondani? — förmedt föl fogvicsorítva a megtámadott becsület. — Hát a honvéd-bizonyítványaim, az érdemrendem, a megmenett zászló-darab, az mind semmi? (A nevetőkhöz :) És ti meritek hazafiaknak mondani magatokat? Akkora muszkát ti nem is láttatok, a mekkorát én lőttem. Az a vaddisznó, a mit ma lenyomorítottatok, ahhoz képest csak macska, nyomorult macska! Olyan agyarai voltak, a mint felém közeledett, hogy átöleljen...

— Csak nem volt valóságos medve? — vette át a támadást Gyuri. — Már akármit beszélsz itt, én is csak a mellett vagyok, hogy puskát soha sem süttötél el. A honvédségeddel meg jobb ha elhalgatsz, mert országvilág tudja, hogy a te vitéz nemzetőr-csapatod az egész forradalom alatt nem tett egyebet, mint pulykákat fogdosott.

— Pulykákat? — ugrott föl a vérig sértett főszolgabíró. olyan pulykaméreggel, mely minden dühének ellenére is azt látszott bizonyítani, hogy van valami köze a pulykákhoz. — Abból a pulykából nem eszel, Gyuri, a kit én fogtam. Abból nem. Nézze meg az ember! De hát...

— Urak, uraim, — vágott a vitába nevetve Béla, — de hát nemesebb téren nem tudnánk mi verekedni egymással? Pokolba a pulykákkal, Gyula bankot ad.

A varázsszó egyszerre lecsitította a czivakodókat. A heverészők felugráltak. Miska kiejtette kezéből a megátalkodott masinát. Gál Andris ébredezett. Mind az asztal körül tolongtak, székeket huzigáltak, a szerencsésebbeknek ismert helyekre letelepedtek, mikor a hosszúképű német vadász belépett és csöndesen jelentette Bélának, hogy odakünn vár rá valaki s haladék nélkül beszélni kíván vele.

Béla hirtelen fölugrott, a nélkül, hogy a lármas készülődésben feltűnést okozott volna, kisietett a nagy, kő-koczkás előcsarnokba, melyen egy függő lámpa halvány világa derengett.

Alig ismerte meg a mentort. De a szegény névtelen bölcselkedő ugyancsak ki is volt kelve magából egészen, mikor fiatal urának egyenesen, szó nélkül keblére esett. Két reszkető karjával átfogta a nyakát, vén térdei meg-megcsuklottak és testének egész súlyával nehezedett rá. A halavány sugarak nem sokat árultak el a néma beszédből, melylyel e megtört, vén, becsületetes tekintet egy-

Két reszkető karjával átfogta a nyakát.

szerre akart elmondani mindent, a mi szívéen fe-
küdt. Kis szürke szemeiben, hol fellobbant az a
kis parázs, a mi még volt bennök, hol könnybe lá-
badtak azok, a mint dadogott, bocsánatot kért vak-
merőségeért, megint dadogott és nem birt mon-
dani semmit, semmit.

— Ne rémíts, Istók! — sürgette Béla, megra-
gadvá kezét. — Baj van? Nagy baj?

— Béla, Béla, — fuldokolta e vén követ, —
öröm van, nagy öröm, nem baj! Csak egy órára
tudnám most feltámasztani a kriptából! Felejts el
most már mindent... Gondold meg, és felejts el
mindent, a mi szomorúságod van...

— De mi hír, kérlek?

— Gondold meg Béla, gondold meg, hogy...
hogyan fiad született.

Béla összerázkodott és arca egy pillanatra meg-
merevült a mentorra bámultában. Kezei megkap-
ták az öregéit és görcsösen kezdték szorongatni.
De Istóknak nem fájt. Mély megindulással nézte
kedvencének hosszan, mozdulatlanul órá szegzett
szemeit. Nézte, mint veti föl nemes fejét, mintha
a mámor méltatlan vendégét akarná kiüzni belőle.
Nézte, hogyan tágul melle, hogyan emelkednek
karjai, mintha letépné magáról a megalázó kötelé-
keket, melyeknek eddig fogságában volt. Nézte,
mint nedvesedik meg lassan homloka, mintha bele-
izzadna a rettenetes munkába. Soká tartott ez a
némaság, míg Béla megtalálta az első szót:

— Fiam! — sóhajtotta és a mentor nyakába
borult.

Vég lárma, pénzcörgés, pohárcsengés hallatszott belülről. De Béla minderre süket volt. Szent csönd vette körül, melyben csak egy vigasztaló mennyei szózatot hallott és öreg barátját soká, soká átölelve tartotta.

Azután gyorsan kapkodta magára ruháját s búcsutlanul távozott a parasztszekéren, melyen Istók érte sietett. Gyönyörű holdfényes éjtszaka volt. Körülötte minden: erdők, mezők, hegyek és vizek, ég és föld tündéri világításban. Az út jó volt, a lovak is ügettek, a mint tőlük telt; de Béla türelmetlen, tomboló, túlaradt szívének véghetetlen hosszú volt ez az egy-két éjjeli óra. A szegény mentor ajka boldog fecsegésre nyílt az érzések első rohamának elvonulta után; de mit rövidített ez az időn!

— Soha, soha nem láttál olyan angyali kis babát, Béla! — beszélt az öreg utitárs. Az igaz, hogy én nem sokat láttam életemben; de bizonyos vagyok benne, hogy ha még annyit látok, akkor se lett volna köztük ilyen. A kis Ágnes csak gyönyörű egy piczurka teremtés volt; hanem a te fiad, az valóságos rózsabimbó. De Béla, most aztán gondold meg jól, hogy... hogy... (A kocsí épen egy alkalmasat zökkent s úgy tetszett, mintha a mentor ennek folytán nyelte volna el, a mi a torkán volt.) Igen, gondold meg mindent jól és aztán lökd ki az ajtón Hazafit, lökd ki azt a károgó Varjút, lökj ki mindenkit és rontsd le megint az erkélyt, tőresd össze az oszlopokat, hozasd vissza a régi képeket, adasd el az új hintót, hogy minden a régi-

ben legyen, mint mikor te gyermekeskedtél. (A nekihevült öreg megtörülgette homlokát, pedig hűvös szél fújt a téres mezőkön.) Nem szeretném, ha szavaimból azt magyaráznád ki, hogy goromba természetű emberré lettem. Te jól tudod, hogy sohasem voltam az, és sohasem beszélt más belőlem, mint a te javad. Milyen egy kis baba vár rád, Béla! Szólj már, valamit. Örülsz-e neki nagyon?

De Béla nem szólt semmit, csak a vén kezeket szorongatta és a mentor szemében a holdvilágnál megcsillanó könnyecseppekre felelt könnyekkel. Azután minden pillanatban leste a kálozdi tornyot, a kivilágított ablakokat, a kastélyt. Végre a hegy hátán voltak s a holdsugarak ezüst-fátylával leborítva, feltűnt az előttük.

Az oszlopok előtt leugrott Béla a kocsiból és rohant fel a szőnyeggel borított lépcsőn. Hiába sántikált és kiabált utána a mentor, hogy csendesen legyen, ne üssön lármát, mert az most a viláért sem szabad! Hiába. A könnyelmű, kártyasztal és boros kancsó mellől érkezett özimbora nagy robajjal szakította föl neje hálószobájának ajtaját és egy nagy, szíve mélyéről szakadt kiáltással borult oda Ilona ágyára, melynek lábánál a ház új bútora rengett.

A szép asszony halavány arcát egy mosoly futotta át, mikor Béla megragadta kezeit. Egy bágyadt, de igaz mosoly. Egy, gyermekkorából visszatért, régi mosoly, mely egyaránt távol volt a gúny hidegségétől és a szenvedély izzásától. Egy meleg, megbocsátó, jótékony, szeretetteljes mosoly,

melyre egy szegény, elhagyatott, elkeseredett ember régesrég várakozott.

Béla homlokon csókolta nejét és karjára ragadta a bölcsőből a kis vendéget. Picziny kis jószág volt ez, alig kilátszó a pólya finom csipkéi közül, parányi bogárszemekkel, parányi piros szájjal, parányi kacsókkal. De e kis kezek nagy kincsekkel voltak tele (azt a mosolyt is ezek hozták!) két egymáshoz lánczolt s egymástól idegen szív számára.

A gyermek sírt bölcsejében. De mikor Béla ölébe kapta s összecsókolta, egyszerre elhallgatott és rávetette szemeit. Vékony ajkát félrevonta, mintha mosolyogna, és kis kezeit ügyetlenül nyujtogatta feléje, mintha csak azon törné a fejét, hogy ugyan mikép sikerülne neki most itt ezt az óriást maga előtt minél gyöngédebben megölelnie.

— Szeretnek, szeretnek megint! Óh milyen haszontalanul éltem eddig! — kiáltá Béla és le-térdelt a bölcső mellé.

ÖTÖDIK RÉSZ

XXII. FEJEZET.

Pántlikás Panni is belekerül a mesébe.

Sűrű füstfelhők borítják a rengeteg szobának egész láthatárát a már bekormosodott égtől le a földig, mely teleköpködve, félig elégetett kártya-fidibuszokkal, bagóval, dohányhamuval teleszórva, sáros csizmáknak hónapos nyomait őrizgetve, szóval a lehető legnagyobb türelemmel látszott várni a kívánatos surolást. A kóválygó felhők alig átlátható leplet borítottak arra a magas, sárga polczra, mely elintézetlen iratsomagoknak súlyos terhe alatt görnyedt. Az egyre sűrűsödő füst gomolygó ködéből kiválnak egy végetlen íróasztal otromba körvonalai, valami áldozó oltár-féle, melyen hogy mennyi libácska, tyukocska, tojáska, almácska áldoztatott már föl az igazság kerekeinek kenegetésére: Ignác hajdu lenne a megmondhatója, ki széles köpönyege alatt a tekintetes főszolgabíró úr lakására át szokta szállítani, a mit a jó isten időről időre juttatott. A terhe alatt nyögő iratpolcz, az asztal lábánál nyujtózkodó agár s a kedélyesen pipázgató társaság is megmagyarázhatják, hova vezetett ez a fejezet; de még egy tekintet az udvarra, hol agáczisorok vékony árnyékában, ásítózó

hajduk fegyverei közt, csörgő láncokkal söprögetnek, vizet hordanak, lajtot töltenek, csatornát tisztítanak a szegény rabok. Ugyan ki nem találná el, hogy ez vármegyeháza?

Még pedig a karámosi vármegyeháza. Ennek is a leghíresebb szobája, mely a központi főszolgabíróvá, rabok fejedelmévé, hajduk generálisává választott Vincze bácsinak jutott az atyafiságos osztzkodás ama nagy napján, mely Karámoson megyei tisztújításnak szokott neveztetni. A vén korhely most egy törött rugóju, megkopott, kifeslett bőrkánapén nyujtózik, hatalmas tajtékipipájával maga mellett, s miután az éjjel nem aludta ki magát, (sőt tegnap, tegnapelőtt és már azelőtt megszámlálhatatlan sok éjjel,) lusta beszélgetést folytat az agarát simogató Vizaknai Gyurival, míg Gencsy Laczi, az ablakfához támaszkodva, egy hírlapból böngészget össze valami kis tudományt. Ezek a jó vármegyei fiuk vagy rendkívüli mohósággal szokták falni az ujságot, vagy olyan megvetéssel nézegetik, mintha nekik a világ minden eseményéről külön futár hozna hírt s azt a papírost csak némi szivességből vennék a kezökbe. Laczi — hazátlansága daczára — ezekhez a futártartókhoz tartozott s e szerint egészen méltatlanul sujtotta a kissé neki élénkülő Vincze bácsinak következő vádja:

— Ne bujd azt az ujságot, Laczi pajtás! Ugy sincs benne semmi jó. Hiába már minden! Ha a csillagos egeket lehozzák, akkor sem segíthetnek ennek az árva hazának a sorsán. Megromlott a

régi jó magyar vér és ezzel vége. Eladták az országot. Azt mondom, fiúk, hogy ilyen potom áron még országot nem pocskéltak el a világon soha, mint a mienket!

Gyuri versenyt ásitott az agarával s a fonalat Laczi vette föl, miután a félredobott hirlapból egy hosszú fidibuszt szakított volna.

— Csak abból a potom pénzből láttunk volna hát mink hazafiak is valamit! — mondá a hontalan patrióta. Mert ugyan czudar idők járnak ránk! A mult éjtszakát is száztíz pengőm sírja. Már ha hiszed, ha nem hiszed; de bizony isten igaz. Neked persze könnyű a haza sorsán búsulnod, vén lator, mikor a fogadásos bugyellárisokból egy pár esztendőre bepénzeltél.

— Hallom, hogy a Pántlikás Panni házat is vett belőle Bogádon, meg egy fertály telket, mi? — kérdezte közbe az ásitozó Gyuri.

Ez a bugyelláris-történet kétségkívül gyöngé oldalra volt az öregnek, miután azt a bizonyos két tömött tárczát életében mindenkinek a Fekete Sas asztalán volt alkalma utoljára látni. De a főszolgabíró úr már megszokhatta az efajta támadásokat, mert fülét vakarva és pipáját tömögetve mindössze is egy széles mosolylyal és ezekkel a rövid szavakkal válaszolt:

— Bolond vagy, Laczi! A világon te vagy a legnagyobb bolond. Azt a dolgot én legeslegrendesebben elintézttem. Hát ugyan mondd meg, kinek lett volna jussa a pénzhez? No, mi az, ki az, mit akar?

Ignác hajdu ütötte össze a sarkantyúját (akkorák voltak, mint két czintányér) és jelentette:

— Instálom alássan, tekintetes főszoigabiró úr, két ivándi parasztot hoztak. Ténnap este hatták helybe egymást a kocsmában, minekutánna az egyiknek hibázik a füle, mivelhogy a másiknak léket ütött a fejibe. Esedeznek alássan, ha minél hamarabb méltóztatnék meghallgatni a panaszukat.

— Sötétbe a gazemberekkel! — adta ki a rendeletet Vincze bácsi, roppant füstkarikákat fujva a vén divánon. — Nem látod, milyen temérdek itt a dolgom? Még hogy mindjárt hallgassam meg őket! Hiába, a paraszt csak szemtelen.

Ignác gyönyörködve elvicsorított fogakkal távozott, a rögtönítelő biró pedig abban hagyván a parasztok tulajdonságainak további fejtegetését, szűkségét látszott érezni, hogy néhány szóval az előbbi tárgyra visszatérjen.

— Nem, fiúk, — mondá bizonyos lendülettel, — förtelmesebb és igazságtalanabb dologba sohasem ártottátok magatokat, mint mikor engem be akartok feketíteni. Hol van igazabb szívű barátja Kálozdy Bélának, mint én? Ha nincs az a vén medve a nyakunkon, követnek is megteszem. Meg is fogom még tenni; 'sz tán a medvék sem élnek örökké! Hát Arturnak van e hivebb kenyeres pajtása! És még hogy én megrövidítettem volna őket! Az a pénz a legeslegnemesebb czélra fordítottatott. De miután az igazi jótékonyság titokban működik s nekem nagy és érzékeny szívem van, én azt nektek soha nem fogom megmondani, hogy mire.

E védbeszéd mindenestre eltartott volna hosszabban, ha a czintányérok újra meg nem szólalnak.

— Instálom alássan, tekintetes főszolgabiró ur, a Pántlikás Panni megint itt lábatlankodik, hogy eresztenénk be az apjához.

A vén legény széles képe vörösebb lett erre a jelentésre a félszázados mellénynél.

— Ebben a minutumban eltakarodik innen, eb-adta szajhája! — kiáltotta szokatlan erélylyel, félig fölemelkedve fektéből és sunyi pillantásokat vetve vendégeire, hogy megtette-e rájuk a kívánt benyomást ez a fényes példája birói részrehajlatlanságának az iránt a bizonyos fehérszemély iránt, kivel hosszabb időn keresztül gyöngéd viszonyban élt.

Azonban Ignác még nem volt készen.

— Nem takarodhatik innen, instálom alássan, minekutánna letartóztatott, mivelhogy az őrmester úr ábrázatját egy kis incselkedésre testileg bántalmazta.

Az igaz biró nagyot fujt, mielőtt haragjának villámait szórni kezdte volna.

— Egy kis incselkedésre? Nézze meg az ember! No majd megtanítom én az őrmester urat is keztyűbe dudálni, ha még meg nem tanították! Hanem azért a Pannit elrettentő példa kedvéért a sötétbe csukod. Hallottad? Aztán majd dél felé felkiséred hozzám tanításra. A ki meg incselkedik vele, arra olyan huszonötöt huzatok, hogy el se kezdje olvasni, ha ötvenig nem tud.

A czintányérok eltűnván a halltávolból, Gyuri

álmosan pislogó szemekkel ezt a méltán zokon vett megjegyzést tette:

— Kisértetheted azt már a tanításra, vén gonosztevő! Kikaptad tőle egyszer mindenkorra az obsidotat. Tudjuk jól, hiába titkolod.

Így folyt tovább a beszélgetés — meg-megszakítva egy kis hivatalos ügygyel — a Pántlikás Panni rózsás viszonyairól, a haza gyászos napjairól, a bugyelláris feledhetetlen történetéről és a Szellő kutya kitűnőbb tulajdonságairól, mignem valami új jövevény mord kopogással kért bebocsátatást. A gazda nem a legjobb kedvben volt s csutorája mellől gorombán kiáltott oda:

— Ott kinn tágasabb.

Hanem a kopogató vagy nagyon el volt szánva, vagy nem ismerte a hivatalos nyelvet, mert az ajtó megnyílt s a másik perczben mindahárom beszélgető meglepetve ugrott az érkezett elé.

— A követünk! A mi fényeskedő csillagunk. Hozott isten, öreg! Az égből pottyantál-e le ilyen hirtelenséggel?

A fényeskedő csillag nem volt más, mint Móricz bátya, a medve. Akár az égből pottyant, akár valami természetesebb utat választott az idejövételre, annyi bizonyos, hogy híres ékességeit mind régi diszükben hozta magával: övétől szeméig érő szakállát, elbusult tekintetét, a kopott holdvilágot feje bubján és rettentő szemöldjeinek fenyeserdeit. Vörös karneol-gombos zekében, a tisztatlanságtól nem kevésbé vörös csizmákban és nadrág szijja végén óriási réz-csattal jött, mely szittyá

büszkeséggel nézett szembe az egész világgal. Némán, haragos pillantással lépett be, egyenesen odatelepedett a kopott diván kellős közepére és fenséges nyugalommal várta, míg a kérdések első áradatának zavaros özöne elvonult megviselt feje fölött. Míg Gyuri vissza nem pártolt a Szellőhöz és Laczi fel nem kuporodott az íróasztalra, ajka, szemei, szakálla, szemöldjei mélyen hallgattak. Vég-tére aztán Varju Vincze úr, az öregnek leghivebb kor-, elv- és honfitársa, egyedül fogta elő:

— Hát ne bolondulj már, te páratlan bajtárs, hanem beszélj. Mi szél hozott haza? Most jöttél?

Az őserdők egy néma intéssel megadták a feleletet: épen most.

— No, akkor farkast emlegettünk. Azon kesergünk itt mind a hárman, hogy eladtátok a hazát. Komor zúgással válaszolt a fenyves: eladták.

— Kigyókat nevelt saját testén ez a megszámlálhatatlan sebektől vérző ország. Megromlott az igazi magyar vér; oda van! Mint a merő vakon szülöttek, úgy mennek neki a tátogató örvénynek. Kevesed magaddal maradtál hív az árulók barlangjában, öreg! Árulók, ki merem mondani, hogy haza-árulók.

Az öreg búsan veti föl szörnyen beárnyalt szemeit: ötet nem terheli vád; a koronázás napját ott töltötte tizenharmad magával abban a bizonyos hazafi-korcsmában.

— Akár visszamászhat sz már most a barlangodba, a miben azt a tisz esztendő nagy telet becsülettel kihúztad. Beborult a magyar ég.

A medve bölintott egyet, hogy: visszakészül.

— Ránk köszöntött az új pecsovics-világ. Átkosabb a réginél, mert saját kezünkkel ástuk meg a magunk sírját. Ebből már aztán föltámadás se lehet. Akár elő se jöjj többet, vén sas!

Nem is jön.

— Talán csak le is mondtál a mandátumról?

— Le, — mordult meg a medve és többet nem szólt egy szót sem. Fölvett egy heverő pipát, megtömte a repedezett márványmedence mély öbléből, rágyújtott, lecsukta szemeit, a tisztítatlan csizmákat maga alá húzta, bal hüvelykét az óriás csatt mögé dugta és ha nem eregeti egymásután a komornál komorabb felhőket, azt lehetett volna gondolni, hogy már belemerült nagy, téli álmába.

Hanem Vincze bácsinak ugyan széles kedve támadt egyszerre! Nekiment a búsan szipákoló öregnek, a már-már elszenderedett Gyurinak, az asztalra telepedett Laczinak, még a Szellőnek is. A vörös mellény félszázados pályáján kevés alkalommal mutatott még ilyen telhetetlenséget az agyonölelésben. A lármás hazafi kitérte a szomszéd szoba ajtaját is, hol három kanczelista szintén feneketlen füstben úszkált és szolgálatra készen ugrott fel az ajtónyitásra. De Vincze bácsi borízú hangjának most nem volt parancsolni, csak örvendezni valója.

— Hohohó! — kiáltozta. Követválasztás lesz, fiúk! Már az igaz, hogy páratlan egy hazafi vagy, öreg! Lemondtál? Igazán lemondtál? Tökéletesen lemondtál? Megcsömörlöttél ugye attól, a mit a szegény

magyarnak kotyvasztottak? Vivát! A régi igaz magyar szóval mondom rá, hogy: vivát!

— De hát ki a vivát? — tolakodtak fülük mellé dugdosott tollakkal a hajdúgenerális körül a kancze-listák s a nagy jelentésű szavaktól talpra ugratott két gavallér is azt kérdezte, hogy ki már most a vivát?

— Ki a vivát? — tört ki Vincze úr, magasra emelve a szurokfekete tajtékpipát, mint valami karmester a vezérlő botot, — hát ki lenne más, mint Kálozdy Béla? Sok iskolakerülő léhűtője, tudtok annál érdemesebbet? Páratlanul ragyogó elme és nagy szív! De milyen nagy szív! Majd megállja az a helyét a sok pecsovicscsal szemközt! Hanem, fiúk, nincs egy vesztetni való percünk sem, mert minden attól függ, hogyan kezdünk bele a dologba. Te Mátéfi Rudi (most búzavirágszínű dolmányban irnokoskodott) ebben a szempillantásban lecsapod a kalamusodat, felülsz a vármegye kocsijára és hajtatsz ki Kálozdra, megmondani Bélának, hogy követjelölt. Érted, követjelölt! És hogy ma este mind oda kinn leszünk nála nagy konferencián. Mind, mind, mind. No indulhatsz. Te meg Laczi zászlókat rendelsz; de akkorákat, hogy a Szent-András tornyáról leérjenek a földre. Tudod? Mindegy akárhogy. Meg se kérdezd az árát, mert ilyen gavallér követjelölt még nem volt! Nem akarlak megsérteni, czimbora, (a karneolgombok, a nagy rézcsatt és a vöröslő csizmák felé fordult) de Béla mégis csak nagyobb gavallér, mint te vagy. Maga meg, amice, Bigéhez szalad. (Az amice kalapot ra-

gad.) Komponáljon olyan plakátokat, hogy az embereknek szemük-szájuk elálljon bámultukban. Te meg... te meg...

És így tovább. A nagy szó ki volt mondva és a füstös irodából, mint a röplő tűz, terjedt mindenfelé a hír. Elterjedt a folyosókon a hajdúk és ügyes-bajos emberek között s behatott abba a szomszédos komor házba is, melynek ajtajában végig pipázott a két strázsa.

Nagy és szomorú épület volt ez, ritka és szűk ablakokkal, melyek mögött nem igen jelent meg kíváncsian kitekintgető fej; ronda és barátságatlan szobákkal, melyekből a nehéz tölgyajtók ellenére csak nagy ritkán van kijárás; a szakadatlan munka ellenére nincs sem énekszó, sem megelégedés, sem becsület; a nagy társaságok és túlcsapongó érzések ellenére sincs jókedv. A sötét multnak és sötét jövődönnek lakóhelye ez: a rabok háza.

Az a ház, a hova a dunaszögi öreg paedagogus kedvencz fiát elvezette a meredély, melyet maga választott életpályájának. Komor, csupasz, meredek, magányos sziklán vezette át, ködös mélységekkel és rémítő hasadékokkal körül, melyekből ki-kicsaptak a föld mélyének titokteljes lángjai. Elvakultan, vérben forgó szemekkel rohant át e kietlenen, nem látva célját, halálra tapodva lábával egy-két útjába esett virágot, mely ékességül kínálkozott sívár keblére. Futott, futott, hogy az emberek nagy irgalmatlanságától és a nemes fájdalomnak egy, szíve mélyén bolygó sugarától vezetve, a bíró és hóhér szerepét könnyörtelen vérszomjjal végezze gyűlölt

ellenségén. De az Izsákot és a mennyei bíró jogát védelmező angyal halhatatlan; fölemelt kezét megragadta s ő a halál küszöbén egy pillanatra megragadtatván az élet szeretetétől, a félelem lázában rettegve a romlástól, a sírtól és a férgectől, eljutott egy szűk és sötét kamara szalmazsákjára. Csodálatos szövedéke volt a jó és rossz egymásba fonódó szálainak, melyekből az emberi lélek szöve van. Soha nem dolgozott és e szerint soha nem volt megelégedve; soha urat nem ismert s e szerint szenvedélyeinek rabságában soha szabad nem volt; sohasem szerették s e szerint ő sem szeretett igazán; soha nem bánkódott s e szerint sohasem tudta, hogy mi a boldogság. Csak a magával való szilaj elégedetlenségnek vas karmai ragadták meg olykor s mikor vergődésében nem lelt csillapító kezét, akkor kereste föl a vágy szegény testvére után, ki a hullámok fenekén nyugodott. Mindenesetre gyilkolni akart és bilincsekbe volt verve; de vétke perczében szerencsétlen kis hugára gondolt, és mikor börtönbe kísérték, öreg apja járt az eszében. Jóllehet, nem bánat volt, csak az életnek nyomorult féltése, a mi megrázkódtatta; de a harangban, mely magányba, lemondásba, munkára kíséri, mintha a megváltás szava is csengett volna. Durva szívében kétségkívül fölbred még a hosszú tűze. Sok szerencsétlent kísért el ez a vészes tűz a bitófaig; de igen-igen kevéssel tartott még ki a hosszú raboskodás utolsó órájáig.

Kigyult a Mátyás szívében is újra, a mint égő agygyal hevert nyomorult fekhelyén és ablakának

sűrű rostélyán csak lopva tekintett be hozzá a nap. Megjelent előtte Ilona szépségének egész virágában; meg a kis testvér a távolságnak ködös leplében; meg a multnak szenvedélyei és a jövőnek reménység nélkül való kietlene. A forró vér újra keringeni kezdett fagyos ereiben s szerette volna magára zudítani e vastag falakat, melyek a világtól mindörökre elzárták. Igen, mindörökre, mert a hosszú-hosszú öt esztendő mulva nem annak adják vissza, hanem csak a kétségbeesésnek szolgáltatják ki prédául. De a kövek erősek voltak és ő rabjuk maradt. Csak a hitvány cserépkorsó tört darabokra, a mint hozzájuk hajította, s a lusta visszhang mordult meg érthetetlen beszéddel őrzöngő átkozódásaira. Átkozta az igazságtalan világot, a nyomorult életet, az emberi tehetetlenséget és vadul lázongott gyávasága ellen, hogy nem bírta megölni magát. A magány nemcsak megfélemlít, hanem olykor kétségbeesett vakmerőségre ragad. Mátyás ordítózni kezdett, hogy a porkoláb kénytelen volt bebotorkálni hozzá. Nehéz, mámoros fejjel jött s a rabnak nem került nagy erőfeszítésébe, hogy földre gyürje és kicsikarja tőle a kését. De a lárma árulója lett, emberek jöttek, új ítéletet mondtak felette és bilincsre verték.

Hosszan nem felelt átkaira senki a morgó visszhangon kívül. Mikor külön büntetésének ideje letelt és először bocsátották a többi rab közé, homályos szemekkel, csontig fogyva, titkon tajtékzó ajkkal huzódott egy sarokba. Egy szürke fejű gazember vállon ütötte s régi ismerős gyanánt köszöntötte.

Ablakának sűrű rostélyán csak lopva tekintett be hozzá a nap.

Beőthy: Kálozdy Béla. 11.

160. lap.

A dunaszögi kollégiumban volt hajdan kályhafűtő s valami «posta-ügybe» keveredett, azért került ide. Zsebéből piszkos kártyát húzott elő és röhögve kínálta Mátyást, hogy most nem látják, üssenek egyet. Tudja, hogy deák korában ő sem vetette meg, ha disznót kapott a tizesre. Mátyás elfordította fejét és nem felelt. Az «ismerős» azonban tovább unszolta, hogy már most itt nincsen sem úr, sem paraszt, hát úgyis mindegy. Vigyorgó biztatása hatni látszott, mert a hajdani deák egyszerre csak rávetette égő szemeit s oly erőszakosan ragadta meg a kezét, hogy az egész tuczat kártya szertehullott.

— Megbolondult? — támadt rá mérgesen a czimbora, gyors ügyeskedéssel kapkodván vissza zsebébe kincseit. Ha meglátják, mindaketten sötétbe jutunk.

Mátyás rekedt, de bátor hangon atyjáról kérdezősködött.

— Az öreg Hajós? — felelt a bajba keveredett kályhafűtő, kedvencz kártyájának, a vörös disznónak hátát körmével jegyezgetve. — Hát csak megvan. Hordja a nagy grapsa könyveit a hóna alatt. Az olyan penészféregnek a ménki sem árt! Arról persze nem tud semmit, hogy milyen derék fia van neki, mert úgy hallottam, hogy az ösmérősei titokban tartják előtte. Bezzeg tudnak az én neveletlen gyerekeim az én bajomról! Pedig már mai napság úr vagy szegény, annak mindegynek kellene lenni.

Akkor éjjel reggelig nem aludt Mátyás. Mellé-

ből nehéz sóhajtások szakadtak fel, homlokát ki-verte az izzadság, kezeit tördelte és úgy tetszett neki, mintha világosabb reggel várna rá a többiek-nél. Nemcsak ő nem hallja hát annak a szegény öreg embernek átkait, hanem a levegőben sem kovályognak sehol és nem keresik őt! Nem borsította rá szemfedőjét; nem ásott sirt neki; nem temette el, és ha e rettentő épület egyszer kibocsátja vas karjai közül, talán egy reszkető kéz... De nem. Óh istenem, az nagyon, nagyon messze van! Rég volt és ő el is feledte odáig az utat. Elég, hogy a legrettentőbb teher leemeltetett vállairól, és könnyebben bujdoshatik majd a baráttalan sivatagban. De az emberek! Minő zavar ez lelkében az emberekről, kik meghallgatták egy elítélt gonosztevő kívánságát. Megsejtették azok is, a kik nem hallották és gyöngédségből erős bátyát vontak ama sok bánatú vén szív és ősz fej köré. Mit gondoljon ezekről? A homályos gondolat, mely hosszan tétova röpködött így a sötét tömeg felett, galamb volt, mely egy kicsiny zöld szigetre talált, honnan ujjaalakulhat ennek a tépelődő rabnak egész világa.

Másnap munkát kért s elkezdte egy könyvkötőtől tanulni a mesterségét. Reggeltől estig asztala fölé hajolva dolgozott. Dolgozott csöndesen, szorgalmasan, megadva magát sötét sorsának, még nem számítva rá, hogy mit fog kezdeni a keservesen megérdemelt sovány fillérekkel. Dolgozott csak azért, hogy dolgozzék. Valami újon ébredt ösztön hajtotta munkára és jól esett neki, mikor keze,

szeme, esze le volt kötve. Sokan tudják, hogy mi a munka valami nagy fájdalomban; de kevesen, hogy mi az a vétkes gondolatokkal háborgó léleknek. Ilona csábos képe még föl-fölkereste magányában a darócz ruhás komédiás-szeretőt. Arcának rózsái a boszú új meg új lángjaira gyújtották szívét a csábító ellen; fekete szemei nyugtalan, viharos éjjeleken új s töredékeiben is sötét terveket ébresztettek lelke fenekén. De reggel várták a munka asztala és szerszámai. Az igéző kép eltűnt, elveszett az egymásután fűzött lapok ezrei közt; a vészes gondolatokat mintha szívéből szorította volna ki, mikor a kegyetlen könyvsajtót csavarta s nem egy-két nap múlva, de végre is eljött az idő, mely az irigy szenvedély lángját kioltotta s olyannak mutatta az egész emléket előtte, mint az a könnyű aranyfüst, melyet ujjai között tartogatott.

Egy öreg parasztember kosarakat szokott kötögetni mellette. A ki ránézett a kevés szavú, magába mélyedt, megtört rabra, a mint fűzfavesszeit nyeste, hajlított, fonta, bizony nem igen állhatta, hogy meg ne kérdezze, mikép jutott ide? Szürke haja régi paraszt divat szerint sok csomóba fonva hullott vállaira és olyan becsületes, istenfélő arcza volt, hogy békó helyett inkább zsoltár illett a kezébe. Volt is neki s vasárnap reggelenként csöndesen eldudolgatta hol a «Mint a szép híves patakra» híres áriáját, hol a szentlélek úristent hívogatta magához keserves rabságába. A kifent bajszerű káplán úrnak, ki minden második vasárnap ellátogatott a börtönbe, nem volt az öregnél jámborabb

hallgatója; csak ráfüggesztette mélységes töredelemmel szemeit és ha kétannyi ideig tart a prédikáció, (a tiszteletes úr rendesen nagyon röviden végzett, mintha csak itten szükség sem lenne az igékre) akkor is örömet elhallgatja. A munkában Mátyás volt a szomszédja, ki — valami különös és be nem vallott meghatottságból az ősz hajak szenvedése fölött — egyben-másban kezére járt az öregnek. Ha keze reszketett, befűzőgette helyette a vesszőket s egyszer, hogy kitörte a hideg, fenn virrasztott mellette éjtszaka. Lassan-lassan kérdezősködés nélkül is kitudta tőle a történetét. Igazi paraszt-dráma ez. Most az egész vármegye ismeri Pántlikás Pannit, kit becsületes nevén Fodor Panninak híznak. Az leánya az öregnek. Bogárszeme hamisan tudott kacsintani s ha takaros kék viganójában tánczra perdült, vagy a kert alatt nótára gyűjtött, csak úgy verekedtek utána a legények. Hanem a Panni csak félvállról beszélgetett a szegény ember gyerekével, mert neki úrfi szeretője volt. E miatt a bizonyos miatt aztán meg is botlott és egy kis batyút kötve a vállára, az éjtszakai csön-
dességben ott hagyta a falúját, melyben sem azelőtt, sem azóta olyan szép nótákat nem hallott senki, a milyeneket Panni magával vitt megkeseredett szívében. Az öreg Fodor nagy bújában elfelejtett tanácsot kérni az istentől. Akkor történt vele először életében. Egy sötét este fejszével várta meg az úrfit, a nótáros deák-fiát, és leütötte. Ez volt az eset, a miért vasra verték, fegyver között bekisérték Karámosra és elsentenciázták. De ez még nem

a történet vége. Fodor Panninak — a mint másodmagával kikerült az ispotályból — mit volt mit tenni: a gyöngyéltre adta magát, úgy tartotta el a kis gyereket. Pántlikás Panni lett belőle s majd elröpült a czifraságtól, mikor végigment az utczán. Magának a főbíró úrnak a lelke is számot ad majd róla a mennyekben! Az otthon maradtakra pedig pusztulás várakozott a gazda híján. Az élelmes zsidók és rabló szomszédok kapva kapnak az olyan megsomorodott háztájon. Az anyjuk meghalt és két nevetlen árvát hagyott koldusbotra, mert a házuk előtt megütötték a dobot és most az a két elhagyott csakúgy kuncsorog egyik irgalmas komától a másikhoz. De milyenek ezek az irgalmas komák! Volt, volt az öregnek miért az istenhez fohászzkodni s Mátyás mindegyre jobban bámulta asztala mellől a szegény parasztembernek nagy, türelmes szívét.

Egyszer esti szürkülettel épen készültek abban hagyni a munkát, mikor a részeges porkoláb belökte szobájuk ajtaját s nagy röhögés közt tuskolt be valakit. Egy félig parasztosan öltözött, jó természetű fehérszemély volt, fején egészen a szeméig lehuzott fekete kendővel, a ki huzódózva állt az ajtó előtt. Nem mert közeledni s csak lopva vetett befelé egy-két pillantást. A mint azonban ráismert a kosárkötő öregre, ki a nap bevégzett munkája fölött elgondolkodva üldögélt és föl sem tekintett a zajra, csöndesen megfordult és eltávozott. De a porkoláb csakhamar megjelent és elujságolta, hogy a Pántlikás Panni járt itt. Azt mondják, mióta a kicsinye meghalt, egészen megtért az istenhez és

még a főbíró úr orra előtt is becsapta az ajtót. Most is abban járt itt, hogy ha valamiképen megbocsátana néki az apja és megengedné, hogy haza menjen, odavegye a házához a két testvérét és gondjukat viselje. Ezeket beszélte nagy vigyorgás, tántorgás és kulcscsörgetés közt a porkoláb. Másnap szerencsére vasárnap volt és az öreg Fodor kedvére kiénekelhette magát.

Hanem Panni nemsokára megint eljött és jobban összeszedte magát, mint első látogatása alkalmával. Szótlanul, lassú lépésekkel és lesütött fejjel közeledett vén apja felé. Régen látták egymást. Évek előtt volt egy szép nyári estén, hogy a kertbe keredzett a lány. Akkor szökött meg. Azóta csak a rossz hírét hallotta, csak az istennek látogató kezét érezte általa. Most, hogy ismét szemtől-szembe állott vele, minden tagját elfogta a reszketés, öklét felemelte és úgy csapta mellbe a lányt, hogy az elszédült és leroskadt. Már ennek így kellett történnie, mert hiába, csak emberek vagyunk. Ezzel a súlyos csapással azonban végkép otthagya az öreg a szívében lakó gonosz harag.

Sohasem volt nyughatatlanabb, mint azután egy pár napig, hogy büntetését kiállotta. Mintha csak valami szíve szerint óhajtott vendéget várt volna.

Nem hiába várt, mert Panni harmadszor is eljött. Az apja elfordult tőle, de meghallgatta, a mit itt annyi ember hallatára beszélt neki.

— Csak emelje rám édesapámuram megint a kezét! Megérdemlem és nem is panaszlom fel soha. A mennybeli isten értésemre adta, hogy hiába pana-

szólnék akármit, mert az én szavam nem hallatszik az égbe. Elvette a kicsinyemet, az én kis cselédemet, mert azt sem érdemeltem meg. Eszembe jutott, a mit az öreg tiszteletes úr prédikálni szokott, hogy: mikor valaki vesztébe indul, egy jelt ad néki az isten, hogy térjen meg. Hadd térjek meg, édesapámuram, hadd térjek meg! Ne fogadjon vissza leányának, csak azt engedje meg, hogy a kis árva, idegenbe jutott testvéreimnek a cselédjök legyek odahaza!

Az öreg sokáig mozdulatlan maradt. De végre mégis csak intett, hogy: legyen.

Az elbukott, szégyen sarában vándorolt leányból egyszerre kitört a sok elfojtott érzés.

— Az isten fizesse meg! Az isten fizesse meg! — zokogta és a boldogságnak ahhoz fogható képét, a mit ez a szegény, megtérni készülő teremtés megbocsátó atyja lábainál mutatott, hiába kerestek a gazdagok és a jók között, kik sohasem voltak kísértetben.

Mátyás hallotta és látta mindezt. Épen egy biblián dolgozott s a kié a szent könyv volt, bizonyára nem sejtette, hogy a tékozló fiú történetének egyik lapján minő drága gyöngy pihen. Egy könyecsepp. Ha vasrács, bilincs és börtönfalak komor szomszédságában lehet boldogságról beszélni, úgy kísértetben vagyok, hogy boldognak mondjam azt a csendes, csillagfényes éjtszakát, mely erre a napra következt. Mátyás azt álmodta, hogy sok-sok év múlva, melyek elfeledtetik a tévedéseket, de megőrzik az igazakat, a becsület útján fényes nappal

visszajutott a templomutczai kis ház elé Dunaszögre. A mint halkan, dobogó szívvel belépett, egy kitárt karú öreget talált ott, egy becsületben megöszült aggastyánt, ki soha, de soha nem sejtette, hogy kedvencz gyermeke hol töltötte el életének öt sötét esztendejét. Mikor az álmodót fölébresztette a csöngetyű szava, mintha több, sokkal több sugár ragyogott volna a szomorú zúgban, mint a mennyit életének akármelyik napja eddig küldött reá. A várnagy ment keresztül a börtönökön, egy jószívű kis kopasz ember, ki nem csúfságból híta «gyerekeinek» a rabokat. Mátyás csöndesen odalépett hozzá és megkérdezte, hogy mihez szoktak kezdeni azok, a kik innen kikerülnek?

Aznap járta be az új követjelölt neve a vármegyeházát, és rikoltozták neki az első éljeneket odalenn az udvaron a hajdúk.

— Hadd éljen hát, — suttogta a zajra magában egy régi rab. — Én elvégeztem vele számadásomat.

XXIII. FEJEZET.

A komák.

Ezeknek a sokaknak szomorú, sokaknak gyötrelmes, sokaknak üres világon van egy szent zúg; az ártatlanságnak, a szeretetnek, a reménynek egy zúga. Egy zúg, hol a földi nagyság nem ér többet egy fölcioczomázott bábúnál, a tömjén illata nem kábít, az arany csak játékszer és a napkeleti királyok csak játszótársak; hol ismeretlenek a viharok

s míg a menekülő szív remegve fut át kincseivel a lybiai sivatagon, a kiseded nyugton alszik, hol nem csábító a dicsőségnak hervasztó mámara és nem félelmes a halál árnyéka. Egy zúg, melynek küszöbén levettetnek a bűn sarúi s ártatlanság és szeretet által megigazulnak a belépők. Egy zúg, melynek zsupfedele alatt hajdan égi mosoly fogadta a fejedelmeket és égi kezek simogatták a jászol szelíd állatait. Egy zúg a menyországból. Ez a zúg a gyermekek világa.

Ilyen zúg most a kálozdi parknak az a vidám sarka, melyben a sűrűn felállított üveggolyók torzító ragyogása elhomályosodik egy gyermekarcz fénye mellett; a rózsák hivalkodó mosolya elhalványodik egy gyermek tekintetének derűje mellett, és a madarak víg csicsergése elcsitul egy gyermekajk kaczagása mellett. A kastély öröme, a kis Béla játszik ott, egy göndör barna fürtű, csillogó szemű, piros arczú, élettől duzzadó fiucska. A mint nádparipáján össze-vissza nyargalászik a fű- és virágágyakon, hátracsapja papirosból készült generáliscsákóját, mely mellé Sára asszony, a baromfi-udvar uralkodója, pompás kakastollat tűzött; piros fakardjával az egyik pillanatban irtó háborut visel az őszirózsák ellen, majd a másokban odatelepszik az elejtett ellenségek mellé és ügyetlen, apró kezeivel összekötözgeti; a kis katonának és a bokkrétakötőnek szép, nagy szemében hol anyja szenvedélye ragyog, hol atyja borús mélázása tükrözik. Az a szenvedély természetesen csak annyi, hogy Ferkót, a tömzsi parasztgyereket, mikor élelmes ujjakkal

egy-egy ozinkatonát a ködmön-zsebbe masiroztat, jól elkardlapozza s hogy ellenségeinek, az őszi-rozsáknak bármi keserves könyörgését is hallatlanul bocsátja el füle mellett; az a méla ború pedig nem több, mint egy kicsi kis bárányfelhő, mely tiszta fehéren, könnyedén, valami néma hattyúhoz hasonlatosan úszik végig az égnek nagy kékségén s nem tudni honnan jő, és azt sem, hogy hova megy. A boldog kis gyermek körül minden örül és mosolyog. A piros virágú büszke leanderek, a sötétzöld lombjaikba rejtőző fehér jázminok s a fűből kitekintgető kék ibolyák egyforma örömmel küldik hozzá illatukat, míg a jó öreg nap aranyos szőnyeget terít lába alá s a madarak víg fütytyel csapnak el feje fölött. Még a kert végén a kripta szomorú falai és rozsdás vasajtaja is ragyognak, mintha megszánták volna ez ártatlan kisedet és titkolni akarnák előle azt a sötét napot, melyet a jövő egyedül ígér mindnyájunknak bizonyosan.

Ebben a derüs képben mégis volt egy árnyék. Egyetlenegy, de mély árnyék. A kis gyermek vén játszótársának, a mentornak ránczos, sárga arczán, míg a vadgesztenyefa illatos levelei alatt elgondolkodva szífta pipáját. Nem azokból a futó árnyakból való, melyek a lélek röpke hangulatainak szárnyán jönnek-mennek; hanem azokból, melyek elszakíthatatlan fátyol gyanánt borulnak a homlokra, a néma aggodalom, a titkolt reménytelenség és titkolhatatlan rettegés redői fölé. Istók csöndesen pipázgatott a fapadon és játszott a gyermekkel. A füstkarikákat fujta egymásután és öreg szé-

meivel gyorsan hunyorgatva nézte a füst oszló ködét, a mint elborította a fényes kastély tündöklő falait, a végési halmok zöld képeit, a mező sárga szőnyegét és a sirbolt kicsiny szent épületét. Nézte s míg előtte kaczagva játszott a kis Béla, a névtelen filozóf vén szívét, mely hosszú eszten-dők óta hiven és reményekkel teli dobogott ennek a laknak s ezeknek a földeknek uraiért és jöven-dőjükért, névtelen fájdalmak szorongatták. Mintha minden, minden füstbe oszlanék előtte s szoron-gásában hiába gondolta meg egymásután titkos számadásainak végét és a meggondolandókat mind. Borongó tekintete eltévedt a kis falusi temető ákácjai és esőmosta fejfái közé arra a helyre, melyet annak az egyetlen nagy platánfának hűvös árnyékában magának kiszemelt; de most már az isten tudja, hova fogja vetni sorsa, ha itt minden füstbe megy, és kicsoda pihen majd meg abban a zugban, melynek első foglalói az ő csöndes, ma-gányos gondolatai voltak.

— Nem tudom, — sóhajtotta magában, nem — háladatlan-ság-e tőlem, hogy mikor az árvíz őket fenyegeti, én még arra a szegény ördögre gon-dolok, kit Pallér Istvánnak hívnak! Erről bizo-nyosan nem álmodtál, szegény öreg, kit sirodban is mélyen tisztelt barátomnak tartalak és szívem-ből kívánom, hogy nagy altodban se álmodjál so-hasem! Mert bizonyosan neheztelő szemekkel fogadnál odafenn, elfeledkezni minden hűséges szolgálatomról a jusban, a theológiában s a klasz-szikusokban, és hirtelen természetteddel meg sem

hallgatnád mentségemet, ha tudnád, hogy hires familiád gyász-pusztulása onnan kezdődik, mikor egy vér szerint való atyámfia, egy Pallérossi Pallér leány abba nagylelkűen befogadtatott. Talán bővebben is el kellett volna a boldogult Kálozdy Ádámné tisztos képe előtt ama gyönyörű alkalommal magyaráznom neki a takarékoság fényes erényét. Mert ennek van leginkább híjával. Igen, nem vonakodom bevallani magam előtt, a rokonság daczára sem vonakodom, hogy mindaz, a mit én valaha segítettem ebben a kastélyban, nem ér annyit, a mennyit ő rontott. És ha ezeket meg gondolom — bár ősi nevemet semmi okom szégyenleni — szeretném, ha valami más néven hívnának, mikor az öreggel találkozni fogok.

Kétségkívül, még soká borongott volna így a mentor, ha a kis vitéz oda nem nyargal hozzá paripáján és meg nem kérdi, hogy mikép megy az a vers, a mit tegnap este tanultak? Istóknak ugyanis vénségére sok sok névtelen hivatala mellett még egy egész sereget kellett megroskadt vállaira venni. Ő volt a mindig győztes vezérnek törzskari főnöke, kinek a hadi terveket ki kellett dolgoznia; fegyvergyáros, ki kardjait kiélesítette és dárdákat vagdosott neki a fákról; markotányosa, kinek feneketlen zsebjeiben az éhes hadfi ritkán kutatott. hiába s ölében gyakran aludta ki a hadviselés fáradsalmait; sőt még néha-néha paripája is, kinek öreg térdein a kis katona vigan vágatott a csaták zajába. Bár nem ismerem részleteiben a hadtörténetet, bátran ki merem mon-

dani, hogy minde különböző tiszteknek egyike sem volt soha nagyobb buzgalommal, odaadással és szeretettel betöltve, mint Pallérossi Pallér István által.

Most is, úgy látszik, utóbbi minőségében akarta igénybe venni Béla urfi, mert kipirult arczával nagy hirtelenséggel ugrott az ölébe és követelte a verset.

— A verset, kis fiam? — mondá a mentor, pipa-csutoráját szája másik végébe fogva, miközben szeretetteljes, szürke szeméibe hirtelen odalopózott az a gyöngéd mosoly, melyet nagy bánata sem tudott soha visszatartani, ahányszor ezt a kis gyermeket látta. — Nohát:

Egy, kettő, három, négy,
Kicsiny fiam, hova mégy?

A gyermek tapsolva, kaczagva, éles, csengő hangján kiáltotta a feleletet:

— Tudom már, tudom már.

Paripámra fölkapok,
Katonának fölcsapok,
Soha meg nem szaladok.

A paripa, melyre valósággal fel is kapott, oly gyöngédeden hintázta a kis rekrutát, a hogy csak egy kifáradt, vén harcozi lónak megviselt, éles, öreg csontjaitól telik. Sőt a mesebeli táltosok módjára, kik időről időre okos és elszánt beszédet szoktak folytatni szeretett lovagjokkal, még meg is szólalt:

— Ne csapj föl katonának, ne menj te hábo-

rubá, kis gazdám! Maradj inkább itthon. Gondold meg, hogy akkor a Bébé árván marad.

Az elhatározott ujoncz nem sokat látszott gondolni a kis ezüst csengős báránkával, mely a kerítés mellett bégetve legelészett.

— Majd a Ferkó gondját viseli, — mondá.

— Aztán meg, igaz, hát az a tömzsi! A Ferkót is itt kell hagynod, a ki bodzafából sipot tud csinálni.

— Hát itt hagyom. Elég katonámat ellopta már. Gyí fakó!

— Az édes apát is itt hagyod? Azt már mégis csak ne hagyjuk itt, kis gazdám. Nincs itt nekünk semmi bajunk, mit keresnénk másutt?

A kis lovas egyszerre fölvetette nagy, fényes szemeit a mentorra, a gyermekeknek azzal a hirtelen megütődésével, mely minden akadályra meglepi őket, de sohasem jelent csüggedést. A habozás csak rövid pillanatokig tart; a vigasztalás rögtön helyt terem. A vagdalkozó kis kezek leestek és a szegény, sokat hajszolt táltos egy perczig osztozhatott a nádparipa boldog pihenésében, mely egy törpe fenyő lábánál nyujtódzott. A gyermek egy kis szünet után s halkán válaszolt:

— Az édes apa . . . azt nem hagyom itt. De az se hagyja a kis fiát. Eljön vele.

— De hátha nem megy?

— De bizony eljön.

Mintha csak e halaszthatatlan fontosságú kérdés hozta volna, Béla a fenyőligetből kivezető uton megjelent. Nem hiába örök és vigasztalan

árnyak közül jött, arczán bús, nehéz felhőket hozott s a tündöklő nap egypár ezüst szálat ragyogtatott fején. Nehány rövid esztendő évtizedek munkáját végezte ez ifju férfin, kinek fiatalságán még gyermekkorával együtt szökött meg tőle. Megvénült, elnehézkedett. Arczának üde, életteljes színe oda már; sárga, hervadt és redős volt az s csupán azt a rokonszenves vonást nem vesztette el, melylyel a felső bíró látszik tanúságot tenni a világ előtt, hogy: nem minden az, a mit ti láttok és tudtok, mert én ismerek azonkívül még egy nemes szikrát ennek az embernek szívében és nyilvánvalóvá teszem azt előttetek.

Kis fia eléje szaladt, és ölelte, csókolta azzal a kedves, mohó, telhetetlen hizelkedéssel, melylyel a gyermekek legelső választottjukat el szokták árasztani; azzal a magukról megfélemedező odaadással, melyben a világ egyetlenegy élő lényével szemközt önkénytelen lemondanak közmondásos jellemvonásukról, az önzésről. Van, minden gyermeknek van ilyen választottja, legtöbbnyire anyja vagy egy kis játszótárs, kinek első mosolyáról vagy utolsó pillatásáról, melyet halálos ágyának párnái közül ő rá vetett, soha, de sohasem feledkezik meg s örök fényben kíséri az világi vándorlásában életének legelső, tarka emlékeiből, melyeket réges-régen homályba borított a távol. A kis Béla atyját szerette így; attól tudakolta, hogy: ha katonának menne is, ugy-e sohasem hagyná el a fiát?

Ha tekintettek valaha szemek gyöngéden gyermekarczra, ugy Béla szemei bizonyára végtelen

szeretettel nyugodtak gyermekén, kit karjai közt tartott. De mind-e gyöngédség, mind-e szeretet nem annyira elüzni, mint inkább felébresztteni látszott tekintetén egy bus szemrehányást, melyben nagyon kevés remény volt s melyet ebben a perczen alig értett volna más, mint a mentor, ki nemcsak azokat a hosszú, vigasztalan számadásokat, hanem szívét is ismerte.

— Hátha nem mennék el, kis fiam? — mondá Béla, odaülve Istók mellé a vadgesztenyefa alá s térdei közé vonva a szemeivel, ajkával, karjaival rajta csüngő gyermeket.

A fucska egy kissé elvörösödött a váratlan feleletre s szomoruan dobálva szerteszt a lekaszabolt őszirózsákat, rövid idő múlva akadozó és suttogó hangon válaszolt:

— Akkor . . . akkor én sem leszek katona.

— Pedig ott szép, arany-sujtásos ruhát, tollas csákót és sarkantylus csizmát kapnál ám, — biztatta apja.

De a gyermek odahuzódott ölébe és megmaradt szavánál.

— Igazi paripát adnának alád és kedvedre nyargalhatnál rajta, mint a Ferkó huszár-bátyja, a ki husvétkor fölvelt a nyeregbe maga mellé. Emlékszel rá?

— Nem, nem, nem leszek, — mondá komoran a fiu, kire nézve a játék tulajdonképen a világ legkomolyabb dolga volt, és mintegy védekezve fogta át atyja térdeit.

— Aztán meg . . .

Hiába, mindhiába! A gyermek Béla ölébe rejté kitüzesedett arczát, hogy megszabaduljon a kísértések csábító képeitől, melyek attól akarják elválasztani, a ki legdrágább a világon az ő kicsiny szívének. És a szeretetnek bátor, hősiecs lemondásával hangoztatja:

— Nem megyek, nem hagylak itt.

Atyja hosszan, hosszan tartja karjai között és nem veszi észre, hogy Istók előbb csak csendesen félrefordul tőlük, azután lassu, nesztelen lépésekkel odább áll. Alig veszi észre azt a özimeres, fényes hintót is, mely nagy robajjal hajtat végig a kert alatt vezető uton. Pörge kalapos, libériás kocsis hajtotta a szürkéket s az az alacsony, gavalléros ur, a ki benn ült a hintóban, térdeire támasztott kezekkel úgy tekintgetett itt körül, mint a gazda szokott a tulajdon földén, magában bírálgatva a vetést, a buzakereszteket, a széna-kazlakat, a napszámosokat, a kastélyt, még a kriptát is. Hazafi volt, a vármegye régi bankárja és az ország egyik új nemese, kinek apja csak egy nyaláb el nem kelt nyulbőrt hagyott neki örökségbe, maga beleült a Péterfi grófok ősi birtokába, fiai bele fognak ülni még sok sok régi birtokba és unokái talán már nem is találnak maguk körül semmit, a miben már benne nem ülnek. Akkor majd aztán azok kezdenek el kártyázni.

A porfelleg eloszlott az uton s eltűnt a hintó, melynek élelmes gazdája nem sokat gondolt vele, hogy nyájas köszönetése viszonzatlan maradt.

Béla ezekben a perozekben egészen kis gyermekeé volt, azé az apró jószágé, ki megváltóul küldetett két ifju lélek sivár és örömtelen életének s egy vén család fenyegetett történetének folyamába. De későn küldetett, mint az a szent férfi, ki sem bölcsességével, sem ártatlanságával, sem vitézségénem vala képes feltámasztani az örök város régi erkölceit, melyek a féküket vesztett szenvedélyek mámorába fultak.

Mi változást idézett elő Béla életében a gyermek, kinek születése velőkig megrázta őt? Egy sebes vizü patakot láttam egyszer. Zajló árja gyorsan ragadott egy faágat, melyet az erdön valami vihar tört le törzséről és hajtott bele. A patak medréből egy vízi lilium karcsu levelei sárgás-fehér, most fakadó bimbót emeltek föl, mely egy pillanatra megállította az ágat. A víz sebesen gyűrűzött körülöttük s a feltartott ág, megtépett lombjával befödve a bimbót, küzdött ellene, a meddig tudott. De az ár uj meg uj rohanással ostromolta s elszakítván a parttól, melybe fogózni akart, az ágat, lombot és letört bimbót magával ragadta . . .

A vészes szenvedélyeknek amaz örvénylő árában, mely Bélát ifju korának egy sötét és szerencsétlen napja óta ragadta magával, — ott is fakadt egy kis bimbó megállítani őt. Míg nevének egy addig ismeretlen tekintete a boldogság reményével biztatta, lelkének jobb felére büszkén s mintegy megigazultan térdelt a bölcső mellett. A szeretetnek az a megfoghatatlan, inkább csak

sejtett fénye, mely bizonyos pillanatokban époly titokteljesen üt meg bennünket, mint a halál árnyéka, visszaüzte lelke mélyére a szenvedélyeket, melyek rabjokká tették. De a lánczok, melyek észrevétlenül gyűrűznek áldozataik körül mind sűrűbben, mignem elsorvadnak azok, már erősebbek voltak, semhogy Béla kezei eltéphették volna. Mint a test forró láza a gyöngé alkatuakat hagyja el legnehezebben, úgy a léleknek amaz égő kórjai legmakacsabban kapaszkodnak a gyöngé szivekbe. Az övé pedig gyöngé szív volt, mely bajaiban, szenvedései közt sohasem hítt orvost, hanem engedte harapózni, egyre tovább harapózni a kóranyagot. Az első napok az öröm meggondolatlan elragadtatásában teltek. A fiatal apa kidobatta ágya fölül a Vénus-képet, mely multja egy bűnös gerjedelmének emlékét őrizte; elzárkózott a sűrűn érkező czimborák elől, kik számon kérni jöttek, hogy miért zavarta meg a vadászmulatságot; bezáratta a kártyaszobát és azt hitte, hogy új életet fog kezdeni. Felhívatta az öreg papot, hogy alapítványt tesz szegény családok gyámoltására, melyeket a családfő korhelysége indít pusztulásnak. De pénzes ládája üres volt s a nemes alapítvány is kölcsön pénzből került. Ez elszomorította és gondolkodóba ejtette. Borongani kezdett s rövid napok alatt át kellett látnia, hogy tulajdonképen börtönben van, melyből csak kétségbeesett eszközökkel lehet szabadulása. Vig napjaiban sohasem látogatta meg a bukás kísértete; most mindig ott találta gyermekének bölcseje mellett és vas-

markának kegyetlen szorítását érezte torka körül. Azon a ponton volt, a hol a gazda számítása, takarékoskodása, önmegtagadása, mind homokba való irás, mikor a biborban ragyogó nyugoti ég már a következő reggelre jelenti az elmaradhatatlan vihart. Mit tegyen, mihez folyamodjék, minő isten csodájától várjon menedéket? A magánynak sok kinos órájában hosszú heteken keresztül gyötörték e felelet nélkül való kérdések szívét, melyet egy uj csalódás is uj keservvel töltött meg. Ilona ép úgy kelt föl betegágyából, mint hajdan: ép annyi türelmetlenséggel, szenvedélyességgel, gyöngédtelenséggel és szeretetlenséggel iránta; az az egy pillanat, mely minden jót ígért, eltűnt az élet beváltatlan reményeinek végtelenségében s mikor a gyöngélkedő szép asszony, bágyadtan dülve karszékébe, kaczerán próbálgatta pongyola-főkötőit tükre előtt, már messze, igen messze volt. A mint végig tekintett Béla a jövendőn, csak egyetlenegy szomorú reménye maradt: a kártya, hogy visszanyerje most fia számára mindazt, a minek órá nézve már nem volt értéke s a mit elvesztegetett. Legalább ezzel csalta magát, ezzel szépítette szenvedélyét azon a napon, melyen újra a mulatók asztalához ült, hova elsőben a szenvedés kegette s most már kiolthatatlan szenvedély csábította. Ugyanazon a napon történt ez, melynek reggelén neje durván bánt Istókkal, ki hosszú és alázatos kerülők után szóba hozta, hogy a három háttas ló közül kettőért a Venyige-zsidó jó pénzt ajánl. De mintha a bornak keserűbb lett volna az ize, mint annak-

előtte! Bélának nem volt nyugta az újra fölnyftatott kártyázó szobában, a víg czimborák lármás társaságában. Fölkelt és csöndesen átszökött kis fiához. A gyermek aludt és diszesen faragott bölcsejében, aranyozott kárpítok homályos csillanásai s drága függönyök lágy suttogása közt bizonyára nem álmodott rongyokról és száraz kenyérről. Béla lehajolt hozzá, megcsókolta és a szeretet kétségbeesett erejével ragadta meg a gondolatot, hogy e nyugton alvó kised számára nyerjen vissza mindent, a mit hihetetlen gyorsasággal eltékozolt: az ősi kastélyt és ősi földeket. S ment vissza a mulatók közé. A változás, mit a gyermek hozott életébe, mindössze annyi volt, hogy a szive mélyén nyugvó nemes hullámokat fölverte és összekeverte a salakkal.

Senki sem mondhatja, de nem is mondta senki s én sem merem mondani, hogy nem szerette igazán a kicsinyt. Ellenkezőleg. Soha égőbb ragaszkodással, kétségbeesettebb gyönyörűséggel nem ringatta karjain apa gyermekét, mint ő. Soha, mióta a hideg és könyörtelen hullámok összeborultak a fölött a szerencsétlen sziv fölött, mely utána szakadt meg, távolról sem szeretett senkit úgy, mint e kis vendéget. De talán nem is szeretett senkit mást. A mi jó, gyöngéd, meleg és nemes volt szívében; a mit az élet viharai között megőrzött azokból az órákból, melyeket éhezve és dideregve virrasztott át régi kis viskójukban anyja halálos ágya mellett: az mind, mind gyermekeé volt. És a gyermek öntudatlanul is érezte ezt s fejlődő

érzéseinek legteljesebb, legdrágább virágával szegény atya felé fordult. Mikor vendégekkel volt tele a kastély s anyja idegesen csókolta, hevesen ölelte és türelmetlenül altatta, a kicsike mindig atya ölébe kívánczolt, kinek nem volt mulatsága — lett legyen ez bármily szilaj — melyet gyermeke kedvéért rögtön félbe ne szakított volna, Sohasem számlálta az éj borulatával sötétedő és hajnal szürkületével derülő órákat, melyeket egy kicsiny betegágy mellett töltött. Fialat képzelete új erőre gyult és vége-érhetetlen mesélgetésében fáradság nélkül járta meg az óperenciákat s emelkedett fel a csillagok világáig. Bélácska csak az ő ölében érezte igazán jól magát, mikor a szeretetteljes sötét szemekbe mosolyt csalt. Hozzá kívánczolt anyja karjaiból, lábainál a szőnyegen órákig eljátszott, míg az ő nehéz pillái az átkorhelykedett éjtszakák adóját fizették, s mikor fölnyitotta szemeit, rendesen térdeit álölelve találta a gyemeket, ki nesztelen csöndben, mozdulatlanul várta ébredését s kaczagva kívánt jó reggelt neki. A kis fiu a világon mindenkivel szemközt azt a heves, makacs, korlátatlan természetet mutatta, melyet anyjától örökölt; hogy atyjának gyöngédebb, melegebb, szeretőbb lényéből is volt benne valami, arról — a hálának kimagyarázhatatlan törvényénél fogva — csupán csak Bélának volt alkalma meggyőződni. Volt valami mélyen megindító e benső, széttéphetetlen ragaszkodásban e két sziv között; valami, a mi azt sejtette, hogy ez a kicsi jószág anyjának tétova járó gondjaiért keres ma-

gának kárpótlást, ez a megtört ifju ember pedig mindazokért az örömkért, melyek a boldogoknak osztályrészül jutnak. Ilona csak pillanatokig tudott fiáé lenni; (akkor aztán ölelte és csókolta oly mohón, hogy majd megfult és piczi vállain foltok maradtak!) A hódoló udvar, melyet még egyre fejlődő szépsége csábított körébe, minduntalan elhívta s ha Béla szeliden figyelmeztette egyremásra, oly szemrehányásokkal válaszolt, melyekre férje nem tudott mit felelni. A két év, a szerencsétlen két év, mely így folyt el, csak mind borúsabbá tette az eget fölöttük, mind zajlóbbá az örvényt lábaik alatt. Béla vesztett, süllyedt, bukásába rohant. De minél több felhő verődött össze arczán, annál ragyogóbb verőfény várta kis fia szemeiben. A szerencsének végzetes hajszája, melybe keveredett, mindig nyugtalanabb, mindig reménytelenebb, mindig kétségbeesettebb lett, mikor egy reggel a kálozdi faluházán kitűzték a nagy nemzeti színű zászlót, melyre ez volt írva: «Éljen Kálozdy Béla követjelöltünk!» s a mely uj életet látszott jelenteni.

Mátéfi Rudi hozta meg az első hirt a várme gyének görhes, meghajszolt, megizzasztott lovain. A porfelleg, melyet fölverték, mindjárt azután emelkedett a végesi szőlők alatt, hogy Hazafinak hivalkodó fogata eltűnt a tulsó oldalon. A szegény irnoknak örömben uszó arcza egészen ki volt hervülve s ezek a vén, százados fák körülötte bizonyára soha nem láttak ragyogobb kék mellényt annál, mely alatt az ő szivét dobogtatta a család

dicsősége. Béla elhalaványodva kapta meg a hirnők kezét s az érzelmeknek és gondolatoknak reszkettető árja rohanta meg egyszerre lelkét. Az a megragadott kéz rá nézve a szalmaszál volt már, melyet a legeslegutolsó órában pillantott meg a komor vizeknek elnyeléssel fenyegető, végetlen áradatán. Utána kapott. A pir lassan-lassan kezdte visszafoglalni sápadt arczát, míg tekintete hosszan és mereven a jó hirt hozó koldus-atyafira volt szegezve, ki nyugtalanul izgett-mozgott és észrevehető volt, hogy mindenkinek fülébe szeretné kiabálni ujságát. A gyermek tágra nyílt, értetlen szemekkel bámult hol egyikükre, hol másikukra, míg megunván a csöndet, elpártolt nádparipájához s újra kezdte az irtó hadjáratot a virágok ellen.

Így álltak ott némán egy darab ideig s észre sem vették a mögöttük közelgő könnyű lépéseket mindaddig, míg Ilona sugár alakja előttük nem állt s vizsga tekintettel méregetni nem kezdé zavarukat. Ez a szép asszony, úgy látszik, minden tavasznak, mely felette elröpül, magánál tartja pompáját s a hervasztó ősz elől minden báját sikerül megmentenie. Semmivel sem kevésbé szép ma, mint akármikor; csak arczának hajdan oly biztos erélye mintha helyet engedett volna valami habozó, révedező, elégedetlen nyugtalanságnak. Olyan volt, mint a császárkorona fenséges virága, mely egy fa árnyában nyilik s a lombokon keresztül-szűrődő verőfény az árnynyal vegyest játszik, mozog, reszket, tündöklöklik a pompás, égő, aranyos szirmok felett.

— Hozta isten, Rudi! — nyújtá finom kezét az érkezett elé, kivel szemben mindig bizonyos leereszkedést s ennélfogva fensőséget szokott mutatni, mely olykor-olykor az ízlés határaival sem törődött. — Jó reggelt. Úgy látom, valami kellemetlen hírt hozott. Az ilyenekkel, tudja, jobb megvárni az estét: akkor legalább senkinek nem rontjuk el a napját velük.

Rudi szemei vidám mosolyra csillantak s közbe akart vágni mentegetőző felvilágosításával. De már akkor Ilona férjéhez fordult s mintha magára nézve csakugyan egész komolyan estére akarná hagyatni a rossz ujságot, hirtelen így folytatta:

— Nem is képzeli, Béla, miért keresem fel ily sietve! Gondolja csak, a szegény Szultánnak valami baja támadt az éjjel. Nem akar fölkelni az alomról, hozzá sem nyul az abrakhoz és olyan bús szemeket vetett rám, mint egy beteg galamb. Ön mégis talán jobban ért hozzá nálam; megnézhetné, hogy nem lenne-e szükséges orvosért küldeni be Karámosra. Mert erre a Kurzra a kutyámat sem bíznám.

De Béla merengő tekintete a messze halmokon járt s úgy tetszett neki, mintha csak álmában halalaná, a mit neje beszélt.

— Hallotta? — kérdé tőle hangosabban s a neheztelésnek egy kis árnyalatával a paripájáért aggódó asszony.

— Hallottam, Ilona, — felelt szórakozottan a kérdett. Intézkedjék úgy, a mint jónak látja. Rudi igen fontos hírt hozott s épen nem kellemetlent.

A nő kíváncsian vetette szemeit az izgó-mozgó

fiatal emberre, ki már-már azt hitte, hogy meg van váltva és beszélhet kedve szerint. Nem is választotta el már egyéb túláradó szívének kiönthetésétől egypár rövid, futólagos kérdésnél, melyet Ilona intézett hozzá.

— Fontos hírt? Nem tudom elképzelni, mi lehet. Talán az ivándi versenyre vonatkozik? De ne tartsa hát ilyen soká zár alatt kincsét, barátom. Hisz különben épen nem panaszkodhatom, hogy valami nagyon sok mondani valója lenne. Kapjon rajta, ha van valami.

No végre, hála istennek, beszélhet. Dehogy is tartja zár alatt; dehogy tartja.

— Nem az ivándi futtatás, kedves sógorasszony. Egészen más, hatalmasabb verseny, melyben családkra új diadal várakozik. Móricz bátyánk lemondott a követségről s már talán vissza is bújt a barlangjába. Új választás lesz a karámosi kerületben s odabenn a vármegye urai egy akarattal Bélát kiáltották ki jelöltnek. Nekem nem sok szavam volt bele, (az irígység most sem engedte még följebb vinnem kancelistaságnál!) de higyjék meg, majd kiugrottam bőrömből örömben, mikor Vincze bácsi elharsantotta a jelszót. Hiába, csak én is tartok valamit a családra!

A szép asszony a meglepetésnek egy gyöngye, urias felkiáltásával fogadta a hírt. Mintha csakugyan az ivándi futtatásról lenne szó.

— Lehetetlen! No Béla, végre megnyílik a maga pályája is. Nem lehet több panasa a sors ellen. És van valami valószínűség megválasztásában?

— Hogy van-e? — kiáltotta az elragadtatott hirnök s hirtelen hátravetette atilláját, hogy családi büszkeségtől dagadó keblén egész terjedelmében ragyogtathassa a kék mellényt. — Úgy állunk, mint tizhez a száz. Az a félszemüveges Péterfi gróf bizonyosan fellép, mert régen áhítozik már a követ-ségre. De arra nem voksol más, mint a kit bottal hajthat oda. Semmi népszerűsége: nagyon ángolos. A jó név csak mindig jó név marad s már itt a mi vármegyénken egy Kálozdyval szemközt maga Grassalkovich herczeg is a rövidebbet huzná. Aztán még hozzá ő! Nem felejtette ám még el a nép, hogy a nagy szárazságkor ki adott életet neki!

— Ez mégis derék, hogy ide gondoltak, — mosolygott Ilona azzai az öntudattal, hogy ez a kegyes mosoly bőves bőven megfizeti a szegény irnok minden lelkesedését. — Nyujtsa a kezét, Béla, és fogadja üdvözetemet. Lássá, a sors is az én része-men van s úgy intézi a dolgot, hogy kénytelenek legyünk Pestre költözni.

Erre aztán csöndes, jókedvű dudolással befelé indult. Egy pár lépésnyiről még visszafordult és emlékezetébe hozta férjének szíve nagy aggodalmát.

— Bocsásson meg, hogy országos gondjai közt figyelmeztetem, ne feledkezzék meg végkép a szegény Szultánról. Néhány, perczet szentelhetne neki.

Rudinak vissza kellett sietnie a városba, mert ő ragyogó mellénye, fontos küldetése és családi önrézete ellenére is csak bizonytalan helyzetű vármegyei kanczelista volt, ki némi szorongással gya-

nakodott, hogy a pecsovics-hírben álló alispán nem igen nézi jó szemmel kortes-utazását.

Béla magára maradt. A kis fiú víg nevetése már messziről, a fenyvesből hangzott ide hozzá. Sokáig sétált föl s alá a kert útain és szomorú szeme gyönyörködött a derült, tiszta napban. Meg-megállt a gyermek játécai fölött, ki homokból várat épített, melyet az alattomos szeleknek könnyű volt megostromolni és porba dönteni. Megütötte füleit az ebédvívő parasztasszonyok éneke, kik üres fazekakkal visszatérőben voltak a mezőről. Egy szegény vándorló legény hangos füttyszó mellett telepedett tarisznyájával a kert alatti árokba és vígan tekintgetett szét a verőfényes vidéken, melyen útja átvezeté. Kósza figyelmét minden apró kép, minden fölcsendülő hang magára vonta, mint ezt nagy meglepetések után, terveink zavarában ép oly gyakran tapasztalhatjuk, a mennyiszer a teljes fogékonytalanságot a tarka jelenetek iránt. Béla képzelete — mint az árnyas fészkből megriasztott fűj — ugrált, szökött, röpdösött rögről-rögre a kalászos mező aranyos hullámai közt.

Egyszerre megszólalt a falu kis harangja. Puliszkánéra szól, egy félig süket, félig vak, félig sánta vén asszonyra, ki tavaly volt kilenczven esztendő. Már régen botra támaszkodva járt, kihullott minden haja, elszállott minden öröme és Béla kegyelemkenyerén élt. Lóti-futi szolgáló korában került a kastélyba; jól emlékezett az öreg grófnéra: soha azéhoz fogható drágalátos selyemszoknyák nem suhogtak itt a levegőben, soha olyan fehér keze-

ket nem csókolt. Megfakult, régi-régi tulipános ládája fenekén, a sok-sok kaczat között végesvéig megőrizte azt a piros keszkenőt, melylyel lakodalma éjjelén bekötötték a fejét, melynek akkor olyan hosszú hollófekete hajéksége volt, hogy négy soros kontyba tudta csavarni. Az a keszkenő még a grófnétól került. És öreg szívének fenekén, hosszú élete együgyü emlékeinek lomja közt is őrizgetett valamit azokból a napokból: mélységes hálát az uraságok iránt, kik fiatal, deli, jó dolgos urát megszabadították a katonaságtól. Pedig akkor nehezen ment, mert úgy beszéltek, hogy a császárnak háboruja van a francziákkal és a Suta-árvák kenyérkeresője, a kit megfogtak, nem is jött többé haza sohasem. A vén asszony hosszan el tudta mondani ezt a történetet, és sokszor leselkedett utána, hol egyik, hol másik saroknál, ha valahogyan el tudná kapni Bélának vagy Ilonának a kezét, kikre e jámbor lélek hálája örökségben jutott a kastélylyal. A leánya Bogádra ment férjhez, s mikor már nehéz volt neki a szolgálat, hitták is eleget, hogy költözködjék hozzájuk, de neki úgy tetszett, mintha idegen temetőben sokkal hidegebb lenne a föld annál, mely ura mellett itt várakozik reá. Itt őszült meg és aggott el, mígnem halott-öltöztető, temetéseken siránkozó, sírja szélén botorkáló anyókává lett. Béla rendelt neki egy kis zúgot valamelyik béres-házban, gondorokodott róla tehetetlenségének napjaiban és valóságos bálványa lett az öregnek. Csöndesen folytak volna napjai, ha Ilona egyszer jó kedvében két tyukkal meg nem ajándékozza.

Ennek a két vén állatnak szentelte életének végső gondjait; tojásaikat összegyűjtögette, besántikált botjával Karámosra, összelökdöstette magát a kofákkal és várta türelmesen a vevőket tojásaira. Azzal az egy pár fillérrel, a mit árult, huszszor-huszonötször eltipeggett az esztergályos sátra előtt, míg kiválasztotta magának a legpirosabb fakardot vagy a legharsányabban rikoltozó trombitát, egy jó óráig elalkudott rájuk és csillogó szemekkel totyogott velük hazafelé. Itthon aztán a kertben megleste a kis Bélát, mikor magát kapta, reszkető kezeivel felkötötte neki a rikító szerszámokat és meghagyta, hogy megmondja ám odabenn: ezt meg ezt az öreg Puliszkáné vette azért a jó meleg levesért, vagy azért a viselt ködmenért, a mit a minap juttattak neki, mikor a hideg rázta és azt gondolta, hogy meghal. Erre aztán megnyugodva tipeggett kamarája felé, hogy ilyen apró szives fogáskák majd csak nem engedik tőle elfordulni az uraság jóvoltát, a meddig a fölséges istennek az ő vándorlásában gyönyörködni tetszik. Hanem egy alkalommal vesztére ment be tojásaival. A mint a piacon üldögél, megpillantja szép unokáját, a Fodor Panni leányt Bogádról. Olyan cifra volt, hogy majd elröpült a pántlikától és még ki is volt festve az orozája. Oda kiáltott rá, hogy: — Állj meg egy szóra, Panni; milyen sorsba jutottál? Hanem a szép leány elfordította a pirosfős képét, mintha nem vette volna észre és eltűnt a hetivásáros kocsik között. Az öreg tudta, hányat ütött az óra; de nem tudta maga sem, hogyan került haza Kálozdra.

Támolyogva, sírva, átkozódva jött s ettől a naptól kezdve csak a legmelegebb verőfény tudta egynehányszor a béresház elé csalni sötét zugából. Ilyenkor mindig Bélát leste, mert családját megtagadva, gondolatai csak a másvilágon és azokon a jótéteményeken jártak, melyeket a kastély uraitól vett az esztendőknek szinte megszámlálhatatlan sokasága alatt. Áldja, áldja meg őket az isten sírjaikban, ágyaikban. bölcsőikben! Áldja meg közülök a nagyokat és kicsinyeket! Ezt rebegte el tegnapelőtt Bélának, kit alázatos tisztelettel haldokló ágya mellé kéretett. Noha fogai mind kihullottak már, a halál környékezte szívét és a szerfölkött való érzékenység elfojtotta hangját, Béla megértette jól az egész áldást és azzal az ujsággal köszönte meg, hogy a Panni leány jó útra tért. Az öreg nagy fuldoklás közt integetett. a mi talán azt jelentette, hogy: nem sokára tudni fog már mindeneket, és meghalt.

Most órá harangoznak. A mint Béla hallgatta a harangszót, (olyan könnyen kongott, nem hiába hogy senki sem siratta a szegény anyókat!) úgy tetszett neki, mintha annak a hidegedő, együgyű szívnak áldását hallgatná; mintha már meg is fogant volna rajta. Régen látta már a jövő napok közelgő rémeit; de tehetetlenségében nem volt képes elűzni őket. A hányszor csak tekintete kis fiára esett, égő fájdalom szaggatta szívét és világossá lett előtte, hogy csak isten csodája segíthetne rajta. El kell válnia ezektől a hegyektől, ezektől a mezőktől itt körül, ettől a kastélytól és a nagy világ homá-

lyos ösvényeinek egyikén elindulnia kenyeret keresni. De most, az utolsó perczben, mikor már körül kellett tekintenie a sötét platánok, bús fenyők és illatos gesztenyefák között, hogy melyikről messe vándorbotját; most, mikor a szegénység már kopog kastélyának czimeres ajtaján, hogy kivezesse őt, szép nejét és ártatlan kis fiát e büszke falak közül s idegen kezekre bízza őseinek hamvait; most, mikor a bizonytalanság, a nyomor, talán a sülyedés tátonganak előtte: ím megnyílik az ég és nyilatkozásában csodát küld megmentésére. Vajjon ki volt az, a ki annak a vén szívnek utolsó áldását, utolsó imádságát a jutalmazó örök bíró elé vitte!? Meg van hát könnyítve a nehéz búcsú; a fekete fátyol arany szálakkal szöve át. Új pálya nyílik előtte, melyen az eltékozolt javak helyett becsületet, hírt, nevet arathat és hagyhat örökbe a kicsinynek. Ő sem kapott hazulról egyebet. Legyen itt minden másé, csak ő maga maradhasson a magáé! A mint a kertben járkált, fölkeresték ifjú, rajongó álmái s hánykódó szíve meg-megdobbant amaz álmatlan éjszakák emlékeitől, melyeket a kis mályvarózsás kerti lak csendes szobájában valamikor átvirrasztott, áttanult, átábrándozott. Régi, feledésbe merült eszmények foglalták el lelkét. Újra forrott benne az egykori lelkesedés, melylyel az «élő szobor» lábaitól a bűvös arczra föltekintett. Annak szánta akkor életét, agyvelejének minden gondolatát, szívének minden csepp vérét, izmainak minden erejét. Mintha csak egyetlen éjjel választaná el azoktól a napoktól! Ez órában megint az a fiatal rajongó volt.

Hazaszeretet, családi bú és apai remények vegyültek össze lelkében, megfeledkezett egészen a napról, melyen itt kell hagyniok ezt a falut s égő szemei előtt fel-felcsillant már annak a másíknak fénye, melyen vissza fognak térni ide s kifényesítetik az ősi czimert.

Eljött az este és vele együtt a «pártvezérek». Csengős lovakon, jókedvvel, víg zajjal közeledett Kálozd felé a vármegyei törzskar, mely Vincze bácsit ismerte főfő tanácsadójának. Három kocsival jöttek, hogy annál többet mutassanak s a fontosabb pontokon: a vörös Biká-nál, a Becsali-ban és még egy néhány helyen stációót is tartottak, jó korán felismervén a jelentőséget, melyet ezeknek a megszállott pozícióknak a megindulandó hadjárat folyamán tulajdonítaniok kell. Sok efféle nemzeti háború bizonyítja az ősidők homályától kezdve egész a mai napig, hogy a korcsmárosok a leghatalmasabb kortések. Mindenütt alkudozásokat folytattak a Kálozdy-zászlók kitűzése iránt: most még csak az az egy van készen, a mit az Ignác hajdu lobogtat az első kochi bakján, hanem egy hét alatt lesz annyi, hogy a kék eget se látjuk tőlük. Ez a fennhangú biztatás természetesen attól a lármás hadvezértől került, ki jelenleg ugyan csak a vármegyei hajduknak volt generálisa és a raboknak korlátlan parancsnoka, de leleményesnél leleményesebb és czifrábbnál czifrább haditerveit és cseleít bátran összehasonlíthatná a világ leghíresebb haditerveivel és cseleíveivel. Nem mulasztotta el megállítani a menetet egy-egy roskatag, hulló vakulatú ház előtt, mely-

ben valami pusztulásnak indult nemes urat, valami jobb szájú, jobb vérű, jobb torku hazafit tudott. Csak a pipáját tömte meg mindegyik, azután felült.

Az újoncsozásnak ebben a lelkesítő folyamában, melyben több rendbeli csutorának és pinczetoknak is része volt, a világeért meg nem feledkeztek volna Bárándy Gáspárról,⁶ erről a tekintélyes és furfangos politikusról, kinek mindörökre feledhetetlen az a sikere, mikor a bogádi bocskoros nemeseket Harkányi viczispán részére térítette egyetlenegy dikiója, melyet — a faluvégi dombon gubbaszkodó akasztófára mutatva — így kezdett: Itt, hol őseitek elhullottak stb. Tiszteletes Molnár Ábrahám úr sem volt rest, a hogy beszóltak érte a parókiára. Épen a reverendáját gombolta kifelé, mert a vén Puliszkánét a háznál ő imádkozta el. Az örvendetes meglepetés minden tüskét meglágyított mord tekintetén, a mint kászolódt fel a kocsiba az istentelen Gencsy Laczi mellé, kivel azonban ezuttal egy közös igaz ügyet szolgáltak. Az alkonyodó napnak tört, ködös, pirosas fénye és hosszú, halavány árnyékai kísérték útjokban a kocsikat s vették körül az első zászlót, melyet Ignác hajdu sohasem mulasztott el lelkesedve meglobogatni, a mint itt-ott egy-egy csoport emberrel találkoztak, kiknek a bakra került Gál Andris kurjogató kiáltozással magyarázta, hogy milyen járatban vannak. Éljen Kálozdy Béla!

A mint a kálozdi faluvégi házak előtt hajtattak versenyt a putrik czigánykereket hányó rajkóival s a tarka és zajos utazás célja, a kastély, fenyegetett

méltóságában már ott emelkedett előttük: egyszerre szembe találkoztak az egész falu népével. A kilenczven esztendőös anyóka utolsó tisztességéről volt hazatérőben, élén az énekes gyerekekkel és a kántorral, kinek kacskaringós hosszú vörös bajusza a kos-szarvra emlékeztetett. A nagy lépésekkel, hallgatag ballagó szűrös atyafiak eleinte egész csendes tiszteletadással szedték le a zsíros kalapokat fejükről, míg a fehérnép — összefogott kezében a kék keszkenőt meg a rozmaring-szálakat tartogatva s a világért sem vetve egyetlen pillantást sem félre — halk mormogással mondogatta maga elé alázatos jó kívánságait. De a mint a sujtásos vitéz meglobogtatta előttük a harci zászlót; a mint Andris egy harsány kurjantással kifejezést adott szíve túláradó érzéseinek; a mint Vincze bácsi egy aranyszínű pintes üveget odanyújtott futtában a kántornak: abban a szempillantásban felbomlott a temetési szép rend. A mester kacskaringós bajuszának sokat jelentő intésére szűrét rázogatta, támolyogva, kiderülő ábrázatokkal állapotodott meg a gyászba borult sokaság és a hunyorgó szemek előtt derengeni kezdett a jövő napok váratlan világossága. Követválasztás lesz.

Andris meg a fiatalabb úri kortések még egyre kurjogattak a tova vágató kocsikról az ácsorgó parasztok felé, otthagyván nekik foglaló gyanánt a gyorsan kiürült pintes üveget. Ezt ugyan kész szívvel kapkodták az előljárók egymás kezéből, hanem azért a helység becsületéért a suta kovács maga állott helyt, akképen kiáltozván az urak után:

— Köszönjük ezt is! Az isten éltesse a Kálózdy

nagyságos urat! Tiszta szivünkben kívánjuk és meg is adjuk majd néki az egész tisztességet.

Ez az «egész tisztesség» némi biztatás gyanánt hangozván ama sokak részére, kiknek nem jutott a pintből, (hiszen a mester bajuszán is legalább félverdung maradt,) egy akarattal megindultak valamennyien a kastély felé, miután a nem voksoló fehér népet és a szintén szavazatképtelen, de rikoltozás-képes gyerekeket tovább bocsátották volna a maguk útján. Csak Jutka asszony, a suta kovács felesége, huzta még meg egy szóra az ura mándliját.

— Hallja keed, aztán má most a kocsmapénz a Pistika csizmájára jusson ám, míg keeteknek tart a jó világ!

— Ne busulj, anyjuk; most már minden lesz. Kerül onnan csizmára való is a Pistinak! — biztatta sugárzó képpel Jutka asszonyt a suta kovács. Aztán egyenesen a kántornak fogózott bele a hosszú, foltos átilájába. — No mester úr, a szentlélekből már csak kivette a részét; majd meglátjuk, milyen nőta kerül a fejéből!

A kurta homlokú, tömzsi orrú kántor csavarított egyet a kos szarvakon, azután mindjárt készen is volt vele:

— Nohát mozogjunk, atyafiak. Ide hallgassanak kigyelmetek:

Messze híres Kálozd völgye,
Nem megyünk mi messze földre,
Ha jó hazafit keresünk:
Kálozdly lesz a követünk!

A kastély tágas udvara megtelik néppel. A sok zsiros kalap, kopott szűr, foltos mándli, ladik-csizma özönnel borítja el a kavicsos utakat és egy rövid félóra alatt mind tönkre van tiporva a sok, gondosan ápolt fű-ágy, mely piros verbénákkal volt beszegve. Az atyafiak bölcselkednek egymás között a nem sejtett szerencséről; a hogy Bélát valamelyik ablaknál megpillantják, a szép reményekkel teljes lelkesedés ki-kitör belőlük; s a mentor, tisztartó és ispán elé, kik szives nyájassággal sürgölődnek közöttük, önézettel nyujtogatják a kezüket. Máskor csak a kalapjukat szokták megemelni előttük; de most ezeknek a kezeknek nagy a becsülete. Mihály huszár meg Bálint mindenestül — az éljenzésbe berekedt torkok nagy gyönyörűségére — két akós hordót vernek csapra a kut mellett s a mint a nyájaskodó urak innen is onnan is kínálgtatják, a ködmenes «voks» röviden csak azzal fizet: — Köszönjük ezt is! Már így választó időben ez az általánosan szokásban levő formula, mely ügyesen és mégis érthetőleg takarja, hogy: várjuk a többbit.

A hosszú bajszos kántor, a suta kovács, meg egy pár esküdt ember befelé tolakodik, föl a fényes lépcsőzeten, egyenesen a nagy ebédlőnek, melynek szárnyas ajtaja tárva-nyitva van. Odabenn javában folynak a beszédek s a szűrös hazafiak a küszöbön rátartó, komoly képpel illesztgetik a tenyerüket fülük mellé, ha netalán hallanának valamit. Biz abból hallhatnak, mert a tiszteletes úr stentori szava olykor-olykor még a külső oszlopokat is megszekketteti. Ama háromszáz esztendeje vérző sebek-

ról, melyeknek a gondviselés orvost mindeddig nem rendelt, még azok is hallhatnak valamit, a kik odalenn a hordók körül letelepedtek a puha gyöpre. Lehetetlen volt meg nem éljenezni azt a sikerült hasonlatot, melyben Molnár úr a haza sorsának mostani intézőit a rájuk bizott talentomokkal hűtlenül sáfárkodó szolgálknak nevezte, kik a megdöntetlen jognak vert aranyát nemcsak nem kamatoztatták, hanem inkább eltékozolták. Egy hű sáfárt, egy szilárd elvekkal tündöklő férfit, egy igaz hazafit ajánlott a lelkipásztor beszédének végszavaiban, midőn Kálozdy Bélát, mint e környéknek, a karámosi választókerületnek új jelöltjét éltette.

Az éljenzés messze visszhangzott az udvaron.

Béla csöndesebben felelt. Nem hiába mondta, hogy nem érzi biztosnak a talajt lábai alatt. Régi álmainak felhői közt lebegett. Szavaiban mindenestre több volt a virág, mint a mag, a lelkesedés, mint a nyugalom, az elragadtatás, mint a megfontolás, a keserűség, mint a terv. Hosszú évek előtt, egy fenekestől más világban, félig alaktalan ábrándjai között szakadt meg a végzetnek egy kegyetlen csapására kezében a láncz, mely talán más, termékenyebb mezőre vezet, ha megadatik neki tovább követnie. Így csak most is azt a szemet tartogatta, melynek következőjét már iskolás korában kiejtette, mikor harag, elkeseredés, szilaj bánat és csodaváró kétségbeesés uralkodott a szíveken. Hasonlított az efezusi ifjakhoz, kik hosszú altuk után semmitsem látszottak tudni arról, hogy miképen épültek föl a Deciustól romba döntött szent oltárok. Szemei

még várták a csodát s nem akarták hinni, hogy ime megtörtént az ; szívében a régi keserv, ajkán a régi hang. De ezek itt körülötte mind az ő fajtájából valók voltak ; alvók, ha más okból is mint ő. Épen az kellett nekik, a mit mondott s neki tüzesedett arczozal hallgatták, lelkesedtek rajta s a mint a közös anyát éltetve elhangzottak az utolsó szavak, éljenezték, ölelték, csókolták, hordozták az «igazi hazafit». A kántor, a suta kovács meg a többi neki álmélkodott paraszt ember is fejét bólogatva feléje tolakodott Bélának, a mért úgy ki tudta venni szívéből a szót.

A tiszteles úr is kitett ugyan magáért, hanem már szó a mi szó, ilyen fölséges «szavazatja» csak még sincs neki. Egész tenyér-erdő nyult egyszerre a jelölt felé. Már hiába, szegény embernek ilyen sovány esztendőben erre a keresetkére is szükségé van.

A törzskar aztán átvonult a kanczelláriába, míg az alsótábla képviselői lefelé indultak hírt vinni a maguk feleinek. Az udvaron lobogó tüzeket raktak s a boros hordók csapja, úgy látszott, mintha valami távoli rokonságban állana a kifogyhatatlanságukról híres bibliai olajos korsókkal. A hűvösödő esti levegőben rekedt éljenek hangját verte vissza a szürke fátyolba burkolózó, távoli halmok oldala. Ilyenkor a kántor rögtönzött egy-egy tetszetős rigmust vagy az élelmes kovács rövid kurjantásaira felelt a lárma. Az est hőse is le-lenézett a mulatók közé.

Nagyokat ordítva csinált utat neki a részeg kán-

tor, kinek kacskaringós bajusza már mind a két végével lefelé fordult. A tele csutorákból kínál-gatták, elfujták előtte az ujdonsült kortesnótát, a legények vállukra kapták s nem volt vége-hossza az elrikoltzott jókivánságoknak. Pupos Mike és a két apró cigánygyerek, keserves tussokat huzott Jancsi repedt hegedűjén az éktelen lármához. Akár-mikor jött s akármerre ment Béla, oldalán mindig ott kullogott Istók s apró szemei a ropogó tüzek vörös világánál úgy csillogtak, mintha telidesteli lettek volna könnyekkel. Jóllehet egy perczre sem ingadozott életében soha a családfák értékéről táplált magas véleményében, mégsem utasította vissza a suta demokratának némi bizonytalansággal eléje terjesztett karjait. Hiszen mindez neki szól, kiért hűséges lelke minden gondolatával remegett; mindez az ő jövőjének, életének megmentésére történik! A bor folyt, a két rajkó keservesen dolgozott, a tüzek fényes lánggal égtek és a fészükéből felriogatott madarak félénk suhanással szelték át a levegőt. A dőzsölés tompa, egyenetlen moraja és az égnek sziporkázva emelkedő füst várta a közeledő éjtszakát. Senkisé tudta, mikor köszöntött be, mert a baktert holtrészegen szállították haza.

Odafenn a kanczelláriában ezalatt nagy, szárnyas ezüst-gyergyatartók világánál, az udvarról fölhangzó zshivaj tompa zúgása mellett, csillogó palaczkok lelkesítő társaságában folyt a hadi tanács. A vörös mellényű, arany zsinóros generálison kívül részt vettek benne mind a jókedvű fiúk, kik Bélát a magukénak számították: ezredesek, kapi-

tányok, hadnagyok és közlegények a szerint, a hány voksot számsítottak, Képvisele volt itt a lelkes meggyőződés egy pár borongó hazafiban ép úgy, mint a könnyűvérű pajtáskodás és a kapzsi élelmesség. Ki vitte volna más a nagy szót, mint Vincze bácsi, ki a dologtalanságnak fényes példája gyanánt töltötte ugyan napjait e sürgő világon; de egy dolog mindig inyére volt: a korteskedés. Mindenkit ismer, mindenkivel komázik, mindenbe be van avatva, tekintélyt és népszerűséget hajhász s a piszkos zeke alatt fel tudja fujni magát, akárkivel kész gorombáskodni és összecsókolózni, mint valami gödény úgy győzi a bort, mindenkivel a maga nyelvén bánik és a világon mindent ki tud zsákmányolni a maga módja szerint zsebének érdekében. Hol van szebb kilátása egy élelmes embernek, a ki tud az eszével és kezével élni, mint egy égő tető alatt?! A kálozdi kastély fedele pedig ég. Vincze bácsi kiadta a jelszót: éljen Kálozdy Béla követjelölt!

Lábait szétvetve nyújtózik egy nagy bőrkaroszeiken és mocskos, szortyogó tajtékipipája mellől adja a hangot. A szivar nem kenyere. A dolgok egész állása, jelen és jövő, tisztán áll hunyorgó szemei előtt. Szeretné látni azt a néhai zsidó prófétát, a ki nála különben jövendölt! Béla megválasztásában semmi kétség, noha nem fog épen olyan könnyen menni, mint az első pillanatban hitte. Annak a grófi népségnek átkozott finom orra van! A Péterfiék is már régen megszagolták Harkán, hogy mi van készülóban s nagy titokban

szedték össze magukat, míg mihozzánk az a vén sülülű csak épen ma állított be. Most is úgy kellett harapó-fogóval kiszedni belőle, hogy mi járatban jött. Hanem se baj. Az igaz ügynek győzni kell az ármánykodás fölött!

— Tiszta világos igazság, hogy győzünk! — szólt közbe Bárándy Gáspár, ki a szivaros láda körül már több olyan pillanatot ügyesen felhasznált, mikor a közfigyelem másfelé volt irányulva. Eközben pedig az igaz ügy diadalába vetett rendíthetetlen hitének időről időre kifejezést adott s biztatólag nyújtogatta kezét Béla felé, ki egy szék támlájának dülve, észrevehető izgatottsággal hallgatta a tanácskozást.

A szipákoló generális folytatta a viszonyok rajzát s a pipát tömöggető, vastag ujjain mutogatta, hogy kire számíthatnak, kire nem. A harkai kastélyban már oly sietséggel varrják éjjel-nappal a kokárdákat, hogy a grófnétól kezdve a konyhaszolgálóig majd bele vakul minden fehérszemély, hanem... kokárda! (Ilyen megvetéssel szólhattak a hajdani török császárok a keresztyén zászlókról.) Az csak ozifra nyomoruság, a minél többet ér egy pint megkeresztelt bor is. Van a parasztnak esze! Már mi majd különben megfogjuk a dolog végét. A karámosi szekeresgazdák számára lefoglaltuk a Vörös Bikát. Ott ingyen bort mérnek nekik, a mennyi beléjük fér. A mi kontónkra megy minden. Lássák legalább a bugrisok, hogy nem holmi semmi ember forog szóban, hanem gavallér a javából. Hallod Béla?

Béla hallja.

A karámosi városvégi szálló azonban nem az egyetlen pont, melyben Vincze bácsi lábát megvetette. A bogádi nemeseknek a Becsali-ban rendelt ingyen italt; el van már végezve ott minden. Ézóta talán isznak is. Még pedig hogyan isznak! A ki azokat nem látta, semmitsem látott. Ha az Ararát hegyét tele ültetnék nekik szőlővel, az sem lenne elég. Hja, már ilyenkor az nem megy más-kép. Mikor valakinek dicsőségre vásik a foga, ott nem lehet zsidóskodni. Ugye Béla?

A szegény jelölt olyanformán intett igent, mint ha ez itt nem haditanács, hanem hadi törvényszék lenne s ő a vádlott.

Az ivándi paraszttal még most is folyik a veszekedés a végesi kaszáló miatt. Varju Vincze úr határozottan kimondta, hogy annak véget kell érni. Ilyen úr, mint Béla, nem hal bele abba a rongy darab földbe. Az egész proceszust menten csapja oda a veszekedő, vén Illés prókátor fejéhez. Ez ötven voks.

A végesi kaszáló korántsem volt az utolsó áldozat, a mi Bélától követeltetett. Jagó nem szünt meg ismételni Rodrigo előtt: csak pénzt, pénzt végy magadhoz eleget, a többi az én gondom. Kiszámítható és kiszámíthatatlan költségeknek végtelen sorozatát terjesztette szemei elé. Becsületes nyíltsággal előadta, hogy: biz itt áldozni kell, mert a parasztot csak a zsebén meg a torkán keresztül lehet kapacitálni. A nélkül aranyszáju Szent-János is hiába prédikálna neki. Ennek ez

kell, annak az, mindenkinek valami. De mindegyikének a vén róka kezén kell keresztül vándorolnia. Az a kéz hozza meg csak a szerencsét!

— Így aztán miénk a nép, akár megvakulhatnak a konteszek a kokárda-varrásban! — erősítette Vincze úr, egy savanyúvizes üveg szájáról nagy igyekezettel tisztogatván le a szurkot. — Mieink a karámosi szekeresgazdák, az ivándiak, ezek a kálózdiak ideleonn, még a bogádi mesteremberek is, ha van eszük.

— Hogyne lenne! Az egész reformátusság a miénk, — vetette közbe a pap.

— Az urakkal nem sokat törődünk. Hogy az isten nyíla üssön beléd! (Addig mesterkedett, míg a dugasz szerencsésen belepottyant a vízbe.) A voks csak voks, akár úré, akár paraszté. Azért hát a világért sem verjük falba fejünket azok miatt, a kik nem tartanak velünk. Ott van mindjárt az a pergament-képű könyvmoly, Csornai viczispán, a ki mindig pennáját rágja, reggeltől-estig hibákat firtat és örökké a más dolgába üti az orrát. Mi köze neki hozzá, hogy én példának okáért mit csinálok, vagy mit nem csinálok? Ezért nem kár; a vármegyei fiatalság jobb vérű része engemet követ. Hanem a Dacsó Artur... az az Artur... az alighanem elveszett ember. Az én szemem úgy belát a vesétekbe, fiúk, hogy nincs az az ókularé! Az Arturt is látom, hogy már inkább amazokhoz húz, mióta a kontesz körül csapja a levet. Muszáj vele, tudjátok: levagdalták neki a tigris körmeit. Az öregebbik lvánfi tökfejére semmi szükségünk;

az mehet a hová akar. Hanem arra a mihaszna Gyula gyerekre rá lehetne valahogy ijeszteni, hogy ne «izéljen» mi ellenünkbe, mert rossz világot lát. A követünk egészségére, uraim!

Persze, hogy ittak. Az ablakokon a hamvadó tüzek komor, vörös fénye derengett, hol élénkebben, hol elsötétülve. Az udvarról hangzott fel a kurjongatás s itt is egy sor, ott is egy új nótából:

Ha jó hazfit keresünk,
Kálozdy lesz a követünk!

A tervezgetés tovább folyt. Ez is beleszólt, amaz is. Az egyik sötétebben látott, a másiknak rózsaszínűbb volt a szemüvege. Az egész fontolgatásnak eltagadhatatlan végeredménye pedig az lett, hogy mindeneket számbavéve és semmiről meg nem feledkezve, ez alkalommal is — mint rendesen történni szokott — a bogádi nemesek fognak dönteni. A ki mellé azok állanak, az lesz a győztes. A kutyabőr jussán egytől-egyig szavaznak. A legmegbízhatatlanabb rókák ugyan, de legtöbben vannak, legnagyobb a szájuk és a legjobb verekedők. Azokkal senki fia kikötni nem mer; de megfizetni is alig bírja őket valaki. A haditanácsban is általános volt a kétkedés, hogy beérjék a Becsali ingyen italával. Hogy megiszszák, az bizonyos; de hogy aztán kire szavaznak, az épen nem bizonyos.

Vincze bácsi olyan lopott mosolygással simogatta gyér üstökét, melyben szánakozás is volt a többiek gyámoltalansága felett, egy kis elbizakodás

is a maga gazdag tapasztalataiban és furfangos eszében; szóval a mely ezt jelentette: nekem már a kezemben van annak az egész dolognak a nyitja, a miről ti itt fecsegtok.

— Hát nem ismeritek a «komákat?» — fordult önérzetes lenézéssel a töprenkedők felé. Nem hiába rekruták vagytok még, fiaim! Lássátok, a tiszteletes úr meg a Gáspár sógor már tudják, hol jár az én eszem. Azok ismerik őket. Mindíg mondom én, hogy a magunkfajta régibb legények csak életrevalóbbak a mostani fiatalságnál. Hát az egész dolog csak annyi, hogy lakik Bogádon két koma, és ha ezeket valami módon meg tudnátok kaparintani, akkor az egész Bogád a markotokban van, ármálisostul, fokosostul, csákányostul, mindenestül együtt. A legorozátlanabb két gazember a világon; az egyik kicsapott rektor, a másik kicsapott nótárius. Úgy hívják őket, hogy: Csikmák meg Bugyi.

— Csikmák meg Bugyi? — kiáltott az öreg tervkovácsnak szeme közé kaczagva Vizaknai Gyuri, a ki alig várta, hogy valamiképen boszut állhasson a megsértett fiatalságért. — Isz azok a forradalomban mindketten hadnagyok voltak a te pulykászó regementedben!

A vén róka egy szemrehányó, kicsinylő és zavartalan pillantást vetett rá. Nem jött ki a sodrából.

— Nem, tenálad átkozottabb konkolyhintegetőt még nem ismertem, Gyuri. Hát erőnek erejével meg akarod zavarni ezt a jó egyetértést, a miben vagyunk. Hát mi szükséged van neked rá, hogy azt a két akasztófára valót védelmezd? 'Sz ha lenne

igazság a földön, már régesrég megették volna őket a hollók azon a bizonyos fenyő-oszlopon, a melyiken a Gáspár sógor az ősoket mutogatta. Elbizakodott, rongyos, koldus, szemtelen és telhetetlen mindakettő. De hatalmas is. Tudják, hogy a mit ők akarnak, az szentírás Bogádon, úgy megtudták nyergelni azt a sok kiéhezett atyafit. A komák az egész falunak esze, szája, kolomposa. Ha valamelyik legény nagyon iszonyodik a borjuczepeléstől és a természete nem veszi de a puska-porszagot, olyan elhagyatott árvának hazudják azok az instáncozában, hogy nem is volt neki se apja, se anyja sohasem. A sok ménkü pörlekedésre mind ezek a bujtogatók s egy tarisznyával fölmennek gyalog arczátlankodni egész a császár eleibe. Mikor valaki a tilosban jár és rátalálnak a nyomára, hogy már a hamis eskü nem szuperál, ezek jó pénzért mindfsg magukra veszik az alkalmatlanságát és lehüsstölik helyette a porcióját. Így restórációkor aztán szedik a gyümölcsöt. Az egész bogádi had az ő fülükkel hall, meg az ő szájukkal voksol. És aki harminczöt óta ebben a vármegyében csak hajdu akart is lenni, annak mind meg kellett fizetni a komákat, különben fucscs volt neki!

— Ugyan mennyibe került hát a te főbiróságod? — kötött bele újra az öreg politikusba a megátalkodott konkolyhintó. — Te melletted csak, mint hajdani bajtársaid, ingyen dolgoztak?

— Mondtam már, Gyuri, hogy itt semmi szükség a te sületlenkedésedre, — mordult rá kissé

mérgesebben és nagyot fujva Vincze. — Azt is mondtam, hogy én őket egypár páratlan akasztó-fáralalónak tartom és eszemben sincs, hogy hősies multjukkal akarjam széptgetni mostani gázságai-
kat. Hanem tudjátok meg, amint én tudom, hogy azok után, a miket itt hallottunk, egyenesen a Csikmák meg a Bugyi komáktól függ, hogy meg-
legyen-e Béla követnek, vagy szégyenkezve kun-
csorogjunk el mindnyájan a vármegyeházáról. Ez a kérdés. Soha embernek annyifelé gondolni nem kellett, mint énnekem most kell; még talán Napo-
leon császárnak sem. Már én erre is gondoltam és a két lókörtőnek még ma este itt kell lenni, hogy annak rendje szerint lefüleltessenek.

Alig fejezte be Vincze bácsi e sötét rajzot, melyet a szeplőtlen becsületet méltán megillető magas erkölcs-bírói székből adott elő, goromba kopogás hallatszott az ajtón és torok köszörülés a küszöbön.

— Lehet.

Egyike lépett be azoknak az alakoknak, a kik az uristen képét, melyre teremtettek, nem igen tudták megbecsülni. Az egyik fülén fekete kötés van, melynek két hosszú vége úgy röpköd kóczos feje tetején, mintha sötét madárszárnyak lennének egy szénaboglyán. Balpofája tele van sűrű, apró, kormos petytyel; valami szerencsétlen expedició alkalmával puskapor csaphatott bele, mely ezt a nem mindennapi alkalmat arra nézve is megragadta, hogy mindakét szemöldjét és szemhéját örökre lepörkölje. Hanem ennek a kényszerü nyilt-

ságnak ellenére ugyancsak bajjal jár ezekből a sárga-zöld szemekből olvasni, melyek olyan sunyi hirtelenséggel ugrálnak ide-oda, mint a macska. Nyaka körül inggallér helyett egy piszkos kék keszkenő csavarodik s hosszú zöld atilláján két valószínű ezüst gomb villog; a többi le van metélve. Szájában akkor is ott van a makra-pipa, a mint betoppanik és köszön:

— Adjon isten az uraknak, a mi nincs. Hanem aztán a szegény embert is részeltessék benne.

A Csikmák koma volt, az ő hét vármegyére híres szemtelenségével. Már ő ilyen kurta szavu és felfuvalkodott volt az urakkal szemben, a kik ő rá voltak rászorulva; hanem bezzeg folyt belőle az alázatos beszéd a bogádi atyafiak előtt, a kikre ő volt rászorulva. Hanem azért csakugy ugráltak elibe az úri vendégek s helyét is alig találták, hogy hova ültessék.

— Isten hozta, Csikmák koma! Hozta isten! No már csak kitetszik, hogy ki a hűséges ember! Iszik egy pohár bort?

— Ha egygyel kínálnak, akkor egyet iszom.

— No bizony, csak nem szégyenlősködik itt? Hát a Bugyi komát hol hagyta? — tudakozta Vincze bácsi.

— Annak befütyültek. Vasárnap letörték a Vörös Bikában a lábát. Már az lóra nem ül többet, sem ide nem jön egyhamar.

— Hát majd csak a koma végez vele otthon, ugye?

— Vagy az uristen végez. (Csikmák csakhamar

leküzdi a szánalmat, mely a póruljárt Bugyi iránt e szavakban nyilatkozott s alattomos pislogások között teszi utána:) Persze, hogy én is végezhetek, ha tudniillik ide állok a Kálozdyakhoz. Mert a másikkak is kerülgetnek.

— Az a pecsovics gróf?

— Biz az uram. Az eklézsia meg szegény, hát ilyenkor aztán szegre kell akasztani a demokratságot. Nincs pénz.

— Minden lesz itt, koma, a mit szeme-szája kíván.

— Az ígélet szép szó.

— Ejnye ebadta... aztán mennyi kellene koma?

Csikmák egy jót húz a legnagyobbik pohárból, letörülgeti a kese-bajuszát, megtömögeti a makrapipát és nagy határozottsággal kitalálja, hogy:

— Minden voks tíz pengő, meg szabad kocsmá.

— Meglesz.

— Nekem magamnak, meg a Bugyi komának pedig, a mi már szokás. Isz tudja főbiró úr!

— Tudom, Csikmák. Egy ujdonatuj százaz ugye?

— Ha nagyon alkuszna az urak, akkor annyi-val is beérem. Hanem a sebjeim külön számítanak.

— Hogy-hogy?

— Hát csak úgy, hogy mindegyik külön-külön darab számára ötven pengő. De hát a verekedés még nem egészen bizonyos.

— Jól van, koma; megkapja azt is.

— Meg ám; de még lenne egy szóm. Tudniillik csak akkor ötven, ha én adom. Mert a mit én kapok, annak darabját nem szenvedem száz pengőn alul.

— Hát vigyázzon egy kicsit a bőrére, koma!

— No, ha nem tetszik... (Csikmák még egy pohár bort fölhajt, azután kászolódni kezd.)

— Dehogyan nem tetszik! Csak adja hát már ide valahára a kezét!

A kortes egy kis ideig némán fontolgatta, hogy vajjon nem feledett-e valamit ki a kálkulusból; az ujjain alattomos hunyorgás közt számítgatott és a szénaboglyát elmerülten vakargatta, hogy valamiképp el ne találja hirtelenkedni a dolgot; azután a székcsikorgatás ünnepélyes hangja mellett felemelkedett és sokat próbált, drága tenyerét e szavakkal nyújtotta Béla elé:

— No, már miután meggyőződtem, hogy igaz hazafival van dolgom, a ki szívében viseli a szegény nép sorsát, hát itt a kezem, nem disznóláb! A főbíró úr jól tudja, hogy mit ér ez a kéz. Én csak annyit mondok, hogy Bogádra most már nem kell más, mint egy zászló. Ahhoz is én ugyan legjobban meg tudnám választani a matériát, hanem ha az urak maguk akarják venni, az se baj. De ezenfelül aztán senki másról Bogád miatt ne aggódjék. A többi mind az én gondom.

Béla nem tudta egészen visszafojtani az undort, mely eltöltötte, mikor kezét fogott vele.

A megkötött alku után s a zsebre gyűrt foglálóval vigan baktattak Csikmák koma karika-lábai haza felé a sűrű erdőben, melybe alig hatott be egy-egy kis résen a hold vékony karéjának fátyolos fénye. A fák közül kiérvén, a Harka felé vezető gyalogút végén nagy füttyögetve állapotodott

meg, mintha várakoznék valakire. Kevés vártatva az árok szélen megmozdult egy bokor és kézzel-lábbal dolgozva, nagy nehezen feltápáskodott alóla Bugyi. Ez a koma hosszú, nyurga, csámpás ember volt; árnyéka, melyet a sárgás holdvilágnál a mezőre vetett, valóságos óriás. Amint emelkedés közben kezei kalimpáztak, az árnyékáról szélmalomnak lehetett volna gondolni. Hanem annak a bizonyos leütött lábának nem igen lehetett kutyabaja sem, mert egész vigan rázogatta le mindakét nadrágszáróról a port.

— Elnyomott a buzgóság, koma? — kérdé Csikmák. — Hát okosan végeztél-e? Az a fő.

— Minden rendben van. Megnyergeltem őket istenesen, — felelt Bugyi. Grófi bankóval van tele a bugyelláris, koma! Már az igaz, hogy csak jóra való plánuk kerülnek ki abból a te borzas fejedből!

— No ládd-e. Ha most egynek dolgoznánk, hát be kellene érniük a fele juskulummal. Így meg dupla lénung jár. A falu két felé szakad; az egyik felét te tartod szóval, a másikat én. Így aztán folyton folyvást előállhatunk becsülettel, hogy pénz kellene. Hol ezt, hol azt lehetne elhódítani a másik részről, ha lenne mivel. De hogyha egész Bogádot egy zászló alá terelnék, akkor egyszerre kifizetnének bennünket, aztán vége. Így meg majd csak végig csurog az áldás innen is, onnan is. Amugy csöndeskén, hogy belé ne törjék a bordánk, el is verethetjük magunkat; azért nekem külön fizetés jár. Hát elmondta-e okosan, koma, hogy

A koma hosszú, nyurga, csámpás ember volt.

magával a Péterfi gróffal Bogádon nem igen kezdetünk valamit?

— 'Sz az volt a fődolgom. Eleinte nem igen látszott inyük szerint valónak, hanem aztán kiszámították, hogy ha a mi embereinknek fele akárcire voksol a Kálozdyn kívül, akkor ők nyernek. Kisütötték, hogy legjobb lenne a Mányoki nótárust felkapni; egy az, hogy kálomista is, meg tudja szóval, más az, hogy rá is áll. Holnapra készen lesz már a zászlaja, azután kezdődik a munka. Ott van csak a jó világ, koma, Harkán! Az egész familia együtt volt és úgy szorongatták a kezemet, — legkivált az az égnek rugaszkodott Mágocsi gróf, — hogy már szinte megsokaltam. Letettem nekik az ígéretet a Mányoki nótárus mellett. Itattak, etettek, a mennyi belém fért; még a tarisznyámat is tele pakolták a gyerekeknek. Pénz is van annyi, mint a güzü. No legalább egy kis kereset megint! Ugyis koplalunk már azóta, hogy a pióczás Szabóné fiát haza szabadítottuk a katonaságból! Jól esik.

— Ember vagy, koma. Tele a kulacsod?

XXIV. FEJEZET.

Gyöngéd ujjak hímet varrnak.

Ez a fejezet Ágnesről szól.

Nem tudom, ha mindenki oly kész szívvel megbocsátott-e neki, mint én, ki tudok álmatlan éjjeleiről, titkolt könnyeiről, forró imádságairól, mind arról, a mit e biztos lépésű nyugodt alakon senki-

sem látott, mindarról, a mit a magány némasága elhallgatott és az éj sötétsége eltakart. Tudom, a fájdalomnak minő emésztő lángjai csapkodtak előbb tiszta szívében s a csöndes bánatnak minő örökmécse ég ma amaz életnagyságú arckép előtt, mely a barna szalon falán egy megtört, komor tekintetű, kora-ősz férfiut ábrázol. Tudok azután azokról az éjjeli álmokról, melyeken megjelentek előtte a fényes szárnyu, mennyei követek, és hirül hozták neki, hogy: nincs odafenn haragosa többé; minden meg van bocsátva neki azért a boldogsággért, melyet ebben a házban alapított. Erről a boldogságról is tudok, melyet egy derék férfi becsületos szívének egész hálájával ismer el, melyet két rózsás arczu gyermek vidám zajából értenek meg a virágok s a melyben neki magának is — eltompstván szívében a tövis élet — részt engedett a gondviselés.

Ágnes boldog volt. Férjén azzal a megérdemlett odaadó, de mindig nyugodt szerelemmel csüggött, mely a változások csiráit: az erős hevüléseket nem látszott ismerni s a természetes hűség szelíd örömeivel gondolt vissza a «holtomig-holtáig» félelmetes nagy szavára. Nem volt percz e csöndes életben, melyben megfeledkezett volna annak a tiszta önzetlenségnek ritka becséről, melylyel Ákos báró őt — a névtelen, kitagadott, koldus árvát — a mély vonzalomnak leírhatatlan gyöngédségével körülvette. Az aranyfürtös leánykát és a szöghajú kis fiút sokszor, boldogan, túláradó szeretettel ölelte keblére; de szívének nagy gyönyörűségében sohasem hall-

gatott el a belátó elme szava s nem vétette el mosolygó szemei elől a kicsinyek jövődjét. Férjének vagyoni viszonyai nem voltak a legnagyobb rendben, mikor ő a házhoz került; az öreg báró még vén korában is sokat és meggondolatlanul futkosott a világ drága örömei után s kisebbik, kedvencz fia, Gyula is ráütött. Csak szerény, igyekező, tán egy kissé fáradságos étellel lehetett az új házásoknak kilátásuk rá, hogy gyermekeikre kevesebb gondot hagynak, mint a mennyit ők maguk kaptak örökbe. Ágnesnél hfvebb, gondosabb, munkásabb és igénytelenebb asszonyt nem találhatott volna Ivánfi. De nem is tagadta, sőt keresve kereste az alkalmat, hogy boldogságával eldicsekedjék. Téli estéken, mikor a kandalló barátságos tüze előtt üldögéltek, Ágnes rendesen nevetve volt kénytelen gátot vetni férje szeretetteljes, hálás áradozásainak. Leánykorába, melyet a bogádi vén kisasszonyok közt s a kálozdi kastély hideg boltivei alatt töltött, nem hatott a családi életnek egyetlen sugara sem. Az élet legderűsebb oldala teljesen idegen volt előtte. Az az új nap, melynek eddig ismeretlen verőfényében e vidám szobák padlatán s virágos kerti utakon járni kezdett, fölmelegíté lassankint hidegnek, zárkózottnak, büszkének tartott szívét s minde vonások közül csak az a tiszta nyugalom maradt meg benne, mely — egy nagy költő ideáljaként — biztossá tette minden léptét «élet és halál között». Nő volt; azok közül való, kikért e tétova futkosó, fáradt, sebekkel teljes világ hálás lehet a teremtő iránt.

Délelőtti nap ragyogott az iváncsi nagy udvar fölött. A gyermekek karikát hajtva, futkosva, kaczagva játszanak a sárguló fűvön. Anyjuk, a kis lilaszoba függönyét félrehajtva, őrködő szemmel tekint ki feléjük varró asztalkája mellől; majd meg kihajol a nyitott ablakon, hogy jó reggelt mondjon férjének. A báró épen most ugrott le a vénhedő Bucephalusról, melyen még hajnalban körüllovgolni indult gazdaságát. A kantárt egy lovászgyerekeknek dobva oda, Ágnes ablaka felé sietett, ki közeledtére gyorsan rejtett valami kézimunkát kosarába. A titok, melyet a kosárból kicsilllogó selyemszövet fehér hajjai takartak, nem lehetett a veszedelmesebbek közül való, mert a szép, fellegtelen arczon ime semmi nyoma a rossz lelkiismeret zavarának; a kis kéz, mely a múlt pillanatban még gyöngyöket fűzött, épen nem reszket a báró erős, barna jobbájában s a könnyedén csengő hangot sem fátyolozza el valami titkos érzelem, mely fojtogatva nehezedik a lélekre.

És mégis bizony csak titok volt az!

— Szép is, — mondá zavartalan enyelgéssel az asszony, — ugyan szép is azzal kezdeni a napot, hogy megszökik tőlünk. Mikor fölbredünk, már híre-hamva sincs! Hisz vége lehetne már a fiatalkori bolondságoknak, mikor pacsirtákat járt hallgatni! Nézze csak, itt ülök már a maga házában, ott játszanak a kicsinyek és jó napot kívánunk magának mind a hárman.

— Ohó! — nevetett a báró, a hozzá huzódott gyermekek haját simogatva, — szó sincs már ná-

lam a pacsirtákról. A költői dolgok szerencsésen elvezettek a célhoz és én szerencsésen elbucsumtam tőlük. Hanem a próza, a gazdaság! A nyomtatónál jártam odakünn. Képzeld, az ispán még a fülét se billentette, pedig már hat óra volt, mire kiértem. Így bizzék aztán az ember a tisztjeiben! A mint meg most hazafelé jövök a szállóknek, látom, hogy az öreg Szilvásné ugyancsak szedegeti ám a téli almákat. Rákiáltok a nyeregből...

— Csak nem, Ákos? Négy kis unokája van az istenadtának.

— Hát kérjen, ha kell neki! De nem szeretném, ha négy tolvajt nevelne belőlük.

A négy neveletlen unoka egy kicsit megakasztotta a beszédet. A báró nyugtalan szeme szerteszét kalandozott az udvaron, messzire, egész az istállókig, hogy nem lát-e hibát valahol. Egyszer aztán csak odanyújtotta megint a kezét Ágnesnek.

— Isten vele, kedvesem, — mondá.

— Hova, Ákos?

— Hát nem mondtam még? Isz azért pacsirtáztam én olyan korán ma reggel, mert még dél előtt Harkára kell áttekintenem Péterfiékhez s a gazdaságot csak mégsem hagyhatom megnézetlen. Nagy értekezletünk lesz s tán ebédre is ott marasztanak.

— No, ha a grófnak csak tíz olyan buzgó kortese van, mint maga Ákos, akkor semmitől se tartson, — nevetett az asszony. — Fölkel érte a baglyokkal; étlen-szomjan megy utána; itt hagyja a feleségét, gyerekeit...

— Ejnye, Ágnes, — mentegetőzött a báró, lovagostorával poros csizmáit veregetve, — hát ha az ember egyszer valamire ráadja a fejét, álljon meg a talpán. Ha vezér nem lehet, legyen legalább jó közkatona. Hanem tudom jól, honnan fú a szél és miért ez a szörnyű sok panasz. A maga szíve félig Kálozdyhoz húz!

— Ugyan, Ákos! — szólt közbe kissé hirtelebbről az asszony, mint rendesen szokása volt s fényes szeméit csöndes, tréfás szemrehányással emelte kötődő férjére.

— Hiába is tagadja. Különbben a minap az újságban is olvastam, hogy a nők mind balpártiak. De lássa, a politika nem a barátság, nem a rokonszenv, nem a szív dolga; egészen más. Nem mintha én valami sokat értenék hozzá, épen nem. Az egész buzgóságomnak az a nyitja, hogy szeretem ezt a kis ősi birtokomat, ezt a családi házat, azokat a szálás jegenyefákat, melyeket öregapám ültetett és semmi vonzalmat nem érzek a felforgatók iránt, a kik Bélát a kezük közé kerítették. Sajnálom szegényt, szívemből sajnálom, de küzdök ellene. Meg nem foghatom, hogyan jutott ennyire. Már országos korhely hírében áll.

Ágnes a viláért sem vitatkozott volna. Még csak nem is felelt. Nemes vonásain, szép fehér homlokán egyetlen futó árny nem árult el semmi ellenmondást. Nyájas barátsággal nyujtotta férjének kezét bucsúra, szíves készséggel csókolta meg s tekintett utána, a mint a kis könnyű kocsit, melyre föluggrott, az országút fehér pora elnyelte.

Akkor aztán szép csöndesen elővette megint a himzést. Arcza nem egészen az volt, a mi az előbb s csak a gyermekek fel-felharsanó zsvijára futotta át egy-egy könnyű mosoly. A mint a piros selyemszálat a tűbe fűzte s hosszan elnézte a széles, fehér szalagot, mely lehullott az ölébe, bizonynyal szíve volt a munkán. És, csodálatos, tekintete egyszerre azt a régi feszes, zárkózott, tartózkodó kifejezést vette föl, mely soká-soká tagadni látszott, hogy keblében sebesebben is doboghat a szív. Mintha nem egy-két lépésnyire játszanának tőle gyermekei; mintha nem ott égne még arcán derék férjének szerető csókja; mintha nem e barátságos violaszín butorok közt ülne s a szobát nem annak a nagy, mezei bokrétának gyöngéd illata tölténé be, melyet egy kis paraszt nevelt lánya szedett reggel a harmatos fű közt; — hanem mintha azok a komoly, rideg, kimért és szótalan alakok vennék körül, mintha az a réges-rég elveszett ifjú állana előtte, a kik megszokták ilyennek látni őt. A mint öltött-öltögetett, néha kinézett a vidékre, mely a nyárutói nap vakító aranyával csillogott; csupán egyetlenegy ponton, a tó mellé ültetett fűzes körül borongott egy kis könnyű, fehér köd. Ágnes varrott, dolgozott, sietett tovább. Valami nála szokatlan türelmetlenség gyorsította ujjait; csak kevés perczre állapotodott meg s ilyenkor magába merült, mintha lelkében keresgélt volna, hogy mit fűzzön a finom szálon reszkető gyöngy mellé.

Odafűzött egy kis fiatalkori ábrándot, mely hajdani vőlegényét vette körül s olykor szomorú, oly-

kor édes emlék gyanánt tett nála látogatást. Oda-fűzött egy régi szeretetet, melyről a lezárt ajkak, a sohasem piruló arcz, a sohasem könnyező szemek soká és mélyen hallgattak. Oda egy életét elvesztesgetett öreg ember reménykedését, hogy egy szépen indult fa díszes koronát hajt majd idővel. Oda gyöngéd szívének bús féltését, mely pusztító férgekől lepetten, lombjától megfosztottan, a reménynek már csak egy-két zöld levelkéjével látta a nemes fát. Oda a hálát, mely egy rettentő sír szomorú lakójához kötötte, kinek mindent, mindent köszönt az életben és oly gonoszul fizetett. Oda zsenge tapasztalását, melyet rövid vándorlásaiban szerzett az elbukottakról és megtértekről. Oda szent hitét, mely nem akart, nem tudott megnyugodni abban, hogy az arany szétválasztathatlanul és mindörökre összekeveredjék a salakkal, és az egykor világító sugárt nyomtalanul elnyelje a homály; hogy Béla semmivé legyen! Oda fűzte mindezt; de semmit a fájdalom sötét gyöngyeiből. Ragyogó színekkel pompázott a szalagon Kálozdy Béla neve.

Mikor készen volt vele, íróasztalához ült és megírta a következő levelet:

Uram,

egy régi barátnéja küldi önnek e kis szalagot. Egy gyermekkori játszótárs, kit ön nem is ismer többé. De ő ismeri önt és magányos perceiben aggódva gondol az örvényre, mely önt fenyegeti. Nem sokat törődik a politikával; jóformán azt sem tudja, minő elvek vezérlik önt, minők ellenfeleit; de szívéből óhajtja, hogy öné legyen a

Ragyogó színekkel pompázott a szalagon Kálozdy Béla neve.

Beöthy : Kálozdy Béla. 11

220. lap.

győzelem. Azoktól, a kik között most él, naponkint hallja, hogy ezzel vesztené a közügy; de a nők minden időben többet gondoltak az egyes ember sorsával, mint mindenekével. Az ismeretlen barátné azt hiszi, hogy az ország az ön megválasztatása daczára is boldogul; de azt jól tudja, hogy önmaga — bukása esetén — már aligha. Nem is a politikust illeti e biztató ajánlék, hanem a férfit, kinek diadalában ujjászületését reméli az, ki e bizalmas szavakért bocsánatát kéri. Ha majd győzelmesen hordozzák meg zászlaját és e szalag lobogni fog rajta, emlékeztesse önt arra, hogy sírban nyugvó öreg bátyja, ki atyja helyett atyja volt, mit remélt, és kis gyermeke mit követelhet öntől. Isten önnel.

Semmi aláírás.

Ezt a rövid levelet, mely gyöngéd, finom, de határozott és biztos vonásokkal volt írva, összehajtogatta szépen, csöndesen, a tiszta lelkiismeret nyugalmaival. Azután a kész szalaggal együtt becsomagolta, lepecsételte, ráírta a címet és kiment vele egy fordulóra a kertbe. Ha ott a messze kék ég alatt, a napsütötte lombok között, a virágok tiszta illatában, a zöld fűágyak üde pázsitán, a kis madarak vidám csicsergésénél könnyűnek és szabadnak érzi lelkét, akkor bizonyára nem cselekedett rosszul, bátran elkülldheti titkos ajándékát és küldhet egy fohászt is az égbe, hogy ezt a kicsinyke újjmutatást értesse meg a nagy Utmutató azzal, a ki neki hosszú időn keresztül mintha testvére lett volna.

Úgy érezte.

Gyurka, a kis kertészbojtár, szélesen feltürt kék nadrágjában szorgalmasan öntözte a virággyakat s a hol tócsa került a zöld kannából, fúrge lábaival gyorsan ugrálta át.

— No Gyurka, — szólítá meg a báróné, — hát mennyire vagy már az olvasással?

— Csókolom a kezét, méltóságos asszonyom, — felelt a fiú, letéve öntözőjét s kezébe kapva a sipkát fejről, — csókolom kegyes kezeit, biz én a mostani nagy dologidőben még semmire sem mentem.

— Ejnye, Gyurka, hát nem szeretnéd minél előbb azt a zsinóros dolmányt, a mit ígértem?

A kis kertész titkos mosolyra húzta száját és felelet nélkül forgatta a sipkát vizes, sáros ujjai között.

— Hát akkor csak rajta, fiam, — biztatta Ágnes. Az öreg ABC-ért kijár az új dolmány. Hanem addig is csak kapd magadra gyorsan a régit és vidd be ezt a csomagot hamarjában Karámosra. Csak siess és ne állj szóba senkivel. Ott add fel a postán; annak az öreg, pápaszemes németnek add, az a legpontosabb ember. Siess, fiam.

A fiú elsietett s asszonya — a mint ámolygó léptekkel tovább haladt — egyszer csak egy könnyű sóhajt szalasztott ki ajakán, de oly halk sóhajt, hogy egy rózsatőn kívül senki sem hallá:

— Országos korhely hírében áll! Koldusbotra jut! Szegény, mennyire szerethette őt!

XXV. FEJEZET.

Bugyi koma és a hivatalos pecsét.

Shaksperenek egy földijétől és kortársától maradt fenn ez a mondás: A szépapámtól hallottam, kinek a szépapja szokta mondani, hogy van egy régi példabeszéd, melyet kis gyerek korától fogva hallott emlegetni a szépapjától, hogy: mindig jó szél az, mely az embert a korcsmába hajtja.

Ezért a mondásért különben nem lett volna szükségem Ó-Anglia lármás csapszékeibe tekintenem, melyekben Falstaff Jankó, Riki herczeg, Poins és özimboráik dözsoltek. Karámos környékén is hallotta ezt mindenki a szépapjától s hiven őrizte az ősi hagyományt. Valloita is szívének teljes meggyőződéséből és torkának legyőzhetetlenségével mindenki, kivéve az asszonyokat, kik a régi gyakorlat által hol a Pistika csizmáit, hol a düledező fedelet, hol az apjukról maradt telket látták veszélyeztetve. Ilyenkor választás idején azonban nekik sem lehetett semmi panaszuk. Pistika megkapta a csizmát s az apjuknak, ki duplán keresett a heverésért, legfeljebb az oldalbordái forogtak veszedelemben. Salamonnak, Iczignak, Ájzignak a krétája csodálatos módon pihent, bár a kármentő csapja folyton folyvást dolgozott. Folyt a nagy dinom-dánom, noha a parasztnak mindenfelé azt magyarázták, hogy ez még nem az igazi magyar világ, a mi rájuk köszöntött. Még várni kell jobbra; éljen a Mányoki nótáros, éljen a Kálozdy uraság!

A Péterfi gróf emberei valamivel elégedettebbek voltak. A faluházak fekete táblái s a korcsmák czégerei mellől vígan lobogtak a három jelölt zászlói. Faluhosszat harsogtak a czifra nóták, melyek egyfelől a harkai gróf fejét az úri-tökhöz hasonlították, de másfelől Bélával sem bántak el irgalmasabban. Senki sem respektálta az arany szabályt, melyet iskoláskorában nagy fáradsággal vert fejébe a rektor, hogy: «ne irkálj házak falára, — sem kerítés oldalára»; s kormos széndarabok és vörös ácsplajbászok sorra szólaltatták meg a köveket jelöltejek mellett. Pedig a torkok is ugyancsak megtették a magukét. Hallani kellett volna (de hisz ugyan kicsoda nem hallotta valaha életében?!) azt az egetverő rikoltozást, mely a jelöltek fellobogózott kocsiját és felpántlikázott lovait kísérte, mikor körutakat tettek és szónoklatokat tartottak a kerületben. Ilyen ünnepi alkalmakat követő estéken azután a korcsmákban, melyeknek ivója kapadohány-füsttel volt tele, előleg gyanánt rendesen került egy-egy kisebbszerű fejbeverés is. S mindaddig, míg a korteskedés tartott, a bakterek sohasem dülöngéltek egyedül az árkos-gödrös falusi utczákon. Estétől reggelig volt társaságuk.

Mindez azonban egészen természetes és előre látható volt. Hanem azt, a mi ezekben a napokban Bogádon történt, emberfia ugyan sohasem számíthatta volna ki előre. Ott csudát értek. Az úristen ugyanis olyan módon végzett a tört lábú Bugyi komával, hogy egy rövid éjtszakán csodálatosan lábra állította. De ennél még sokkal nevezetesebb volt

az, hogy elválhatatlan szövetséges társával, a Csikmák komával, kivel emberemlékezet óta egy malomban őrölt és egy konczon osztozott, most egyszerre szembe állította. Jelvényeik, melyeket zsiros kucsmájok mellett hordtak, ugyanegy megboldogult lúdnak a szárnyából kerültek ugyan, de az egyik zöldre, a másik meg vörösre volt festve. Csikmák koma Kálozdyéknak dolgozott kézzel, lábbal, szóval, bankóval, a hogy birt; hanem Bugyi komának egyszerre eszébe jutott, hogy ezt a híres kerületet a szeplőtelen lelkű Móricz bátya után senki méltóbban nem képviselheti, mint a Mányoki nótárus, ki hajdan kántusprézes volt Dunaszögön, azután peregrinussá lett, majd nótárusnak csapott föl, véres szájú hazafi volt, igazi népembere, eget-földet ígért és nagy szorongattatása közt hálás köszönettel fogadta áldozatának Harkáról érkező megjutalmaztatását. Mert Kálozdon igen jól tudták, hogy az egész Mányoki-história csak ügyesen kifundált hadicsel Béla ellen. A bogádi kurta nemesek régi pörös ellenségei a Péterfi grófoknak; már öregapáik verekedtek és pörlekedtek ellenük a vármegyén, apáik folytatták a verekedést és pörlekedést, ők maguk sem hajlandók engedni a jussukból s bizonyára még unokáik is folytatják az ököl- és téntaharczot, ha ugyan addig el nem önti egész Bogádöt az árvíz. Ezt ép oly jól tudták Harkán Péterfiék, mint Bogádon a komák. Ha hát a fehér-tollasok valamit akartak kezdeni ebben az ősi nemesi fészekben Kálozdy ellen, csak álnév alatt dolgozhattak. Ez az álnév volt a Mányoki nótárus. Hogy mit vagy mit

nem hirdet, az nem tartozik a dologra, beszélhet a mit akar, ígérhet a mit tetszik, feladata csak annyi, hogy: Bogádot válaszsza két felé. Mert a a fehér tollasok nem igen voltak gyengébbek a zöld tollasoknál s a mit Mányoki vörös tollának ezek közül a maga részére sikerült hódítani, az mind Péterfinék számított. Mind a két táborban bizonyosak voltak, hogy Bogád dönt, az a Bogád, melyben napról-napra hullámoztak a pártok s mely feneketlen torkát Harka felé is, meg Kálozd felé is tátva tartotta.

A komák gondoskodtak róla, hogy ne legyen panasza. Nem is volt; jött az istenáldás mind a két helyről, mint a parancsolat. Úgy állott a dolog, hogy ha Bogádnak fele Mányokira szavaz, akkor Péterfi a győztes; ha ellenben itt a zöld tollnak van többsége, akkor Kálozdy a követ. A jövő bizonytalannak látszott s a két komán kívül alig tudta valaki, hogy öttel-hattal Bélának mégis csak több embere van.

Nem tudták a kálozdi kastélyban sem, a párt főhadiszállásán, melynek udvara — a kis katona nagy gyönyörűségére — tele volt tollal, meg zászlóval. Míg Ilona szívéből unta már e ronda csöcseléket, e lármás részegeskedést és hiábavaló izgatottságot, a karavánok, melyek a kastélyba vándoroltak, naponkint népesebbek lettek. Generálisok és közkatonák, tábori lelkészek, futárok és markotányosok váltották fel egymást. Ki gyalog jött, ki kocsin, ki lóháton; hanem valamennyi szoba tele volt mindig emberrel, valamennyi istálló vendég-

lóval és az udvar csinos ültetvényei irgalmatlanul tönkre téve. A szép asszony egy kis zugba szorult, hol zugolódva töltötte a válságos napokat. Mindenek között legtöbbit jöttek Vincze bácsi és Hazafi, az uzsorás. Amaz rendesen lármázva jött, kiabálva távozott és szóval legalább a legrózsásabb reményeket emlegette; emez zajtalanul érkezett, csöndesen távozott s kilátásait magába rejtette. Csikmák koma is jóformán mindennapos volt a háznál, noha az első napokban a papramorgón kívül rendszerint egy kis fekete leves is várta. A Bugyi koma áruló hitetlensége miatt ugyancsak mosdatták, különösen a fiatalok: Vizaknai Gyuri, Gencsy Laczi, Fekete Miska és a többiek; de a goromba szappant Vincze bácsi mindig kivette a kezükből, mert bizony még ezt az egyet is elszalasztják, mint a hús árnyéka után kapkodó kutya, minél pompásabb mesét még nem komponált poéta a világon. A karikálábú Csikmák a szemrehányások özönére a legtisztább lelkiismeret méltóságával szokta válaszolni:

— Hja, mit tehetek én róla, ha most az egyszer a Bugyi komának is megvan a maga szent meggyőződése!

Azután a kétgombos atilla zsebéből egymásután elővándoroltak a pompás kálkulusok: most ketten, most négyen, most tizen ingadoznak. A nagy fejű Gulyás fejével is lehetne beszélni, meg a Kurjogató Máté is alább kezdi már. Csikmák koma a világerért sem meri még tűzbe tenni a kezét, hogy mi győzünk, mert a mióta csak az eszét tudja és az ilyenféle mesterségekben forgolódik, mindig azt tapasztalja,

alta, hogy az elbizakodás a legrosszabb politika. Már akár káromkodik a főbíró úr, akár nem, de az bizony úgy van. Azért legjobb is, ha mindjárt nyomban kirukkolnak azoknak az árával és neki kezéhez szolgáltatják, természetesen a megkivántató zöld tollakkal együtt.

Ellenére ezeknek a napról-napra jobban dráguló és ingadozó fejeknek; ellenére a hatalmas kardforgatásnak és nem pihenő sárdobálásnak, melyet a *Karámosi Hiradó* Béla és a szent ügy érdekében véghezvitt; ellenére Vincze bácsi könnyüvérű bizodalmanak: a kálozdi haditanács többsége a választást megelőző napok alatt mégis abban a nézetben volt, hogy a csata sorsa átkozottul kétséges. A hevesebbek káromkodva fordultak Csikmák koma ellen s Gencsy Laczi ugyancsak czifra körülírással mindegyre azt hajtotta, hogy minden garas, a mit ez a gazember zsebre dugott, a kutba volt lökve. Hát e sürgés-forgás központja, Béla, hogyan viselte magát? A ki látta őt szeretetreméltó mosolyával, aggodalmat nem sejtető szívességével, biztató vidámságával és urias könnyedségével a törzs-karban forgolódni, bizonyára alig gyaníthatta, hogy ennek az embernek mi mindene forog a koczán, melynek fordultát a többiek visszafojtott lélekzettel lesték. Azt hihették, nyugodtan aluszsza át a hátralevő félórát az első ágyúszó eldördülése előtt. Mindnyájan láttunk nyári alkonyatokat, midőn a nyugvó nap elvesztvén fénye erejét, az árny, mely lépteinket reggeltől estig híven kísérte, az éjtszakának küszöbén egyszerre elhagy bennünket; Béla

tekintetéről e válságos napokban el látszott tűnni még az a bús, borongó vonás is, mely évek óta ott ült homlokán. Egy-egy ablakmélyedésből gyönyörködve nézte kis fia katonásdi-játékát odakünn, míg a különféle jóslatok oly bőven röpködtek körülötte, mintha a pipafüstös kanczelláriában együtt lettek volna mind a szent hegyek és vizek prófétái, kik népük pusztulásáról vagy felvirágozásáról csak jövendőt mondtak valaha. Kevesen tudták közülrök, hogy arról van a szó: maradjon-e itt kő kövön. Az általános töprengésben igen lanyhán hangzott a szép lelkű Bige Gézának, a párt tollának (nem akarom silány czélzásra aknázni ki azt a véletlen körülményt, hogy a párt zöld tollakat hordott) költői idézete, ki bizonyos megadással szokta hangoztatni a híres biztató igéket:

Nem vész el bármi sors alatt,
Ki el nem csüggedett!

— Lárifári, — kiáltotta Vincze úr, azzal a lenézéssel jártatva körül pislá szemeit, melylyel az egyszeregyet nyúzó kis deákra tekinthet a «felsőbb» matematikus, ki a kétszer-kettőből ötöt süt ki. — Lárifári, ha mondom, az egész bölcselkedétek! Nem méltó, egy perczre sem méltó az én iskolámhoz, melylyel úgy szerettek hivalkodni. Nincs a világon semmi megvetésre méltóbb a kishitűségnél.

— Tiszta világos igaz, — hagyta helyben Bárándy Gáspár, míg a politikai iskolát alapító generális büszkén mutatott vezény-botjával, a pipaszárral, homlokára és így szólt:

— Itt nincsen csüggedés, hanem van plánum! Olyan plánum, a milyen a ti fejetekből persze nem kerül.

— Nem csoda, — vetette közbe a kedvetlen Vizaknai Gyuri, — a pulyka-hadjáratokban begyakorolhattad magadat a stratégiába.

— Megvetlek, Gyuri!

Miután Varju Vincze úr e rövid szavakkal végzett volna megátalkodott ellenfelével, előadta a nevezetes plánumot, mely köztetszéssel találkozott és új reményeket ébresztett a már-már csüggedő szívekben. Rövid veleje ennyi: Bugyi koma a választás előtti napon népgyűlést akart tartani a bogádi korcsma udvarán. Ott a nagy dobot természetesen ő maga fogja ütni a Mányoki nótáros mellett, ki hasonlított a tatároktól felöltöztetett báb-sereg báb-királyához. A koma, ki előtt nem volt semmi szent a világon, még sohasem tartott talán életében olyan dikoziót, a miért jó lélekkel be ne lehetett volna csukatni. Most a nép-pártnak szónokol; teljes lehetetlenség, hogy el ne szólja magát: ne emlegesse a vérrel visszaszerzendő jogokat, reményt ne ébresszen feldarabolandó legelők iránt és ne kecsэгtessen adó-nem-fizetéssel. Vincze bácsi majd titkon hallgatni fogja és szép csöndesen becsipeti. Csak úgy, minden zaj nélkül, hogy valahogy verekedés ne legyen belőle. Bugyi koma el fog tűnni; a hivek nem tudják hova lett és Csikmák komának szabad keze maradván, a döntő percekben annyit terelhet el a fejevesztett nyájból, a mennyit tetszik.

— No fiúk, hát hallottatok valaha ennél fölsége-
sebben kifundált plánumot?!

És úgy tett, a miként beszélt.

Ájzig zsidó udvara Bogádon a nagy napot megelőző déltájt tele volt emberrel. Odabenn az ivóban nem fért el az egész Mányoki-párt, azért gyülekezett ide az isten szabad ege alá, hogy magába szedje az utolsó igéket, melyek lelke megszilárdítására szánva vannak. A gyér lombú, sovány, tükés ákáczfák tarka képet árnyaltak a ronda, poros, sivatag udvaron. Volt ott a báméskodó gatyás-gyerektől elkézdve fel az ujságból bölcselkedő lompos komposzszessorig mindenféle falusi istenteremtése. Bugyi koma valamennyi emberét összeharangozta, még pedig délelőttre, hogy azután senki azzal az ármányos, de nem szokatlan kifogással ne élhesen, hogy mikor a szavát adta, nem volt egészen tisztában magával. A becsületes ember legalább délelőtt józan; még a pap is így tanftja.

Nos, tán ebben az órában nem lehetett épen alapos kifogást emelni az értekezlet többsége ellen; de az is bizonyos, hogy a helyi viszonyokkal ismeretlen idegen méltó csodálkozásba törne ki ennyi sebhelyekkel barázdált arcznak, kékre dagadt képnek és borvirágos orrnak láttára egy rakáson. A sok vörös toll csillogott-villogott a napfényen s az egész sereg úgy fel volt fegyverkezve furkós botokkal, csákányokkal és fokosokkal, szóval a súlyosabb, de el nem sülő fegyverek minden nemével, (egypár nadrágos úrnál még réz-buzogányos bot is találkozott) mintha egyenesen csatába készülnének,

még pedig ama divatból kiment ütközetek egyikébe, a hol ember áll ember ellen. Igaz, hogy ellenségnek hire-nyoma sem volt; hanem Pintes Gergő, (egyike azoknak, kikre nézve délelőtt és délután tökéletesen mindegy) ugyan köpte is a markát, hogy most szeretne látni valakit közülök. Nem látta bíz azoknak csak egy fiát se. Volt eszük a zöld tollasoknak, hogy ilyen nevezetes alkalmakkor még a környékét is elkerülték a korcsmának. Azoknak a falun kívül, a Becsaliban áll a világ; itten csak az igaz hazafiak vannak. Azok, a kik nem adják el a lelküket potom pénzért és most is méltók a kutyabőrre, noha a sarkantus csizmát bocskorrá zsugorították a száradok viharai és széjjelhordták az ősi porta fedelét. Csak azt szeretné tudni a Kurjogató Máté, (egy az ingadozók közül, kinek süvege mellől úgy szögellik előre a vörös toll, mintha valami csodálatos szarv lenne) hogy honnan az ördögből veszi ez a Mányoki nótáros azt a tenger pénzt; isz ővele együtt akár a templom egere. A mint ott az udvaron sűrű csoportokban ácsorogtak az atyafiak s adogatták kézzől-kézre a hosszú nyakú üvegeket, az ivóból kihordott asztalok mellett makra-pipásan végigkönyököltek, a kerítés hosszában heverő gerendákra letelepedtek, vagy a kút szélére felkuporodtak és gyönyörködve lógatták le a lábaikat: egyikük sem sejtette, hogy onnan az ablakból, az Ájzigné muskátlija mögül két ravasz szem lesi őket, a melynek tulajdonképen semmi keresete az igaz hazafiaknak ezen összejövetelén.

Bizonyára a Bugyi komának sem volt ez iránt

legtávolabbi gyanuja sem, mikor hosszú lábaival fellépett a hordó tetejére, melyről a lélekerősítő igéket vala hirdetendő. Iszonytató magas, hórihorgas alak volt, hanem vékony, mint a pipaszár. Cséphadaró karjai nem verekedésre valók; lőcslábai eleve futásra utalják minden veszedelemből. Ő nem is keveredett, mint Csikmák koma, erőszakoskodásokba soha; a szellem felsősége őrizte. Azért a lábáról való leüttetés meséjét csak az hihette el, a ki közelebbről nem ismerte. Nincsen az az utána dobott hajstó-fa, a melyik Bugyi komát utolérje, mikor futásnak ered. Most azonban ime ott áll rendületlenül a hordó tetején és torkát köszörüli. Fehérlő szemeinek szörnyű golyóbisait elmeregeti hallgatóira és siet jó előre végezni az orrával is, melylyel — minden elővigyázata ellenére — hajdan valami véletlen szerencsétlenség történhetett, mert annyi bizonyos, hogy ez az orr épen a közepe táján bámulatosan el van kanyarodva abból az irányból, a melybe odafenn megindult.

— Kezdje hát kigyelmed! Halljuk a komát! — kiáltott száz torok egyszerre, a mint Bugyi felemelkedett, ki az egész faluval komasági viszonyban állott.

A szónok még egyszer megköszörülte a torkát, azután rábizta a szelekre, hogy vigyék, a mint következik:

— Nemes atyámfiai és választó polgártársaim! Mielőtt mélyebben belebocsátkoznám azokba, a miket tulajdonképen mondani akarok, hogy igaz hitem szerint szolgáljam a szent hazának és a szegény népnek elhagyatott ügyét...

— Éljen! — rikoltott közbe a száz koma és egy-kettő már az elragadtatásból is előlegezett: — Főlséges szavazatja van ennek a Bugyinak, már az csak igaz! Halljuk!

A cséphadarók csöndet kértek.

— Mielőtt mindezeket felmutatnám itt tielőttek, nemes atyámfiai, hadd kezdjem azzal, a mi valamennyünk keblét eltölti, a mit magasan lobogó zászlónkra írtunk, szivünkben viselünk, ajkunkon hordunk és bátran hirdetünk: a mi követjelöltünk, Mányoki Bertalan sokáig éljen!

A sovány akáczfák vékony ágai úgy megijedtek arra az egetverő lármára, melyet ez a fölhívás támasztott, hogy szinte reszkettek bele. A mint a szörnyű rikogás csillapodni kezdett s a koma még nem fogott hozzá a mélyebb fejtegetéshez, Kurjogató Máté alkalmasnak látta az időt, hogy hangot adjon egy kételyének, mely a tenger-pénz honnan kerülténél is sulyosabban nyomta ingatag lelkét.

— Hát hallja kigyelmed, koma, — tört ki belőle mindenek hallatára a panasz, — arra tudna már valamit mondani, hogy a Kálozdyak szava szerint a Mányoki nótáros már egyszer be is lett volna csukva?!

— Hallgassék keed, — lökte ugyancsak grombán oldalba a panaszost Pintes Gergő. Ez a délutánba járó polgártárs azt a közfelindulást is, melyet a közbevetés támasztott, egy hatalmas argumentummal sietett lecsöndesíteni. — Sebaj, atyámfiai, ha úgy van is. Annál jobban tudja a szegény ember dolgát. Az isten éltesse!

Míg az ingatag Kurjogató Máté erre a lefőzetésre jónak látta a korcsma udvaráról kifelé oldalogni, Bugyi koma a hordó tetejéről elragadtatással nyujtotta kezét Pintes Gergőnek, a ki olyan pompásan feltalálta magát.

A cséphadarók újra forogni kezdtek és a zshivaj úgy ahogy elcsöndesedett. A koma, miután szívért előlegesen ama lelkes fölkiáltásban kiöntötte volna, végre leereszkesedhetett a megígért mélységekbe. Dörgött, a mint csak rekedt torkán kifért, minden ellen, a mint csak azoknak az alig mult napoknak hirhedt népemberei szoktak. Ebben az országban már Kupa és Vata óta mindig akadt egy sereg bús magyar, akinek az ilyen beszéd szája íze szerint volt. A sebek, melyeket emlegetnek, mindig százasok és mindig gyógyíthatatlanok. Egy régi-régi áradat ez, mely innen-onnan tiszta forrásokból gyűlekszik, de salakos, homokos, mocskos mederben foly odább. A moslékból, melyet Bugyi koma feltalált hallgatóságának, szörnyen megcsufolva került ki: a német sógor meg a magyar úr. A szegény ember fogalmát szokás szerint összekeverte az igaz magyaréval, a kormányt az önkénynyel, a jó akaró alkut a hitlen árulással. Bolond volt a beszéd; de eszmezavarának nyitját keserű századok szolgáltatják. Mikor a furfangos hadtervező Kálozdon arra számított, hogy a koma bizonyosan ki fog csapni a honfivérrel áztatandó mezők és feldarabolandó urasági legelők tilos területére, jól ismerte emberét. Ezen alul ők akkoriban nem is kezdték. A mint a szónok így beletévedezett a nagy hazafiságba, az

Ájzigné függőnye meg muskátlijai úgy elkezdtek remegni, mintha csak mögöttük valami titkos hallgató nagyokat fujt volna gyönyörűségében.

Zajos tetszés rivalgott az udvaron s ugyancsak megerősödöttnek érezte mindenki lelkét az igaz ügy mellett, kivéve a megtántorodott és elpárolgott Kurjogató Mátét. Megkondult a déli harangszó; a kapu környékén főzőkanalas paraszt-asszonyok kezdtek czirkálni és bekiabálni az uruknak, hogy elhül a leves; az udvar megnéptelenedett. Ájzig ozipelte be az udvarról az asztalokat és számftotta össze a törött üvegeket.

Az ivóban egyedül könyökölt, nem közönséges diadalának büszke önérzetével, Bugyi koma. Még a vörös szakállú Ájzig is elismerő vigyorgással hordta neki az italt. Egy csöpp kevés, de ma reggeltől mostanig még annyitól is megtartóztatta magát, mert a bornak az a csodálatos hatása van rá, hogy a mint iszik, minden bátorsága egyszerre a lábába száll. Csak annak a sokaktól vailott igazságnak egy bizonyosága ez, hogy a bor rendesen az ember legbensőbb természetét teszi nyilvánvalóvá. A bátorságra ott fenn a hordó tetején nagy volt a szükség. Most azonban vége a vitézkedésnek; eljöttek a jutalomnak és pihenésnek perczei. Álmában az sem baj, ha egy kicsit gyáva az ember.

A koma iszik és újra iszik.

Épen az járt az eszében, hogy a tegnap este Harkán behajtott járandóságot ugyan hova kellene rejtteni valami biztos helyre, a hol a felesége semmi

módon rá ne akadhasson, mikor egy vaskos kéz hirtelen a vállára ütött.

— Ki az isten... hát mit keres itt ilyenkor a főbiró úr? — hebegte Bugyi, a mint úgy homályosan derengett előtte Vincze úr ábrázata, mely szintén nem közönséges pirosságnak örvendett.

— Nagy dolgom lenne kigyelmeddel, koma, — mondá titkolózva a vén cselszövő. Nem akarom dobra verni, azért jöttem így magam, titokban. Nem jönne át kigyelmed egy szóra ide a másik szobába?

— Megyek, megyek, miért ne mennék? — huzogatta elő hosszú lábait egymásután az asztal alól a hős Bugyi s egy kissé megzavarodva vetette a fehér golyóbisokat Vincze úrra. — Hanem annyit előre is mondhatok, hogy ha a tiszta szent elvűségemet akarná megtántorítani a tekintetes úr...

— Isten őrizz, koma! Csak menjünk.

A vörös tollas pártvezér föltápászkodott és indult át az Ájzigné muskátlis szentélyébe. Ott azután ugyancsak elállt a szeme-szája, mikor a főbiró úr a helyett, hogy — a koma várakozása szerint — zsebébe nyult volna, egyenest megragadta az atillája szélét, nagyobb hatás kedvéért valamelyest meglóbázta jobbra-balra és elkezdett ordítozni a fülébe:

— Megfogtalak hát végtére, te bujtogató akasztófa virág! Ribilió kellene, hogy aztán a zavarosban halászhaszatok? A kálozdi földekre fáj a fogatok? No majd prédikálhatsz, a mennyit csak tetszik, ha töltött puskák között utcát söpörsz Karámoson.

Hallottam mindent és most úgy a körmöm között vagy, hogy még így megcsipve nem voltál. A sért-hetetlen törvény nevében be vagy fogva. Tudd meg, hogy nem holmi hitvány kortesfogásból, hanem egyenesen a törvény parancsolatjából vagy befogva. Nohát most viczkádozzál, koma! Neked a Má-nyoki nótárus kell? Majd hűsölhettek együtt, mert előbb-utóbb arra is rákerül a sor. No csak vicz-kádozzál, koma!

És a törvény szigorú óre elvetette magát a kék virágos kanapén. A megragadott atillát azonban a világért ki nem bocsátotta izmos markából, s a viczkádozásra biróilag felhitt hórihorgas koma egy nagy, hullámzó ívet képezett gyönyörködő szemei előtt. A két cséphadaró soha veszettebbül nem kalimpált, (noha folytonos vigyázattal arra, hogy Vincze úr megsértése által valahogy még nagyobb bajba ne keveredjék) és az eléktelenített ábrázatot senki még ilyen halaványnak nem látta. Minduntalan egy-egy káromkodás készült kitörni sárga fogai közül; de a kellő perczben rendesen működni kezdett a bor és meghunyászkodott a kelep-czébe került koma. ljedt, fojtott, rekedt hangon dadogta:

— No no no, ne bolondozzon a tekintetes úr! Nem bántottam én egy szóval se a császárt. Isten bizony nem bántottam. Csak az igazságnak fogtam pártját.

Csodálatos, mintha a menekülésnek valami vigasztaló gondolata lopózott volna borzas, gyöngyöző fejébe, egyre kevesebb rémülettel, sőt utoljára a

derültségnek félreismerhetetlen árnyalatával kérte Vincze urat, hogy ne bolondozzék.

— Iszen ismerjük mi már egymást, tekintetes úr, még a magyar világból. Lehet ám én velem okos embernek másképp is beszélni!

És rettenetes nagy körben lehajolva a földre, az egyik cséphadaróval csöndesen kihuzta a vörös tollat lenn heverő süvegje mellől. Az forgott a fejében, hogy most ezzel az egész komédiával csak rá akarnak ijeszteni, hogy hagyjon alább a korteskedéssel. Egy pillanat alatt el volt határozva, hogy mindent megígér, becsületére fogad, meg is esküszik, ha kell, csak kiszabaduljon. Nem most fog először a szegény embernek ezekhez az apró segéd-eszközeihez folyamodni, a miknek a megtartását az úristen se kéri számon.

Hanem a koma hitele nem lehetett valami rendületlen, mert Vincze úr épen nem mutatkozott hajlandónak a markában tartott bizonyos sikert bizonytalanért áldozni s egyet rázva a foglyul esett atillán, jó kedvű méltósággal folytatta szerepét:

— Most nem péterbácsizunk többet, koma. Csak úgy ismerjük egymást, mintha sohasem láttuk volna. Én itt a szent és sérthetetlen törvényt képviselem. Hallod-e?

A koma bizonyosan meghallotta volna a nélkül is, hogy a sokat nyuzott atilla-gallér olyan veszedelmes tánczra penderíttessék. Az igaz, hogy így még jobban meghallotta s a hogy utolsó reményét is eltűnni látta és meggyőződött róla, hogy fele sem

tréfa a dolognak, az újból való elhalaványodással egy kis pillanatnyi józanság is meglepte.

— Üssön hát bele a törvénytekbe az isten . . . isten bizony ártatlan vagyok, tekintetes'úr! (A bor megint helyt állt.) Ilyen szeplőtelen becsületre nem lehet rábizonyítani semmit. Tudom, hogy csak a szent meggyőződésnek vagyok az áldozata. Jobb, ha elereszt.

A népgyűlés alatt Vincze bácsit is jól tartotta az Ájzig zsidó a külön hordóból s míg ott a kék divánon pihent, ragyogó képe össze látszott olvadni a vörös mellénnyel. A koma szavaira neki dühödött.

— Még arczátlankodni mersz, vén gonosztevő? — kiáltá. Tudod-e, hogy a sérthetetlen törvény értelmében már mai napság hiába vagy nemes ember, ha az vagy is, mert én ebben a minutumban elhegedülthetem rajtad a huszonötöt?!

— Kivel? — nyögte Bugyi, ki még ezekben a kritikus pillanatokban sem feledkezett meg abbéli sajnós tapasztalatairól, hogy a huszonöthöz okvetlenül megkívántatik legalább is egy hajdú; annak pedig még eddig, hála isten, nyomát sem látta a ház táján.

— Kivel? — ordítozott az igazságnak vörös mellényes szolgája és egyszerre ellökte magától áldozatát. — Kivel? Van-e a világon ehhez fogható arczátlanság?! Nem, nem rablom veled tovább a megbecsülhetetlen időt. Ne sandalogj az ajtó felé, te gazember, mert úgy összemorzsollak, mintha kalapács alá kerültél volna!

A koma megadja magát s Vincze úr — miután karjait kinyújtóztatta volna — újra megragadja a biztosító gallért.

— Felelj, te bujtogató, igaz lelked szerint. Hajlandó vagy-e egész csöndesen felülni mellém a kocsiba és minden zenebona nélkül bejönni a vár-megyeházára?

A furfangos cselszövő, hogy a feltünést kikerülje, egyedül jött; de a falun kívül, a Becsaliban három hajdut hagyott. Ez a gondoskodás, úgy látszik, szükséges is volt, mert a foglyot egyszerre megszállta az ördög. A komoly ünnepélyességgel előadott kérdésre azt felelte, hogy:

— Magának a mennybéli . . . Nem, tekintetes főszolgabíró úr, én számos nevetlen gyermeknek vagyok a kenyérkeresője. Az teljes lehetetlenség, hogy engemet most innen egész ártatlanul börtönbe hurcoztasson és a szegény, nevetlen árváim . . .

— Jössz vagy nem jössz?

— Teljes lehetetlenség, hogy én most gyámoltalanul itt hagyjam a családomat. Méltóztassék ezt meggondolni. És még hozzá ártatlanul, mint a ma született gyermek! Bevárom legalább az erőszakot. Addig még megsegíthet az úristen!

— Bevárod az erőszakot? Csakugyan be akarsz várni, hogy megvasaltassalak?

A ma hegyes, csontos, zörgő vállait alázatosan hozzágazította az új meg új keringőhöz; de a Dániel megszabadító urába vetett bizodalomból nem engedett. A vörösbegy el lehetett készülve erre a

vonakodásra, mert szokásos nagy szavait leszámftva, meglepetés nélkül bánt el áldozatával.

— Akkor hát a világ csufjára és érdemed szerint vasra verettetve fogsz Karámosra bekísértetni. Ebben a szempillantásban itt leszek a hajdukkal, meg a vasakkal, meg a szegekkel, meg a kalapács-csal, és jaj neked, Bugyi! Ne hidd, hogy majd szokásod szerint fellármázod az atyafiságodat és megszabadítanak a sérthetetlen törvény büntető kezéből. Látom a szemed járásából, hogy arra spekulálsz, de hiába! Itt a kertek alatt fogunk jönni, hogy meg se lát senki és sutty! — a Bugyi koma nincs. Addig pedig kérlelhetlenül bezárlak ide. Hé Ájzigné, hozzon egy pohár bort! Egészen elrekedtem ezzel a gazemberrel.

A koma egy rövid percz alatt készen volt Vincze úr izmos karjainak és saját, sok jó szolgálatot tett lábainak összemérésével. E közben azonban az egyik cséphadaró véletlenül az orrára tévedt. És már vagy az erre ébredt gyászos emlékek fogták el egyszerre szívét, vagy az összemérés eredménye nem ütött ki egészen kedvére, de annyi bizonyos, hogy mozdulatlanul maradt.

A himlő-helyes korcsmárosné — piszkos alsó-szoknyájában, sárga-virágos nagykendőjében, háta közepén tánczó leoldott kontyval — nagy óbégatva hozta Varju Vincze úrnak a kívánt szíverősítőt. A kulcslyuk nagy áruló.

— Szegény emberek vagyunk, könyörgünk alázatosan — sopánkodott, — de az Ájziggal együtt nem adnánk száz pengőért, ha nem itt minálunk

történt volna az egész. Pedig ötven pengő nagy pénz a mostani szegény világban! (T. i. a kikötött százból ötven esnék Ájzigra és ötven Ájzignéra.) Nem keveredhetünk-e még mink is bajba miatta?

Vincze úr most hivatalos méltóságán alulinak tartotta a jövődő beláthatatlan esélyei felől értekezésbe bocsátkozni a zsidóasszonynyal. Jóllehet pintes palozk soha szivesebben nem kínáltatott senkinek (még készpénzzel fizető vendégeknek sem) mint ez itt neki, beérte két pohárral belőle, megtörülgette lefelé konyuló macska-bajuszát és megint Bugyihoz fordult:

— Így. Most pedig te ide becsukattatol. Hol van ennek a szobának a kulcsa.

— Dehogyan van a mi szobánknak kulcsa, dehogyan van! — jajgatott Ájzigné. Iszen, ha kulcsunk lenne, már százszor is feltörték volna a házunkat. Hanem így, azt mondja az Ájzig, mindenki tudja, hogy nem tartunk pénzt itthon, mert ha tartanánk, akkor bizonyosan be is zárkóznánk és jaj lenne nekünk. Még az almáriomnak sincsen kulcsa, esedezünk alázatosan, nemhogy a szobánknak lenne. Csak aztán minket tessék ám kegyes pártfogásába venni, ha ez a Bugyi úr bele találna keverni valami bajba.

A kérlelhetetlen bíró meghökkent egy perczre s a kegyetlenül nyomorgatott Bugyi úrnak megint derülni kezdett az arca. A ferde orron keresztül csodálatosan görbe vonalat futott végig ez a titkosan derengő sugár. Hanem Vincze úr, ha egy kicsit felöntött a garatra, a legkétségbeesettebb

helyzetekben is fel tudta találni magát. Egyszerre csak nagyot pislantott, felvillantak szemei, jót rántott az atilla-galléron és a legfölségesebb plánumok egyikével újra készen volt. Macska módjára kezdett dorombolni hórihorgas egerére:

— Hallod, koma; nincsen kulcs! Te most azt hiszed ugye, hogy megmenekszel? összejátszotok az Ájzig zsidóval?

— Isten őrizz! Ojjé, könyörgünk alázatosan...

— Hanem tudd meg, hogy még olyan arkangyal nem született, a melyik téged megszabadítson. Hé Ájzigné, hozzon ide pecsétet.

Abban a perczben ott volt, a mit kívánt. A hosszú pecsétviasz-szálat Bugyi szeme elé tartotta.

— Látod ezt?

— Látom, — nyögte a koma.

— Hát ezt látod-e?

Az áldozat szemeit egy rengeteg nagy pecsét-nyomó fenyegette, melyet Vincze úr a zsebéből huzott elő.

— Azt is látom.

— Akkor tudd meg, hogy ez a hivatalos pecsét. És én most ezzel, egyesegyedül a sérthetetlen törvény erejénél fogva, úgy a körmeim között tartalak, mintha tizenhárom-lakatos vasajtót zárnék rád. Míg én odajárok, innen el nem menekülhetsz, mert én itt ajtót, ablakot le fogok pecsételni a hivatalos pecséttel. A ki pedig ezt a pecsétet feltörni méréskedik, azt a mennyei hatalmasság sem menti meg az élete fogytáig való raboskodástól. Hallottad, hé? Ne óbégasson itt a fülembé, Ájzigné, hanem in-

*A szekrény oldalához pecsételt koma a szörnyű fenyegetések
alatt, lecsüggesztette fejét...*

kább gyujtson gyertyát! Ha ártatlanok, akkor nem lesz semmi bántódásuk; de hogyha netalán szántszándékkal dugták volna el a kulcsot, akkor Ábrahám, Izsák és Jákób legyenek a fejüknek irgalmasok.

— Ojjé, esedezünk...

— No csak vége legyen. Hát sábesz van ma, hogy két gyertyát gyujtott? Tartsa ide az ablakhoz. No bujtogató, már az ablakon ott van a hivatalos pecsét. Ha tudsz olvasni, elolvashatod rajta: «Karámos vármegye központi főbírói hivatala.» Kár, hogy a pecsétekre is rá nem vésik, mint a bankókra, hogy mi büntetés vár azokra a gazemberekre, a kik a hivatalos pecsét szent sérthetlensége ellen vétkeznek. Kár, hogy nem áll itt mindig a szemed előtt. Hanem tud meg még egyszer: életfogytig való rabság. Így. Itt az ablakon már most nem mersz ki a nélkül, hogy a pecsétörésnek iszonytató bűnébe ne essél. Miután azonban te a népnek felbujtogatásával, nem holmi pulykalopásféle aprólékos csínt követtél el, és miután megátalkodott gonosztevő vagy: nagyobb biztosság okáért még az atillád szárnyát is le fogom ide pecsételni az almárium oldalához. Így. Most már aztán akár az ablakon, akár az ajtón keresztül akarsz megszökni, kettős pecsétörés bűnébe fogsz keveredni. Ezért pedig tud meg, kétannyi büntetés jár, mint az életfogytig tartó rabság.

A szekrény oldalához pecsételt koma, a szörnyű fenyegetések alatt, lecsüggesztette fejét és úgy látszott, teljesen megadta magát sorsának. A furfan-

gos főbíró pedig még az ajtón kívülről is bekiáltott hozzá:

— Ez az ajtó is le lesz pecsételve. No Bugyi, most viczkádozzál odabenn!

Nem telt bele egy félóra s a Becsaliból hozott fegyveres kíséret a kertek alatt csöndesen közelgett a bogádi korcsma felé. Észrevétlen kellett jönniök, mert ha megsejtik, hogy mi járatban vannak, a Bugyi komát mindenesetre nagyobb hatalom veszi védelme alá ennél a három puskánál s a bátor kis csapat körében fel is merült a régi példabeszéd, hogy: csak vigyázzanak, mert sok lúd disznót győz. A hajdúknak csak félreCAPOTT CSÁKÓJUK, meg puskájuk vége látszott ki a magas, sárga, száraz kukoriczából, melyen átsörtettek. Különben a szomszédjukba vezető út is majdnem egészen néptelen volt; a bogádi nemes ember úri természete már csak megkívánta az ebédutáni álmod.

Nem láthatta más őket, mint egy-két póregatyás paraszt-gyerek, ki az árokpartnak dülve sütkezett az égető, déli napon; meg egypár menyecske, ki a mezőről sietett hazafelé és ha észrevette a törvény fegyveres szolgálait, legfeljebb egyet sóhajtott magában, hogy: már az a szegény Gabi gyerek csak nem kerüli ki az akasztófát; megfogják előbb-utóbb, pedig biz' isten kár a göndör bajuszáért! Bizonyosan ezek is azt hajszolják.

Az egész csapatban a hadvezér izzadt legkeservebben. Sűrűn törülgette homlokát, minduntalan elkérte Ignácztól a kulacsot, óvatosan s — a mennyire meglapult helyzete engedte — büszkén lépdelt se-

rege előtt. Vizsga szemekkel leste a kertekre néző ablakokat, hogy valamelyik markos atyafi nem pillantja-e meg őket s nem üt-e hirtelenében lármát. Minden nyugodt, csendes, nesztelen volt a környéken, mintha a déli forráság álomba ringatta volna az egész falut. Az volt még a legnagyobb zaj, mikor Vincze úr melléből egy-egy józú hahota akart erővel felharsanni — hogy milyen pompásan lefőzte ő most ezt a komát! — s azt fojtogatta vissza nagy keservesen. Tökéletesen meg volt magával elégedve, mint mindig. Ez a nap ránézve kiemesthetetlen dicsőségnek, dicséretnek, mindenekfölött pedig dicsekedésnek forrása lesz. Mennyi elővigyázattal, mennyi ügyességgel, mennyi furfanggal intézte el az egészet! Szeretné tudni, kicsoda érdemel meg úgy, mint ő, még egy korty italt az Ignác kulacsából! A földolog az volt, hogy az egész lárma nélkül essék meg, mert a bogádiakkal nagyon bajos kikötni s egy összezördülés mindent elronthatna végkép. A szerencse kezére járt; sejtelve sincs róla senkinek, hogy a koma meg van csipve. A kocsma valamelyest félre esik, úgy hogy onnan már most kiabálni is hiába kiabál. A zsidrákok féltik a bőrüket; mukkanni sem mernek, hogy mi történt náluk. És azt a pecsét-históriát milyen bámulatosan kifundálta! Ha egyenesen magával akarja hozni Bugyit a Becsaliba, a milyen hosszú lába és gonosz természete van neki, abban a pillanatban szökik meg mellőle itt a földek között, a mikor akar. Ha meg a falu-házához kísérteti, hogy ott bezárják, nyilvánossá lesz a dolog és olyan

zene-bona kerekedik belőle, hogy isien a megmondhatója, mi lesz a vége. Dicsérheti az eszét azért a gondolatért! A hivatalos pecséttel tökéletesen biztosította magának a zsákmányt, Csikmáknak délutánra és holnap reggelre a szabad kezet és a zöld tollas Kálozdyaknak a diadalt. Azok a gróf urak ott Harkán azt gondolják, hogy az ő eszükön már túl sem lehet járni. Pedig az igazi kortest nem grófi fából szokták faragni! Itt van Ia, most az ő reménységük horgonya oda van. Senki sem tudja, hova lett a Bugyi. Eltűnt. Megszökött. Nincs pénz. Netek!

A kis fegyveres csapat a napraforgós, dudvás, gazos kerteken keresztül ügyesen felhuzódott az Ajzig zsidó házának, melynek első tiszta szobája ez alkalommal ideiglenes börtönnek vala berendezve. Már ott állottak az ajtó előtt s szörnyű fenyegetésekkel borstották el a lelógó kontyú zsidóasszonyt, ki már-már alig tudta megállani, hogy házának e rémes órájában egy kis sikogatással ne könnyítsen a lelkén.

Vincoze úr diadallal vetette szemeit az ajtó külső zárán sértetlenül nyugovó pecsétre.

— A törvény nevében feltöröm, — mondá ünnepelesen és feltárta az ajtót.

Hanem azután csak ott maradt a küszöbön és vastag nádbotját kiejtette a kezéből. Hiába kapta fel a rettegő köröcsmárosné, hiába törülgette meg a virágos kendőjével, hiába kínálhatta; — nem kellett neki. Csak állt ott, mint a sóbálvány és nézte azt, a kit nem látott.

A fogolynak híre-hamva sem volt a szobában. A szekrény oldalán hiányzik az a bizonyos félpecsét, mely az átilóra jutott; az ablakon pedig szentségtelen kezekkel meg van sértve mind a kettő. A Bugyi koma nyilván nem irtózott a pecsét-törés iszonytató bűnétől és megszökött.

A sérthetetlen törvény kijátszott őrének arczát, szemeit, homlokát mind elborította a vér s a világ összes borzalmainak minden nemét (a kerékbetörés és felnégyelés elavult gyakorlatától kezdve a tekintélyét egész mai napig fentartott akasztófaig) elropogtatta rémesen csikorgó fogai között, míg vérben forgó szemei előtt a röpke képzelet az említett rémeszközökkel kétségkívül bizonyos viszonyban tüntette föl az elpárolgott komát. A mint első ámulatából magához kezdett térni és gondolkozni azon utak felől is, melyeken a komát az elsorolt kellemetlen helyzetek egyikébe vagy másikába juttathatná, azzal az első pillanatban tisztában volt, hogy Bugyi semmiesetre sem vitte haza az irhát, hanem vagy az erdőben, vagy a réteken, vagy a mocsarak közt bujdosik. Hanem elő kell keríteni akkor is, ha a föld elnyelte volna! Most már nemcsak a veszélyben forgó pártérdek, hanem a megsértett, kijátszott, csuffá tett tekintély is bosszút kíván!

Mindenekelőtt azonban egy széket kívánt, mert még forgott körülötte a világ és úgy tetszett neki, mintha ott az almáriom tetején az a szép sor piros alma mind 6 rajta mosolyogna. Annyi szent, hogy ha az almák előtte ártatlanok voltak is a rossz

szándékban, de mögötte a három csöndesen röhögő hajdú nem igen óhajtotta, hogy most visszatekintsen.

— Megállj, nojszen megállj, mákvirág! — lihegte Vincze úr és kiadta a parancsot a három jókedvű vitéznek, hogy ha kedves az életük, neki a komát a föld alól is előteremtsék. Mivelhogy az már most főbenjáró bűnös és még úgy napot nem keserült meg ház, mint a hogy a mait meg fogja keserülni ez az Ájzig-korcsma.

A himlőhelyes zsidó-asszony, ki még mindig a nádbotot törülgette, erre természetesen szörnyű sivalkodásban tört ki. De a felharagított bíró szemei villámokat szórtak és nem ismert könyörületet. Nem mondott többet, mint hogy: az, a ki szereti az életét, egy szót abból, a mi itt történt, el ne áruljon. Ájzignénak minden földiekre és földöntúliakra való hivatkozásai hatástalanok maradtak s a mint a törvénynek fölfegyverezett szolgáljai neki indultak a hajszának, Vincze úr is rettentő fuvások, káromkodások és fenyegetőzések közt visszaballagott a Becsali felé, a hol kocsiját hagyta, hogy majd ott bevárja az eredményt. De biz ott hiába várakozott egész addig, míg az égre mindenfelől felvonatott a csillag-rakta sátor. Már itt Bogád körül több volt az üldözött embereknek kínálkozó jó rejtkehely, mint a madárfészek. Sűrű erdő, öles kukoricza, járhatatlan mocsarak mind fölséges buvóhelyek, a mikről csak a pipiskék, a vadkácsák meg a vakondok tudnak. De ezeket nem bízta meg az üldözéssel Varju Vincze úr s — eddig legalább —

nem is léptek se vármegyei, se kormány-szolgalatba. Még el sem árulták volna a világért sem azokat, a kik az ő birodalmukban kerestek menedéket, sem a halálra keresett Gabi betyárt, sem a Bugyi komát. Ignác hajdú és társai üthették bottal a szökevény nyomát s Vincze bácsi várhatott akár itéletnapig a Becsaliban.

E szerint hát a nevezetes nap úgy végződött, hogy a hajdúk nem látták Bugyit, a hajdúkat nem látta Vincze úr, Vincze urat pedig nem látták a várakozó kálozdiak. Bajt sejtett mindenki s a baj be is következett.

Másnap hajnalban gyülekeztek a bogádi választók. A zöld tollasok a Becsaliban, a vörös tollasok Ájzig előtt. Nyalka legények nagyokat rikogattak a nyeregből s a paraszt-szekereknek hosszú sora foglalta el az utozát. Zászlók, kendők, szalagok lobogtak mindenfelé s az egyik saraglyába szorított három dáde iszonyúan nyikorgatta a Rákóczi-marsot. A befont sörényű, apró lovak már türelmetlenül kapáltak, a hogy a nap vörös tányérjából kezdtek előkerülni a vakítóbb sugarak is; a kortesnótákat isten tudja hányszor elfújták s két hordó bort körömig ürtettek, a harmadikat meg felgurították a czigányok szekereére; a kulacs mindig színgig volt, a sok fokos, csákány, rezes kard csak úgy ragyogott; — de a kire legnagyobb volt a szükség, a ki ékes dikcióban odabenn ajánlani fogja a nép emberét, a kit valamennyien éltető lelküknek tartottak és vallottak: a Bugyi koma csak nem mutatkozott az övéi között.

Onnan alulról a Becsaliból minden pillanatban idehangzott az egetverő lárma; azokat már javában tartja ígével a Csikmák. Ők meg itt csak szárazon lopják a napot. Talán indulni is ideje lenne már; de a Bugyi koma nélkül csak nem indulhatnak. Hova lett, merre jár, hol késik? A ki feleletet tudott volna adni ezekre a kérdésekre, az Ájzigné, még most is úgy reszketett, mint a kocsonya és hallgatott, mint a sír. Egyszer csak észreveszik a fej nélkül támolygó pártosok, hogy az egyik görhes paripa lábánál ott pitykövez a pártvezér legkisebbik neveletlenje, egy mosdatlan, rongyos, vigyori kölyök. Egyszerre tíz oldalról fogták elő, hogy hová tette az apját? Azt tegnap dél óta nem látták otthon. A szurtos kis neveletlen előtt ez épen nem volt ujság, azért is nem rukkolt ki vele mindjárt, hanem a fejetlenek annál nagyobbra vették. Keresik, kutatják, szaladnak, kiabálnak utána; de a koma csak nincs sehol. A Becsali-beli zászlók már kezdtek rendbe szedőzködni a korcsma előtt; erre a türelmetlenség, szitkozódás, lótásfutás tetőpontra hágott, mikor a kert felől a kukoriczából egyszerre csak felemelkedik egy sáros, poros, sovány, elcsigázott, hosszú alak, és száz koma egyszerre kiáltotta el magát:

— Itt a Bugyi!

Nosza volt egyszerre vigasság, a mint közre foghatták a megváltót! Azaz csak lett volna, ha a siralmas kinézésű, elkeseredett, méregtől fuldokló koma — kiról az ilyen alkalmakkor már megszokott vitézi jelvények: a piroskötős rézkard, meg

az ősi sarkantyúnak tányérnyi taraja, mind hiányzottak — egyetlen szó nélkül fel nem áll a legközelebb ért szekérre és csöndet nem int. Ennyi markos legény között teljes biztosságban érezvén magát, kiöntötte remegő szívének egész méltatlankodó keservét; a nép ítélőszéke előtt, isten szabad ege alatt leleplezte az ármányt, melylyel tegnap körülhálózták a zöld toll hatalmasai; meztelelenül odaállította a galád furfangot, melylyel a nép szavát ő benne el akarta fojtani a Kálozdy-pártiak alávaló mesterfogása, a kik az igaz magyar előtt rosszabbak a pecsovicsoknál; érzékeny színekkel festette bujdosását, éhségét és szomját a térdig érő mocsárban, metsző nád, meg goromba káka között; és kifejezte abbéli tántoríthatatlan meggyőződését, hogy az egész alávaló kelepczét nem lehetett volna olyan ördögien kiszámított pontossággal intézni ellene, ha az nem valamelyik bogádi ellenségétől kerül.

Bugyi koma szörnyű józan volt.

— Nemes atyámfiak, — kiáltotta, elmeresztve a fehér golyóbisokat, hogy nem lesnek-e rá valahol a hajdúk, — nemes atyámfiak, védelmezzetek meg, ha mártirjává lennék az igazságnak! Mert tudjátok meg, hogy ha én fel leszek áldozva, ti sem kerülnétek ki az én soromat!

Az úgyis harczra készülő, pityókos, fegyveres tömegnek nem sok kellett, hogy az égő parázs lángra lobbanjon. Nekivadulva forrongott a koma körül, feldöntötte szekerét, felkapta a vállára és szörnyű zsvajjal tudakolta, hogy: hol hát az ellenség? ki ellen kell nekik védelmezni a komát? ki

akarja őket vasra veretni? ki unta meg az életét? kit üssenek agyon? Csak egy részeg legénynek kellett elkiáltani magát, hogy:

— Most indulnak a Becsaliból!

Mindjárt utána le is pottyant ugyan a nyereg-ből őkelme, hanem a gyújtó szikrát megadta. Nosza neki a zöld tollasoknak! Üsd, nem apád! Már itt ma csak az öreg kaszás fogja majd számítani a Kálozdy-voksokat! A nagy lármában, zshivajban, fel-fordulásban, káromkodásban senki sem vette észre, hogy a Bugyi koma megint elpárolgott. Kocsi, ló, ember, zászló, fokos, kard, csákány, furkós bot, piros tollas kucsma mint zugó, zavaros, rohanó ár tódult a Kálozdy-pártiakra, kik éppen indulóban voltak Karámos felé, a hol a választásnak megessnie kellett. Erre a vidékre való öregebb urak sok nevezetes csete-patét tudnak a bogádi nemesekről; de ilyen, mint ez a mai volt, ők is aligha értek. Lett a Becsali-gödrökben olyan országos verekedés, hogy volt ott aztán dolga még az nap katonának, doktornak, bfrónak, halottkémnek, papnak. Vincze bácsi pompás plánumának sok kiütött fog, sok betörött oldalborda, sok beszakított fej, sok kiömlött vér, sok békóba vert kar adta meg az árát. Az öreg, nyugalmas nap ott fenn az égen nem szereti az ilyen véres jeleneteket; el is bujt a felhők közé, a mint egymásra rontottak. Bugyi koma is ellensége volt az erőszakoskodásnak, de csak a maga személyére nézve; az is elbujt a vakondokok közé. A gyászt, a mi bekövetkezett, senki sem láthatta előre. Aznap bogádi ember nem volt benn

szavazni Karámoson; a ki bejutott, azt úgy vitték vason.

Ez eldöntötte a nap sorsát. Péterfinek nem kellett egyéb, csak hogy ellenfelének bogádi hivei ne szavazzanak.

Szikra István uram, a megyercsi-utczai csizmadia, ki a karámosi szekeres gazdákkal a balpárti Béla mellett küzdött, késő este rossz kedvvel bökte be botjával ajtaját. Nagy karimájú kalapja mélyen le volt húzva a szemére. Még tulajdonképen egy szóra való ideje sem volt, mikor a zöld szemű hárpia felugrott az ablak mellől és mérges támadást intézett ellene:

— No ember, hát csakugyan a te feleségednek kell az utolsónak lenni, a ki valamit megtud, pedig már egész a borbély-komáig bejártam valamennyi szomszédasszonyt, hanem egyiknek sincs még otthon az ura, és látom, neked is keresztbe állanak a szemeid. Azért hát reszkess, ember, és ne báméskodjál úgy rám, mint a borjú az új kapúra és mindenekelőtt mondd meg már, hogy kicsoda a követ és győztetek-e?

A csizmadia a rezignáczióknak egy kissé recsegő hangján válaszolt:

— Nem élkeskedünk a győzelemmel, Sára. A pecsovicsook győztenek és Péterfi lett a követ. Mink pedig megbuktunk vala. Ilyenkor nem is bűn az búfelejtő borital! Meghalt Mátyás király, oda az igazság!

XXVI. FEJEZET.

Dobpergés.

A végesi szőlőskertek öreg baraczkfái hosszú reszketeg karjaikat nyújtóztatták az éjjeli pihenés után, mikor mögöttük az első sárgás-szürke csikok jelentették a közelgő hajnalt.

A kálozdi kastély körül még minden csöndes volt és sötét. Csak az istállók félkörű ablakain tetstett fel egy-egy reggeli lámpás fénye s onnan hangzott ki egy kis járás-keles nesze. Kevés idő múlva aztán innen is onnan is ajtó-nyitogatás és kulcs-csikorgás zöreje járta végig a nyugvó épület csöndjét s miután élő lelket látni semerre nem lehetett, úgy tetszett, mintha az ajtók nem is a kastély lakóinak zárattak volna fel a cselédségtől, hanem az éjtszaka szellemei távoznának rajtuk keresztül s csapnák be maguk után a nappal közeledtére. Majd egy egész órára megint nyugodt, zajtalan lett minden. A láthatatlanul elsuhanókon kívül más vendég nem töltötte a kastélyban ezt az éjtszakát. A csinos, pompás vendégszobák, melyeknek lakói rendszeren ilyenkor szokták csak nyugalomra hajtani kábult, kitüzesedett fejüket, üresek egytől-egyig. A tánczterem, mely számtalan vfg hajnalhasadást látott; a kártyaszoba, melyben akárhányszor még ilyentájt cserélték föl az inasok ujakkal a tövig égett gyertyákat; a kis vadászlak, melybe sokszor gyülekezett ez órában jókedvű vadásznép; a cselédszoba, melyben vendégkocsisok ittak és huszonegyeztek regge-

lig — mind-mind néptelenek, üresek, kihaltak. A bukás hírére tegnap este az utolsó vendég is sietve fogatott be és alig várta, hogy maga mögött lássa a kastélyt.

Csak egy szobában vannak ébren. Már, vagy még ébren. A kancelláriában. Az éjjeli lámpa kialvóban s a lebecsátott függönyökön keresztül világít a hajnal. A vékony foszlányokon kísérteteknek látszanak az erkély karyatidjeinek árnyai, melyek kíváncsian kandikálnak be a szobába, hogy ugyan mit láthatnának itt? Semmi különöset. Egy bukása szélén álló embert, ki nem tudta fejét nyugalomra hajtani az éjjel s föl s alá jár. Ha azonban a kísértetek előtt nem maradhat rejtekben az sem, a mi emberi szemeknek láthatatlan, akkor látják, hogy Béla még sincs egyedül. Rossz szellemei most sem hagyták magára. Ott bujkálnak, ugrálnak, nevetnek, ingerkednek körülötte és siketítő zajjal töltik be a szobát: Egy árva könnyet se, Béla! Egyetlen gyáva könnyet se ejts! Hát el van-e veszve rád nézve a világ? Becsülted-e te valaha mind e javakat, melyektől most meg kell válnod, hogy megsirasd vesztüket? Ugy-e nem? Ellenkezőleg, egyenesedjél föl és nézz bátran szemébe sorsodnak. Új élet kezdődik rád nézve. Ha majd fölkerülsz a szerencsevadászok százezrének zajgó tömegébe, miért ne lehetnél te az, a ki megragadod ott a kaczer isten-asszonyt és rövid órák alatt jóvá teszed esztendőк veszteségeit. Ért az neked valamit, a mit itt hagyasz? Menj, menj. Szívedben egy szenvedélyt viszesz magaddal, egy mécsset, mely amaz éjjeli, titkos föld-

alatti utakon aranybányát fog még megvilágítani szemed előtt. Csak a fiadért kellene? Nos, hát csak azért!

Azonban a sors ellen való daczolás s ebben a lázas remény, mely azokkal a gondolatokkal dobogtatta a szegény ember hánykódó szívét, időről-időre engedni volt kénytelen, hol az önvád éles marczangolásának, hol a kényszerű válás merengő fájdalomának. Árnyakkal fedett, megvénült, sárga arcját s kék karikákkal övezett szeméit el-eltakarta összekulcsolt kezével és majd a szekrény éles sarkán, majd a nagy karszék ingatag támláján keresett pihenőt nehéz, égő fejének. A kis lámpa olaja már fogyatékan volt; kihaló, vörös fény fogta körül a mozdulatlanul vergődő ifjút és sűrű, fekete füst gyülekezett feje fölött. Majd egy mély és siket sóhajtással újra kezdte sétáját a papirokkal elborított íróasztal előtt. Nem tekintett beléjük; sem vigasztalni, sem biztatni nem tudták. Hanem hevert ott az iratok között egy szép fehér selyemszalag is, melyre gyöngyökkel volt hímezve a neve. Az előtt megállt, csöndesen izzó kezébe vette s maga sem tudta hogyan, egy csókkal érintette azt a helyet, melyen az ismeretlen gyöngéd ujjak utolszor pihentek.

— Ki lehet ez az égi barátné? — suttogta. Nem, én nem ismerem már az égieket! Nem értem mit mondanak, nem segíthetnek rajtam!

A pislogó lámpa serczegve kialudt s Béla összeborzongott a hideg, szürke félhomályban, mely a szobát elfoglalta. Valami titkos hatalom kergette ki

a folyosóra. A mint az ajtót becsukta maga mögött, lelkét mintegy visszhang gyanánt egy régi benyomás emléke ütötte meg, mely valamikor (maga sem tudta már az idejét; régen volt!) e helyen elfoglalta szívét. Sohasem érezte annyira elhagyatottságát, egyedüliségét, rabságát ez ódon falak között, mint abban a perczben. Úgy tetszik neki, este lehetett; a régi szűk ablakokra nem találtak rá a hold- és csillag-sugarak; vén, komor, néma, ijesztő volt minden körülötte. Már emlékszik is, Ilonára gondolt itt akkor. Ma másképp van minden; a lebocsátott függönyök a reggel rózsaszínében ragyogtatnak mindent, a nagy ablakok világot ígérnek, a futó szőnyegek könnyű léptekre várnak s a szobrocskák mosolyognak felé. De csönd van, mintha halál uralkodnék mindenben. És ebben a megváltozott környezetben épen az a borzongás keresi föl Bélát, mely amaz emlékezetes estén átjárta tagjait.

Nem maradhat soká. Itt is hideg van. Mindennütt hideg van. Fölfelé indul a meredek falépcsőkön, melyek a padlásra s innen a toronyba vezetnek. Csak egyenesen, minél előbb föl, föl, a hol egy kis szabad levegőt szíhat, a hol ébredni látja a természetet és egy gyöngéd szellő talán megsimogatja égő homlokát. Elfullad, leroskad, mire a toronyba ér és széttelint a vidéken.

Pompás, üde, reggeli kép terült el szemei előtt; egyike ama nyájas, hegygyel-völgygyel váltakozó, feledhetetlen képeknek, minőket csak a dunántuli szép magyar föld mutat. Nem az alföld végetlen

sikja, mely örök elégedettségében nem ismeri a változást s nincsenek sem hegyekkel égnek törő vágyai, sem sűrű erdőkkel zöldelő reményei; csak gazdagsága, elégedettsége és unalma. Nem is a felföld sziklás, bérczes, havas világa, mely nem tud semmit a tavaszról, mikor mindenki mosolyog, sem az ősze, mikor mindenki örül az aratásnak. Bájos, lankás vidék, nyájas szőlőhegyek, vén bükök, mosolygó mezők és felhőtlen ég, — nincs, nincs neked párod, szép dunai föld! A kinek tőled el kell válnia, hogy soha ne hallja többé a kis falu csengő harangját; a ki benned, a te fáidnak árnyéka alatt akart pihenni, melyek kora tavasztól késő ősziig zöldel, és máshova veti sorsa: fájhat, nagyon fájhat annak a szive! A hajnal rózsaszínében mosolygott az egész tájék Béla szemei előtt, mint a gyöngéd szerető, ki könnyüvé akarja tenni kedvesének a bucsut és vidámságot hazudik. De a reggeli, borus párák ott lebegtek e szeretetteljes mosoly fölött s amott messze megcsillant egy tova futó érnek ezüst szalagja; ott egy rejtegetett könnycsepp szaladt végig a mosolygó arczon. Béla oda támaszkodott a harang lábához és hosszan, hosszan nézte szülőföldének nyájas arczát. Lábai-nál egy elhasznált, málladozó kötél hevert. A mint alább-alább bocsátotta fejét, ráismert. Ezen a kötélen húzta ő hajdan, gyermekkorában a régi, repedt csöngetyüt. Aztán a kis Pirók kezére jutott. Hova is lettek, hova széledtek ők, ennek a kastélynak régi lakói?! Ah, bár csak ott maradt volna ő is messze, valami ismeretlen föld siratatlan halottjának!

Merengésében nem vette észre, hogy a kert végéről, a mentor kedvencz gesztenyefái közül csöndesen, félve az észrevétetéstől, szinte bujkálva közeledik fölfelé egy kopott, megviselt, bús alak. Ha Béla jobban figyel, néhány perczczel előbb a kriptakulcs csördülését is hallhatta volna. A ritkán nyitott zár rozsdás volt s a nehéz vasajtó dübörgése messze hangzott a könnyü reggeli levegőben, komor zajával egy pillanatra elcsitítva az ébredő madarak csicsérgését.

Béla nem látta, nem hallotta. A hús szellő nem tudta lehüteni égő homlokát, mikor lefelé sietett. A padláson kellett keresztül jönnie. A homályos gerendázat közt sugtak-búgtak a galambok és hirtelen csapással vágott át fölötte egy-egy sötét szárnyu denevér. Ott töltötte gyászos ballagásban és rekedt kotkodácsolásban napjait az a két vén tyúk is, a mit az öreg Puliszkáné a kis szolgáloknak hagyott örökbe. Nem fogant meg az öreg áldása! Mennyi ócskaság köröskörül! De ki hinné, hogy annyi emlék hever itt zürzavarban szertesztét! A mint Béla bizonytalan léptekkel botorkált a sok lim-lom, kaczat és zsid között, egyszer csak belebotlott valamibe és csodálatos, veszett, megdöbbenő zaj támadt lábainál. Mintha valaki a sir mélyéről köhögne, tüszögne, kiabálna fel segítségért. A vén óra, a sárkányos, liliomos, alabástrom-oszlopos óra kapott a mozdulásra egy kis szuszt és az sietett porral tele tüdejéből károgova jelenteni, hogy eltemettetett ugyan, de még nem halt meg. Egyszerre ketyegett, ütött fertályt és

órát s minden mesterségét igyekezett bemutatni, a mivel csak szebb napjaiban tündökölt, hogy megszabaduljon ebből a mély sirból.

— Csitt . . . csitt . . . csitt . . . ki tudja . . . veszedtek . . . meddig éltek . . . csitt . . . csitt . . . minek éltek . . . csitt . . . csitt . . . minek . . . minek éltek?

Összevissza mindent. Még a ki ismerte is ez elvonult filozóf eszejárását s régi rögeszméit, az sem igen ismerhette ki magát egyszerre a töredékes kérdéseknek és tanácsoknak amaz áradataiban, melylyel elborította. Különösen a csitítás látszott nagyon fölöslegesnek, mert mély csönd uralkodott körül, melybe csak olykor-olykor búgtak bele szomoruan a galambok. Béla megállt és hallgatta lábainál a régi barát zavaros szavait, ki végül annyira belefáradt a heveskedésbe, hogy egyszerre csak elkezdett érthetetlenül és rettenetes fuldoklással köhögni. A padlásablakon beszűrődő első sugarak valami fényes, aranyos tárgyra vonták el tőle ifjú gazdája tekintetét. Arany-keret volt, mely egy szép képet vett körül, a habokból kikelt istennő csábító képét. A tenger azonban, melyből Vénus itt emelkedett ki, portenger volt, melynek delfinjeit és rózsaszín kagylóit két nagy keresztes pók helyettesítette. Béla rátette a képre kezét és leverte róla a port. Régidő óta e keserű pillanatban gondolt először a párisi grisettere, ki nek vonásait emlékezetébe hozta e kép. Nem érzé, hogy romlásának akkor állt első lépcsőjén, mikor Josephine puha karjai átölelték s ma, midőn nagy

számadása van az étellel, nem akart hálátlan maradni azért a kicsiny szeretetért sem, melynek édes illatát egykor érezni vélte a szép, bukott leány kis lábainál. Köszöni, köszöni, a mit tőle vett, bár gyöngye sóhajtása nem hat el a Szajna zugó fenekére, vagy a hercegi szerető pazar szalonjába, vagy a szegények kórházának tikkadt levegőjébe. Hol vagy, hol lehetsz ezek közül, Josephine? Egy röpke fény im rád is esett Béla gondolataiból, melyek úgy csaponganak szerteszét, közel, távol, multba, jelenbe, jövőbe, mint a villám. E nagy lomtárban, hova a kastély újraépítésekor minden ócskaságot felhordtak, ezer apróság, ezer emlék követel magának valamit figyelméből. Ime bátyjának régi karszéke, melyben meghalt; im az ódon, ezer-fiókos szekrény; im a szerzetes atyák komor arczképei; ime gyermekkori könyvei, melyeket álmatagon forgatott, mielőtt elindult volna a világba! Annyi, annyi minden együtt, hogy utoljára nem látott már semmit közülök, szemei elhomályosodtak és ismét a folyóson találta magát.

Már fel vannak huzva a függönyök, kinyitva az ablakok, aranyos napsugárral, derüvel van tele minden. Béla egy ajtó előtt áll meg, a honnan kis fia zaját hallja. Istenem, úgy össze van törve, hajtva, zaklatva; hol pihenhetne meg, ha itt nem?! A kilincsre teszi kezét. Ebben a perczen odabenn megperdül egy kis dob.

Dobverés!

Egy gyermek játéka csak, de mégis dobverés!

Dobverés, mely hangzani fog nemsokára az ősi kastély udvarán és minden szobáiban. Hangzani fog mindenfelé a vén falak között, a mogorva boltivek és nyájas halmok egyformán visszaverik és a hir szele ezernyi ember fülébe elviszi. A dobpergés le fog hangzani még a föld alá is, és ott meg fogja hallani egy öreg ember, ki önvádban fejezte be életét, hogy haszontalanul töltötte azt. Földindulás zaja lesz e dobpergés, mely elnyeli a régi urakat s a kastély kapujáról és a sirbolt ajtajáról le fogja szakítani az ősi czimert.

A kis gyermek gondtalanul veri odabenn a dobot, kaczag hozzá és atyját keresi.

Béla, mintha valami mérges kigyó hideg testéhez ért volna, úgy elkapta kezét a gyermekszoba kilincséről s betámolygott oda, a honnan kiindult. A reggeli asztalán várta; de nem nyult hozzá. Székébe roskadt, nyakát hátraszegte és kábult, mély álomba merült. Az álom irgalmas lehetett hozzá, mert a kinlódás nyomait tükröző, megviselt arca mintha lassan lassan kiderülne. Mintha szerető, a földieknél hatalmasabb ujjak elsímitanák róla a nehéz felhőket és felszárstánák a könnyek barázdás nyomát. Egy rövid negyedórára annak a régi Bélának szép, nemes, merengő arca volt ez, ki hajdan, iskolás korában Mariról álmodott, mikor még virágokat szedett neki, melyeknek illata nem volt halálos méreg. Talán álmában most is mellette volt; talán játszva lesték egymást a kis kerti lak ablakán keresztül; talán ott ültek bol-

dogan a régesrég elszáradt mályvarózsák között: talán csak hallgattak és a boldog nesztelenség ellenére egyetlen hangját sem hallották a szél baljóslatu zugásának körülök, mely jövődő viharokat hirdet; talán azt hitte, hogy még előtte van az élet!

Mikor Béla felnyitotta szemeit, egy rövid pillanat alatt azzá lett, a kinek a kelő nap találta. Tekintete újra lázban égett s beesett, sötét szemeit (úgy csillantak fel, mint a hogy az éjjeli ég kipirul, mikor messze távolban ég egy ismeretlen majorság) azzal a kifejezéssel hordozta körül, mintha beleunt volna már e romokat látni maga körül s indulni szeretne a szerencsés játékos világ zajába vezető új pályán, hova régi szenvedélye csalja. De nem volt egyedül. Az a kopott alak állott előtte, a ki ma reggel odalenn járt a sűrűlt környékén: Istók. Foltos, viselt, régi kabátja tele volt porral, pókhálóval s a földalatti bujdosás egyéb emlékeivel. Még ránczos homlokán is ott volt valami pókbeszötte, por-ellepte, viz-átszivárogtatott fal nyoma, melyen megpihent. Csöndesen állt meg Béla előtt s bátortalan, homályos, szürke szemeit oly mélyen lesütve tartotta, mintha valami rettenetes nagy szégyen miatt kerülnie kellene az emberek tekintetét és megérdemlett szemrehányástól tartania minden oldalról. Kezei el voltak dugva mély és szakadozott zsebeibe, melyek egyikéből egy vén meggyfa-pipaszár, másikkából pedig egy még vénebb könyv kandikált ki. Oly mozdulatlanul állt, mintha bilincsekbe lenne verve

és teljes megadással, bünei terhes sorozatának őszinte beismerésével várná elítéltetését.

Az ébredő Béla arcát egy bús mosoly futotta át, a mint észrevette. Az igaz, mindent átható szeretetnek mennyei adománya, hogy a legnagyobb kétségbeesésbe is tud egy pillanatnyi vigaszt csöp-penteni. Bizonyára jól esett az istentől, embertől elhagyatott öngyilkosnak utolsó perczében annak a két nagy fényes szemnek remegő tekintete is, mely kikoplalt kutyájáé volt. És Istók hogyan szerette azt az öreget, ezt az ifjút, ezt a házat, és milyen kevésbé magát!

— Jó reggelt, bátyám, — szólította meg s erőtlen, hideg kezét eléje nyújtotta.

A mentor rég tudta a kikerülhetetlent. Tudta a tegnapi bukás végzetes jelentőségét. Tudta, hogy a rég fejük fölött függő kard lecsapott. Ismerte mind az okokat is, melyek e kétségbeesett helyzetnek szülői voltak; de ezekre nézve olyan áltatással igyekezett adni a tudatlant, a milyenre becsületes szive csak képes volt. Azt hitte, legjobban fog sikerülni az ámtás, ha részt követel magának az átokverte munkából és (esze mindig csodálatos utakon ténfergett!) valami olyan megbánásfélét mutatott, melynek nem lehet joga egyetlen kemény tekintetre sem. Ha mozdulatlan, félszeg, néma állásában volt valami szemrehányás, ez egészen, csupáncsak maga ellen irányult.

Béla minél előbb óhajtott átesni a keserves értésftésen, melylyel öreg barátjának tartozott: hogy hova kíván temetkezni. Egy papírt kapott le az

asztalról, csakhogy hideg, reszkető ujjai között legyen valami. Minden erejét megfeszítve, az elfuladásig siető hangon mondott el egyet-mást. Szavaiban kevés volt az összefüggés, és sok a kímélő áltatás. Nem mintha szépíteni akarta volna ezt vagy azt, mentegezni magát ebben vagy abban; épen nem! Csak erős meghatottságban dobogtatta szívét e mélyen lesújtott embernek néma áldozata, és saját jövődjéről emlegetett reményeket, melyek nemcsak hogy ki nem fakadtak, de még el sem vettek. Jól tudta, hogy ez az egyetlen mód, melylyel a mentor nehéz szívéen könnyíthet valamicskét. Elmondta, hogy tegnap este hosszan értekeztek Hazafival s át kellett látnia, hogy a terhek hullámai már összecsaptak feje fölött. (Az öreg fülig vörösödött; egész éjfélig itt sétált lábujjhegyen az ajtó előtt.) Elbukott s ebben a házban nem bir többet lélegzetet venni. Bukása még ma hivatalosan is be lesz jelentve s talán már holnap eljönnek a törvény szolgái és lefoglalnak itt mindent. Béla maga nem fogja bevárni őket; még ma elutazik Pestre, a hol új élet vár reá, mely talán gyümölcsözőbb lesz a réginél. Van egy-két befolyásos barátja ott, kikkel már régebben közölte viszonyait s a kik sok szivességet tanusítottak iránta balsorsában. Hogy kik és kik nem, az nem tartozik ide; elég az hozzá, befolyásos emberek és jó barátok. Valódi ritka példányok a mai önző világban! Tisztességes állást szereztek számára és családjának épen nem kell nélkülözéstől tartania. Ő munka-

biró erejében van és nem fél a jövőtől. Háts lovakat ugyan nem fog tarthatni, üveges hintóban sem jár, a selyemnek, bársonynak és csipkéknek is vége; hanem hiszen nem ezek az életnek egyedüli kellemességei! A kis Béla... nos, a kis Bélából embert nevelhet és ez a fő.

Mindez, a gyakori akadozás daczára, elég szárazan volt elmondva. Béla nagy kinnal le tudta győzni felindulását, és el tudta kerülni azokat a hurokat, melyeknek érintése a maga és Istók szívével a legfájdalmasabban rezegtette volna meg.

A mentor egy darabig mozdulatlanul hallgatta. De egyszer csak a legcsodálatosabban kezdte rázogatni nagy, kerek fejét, s hogy e furcsa mozdulatoknak és sajátságos torokköszörülésnek valódi jelentése iránt Bélát egy kissé félrevezesse, két kezét a világért sem huzta volna ki a zsebéből, hogy szeméhez emelje, hanem odalenn ököltre fogva szorongatta velök a könyvet és pipát.

— Öreg, öreg barátom, — ugrott fel helyéből Béla, kin ujólag erőt vett az elérzékenyülés, — légy erős és ne tedd még keservesebbé ezt a gyászos órát! Annyi mindenkitől, élőktől és holtaktól kell bocsánatot kérnem s ha még te is megtagadod . . .

Nem tudta folytatni. Elhallgatott és félrefordult.

Az öregnek pedig szegény feje igen nehéz lehetett, mert csak rövid ideig bírta ki a jobbra-balra való fárasztó rángatózást. Mintha csak megtántorodott volna, kezeit kikapta a mély zsákok-

ból, támaszt keresett és csendesen leroskadt egy székre.

— Bátyám, — kiáltott Béla, — bajod van?

A mentor egy mély sóhajtással igyekezett összeszedni magát, a foltos kabátujjal megtörülgette szemeit és megszólalt:

— A lelkiismeret, Béla, a rossz lelkiismeret! Valósággal elfogódik a szívem, ha meggondolom, mennyi minden terhel engem is e szerencsétlenségben. Ugyan megérdemlettem-e kenyereket igazán, ha nyugalmaztatásomat olyannyira betű szerint vettem, hogy véges-végig elmulasztottam megjegyezni előtted, ilyen és ilyen körülmények között mit parancsol az életfilozófia?! De nemcsak, hanem világosan és bünbánattal emlékszem vissza, hányszor biztattalak, hogy csak éld világodat, hogy osztass gabonát a kunyerálóknak, hogy vetess csizmát az iskolás gyerekeknek, hogy engedd el az árendát a szélütött Mátyusnak. Ha meggondolom, hogy mindezt én tettem; hogy csak egyetlenegyszer figyelmeztettelek a gazdálkodás dicséretes voltára, akkor is bizonyára lanyhán; hogy ő . . . ő is az én véremből való, (ne vedd zokon Béla, de nagyon tele van a szívem!) ha mindezt meggondolom, sehogysem vagyok képes tisztázni magamat a vád alól. Egyetlen mentségem, hogy te mindig olyan csodálatos voltál és nem láthatalak úgy keresztül, mint az én mélyen tisztelt, boldogult barátomat. Kitünő ész, kitünő szív, kitünő karakter; de csodálatos! Bocsáss meg ezért a kifejezésért. Mikor tefelőled gondolkodtam,

mindig hiányosnak kellett tartanom azt a filozófiát, a mit nekem az iskolában tanítottak, és nem merem előállni vele.

Az öreg megtörött hangja hovatovább erősödött, élesedett s csak a végén csapott vissza régi mélaságába, a hosszú előadásnak következő zárszavai alatt:

— Bocsánatot mondtál az előbb, Béla? Hogy én bocsássak meg tened? Istenem, hogy mondhattál már a te kitűnő logikáddal bocsánatot? Isten csak... csupáncsak temiattad volt minden aggodalmam. De ha jó barátaid tisztességes állást szereztek Pesten, akkor minden jól van. Mindig tudtam én, hogy nem az a Varju a te igazi jó barátod! Az isten éltesen, Béla; tegyen szerencsésé és boldoggá! Boldoggá is... igenis, mert azt hiszem, hogy eddig... hogy eddig a mai napig... de máris igen sok szabadságot vettem magamnak. Csak neked legyen nyitva az élet! Én már... engem már semmi sem köt ám ide, csupán a megszokás. Ma reggel elvégeztem a bucsut. Meglátogattam...

— Hisz te, bátyám, nem fogsz velünk jönni, — vágott szavába Béla. — Ne busulj semmit, itt maradsz. Már régen megmondtam volna, hogy ha szerencsétlen vagyok is, hálátlan nem; de nem akartalak félbeszakítani.

A mentor szemei fölcsillantak, de csak egy perczre. Ő már végzett ezzel a szép reménységgel; de szerencsésen el is hervadt az szívében.

— Szívesen, szívesen maradnék, Béla, — mondá

hirtelen, — de ezen a környéken mostanában nem tudok se tanftói, se jegyzői állomást, a mi alkalmas volna. Legalább a gróf helyett azt az iszákos Mányokit választották volna meg; annak a nótáriája épen jó lett volna. Nincs, nincs itt semmi hely az én számomra; kapitálist meg nem gyűjtöttem, mert félttem, hogy hűtelen sáfár hírébe keveredem. Becsületszavamra mondom neked, Béla, (nemesi nevemmel nincs mit dicsekednem többél) hogy minden félretett vagyonom öt darab körmöczi arany, a min egy ezüst órát akartam venni a kis Bélának, hogy majd ha nem leszek, eszébe jusson róla az öreg. Azonban hogy ha netalán addig, míg azt a bizonyos tisztességes állást megkapod, szükséged lenne rá... ne vesd meg, Béla! Azonkívül nincsen semmim. Gondolom, ott a nagy városban hamarább kapok majd én is valami kenyérkeresetet. Igyekezni fogok, gyöngülő szemeim daczára, megjavítani az írsomat...

— Engedj már szóhoz jutnom, bátyám, — mondá Béla, ki borus meghatottsággal hallgatta eddig az áradozó mentort. — Öreg napjaidra nem hagyhattalak minden nélkül. Gondoskodtam rólad s nem kell itthagynod ezt a megszokott vidéket. Ha eljössz majd, csak látogatóba jössz el hozzánk. Tudom, mindig szerettél bolyongani a végési szőlőben. Van egy kis darab szántó föld, meg valami kukoricza is hozzá. A házban becsületesen meg lehet lakni s az ablaka épen odanéz arra a szürke, vasajtós épületre a kert végén. Én ebben

az órában még rendelkezem mindazzal s Hazafiban volt annyi emberség, hogy beleegyezett tervembe. Ime vedd, öreg; itt van az átíratási engedély, siess be vele Karámosra és az a kis ház, az a kis szálló, az a kis szántóföld legyen a tied.

A mentor arczát nem mondhatom tiszta égnek, hogy annál csattanósabb legyen hasonlatom: eső kék égből. Borus volt az; de enyhítő csöppek nyoma már mutatkozott szemeiben, a mint Béla az iratot kezébe adta.

Mintha valami rögtön támadt szél verte volna össze és csordította volna meg a felhőket, egy gondolatra felcsillantak és megnedvedtek az öreg szemei.

— Nem tudom, — dadogta, — igazán nem tudom, Béla, hogy elfogadhatom-e?

Ennyi volt egész szabódása. A ki egyébkor minden kínált fillérnek elfogadásából lelkiismeretbeli dolgot csinált; hosszú takarékoskodásának eredménye gyanánt tökéletesen meg volt elégedve azzal, hogy öt darab körmőczi aranyat összekuporgathatott: most ilyen könnyen, ilyen csekély vonakodással megbarátkozott volna a gondolattal, hogy egyszerre földbirtokossá legyen?! Nem zavar és nem piruló szerénykedés nélkül történt ez; de nem anélkül, hogy arczának ezer ráncza közé oda ne telepedjék valami jámbor, becsületes furfang kifejezése, mely örökké munkálkodó agyában (a mentornak alapigazsága volt: a ki gondolkodik, csak az dolgozik igazán!) megszületett, mikor az

ajánlatot megértette. És ez a kis furfang bizonyára nem a maga érdekében került kalapács alá ama folyton zakatoló műhelyben.

— Így, így, öreg, — biztatta Béla. Semmi köszönet. Ha a hűtelenség biztosíthatja magát vén napjaira, miért legyen elhagyatottabb a becsület? Atyai barátom voltál; a mi öröm volt gazdagságomban, azt neked köszöntem. Engedd, hogy egy megnyugtató emléket vihessek magammal a hányattatás napjaiból! Kérlek, a háznál ne tudasd senkivel, hogy mi nem fogunk többé visszatérni. Régi cselédeimről tőlem telhetőleg igyekeztem gondoskodni; igen jól esnék, ha minden zaj nélkül távozhattam. Te értesz, bátyám, valami csak mégis fáj itt benn. Csak még egyetlen kérést. Költözzél át minél előbb a kis házba. Még ma, mert kis fiamat szeretném nálad hagyni, a te gondjaidra bízni addig, míg Pesten egy kissé rendbe jövünk. A kicsiny mostanában gyöngye is és beteges; hadd futkosson még egy ideig ezeken a szabad mezőkön. Ő még nem érti, mi fog itt történni s nem okoz fájdalmat neki a lakás-csere. Legdrágább, egyetlen kincsemet bízom rád, Istók. Jó apja leszesz-e? Olyan, a milyen nekem voltál?

A mentor sárga arcza már ázott a megeredt esőben.

— Köszönöm, Béla, köszönöm! A te szivednek nincs párja! Egészen az édesanyádé!

A mint a nap haladt az égen fölfelé s tiszta sugarai életet és világosságot árasztottak szerteszét, Béla lelke is mind nagyobb bátorságra edző-

dött. A bucsuzás osztatlan és oszthatatlan fájdalomán már jóformán átesett. Csak egy volt még hátra, nejét értesíteni, hogy még ma utazni akar.

Ilona komoran ült csinos kis kék boudoir-jában. Háborgó rossz szeszélyét a szösze német komornán töltötte, ki épen könnyek között hagyta ott a szobát, mikor Béla belépett. A szép asszonyt elragadóvá tette a felindulás pirja, mely arczán ragyogott. Az ablakban ült s egy virágos szőnyeget himezett. Egy szőnyeget, mely nyilván sohasem lesz bevégezve. Szingazdag virágait megfogja emészteni a por és moly; de bevégezve nem lesz soha. Szép, hullámos nyakába egy drága gyöngysort akasztott Ilona szeszélye. Talán nagyon szerette s legalább még egyszer, utolszor viselni akarta! Ismerte vigasztalan helyzetüket s tudta a történeteket. Nem régen, csak tegnap este óta, mikor Béla megrendülése a rossz hirre mindent elárult neki. Hanem azért csak feltette a gyöngyöt, mely épen nem illett reggeli pongyolájához, himezett tovább s egyetlen szóval, egyetlen tekintettel nem üdvözölte Bélát. Egy csoda-virág, egy kék rózsza foglalta el minden figyelmét.

— Ilona, — szólította meg férje, gyöngéden érintvén a sebesen mozgó ujjakat, — Ilona, te tudod, hogy ez a ház nem a miénk többé.

Az asszony hol elsápadva, hol kipirulva himezett tovább. Nem vetette föl szemeit, csak egy kissé összerezsent férje hideg kezének érintésére.

Béla szeliden ismételte a kérdést:

— Tudod?

Semmi felelet.

A szegény ember csöndesen a másik ablakhoz huzódott és egy ideig némán nézett ki rajta. Semmi nesz nem volt a szobában; csak Ilonának visszafojtott szisszenését hallotta olykor, ha a tűvel rózsás ujjába szúrta. Kevés vártatva összeszedte magát és odaült neje mellé. A mint újra megszólította (csak búsan, élesség és harag nélkül szólt hozzá), hangja és arcza élénken emlékeztetett a mentoréra az imént. A gyöngéd szív nemességével nyomott el minden szemrehányást, mely a házat ért csapás egyik főoka ellen ajkára és szemeibe tolult. A szenvedés meghatotta és csöndes megindulással mondott le vádló jogáról. Mindent, mindent a maga vállára vett s mintegy hálásnak mutatkozott a sorsnak még azért a kegyelmeért is, hogy teljesen össze nem zúzta és lélegzeni való levegőt engedett neki. Oh istenem, olyan végtelenül jól esett volna neki egyetlen jó szó és annyi mindent kész lett volna elfeledni érte!

— Ilona, — kezdte fojtott, könyörgő hangon, — én nagyon, nagyon bűnös vagyok! Az örvény szélére juttattalak benneteket. Hallgass meg. Ilona, csak egy percig hallgass meg, kérlek!

A barna, kérő kezek egészen beborították a munkás kis kacsókat, de ezek csak dolgoztak tovább, a mint lehetett.

— Minden vétkeimet tudom; bár tudnád csak egyetlenegy mentségemet is! Nagyon, nagyon halgatag voltam, hogy mikor még több szeretettel tekintettél rám, mikor néha elhatott még hangom a

szívedig, föl nem fedeztem előtted egy sebet, melynek kinja kora ifjuságomtól éget, emészt és őrültté tesz. Ha akkor, mikor azon a velencei gondolán a vizi tündért emlegetted, kitárom előtted lelkeket, talán más szemmel tekintesz rám, talán jutott volna olykor számomra egy-egy vigasztaló szavad, talán a szájalom megőrzi szívednek egy kis melegét nekem, talán minden, minden máskép ütött volna ki! De most már minden hiába, most már vége annak. Őrülségem megbuktatott. Holnap mindent el fognak venni tőlünk; de én még ma Pestre akarok utazni, hogy valami új életet kezdjek. Méltán nevetnél ki, ha fogadásokat emlegetnék; de gondold meg Ilona, hogy ilyen csapások néha nagyobb gonosztevőket is észretérítenek. Mindenre kész vagyok érted, Ilona!

Egy új szisszenés és semmi felelet.

— Ilona! Elhagysz-e?

A szép asszony végre fölvetette szemeit és válaszolt:

— Természetesen veled fogok menni.

E szavakat egy heves mozdulat kísérte s a drága gyöngysor szétszakadt. A csillogó szemek szerteszét gurultak a padlón s a mi közülök a fonálon maradt, azt Ilona egy sarokba hajította a szenvedélynek oly művészetével, melyet érdemes lenne színpadon is bemutatni.

— Ilona, tartsd meg ezt, kérlek! — esengett Béla. — Csak ezt az egyet tartsd meg! Családi ékszer s menyasszonyi ajándékul adtam neked!

— *Nem az enyém többé!* — *felelt tompán az asszony.*
— *Elkártyáztad!*

— Nem az enyim többé, — felelt tompán az asszony. — Elkártyáztad.

A kígyócsipés mérge elkábitotta Bélát. Szemei előtt összefutott minden : a nagy ablakok, csipkés függönyök, rózsás arcz, szétszórt gyöngyszemek, virágos szőnyeg. Kitámolygott a szobából.

— Apám, édesapám, — szaladt eléje kitért karokkal kis fia, — igaz-e, hogy parasztházba fogok költözni és szegény gyerek leszek, mint a tömzsi Ferkó? Istók mondta. Majd akkor nekem is virágos kalapot veszesz ugye, mint a Ferkónak? Édes, édes jó apám!

Ki olvasta volna meg azokat a csókokat, ki a sziveknek remegő dobbanásait, ki az elfojtott és kiömlött könnyeket?! Oh bár olvasnák valahol Bárcsak hinné a világ, hogy olvassák ott, a hol ítélet várakozik rá; talán több lenne benne akkor a szeretet!

Béla is, Ilona is szobájukba zárkózva töltötték ezt a napot. Senkit sem bocsátottak magukhoz s a pap, ki délre hivatalos volt a kastélyba, a mentorral költötte el az ebédet. Csöndes egy lakoma volt. Tiszteletes Molnár Ábrahám úr még sohasem ülven úgy ez úri asztal mellett, hogy a ház urát egy felköszöntéssel meg ne tisztelje, a régi jó szokástól ez alkalommal sem volt hajlandó eltérni. Olyan ünnepélyesen emelkedett fel a pecsenye után, mintha legalább száz hallgatója lenne s minden tüskéjét neki fordítván az igazságtalan és rövidlátó világnak, daczára ennek és daczára annak, a maga részéről kifejezte rendíthetetlen bizalmát

Béla nagy jövődjében. A mentor úgy könyökölt ott az asztal mellett, hogy arcza el volt takarva, s csak ismételt figyelmeztetésre koczintotta össze poharát a papéval.

Estére az öreg János a nagy hintóval odajárt a kapu elé. A málhákkal sürgő-forgó cselédek mitsem sejtettek a történekről és történendőkről s jó kedvvel kívántak szerencsés utat a szóttalan uraságoknak. A régi háznépbtől csak a vigyori Palkó volt ott. Még csak akkor vigyorgott igazán, mikor gazdája a kezét nyujtotta neki. Furcsa egy úr, a ki kézfogással bucsuzik az inasától! S még azután is csak rázta, rázta ám a kezét, a mint a lámpa világánál nyilván felismerte már. E szerint nem is tévedésből tette. Az ő emlékezete szerint Pallér úr sem volt soha köhögős és most egyszerre úgy fulladozik, hogy kész nevetség. A nagyságos asszony meg mintha csuklott volna, mikor beszállt a kocsiba. Mi bajuk lehet ezeknek?

— Csak kardot meg puskát hozz, apám! — kiáltott Istók ölétől a kis fiu és János meglegyintette a gyeplüvel a lovakat. Gyönyörű két állat volt, mintha csak szárnyukat emelték volna föl, úgy indftottak. Egy vén vadászkutya, a sánta Flóra szörnyű vonitást kezdett a hátulsó udvaron. Kölyök korától társa volt Béla bolyongásainak s valamikor vigan nyihogva követte mindenfelé urát. Most keservesen nyöszörgött, vonftott, kaffogott és ugrált neki a zárt ajtónak. Palkó egy ideig mulatta magát a vén állat kínlódásán és találgatta magában, hogy mi baja lehet ennek az elnyomo-

rodott dögnek? Miután sehogysem tudta kisütni, és az egész csak oktalan rossz erkölcsnek tünt fel előtte, egy karóval jót húzott a hátára és megelégedett vigyorgás közt tért a szakács urhoz máriásozni.

A hintó robogott tovább-tovább a szép nyári estén. A tiszta égen ragyogtak a csillagok, lenn az út mellett, a fűben tündököltek a szentjánosbogarak. Csöndes szellő suttogott a tölgyek között és valami közel fekvő faluból furulya-hangokat kapott el. Egyideig meglehetett különböztetni a csillagoktól, melyekkel telidesteli volt rakva az egész égbolt, a kálozdi kastély egy-két világos ablakát. Az ott a kanczelláriáé, amabban Istók tesz-vesz valamit! De aztán völgynek visz az út... még ott nyújtózik a hosszú tető... a torony karcsu, sötét kupja még kiválik a tejút halavány faláról... és immár csak a megszámlálhatatlan mennyei mécs kíséri az utasokat.

A gadóczy pályaház előtt szálltak le. Az öreg János, ki régen várja már a mai napot: mindennek végét, nem foghatta ugyan meg semmikép, hogy miért nem inkább a karámosi stációon ülnek fel a vasutra, mikor az sokkal közelebb van; de hát a parancsolat ide Gadóczra szólt.

A falusi várószobák sgy estenden nagyon komor képet nyújtanak. Lámpa álnév alatt egy homályos mécs pislog bennök; a nagy óra régesrég megállt, sőt az egyik mutatója le is van törve; a butorok piszkosak, porosak, szakadozottak; a falon homályos üvegek alatt olvashatatlan hirdetések függenek

és az asztalra telepedve az állomásfőnök kutyája aluszik. A sarkokban egy-egy hallgatag utas huzza meg magát, a kinek semmit sem lehet látni az arczából. Csak mikor a zsiros papirosba takargatott ludczombot előveszi a zsebéből, hogy megvacsoráljon, akkor tudódik ki róla, hogy a falusi zsidó árendás. Az ablakon egy kiéhezett dongó zsong, a hirverő drót zireg-zörög, cseneg-bonog s a nagy kolomp is megszólal olykor és hangja hosszan visszhangzik az esti légben.

Nem is jöttek be Béláék, hanem csak egyenesen kifelé tartottak a ház elé, a hol satnya futóka van fölvezetve a tetőre.

— Hát most már istennek ajánlanám, nagyságos uram, — bucsuzott az öreg kocsis, — mert egy kicsit nagyon meg találtam hajtani ezeket a kényes párákat; aztán nem szeretném, ha itt pihentőkben ez a hűvös szél megcsapná őket. Nagyon vigyáznivaló két jószág! Szerencsés jó utazást, friss egészséget kívánok!

— Hány esztendeje szolgálsz a kastélyban, öreg? — kérdezte hirtelen Béla.

— Isten segedelmével Szent-Mihálykor lesz épen harminczkilencz. Már csak kitartom, ha degedált is a parádés-kocsisságból a nagyságos úr, míg végünk nem lesz.

Bizony megszorítottotta ennek a kezét is bucsuzóra Béla s a hogy magukra maradtak és a távol elnyelte a kocsizörejt, odahuzódtak mindaketten a ház előtti árnyékba, hogy valamiképen észre ne vegye őket valaki.

Pedig mégis észrevették. Egy bekötött fejű, hamis szemű, csinos parasztszemeke várakozott odabenn az ablak mellett két apró gyermekkel. Az egyik fiú volt s halomra gyűjtötte a kiszendített legyeket, melyek között elvétve egy-egy haladók is akadt; a másik egy bábász és álmos leány-gyerek, ki nénje szoknyájába kapaszkodott és akkora bokréta-tartott a kezében, mint a feje. A menyecske vissza-visszafordult a megigazgatásukra s hol a fiú mándliján rántott egyet, hol a leány kendőjét húzta meg. Azután tovább nézgetett ki s a mint a külső lámpa fényénél megismerte Béláékát és meg is bizonyosodott róla, hogy ők azok, egyszer-kétszer fejét hajtogatva körüljárta a szobában, összecsomózott keszkenője végét elgondolkodva csavargatta az ujja körül s egyszer csak a nagyokat pislantó kis leány kezéből kikapta a bokréta-ját és kisietett vele a ház elé.

Egyenesen odatartott Ilonának és elkapván a kezét, úgy összevissza csókolta, hogy alig tudta elkezdeni, a mit mondani akart:

— Csókolom a kegyes kezeit, nagyságos asszonyom, ha nem tetszik ismerni, én vagyok a Fodor Panni. Az öreg Puliszkáné unokája csókolom kezét. Nagy örömben vagyunk most a kis testvéreimmal, mert Karámosról várjuk haza az apámuramat, a ki épen máma szabadult ki a vármegyeházáról. Úgy világos nappal nem vitt rá a lélek, hogy a szinök elébe kerüljek, megköszönni a mit az én szegény öreg szülémért tettek. Hanem most, a mint itt az ablakon megláttam a nagyságos urékat, most leg-

jobb lesz, mondok, nem lát senkisémet, nem röstelkedhetnek, hogy szóba álltak vélem. Csókolom a kezüket ezernyi ezerszer; fizesse vissza az isten megszámlálhatatlan jóval! Ezt a bokrétát itt az öcsém kötötte; ha meg nem bánthanám vele, ne sajnálja elfogadni a nagyságos asszony. Engedelmet kérek, hogy meg mertem szólítani, mert én vagyok az, a kit Pántlikás Panninak hittak.

Így csöppent a sors egy-egy kis örömet a legtelibb öröm-pohárba is.

Az érkező vonat fütyült, megállt és tovább robogott Pest felé.

HATODIK RÉSZ

XXVII. FEJEZET

Régi utak az új városban.

Az országnak valamennyi vidékéről, a délibábos tiszai rónákról, a Kárpátok havas bércei közül s a Dunamellék zöld halmairól hányan, de hányan sietnek évről évre ide a fővárosba, erre a csábító, nyughatatlan, végetlen tengerre, hogy a magasra csapkodó habok fölött kitűzött zászlóval keressék a szerencse tündérszigetét, vagy a hullámok alatt észrevétlen sűrben pihenhessenek! Hányan, de hányan, a kik kitünni vagy eltünni akarnak a világból!

A sándor-utczai kis palota, melyből a szó legmesszebb elhangzik az országba, a kormány hivataloszobái és az egyesületek tanácsstermei, mintha csak várva várnák azokat az új tehetségeket, kiknek ambíciója magasabbra tör a piripócsi zöldasztalnál, (még magasabbra, noha olykor ennek a tetejére ugorva mondhatták el dikcióikat!!) és igényei örök harcban állanak a vidéki prókátor sovány keresetével. Az a pompás, magas, sok emeletre készült épület, melynek aranyos tornyocskája büszkén nézegeti magát a királyi folyam tükrében alant s melynek füstös, gőzös, zsufolt termeiben a

pénzvilág országgyűlése folyik, (furcsa egy gyűlés, hol mindenki egyszerre beszél; alku és harcz együtt!) mindenfelől csalja magához a vidék új urait, hatalmasait, kiknek sfp-szava ezelőtt tíz-husz esztendővel még szomorú panaszszal szólt faluhosszat a rongyász-kordé előtt. Hát a szép világnak, a nagy világnak, az előkelő világnak büvös, ellenállhatatlan varázsa! A márványos táncztermek fegyverzett szemü uracsai, a dunaparti sétány sütkérező népe, a vácozi-utoza kicsiszolt hivalkodói, a városligeti körutak kíváncsi, tolongó közönsége várva várják az ismeretlen szépségeket, a falusi házak árnyában feslett bimbókat, hogy országos hirre emeljék az aranyhaját és éjszemeket, finom bókokkal hódoljanak nekik, a divatlapokba verseket irjanak hozzájuk, melyek otthon csak az ispán urnak szereztek egy kis, el-elfütyörészett gondot. A rákosi gyp várva várja a vidék fiatal urait, kezükhöz kapott örökségükkel és mindig utolsónak érkező versenylovaikkal, hogy egyszer-kétszer gyorsan körüllovagoljanak rajta, aztán úgy leforduljanak a homokba, hogy föl se keljenek többé.

De nemcsak ezek a hires, nevezetes, fényes helyek (melyeknek történeteiről az ujságok napról napra megemlékeznek) várják a maguk új vendégeit, hanem várják azok az ismeretlenebb, de tultul tömött utozák is, melyeknek lázas sürgéseforrásában nem látni meg az embert az embertől; azok a nap-kerülte zugok, melyekbe csöndesen megvonulhat a világ elől futó szégyen; azok a sö-

tét boltok, melyekben szegény özvegyasszonyok nyitnak szivarral és zsömlyével szűk kereskedést; azok a rettenetes földalatti tanyák, melyekbe üldözött vadak verődnek össze; azok a kemény, utcái kövek, melyek éjjeli vánkoslal kínálkoznak sok hajléktalannak. Várják az óriás kéményekből füstölő gyárak és pókhálós, poros, egészségtelen irodák, melyeknek a szünetlen munkában lévő nagy gépekhez mindig új meg új szegekre van szükségük az elkopottak és eldobottak helyébe. Várják a nagy, emberrel és zsibajjal tele piacok, a zsufolt, szennyes és büzös utcák, a piszkos és ismeretlen vidékekre futó sikátorok, melyekben legkönnyebben eltűnhetik a menekülő üldözője, az adós hitelezője, a zsebmetsző a rendőr elől. Várják azok az illattal terhes szobák, melyek pirosított arczokkal, unott mosolylyal és undorral vannak tele, s tán nem is sejtett temetői sok szép falusi leánynak, kit szegény anyja otthon meghaltnak sirat. Várják az elhagyatottabb, poros városrészeknek szűk kis lakásai, hogy békén és ismeretlenül meghuzhassák magukat bennök azok, a kiknek nincsen pénzük, a mivel fölkeressék az egyikét lépésnyire zajgó világot, vagy okuk van, hogy kerüljék azt.

Talán ezek egyike volt az a sovány, beesett arczu, de ragyogó, tüzes szemű fiatal ember is, ki kora reggel fölkelve íróasztala mellől, egyet nyújtózik (épen úgy, mint azok, a kik puha párnák közt, édes alvásban töltötték az éjet.) s kitarja az udvarra szolgáló ablakát, hogy egy kis friss leve-

gőt kapjon. Körülbelül másfél esztendeje lehet, hogy Pakfon úrtól, a nyirágutczai érdemes rézöntőtől, kifogadta ezt a szobát, gondosan elhallgatván előtte foglalkozásmódját, miután bizonyosan neszét vette, hogy a vörös képű rézműves sajnos tapasztalatokon alapuló ellenszenvvel viseltetik az egész irnoki osztály és annak minden tagja ellen. Azonban a szelid cselfogás, melylyel az illető udvari szobához jutott, nemcsak ennyiből állt; még egy, talán amannál fontosabb körülményt is elhallgatott. Magda kisasszony, a háziur huga ugyanis, kinek kötelességében állott takarítani az új lakóra, másnap estig hiába várta, hogy elhagyja szobáját. Odasompolygott csöndesen, hogy nincs-e valami baj; de az ajtó be volt zárva. Hiába minden sürgetés; uram segíts, elő kellett szólítani a Muki legényt, a ki — mielőtt a rézművesség és Magda kisasszony iránti legyőzhetetlen szenvedélyének tudatára ébredt volna — lakatoslegény volt. Az ajtó feltöretett s a besiető háznép az ágyon elterülve, ájultan találta az új lakót. Nem segített azon semmi, csak egy tányér leves a Magda kezéből.

Megvallotta azután ott a nyomoruságában, hogy biz ő csak irnok a karakány-bukói márványutánzó részvény-társulatnál; sőt még azt is megvallotta, hogy három napja semmitsem evett. Pakfon úr, ki mint részvényes némileg ismerte ama bizonyos társulat irnokainak helyzetét és fizetés-képességét, szörnyen káromkodott, hogy ő milyen csúful ki van játszva és hogy az ő házát milyen szörnyű

gyalázatba keverte most ez az éhenhaló nyavalyás. Pedig még csak ki sem dobhatja, mikor olyan ereje-fogyott, akár az őszi légy! Valamennyire Magda kisasszony is fel lehetett indulva, mert dolgos kis kezével mérgesen dörzsölte meg mindkét szemét és a következő pillanatban már ott állt a másik tányér levessel. Ez a méltó felindulás azonban nem akadályozta, hogy másnap, harmadnap és azután is a maguk konyhájáról minden kedve szerint valóval el ne lássa a beteget; hogy odaoda ne szökjék hozzá megigazgatni az ágyát, a feje-alját s egy cserép későn nyiló sárga-violát ne tegyen az ablakába; hogy — míg Pakfon uram Mukival a műhelyben kalapált — varrásával egyegy rövid félórára meg ne pihenjen a kis hónapos szobában s jó, neveltető falusi történeteket ne beszéljen neki; hogy gondját ne viselje az elhagyatott ifjuembernek egészen addig, míg nagy, keserves betegségét ki nem lábolta. Gonosz pörlekedő kis teremtés volt s a szegény irnoknak bizony néha napján leczkét is kellett hallgatni tőle; hanem szívesen hallgatta. A nagy kalapos doktorra is, ki az első látogatás alkalmával gyanusan nézett körül a szegényes szobában s olyatmondó arcczal távozott, hogy engem sem láttok itt többet! — még erre a nagy kalapos, irgalmas úrra is ráförmedt, hogy aztán csak el ne mulaszson ám egyetlen napot is, mert a szegény ember is lehet háladatos. Hogy ezzel a kijelentéssel mi összeköttetésben volt Magda kisasszony takarékpénztárba rakott pénzecskéjének folytonos apadása és az illető, nagy kalapos em-

berbarátnak utóbb, az irnok előtt tett ama nyilatkozata, hogy ő már tisztességesen ki van elégtve, sohasem tudtam meg. Az is elég csodálatos dolog volt, hogy a legelső vasárnap délután, mikor az új lakó kísétált a háziakkal a városerdőbe, Muki legény egyszerre csak eltűnt az oldalukról, becsapott a Bimbó-ba és józan szokásai ellenére tökéletesen leszíván magát, kijelentette, hogy ismét vissza fog térni a lakatos-mesterségre, melyhez ifjú emlékei kötik. Magda kisasszony csak vállát vonogatta rá; de annál kevésbbé vonogatta Pakfon úr a magáéit azon a gonosz tapasztalaton, mely az irnokok elleni elkeseredését újból igazolta.

Egy-két szerencsés körülmény azonban a szerelmesek ügyét jobb kerékvágásba terelte. Egy reggelen eléje állt a lakó az érdeemes rézöntőnek azal a jó tanácscsal, hogy minél előbb szakítsa meg minden összeköttetését a karakány-bukói márványutánzó részvénytársulattal, a mint ezt ő maga is megszaktította, a tegnapi napon kineveztetvén a komáromi nagy földindulásról nevezett biztosító bank irodavezetőjének. Nos, — Pakfon úr sietett tudadni a veszedelmes részvényeken s két hónap mulva, azon a nevezetes napon, melyen az ujságok jelentették, hogy «a karakány-bukói szédelgéstől végre megtisztult a levegő», örömében megegyezését jelentette a Mátyás úr és Magda kisasszony között tervezett közkereseti szerződéshez, az alatt a föltétel alatt, hogy a vőlegény — miután az irnokságnak kevés tisztelettel járó kötelékeiből sikerült kibontakoznia — hivatalos pályáján még egy grádussal előbbre men-

jen. A biztosító bank, ominózus nevének ellenére, szilárdan állott, mint a kőszikla, s Mátyás isten segedelmével megtette a tőle követelt utolsó ugrást is és az örvendetes esemény már nem mult más-son, mint hogy Magda kisasszonynak egy falusi nagynénje, kinek beleegyezését szintén kikérték, már igen régen járta az iskolákat és nagyon nehe-zen ment neki a levélírás.

Igy álltak ügyeik akkor reggel, mikor a fiatal ember kinyitotta ablakát, hogy friss levegőt kap-pon. A mi a friss levegőt illeti, noha a muzeum teteje ide látszott, odafenn az égnek egy kis kék darabja ragyogott s az udvaron a csatorna mellé két cserép leánder volt állítva, az itt épen nem volt bőviben. Hanem az a napfény, a mire az ifjú vágyott, nem sokáig váratott magára. Egy fiatal, eleven, piros-pozsgás leányka — a mint az átelle-nes ablakból észrevette a mozgást — egy kis zöld kannával rögtön odakünn támadt a kútnál, megtöl-tötte a kannát, megöntözte a leándereket, azután juttatott egy kis vizet az alá a bizonyos ablak alá állított sárga-violának is s ha már egyszer ott volt, hát csak beszólt Mátyáshoz is. Friss volt, mint a hajnal, piros mint a rózsa, eleven mint a fürj.

— Mátyás úr, Mátyás úr, jó reggelt! — csi-csergett ott az ablak alatt.

Mintha csak valami madár szállt volna oda. De épen úgy is édeskedett ám neki az a fiatal ember, mint a madaraknak szoknak. Sovány arczáról az a különös vonás, mely hol fáradságot, hol nyugtalan-ságot látszott jelenteni, egyszerre eltűnt; gyöngé-

den simogatta a kis vendég szép, sima tollát és belemosolygott a tündöklő fekete szemekbe. Csak hogy épen ezukorral nem kfnálta. Hanem a madár az első simogatás után felborzolta magát.

— Hát így fogad nekem szót, Mátyás úr? Nem megmondtam: pontban kilenczkor lefeküdni, pontban hatkor fölkelni?! Várjon csak, majd ha én a maga felesége leszek! Az éjjel fölédtem, átnéztem ide, láttam: égett a gyertyája. Ki vele, mit dolgozott?

— Semmi oka a panaszra, Magda. Csak éjfélig voltam fenn, addig is a maga kedvéért dolgoztam.

— Nézze meg az ember! Bocsássá el mindjárt a kezemet és ezentúl ne merjen éjtszakázni az én kedvemért. Azt megmondom, én miattam se ne fogyaszsa, se költségbe ne verje magát, a lakodalomra ne gondoljon, ajándékot ne vegyen, mert nekem mindenem van. Majd meglátja, ha felesége leszek! Hanem fogadjon szót, az a fő. Hogy mert engedetlenkedni?

A fiatal ember addig mesterkedett, míg újra megkerftette a kis kezét.

— No bizony, — mondá, — Ha meg nem tartja a szavát, minek tartsam én?! Nem megígérte-e, hogy új borra megtartjuk a lakodalmat?

— Semmi újbor! Nem csodálnám, ha az a részeges Muki tűzne ki ilyen terminusokat! Megmondtam, hogy míg a sásdi néném-től feleletet nem kapok, hogy nem változtat a szándékán irántam, addig semmi sem lesz a dologból. Nincs a török a hátun-

kon. Isz úgy várom már minden reggel azt a levélhordót, mint a messiást. Jön, jön, ma is itt járt már, hanem csak mindig oda fölfelé tart az emeletre az új lakóhoz. Hallja, Mátyás úr, ismeri maga az új lakókat?

— Nem én.

— Nem is látta?

— Nem én.

— Azt a szép asszonyt nem látta? Akkor csak nézze meg jól minél előbb, mert ha én egyszer a felesége leszek, akkor azután úgysis vége lesz. Hanem a mennyi levelet az kap, az már mégis sok! Én csak egyet várok, az se jön. Aztán hallja, már rá is vigyáztam, úgy megy oda mindig a postás, mintha lopni járna. Bekukucskál, nézi az asszonyt, ha magát kapja, kezébe nyomja a mit hozott. De ha véletlenül az ura is otthon van, hirtelen megfordul a sarkán és úgy elosonik onnan, mintha ott se lett volna.

— De jól megnézte, Magda! Nem szeretném ám, ha megtanulná valahogyan.

— Nem hallgat? Az igaz, alig várom, hogy már egyszer a fele... hogy jól ránczba szedhetném.

— Magda! — hangzott egy földalatti szó a műhelyből.

— Megyek, bátyám, megyek, — felelt a leány és elsietett.

Ez a külvárosi ház, melynek jogán a gyermektelen Pakfon úr valamennyi atyjafiának önkényes zsarnoka és imádott bálványa, régi ismerőseinkkel van tele. A komáromi nagy földinduláshoz címzett

biztosító bank éjtszakázó hivatalnoka, ki oly türelmetlenül vár egy bizonyos örvendetes ünnepélyt, hogy szinte hajlandó lenne siettetni ezt még abban az esetben is, ha a sásdi nagynéne megváltoztatná Magda kisasszony iránt világosan kijelentett szándékát, ez a csöndesen meghuzódó ifjú ember senki más, mint a karámosi fogoly, kit hosszú rabsága megtanított feledni, túrni és dolgozni. Pályát tört magának a becsületes munka útján s újból fölmelegedett szíve a régi lázas álmok után szelid vonzódással ragaszkodik egy valakihez s ha majd családjá lesz és ebben élő zálogát viheti javulásának a dunaszögi ősz ember elé, akkor... néha álmodik arról is, hogy atyja elé áll és megkéri, hogy feledje el a multakat a jelenért és jövőért. Az a szép asszony meg, a kihez oly sűrűn érkeznek a levelek, és a ki oly meghitt viszonyban áll a furfangos levélhordóval, senki más, mint Kálozdy Béláné, a régi Ilona, ki a nagy tanulságokból, melyeket a sors kegyetlen keze ridegen tartott szeméi elé, a szörnyű csapásokból, melyek sujtották, a szenvedélyek között, melyekben háborgott, nem tanult és nem feledett semmit. A régi volt.

Ott ült abban a második emeleti, szegényes kinézésű szobában, a két ablak közé állított fró-szekrény kihuzott táblája előtt, fráshoz készülve. A toll meg-megreszketett finom ujjai közt s kipirult, égő tekintete, hol a fehér lapra van szögezve előtte, hol a messze homályos légbe vész, melynek ködéből kiemelkednek a nagyváros tornyai. A kinyitott ablakon keresztül távolra el lehetett látni; át a

rákosi kiégett, szintelen sikon egész a kőbányai kémények sűrű, kormos, fekete erdejéig; le a poros síkra, a sok poros utczára, poros udvarra, poros telekre, poros épületre és poros járókelőkre. Ha elfordult is Ilona attól a végtelen vászontól, melyet a nagyvárosi természet szintelen színekkel mázolt be, hogy az otthon barátságosabb képei közt pihentesse meg mély, sötét, révedező szemeit: rá nézve ezek sem voltak sokkal vigasztalóbbak. Mindössze két kis szobájok volt, nagyobbára a kálózdi padlásról került régi butorokkal rakva tele, melyeket Istók utánuk küldött. Ott ketyegett, lármázott, bölcseledett mögötte a divatból kiment ódon óra; előtte a kopott, ezerfiókos szekrény s nyugtalan tekintete a falun Kálózdy Ádámnak és feleségének komor, fagyos vonásaival találkozott. Mindez nem a régi, falusi környezetben, tágas szobákban, a vén fák szomszédságában a hova illetek, a hol csupán a mult kegyeletesen megőrzött emlékeinek látszottak és mindegyikük tudott a régi napokból egy kis dicsekvéssel állani elő. Ámde ittben, e fuladt városi levegőben, e sötét, napfénytelen hajlékban, mintha mind megnémultak volna és a kényszerítő nagy szükségen kívül semmi másról nem tanuskodnának. Csak a bolondos fejű megátalkodott órát nem tudja leszoktatni semmi sors régi nyelves természetéről, melylyel neki csöndbe és lármába egyformán bele kell kottyannia.

Ilona sokszor fölemeli tollát, hogy írjon valami választ arra a kezében gyúrt, tépett, forgatott kicsiny levélre. De a mint izgatott zavarban körül-

körülnéz, ezek az ócska családi holmik, melyek csupán holtig való hűséget láttak, (könnyű volt ott a kálozdi dominium közepén!) nyilván nem igen biztatják arra, a mit írni szeretne. A tollát minduntalan leteszi és forró fejét kezére hajtja, melyre omló csigákban hullanak le a hanyagul összekötött sötét fürtök. Azoknak a lázas perceknek egyikét éli, melyekben éltünk felidézett fordulón a tétova hánykodó lélek kétségbeesve fordul tanácsért mindenfelé; mikor reszkető ajakkal figyelünk a szél zugására, megértjük az elröppenő fecske fütyt és beszélni halljuk azokat, a kik nincsenek. Óh miért, miért huzódnak ilyenkor oly gyakran sötét, nehéz felhők a tiszta ég kék boltozatára, hogy a mennynek magasságából is jöhetne egy kis jó tanács!

A tépelődő, tanácstalan asszony össze-összehuzza magát, mintha fáznék s kitekint az utczára. Egy kis sétatér szégyenkedik ott a ház előtt, kopasz, sovány, sárga, haldokló akáczfáival. A fák közt jelenetek tarkállanak a nagyvárosi élet zagyva vásárából, melyeket nem takar el dus lombozat. Tisztán beszélnek mind a két kérdezősködő szép szemnek. Úri dámák páváskodnak föl s alá s míg selyemszoknyájuk csak úgy söpri a port, a járó kelők tisztelettel térnek ki előlük s az utca-végi rongyos koldusok ezer isten-áldással tolakodnak finom keztyüs kezük után. Öreg hivatalnokok szaladgálnak nagy iratcsomagokkal hónuk alatt, hogy hirtelenében bekapják valami olcsóbb korcsmában szűk ebédjüket és siessenek vissza újra belevetni magukat a

A tollat minduntalan leteszi és forró fejét kezére hajtja.

gépbe ; meglökdösik őket jobbról balról tisztességesen. Ott egy szegény ördögöt temethetnek ! Csak aféle festetlen és gorombán ácsolt koporsóban fekszik és a kocsis meg-megütögeti a sánta lovat, hogy minél hamarabb végezzen vele ; az özvegy-asszony, kinek nyilván gyászruhára sem telt, lélekszakadva követi s szomszédjai egymásután maradoznak el mellőle. Amott vfg gyermekzsivaj veszi körül a komédiát. Egy tarka kiaszott bohóc és egy fehér kiaszott úszkár csodálatos mesterségeket mutogatnak s a kiaszott asszony elől, ki tányérral jár körül, hihetetlen gyorsasággal párolog el a röhögő publikum. Egy undok lebujból tántorgó részeg embert terel napvilágra a vörös orru drabant és kínál új látványt a komédiától elszelelt fiataliságnak ; istenem, vajjon ez a nyomorult viselte-e új korában is ezt az úrias öltözetet, vagy valami zsbivásáron jutott hozzá?! Annak a szép kertnek közepén, ott a templom mellett, egy derültebb kép is kínálkozik. A virágok között egy puha gyepágyon szerelmesek beszélgetnek s nem sejtve, hogy valaki látja őket, édes csókokat lopnak egymás ajkáról. Ilona gyermeke, a kis Béla, nem játszott ott a porban, hogy annak a szavát is meghallotta volna. S ha ezer és ezer képet látna még, nem mind azt mondaná-e neki: beszéljenek akármit a költők, kiknek ez a szőlő rendesen savanyú, bizony csak nagy tisztesség és nagy boldogság a gazdagság!

Ilona egész testében reszket, a mint a végzetes tollat újra megragadja. Iszonyodik a nyomortól és áhítja a régi fényt. Temetőnek nézi a szegénység-

get és szíve abban a hitben dobog, hogy neki még élni van joga. Végzete nem magányra, munkára, tűrésre alkotta; élete nem ezekre tanftotta; álmái nem ezekkel kecsegtették. Természete lázong ez élet ellen, melybe jutott; az ember ellen, kit ide követni kénytelen volt; a jövő ellen, mely reá vár. Gondolatai félelmesen gyors szárnycsapásokkal messzemesse röpködnek régi emlékeinek egy virága fölött, mely élőknek és zöldnek hazudja magát, holott hosszú-hosszú évek előtt elhervadt már. Keble liheg, fekete szemei égnek, mint a gránát, arcz-színe kékbe játszik és minden izma reszket az izgalomtól.

— Nem, nem tudok így élni tovább, — rebeg magában. És ő első szerelmem volt!

Összerezcent. Mintha egy szelid gyermekhangot hallott volna valahonnan messziről. Csak egy imádságnak, egy főhásznak, egy sóhajnak töredékét.

— A kicsiny sohasem szeretett engem, sohasem szeretett! Ezután sem szeretnél, hallgass, hallgass! — felel a távoli titkos szózatnak és arczának parázsló tüze gyorsan fölszárftja a könnyet, mely végig futott rajta.

Megragadja a tollat, de nem tudja megszorítani s kiejti ujjai közül. Újra megragadja. Már több ereje van és ír... ír... ír, míg kopognak az ajtón.

Gyorsan elrejt mindent. Még tekintetét is a belépő Béla előtt.

— Végre! — kiált az érkezett, ragyogó szemekkel sietve hozzá, — végre meg vagyunk mentve, Ilona!

— Állást kaptál?

— Bajod van, hogy ilyen jéghidegek a kezeid? A szerencsével együtt valamennyi régi barátom elhagyott, mintha sohasem ismert volna. Hiába jártam mindegyiknél. Csak az egyetlen Mágócsi Ernő fogta pártul ügyemet... Fázol, Ilona, hogy úgy reszketsz?

— Semmi, semmi. Csak folytasd, hallgatok.

— Egy biztosító banknál kaptam alkalmazást. Szerény, kicsiny állás, de mégis csak valami. Száz forintunk lesz havonként. Ha megtanulunk feledni, így elvonulva maradunk a világtól, összehuzzuk magunkat, megélhetünk belőle.

— S ha nem fogod elkártyázni...

A hirtelen, váratlan öröm nagyon elnézővé teszi az embert. Béla is szinte sértetlen maradt a fulánktól, mely e szavak kiméletlen igazságában rejlett s míg az asszony heves, remegő felindulását sem titkolni, sem elfojtani nem bírta, a melléje ült férfi hangját még csak egy kis neheztelés sem tompította, a mint válaszolt neki:

— Nem, Ilona, nem. Azt hiszem, most már megtanultam mindent. Tudom, hogy ellenségem a szerencse. Utolsó forintjaimmal is csak azért kerestem itt fel őket, hogy neked egy kis kényelmet szerezzek, míg álláshoz jutok. De most már vége lesz. Még ma irok Mágócsinak és megköszönöm a mit értem tett. Nemes, derék férfi! Nos, add ide a kezedet, Ilona. Adj otthont, barátságos otthont és segítsd kiölni lelkemből azt az átkozott szenvedélyt!

— Adj otthont, barátságos otthont! Otthont ebben a sötét, mogorva két zugban itt! Ne neheztelj, Béla, ha nem tudom egészen legyőzni keserűségemet. Gondold meg, mi voltam és mivé lettem.

Egy kis szünet mulva halkabban következett a válasz Béla ajkáról:

— Mivé lettél? Hát szegény asszonynyá lettél, ki férje keresetéből él. Dolgozni akarok, dolgozni fogok, Ilona s tán elégedettebbek leszünk, mint eddig voltunk. Csak egymásnak és gyermekünknek élünk. A mint első hónapi fizetésemet megkapom, elhozom a kis Bélát; mindent megteszünk érte s derék emberré fogjuk nevelni. Édes kicsiny fiam, mindenem! Minden éjjel vele álmodom!

Az asszony hirtelen fojtott hangon kapott férje szavába:

— A kártya-barlangban?

— Ott, Ilona. Még ott is a kis fiammal álmodom! De ne keseríts, kérlek ne keseríts többet. Ha van szíved — hogyne lenne! — járulj hozzá az én becsületes igyekezetemhez s akkor mindnyájan meg leszünk mentve. Nem érezted-e soha, minő boldogság lenne, megmenteni egy pusztuló családot, a magadét? Nincs egy biztató mosolyod az első remény-sugárra?

— Tudod, hogy én hamar kétségbeesem. Nem hiszek egykönnyen. Sötétben látok s úgy gondolom, nálam nélkül jobban boldogulnál.

— Hát nem tudsz, nem fogsz megbocsátani soha?

— Miért ne? Hisz itt vagyok veled. Bár ne...

— És mi lennél, ha nem volnál itt?

— Ki tudhatná! Egyedül az isten.

— Azt ne emlegesd. Az a bocsánat és szeretet istene. Te pedig . . .

— Mit én? Hát mit én? Én föláldoztam magamat érted, otthagytam pályámat, lemondtam a dicsőségről, követtelek a nyomoruságba. És most még azt is meg akarod tiltani, hogy legyen egy perczem, melyben arra gondolok: bár ne lennék itt!

Béla füleiben megcsendült egy régi, régi hang: Szívesen dolgoztam volna érted! Fölugrott helyéről és megragadta Ilonának szép fehér, telt karjait.

— Hát hol szeretnél lenni? — kiáltá. — Becsületes asszony vagy? Becsületes vagy? Felelj. Azt hiszed, az maradtál volna, ha velem nem jössz? Felelj.

A nő szikrázó szemekkel szabadította ki karjait.

— Béla! Igen, felelek. Jó, hogy kérdezed. Az maradtam volna, ha tönkre nem teszed az életemet. De ily durvaságra, a minővel megrohansz, ne várj tőlem semmit. Én feláldoztam magamat érted és most kimondom, kimondom ebben a perczen, melyben meg akarod tiltani, hogy áldozatnak tekintsem, szemedbe mondom, hogy megbántam az áldozatot. Kimondom, hogy nem szeretlek. Kimondom, hogy . . .

— Csitt, csitt, csitt . . . minek veszekedtek . . . ki tudja, meddig éltek? . . . Csitt . . . csitt . . . csitt . . .

Az öreg óra beszédét senki sem hallotta. Senki sem figyelt rá, senki sem fogadott szót neki. Sok filozófnak közös sorsa ez.

A kegyetlen asszony, a mint reszketve és vilámló szemekkel fölállt, szavaira nem hallott más választ egy tompa hörgésnél és egy ajtócsapásnál. Az a hörgés mintha csak távolról zúgó vízmoraj lett volna, annak a sötét, háborgó, sivatagbeli tónak moraja, mely megingatással és elöntéssel fenyegetett mindent maga körül.

És ez az este megint ott találta Bélát, a hol a többi este: a barlangban, melybe most utolsó, legeslegutolsó filléreit vitte, hogy egy hosszú éjszakának gyötrő, sorvasztó, halált hozó lázát megvásárolja rajtok. Hogyan tévedt ide; mint csorgott szívének vére a szenvedély karmai között, mely e helyre vonszolta; vajjon a kétségbeesés üzte-e, hogy elveszítsen mindent, vagy még mindig az örület, hogy egyszerre visszanyerjen mindent? (mert úgy kellett hinnie, hogy itt mindent megnyerhet,) — e kérdésekre magyarázó feleletet csak azok a szerencsétlenek tudnának adni, kik nagy csapások között a mámorban kerestek vigasztalást, nagy bűnök vádjának súlya alatt a legnemesebb érzelmekben kerestek másoktól titkolt mentséget maguk előtt (a világgal mit törődnek már ők!) s lassan-lassan erejük-fogyott, gyáva, fél tébolyodott, szabadságra nem is vágyó rabokká lettek.

Gyönyörű, fényes, gazdag, divatos lakás volt, a hova Béla belépett. A világ kíváncsi szemei elől egy kis rézkandikáló őrizte a külső ajtót. De az ásfutozó s hamisan pislogó inas az új vendéget ismerte már s felnyitotta előtte a szentélyt. Előtte puha szőnyegek, drága kárpitok, kényelmes kere-

vetek, zöld posztóval borított asztalkák, lámpák ragyogó golyói, fényes szoba-sor. A kik csak hirükből ismerik e barlangokat, és tudják, mennyire kerülik a világosságot, alig hinnék, hogy milyen sokágú gyertyatartók és tündöklő csillárok fényeskednek itt. Pedig mind, a kik itt jönnek-mennek, szivaroznak, kártyáznak, ásítóznak, tolonganak, drága borokat töltögetnek, asztalokhoz ülnek, étvágytalanul vacsorálnak, rejtett fülkébe vonulnak és várják a hajnalt, — úgy tetszik, mintha rejtegetnék az arcukat egymás elől. Mintha valamennyinek lenne valami magának tartani valója: annak is, a kinek bankótól duzzad a tárczája s ezüst pénztől nehéz a zsebje, annak is, a kié üres; annak is, a ki józan, annak is, a ki részeg; ha más nem, egy boldogtalan történet valamelyik boldogtalan társukról, melylyel nem akarják a jókedvet rontani. Jókedv! E sok halavány arcon, melyet a gyertyák és lámpák világa még sárgábbra fest, nincs egyetlen őszinte vonás: e nagy, tompa zsvajban, nincs egy őszinte hang; egy nagy hazugság minden, melylyel — valamint a rendőrséget kijátsszák — rá akarják szedni a végzetet is, és egyetlen éjtszakán felforgatni a régi osztályt, koldussá tenni az urat, urrá a koldust. Ott munkálkodnak rajta legégőbb szorgalommal a nagy terem közepén. Egy ördögi gép forog-forog ott s a pokol színeivel: a vörössel és feketével játszik a lángoló szemek előtt. Mintha mindazokat, a kik körülötte ülnek, állnak, támaszkodnak, ágaskodnak, szájukban ki-kialvó szivarral, ujjaik közt reszketve tartogatott pénzdara-

bokkal, visszafojtott lélekzettel és meg-megtántorodó térdekkel, — mintha valamennyit sebesen forgó kerekei közé kapta volna és halálos vergődéssel néznének szabadító után. A pénz csörög, a pénzszedő lapátja koppan, a gép forog. Nincs, nincs szabadító!

— Ez rossz hely uram, a hol ül, — szól Bélához szomszédja, egy nyurga zúg-ügyvéd, kinek még tegnapelőtt arany-órája és láncza is volt. — Mi már jártassabbak vagyunk az effélében s tudjuk, hogy itt a babona: igazság. Az ön helyén tegnap egy fiatal báró ült, ki (két óra lehetett éjfél után) egyszer csak összeroskadt és pisztolyt kért tőlünk. Természetesen nem adtunk neki. Hanem mint emberbarát, a kinek semmi érdeke a komédiában, annyit mondhatok önnek, hogy ez rossz hely. Jobb lesz máshova ülni.

A kitartó dacz olykor le szokta fegyverezni a sorsot. Béla válasz nélkül hagyta az emberbaráti megjegyzést és helyén maradt. Az izzadság gyöngyözött homlokáról, egy csomó szürke hajsza arczába csüngött és fekete szemei reszkető lázban tüzeltek.

A pénzszedő kiabált:

— Vörös! Fekete! Vörös! Vörös!

Veszt, veszt, mindig veszt.

— Cseréljen helyet velem, — unszolja az órátlan emberbarát. Ez a hely itt meg fogja hozni a szerencséjét. Itt szokott ülni Dacsó Artur, ki mióta összeveszett a menyasszonyával, el van keseredve az egész világra és mint valami vadállat, csikorgó

fogakkal jön ide, hogy szeretne megölni valakit, vagy megöletni magát. Hanem a szerencse valósággal bele⁴⁴ van bolondulva. Ha még soká nem sikerül neki a gyilkosság, megbuktatja a bankunkat. Ez éppen az ő szokott helye, a hol én ülök. Tiszta emberbaráti érzésből kínálom, uram: cseréljen velem.

Béla már alig tudja, mit tesz. Helyet cserél és legeslegutolsó filléreit teszi koczkára. A kicsiny tétel némi gúnyos mosolylyal fogadtatik; de megjegyzést nem tesz senki.

— Uraim, senki többet? — kiált a pénzszedő. — Mehetünk.

A gép megmozdul. Kering, forog, csöndesedik.

A csoport fölött egy kis vacsoravesztő lepke röpköd és világosan meghallani apró szárnyainak suhogását. Hallani a sercegést is, a mint a csillárnak egyik lángjában elégeti magát.

Egy álló óráig fog-e forogni még?

Bár addig forogna legalább!

Béla halott-halványan bámul és didereg.

— Már a vörös nyer, — suttogják körülötte. — Mégis csak a fekete! Átkozott fekete!

Az utolsó, a legutolsó fillér is oda.

Egy félreeső fülke rejti el a leghátulsó, legcsöndesebb szobában a menekülő koldust, kinek a szerencse asztalainál semmi keresete többé. Leroskad a bársony divánra s hideg verítékes homlokát a falnak támasztva, soká, soká nem tudja, ki volt ő és ki lesz még; nem tudja hol, merre, kik között van; nem tudja, hány óra, este van-e, vagy haj-

nal vagy tán világos nappal; és nem tudja, hogy mit eszik ma.

— Béla, komám, hallom, hogy kiraboltak! — ütött vállára a félhomályban egy új vendég.

A megszólított valami kába bámulással veti föl szemeit. Bizonyára azt sem tudja, hogy elhagyatottságában sírt is, pedig sírnia kellett, mert szemhéjai vörösek és kitágult szemgolyói nedvesek.

Szokatlanul vidám ábrázattal állt előtte s hevedett le melléje Dacsó Artur. Nagy, sárga szemei tétovák és mégis a mámor éles fényében ragyogók, két kerek, telt arcza csupa tűz s durva, mély hahotája elhallatszik a harmadik szobába. Nyakendője kioldozódva, mintha izmos nyakának kiduzzadó erei nem akarnák túrni a köteléket. Az első tekintetre észrevehette akárki, hogy ittas.

— Béla — szólt és akadozó, erőszakos beszédében megvolt az a szív fenekéről szakadó hang, mely részeg emberekkel szemben gyakran legyőzeti szánalmunkkal az undort — Béla, kedves komám, az ördögbe is, ne essél kétségbe! A te szerencsecsillagod volt, a mi engem ma idevezetett. Urrá teszlek, Béla! Azután megnyerheted akár az egész világot, mert ezeknek a gazembereknek csak az kell, hogy győzze velök az ember. Akkor megszaladnak. Van-e kedved fogadni, hogy úrrá teszlek?

— Hadd el, Artur — felelt még mindig kába tompasággal Béla, ki alig értette, hogy mit mondtak neki. — Hagyd el. Köszönöm, hogy fölébresztettél. Menni szeretnék. Fázom.

De két aczélizmú kar a helyén tartotta.

— Egy tapodtat sem mégy innen, míg ki nem öntöm előtted a szívemet. Nagy sokára, hosszú csavargás után akadok egy régi jó baráttra; úrrá akarom tenni és . . .

— Artur, te nem vagy magadnál!

— Az ördögbe is, mikor voltam én magamnál! Hát volt-e akkor eszem, mikor azért a kis fitos grófkisasszonyért otthagytam, a kit szerettem! Kötni való bolond voltam! Való is énnekem a tisztességes élet! Hallottad, milyen kutyául bántak velem a Péterfiék? Egész világ előtt bevallott vőlegénye vagyok Olgának s az esküvő előtt egy héttel kidobtak valami zsidóból keresztelkedett báró miatt. Most mindenki nevet rajtam. Még a zsidó báró is csak kinevetett, mikor kihivattam. Én rajtam nevetnek! Ez a szégyen minden szenvedélyt fölkorbácsolt bennem. Látom, nem születtem arra, hogy emberi társaságban éljek. Vad, ügyetlen és igen erős vagyok hozzá. El akarok bujdosni, Béla; de magammal akarom vinni, a kit szeretek. Tudod kit?

A részeg ember fogai csikorogtak. Lélegzete nehéz volt és hörgő, a mint Bélát újra megragadva, reá meredt.

— Béla, minek neked az asszony? Fele vagyonomat odaadom érte! Add nekem!

— Artur! — tört ki egy rekedt kiáltásban Bélából a rémület sülyedése fölött, a kétségbeesés jövőjén és a düh régi ellensége ellen. A korhely, rendetlen élet már elcsigázta, lefogyasztotta, elgyöngfítette; de a mint e pillanatban eltasztotta

magától a lihegő vadat, mintha a becsületnek újra kezébe kapott parittyájával homlokon találta volna a Góliátot, úgy megtántorodott ez. — Artur, ha kedves az életed, ne ismételd még egyszer, a mit mondtál! Menj, menj és ne szólj többet!

A lármára már ácsorgók is gyülekeztek a fülke elé s az órátlan emberbarát egy kis kibékítési kísérletet próbált alkalmazni.

— Uraim . . . uraim, az istenért!

Artur felkaczagott. Mintha az utcza kövei odakünn visszhangozták volna kaczagását.

— Ha kedves az életem! Hitvány, haszontalan, örömtelen kutya-élet volt ez! Ölj meg hát; de ne beszélj olyan fennen, mert tudom, hogy a szép asszonynak kedvére lenne a csere!

A rengő hahota torkába fult, mert a másik pillanatban már a fülke sarkába dobva hörgött, fuldoklott, tajtékzott.

A nézők közbevetették magukat s a viaskodók csakhamar el voltak választva egymástól. De a tigris fölemelt ököllel neki-neki rohant ellenfelének.

— Ölj meg hát, koldus, ha tudsz! — ordftá. Úgyis jól lesz. Vagy én fogom megszabadítani téled Ilonát. De addig nem bocsátlak ki körmeim közül. Vess számot a lelkeddel és ha megvirrad, mehetünk.

Béla mozdulatlanul, nyitott ajkakkal, a fölindulástól remegve támaszkodott a divánra.

A halál szele!

Egy pillanatra jól esett homlokának.

XXVIII. FEJEZET.

Vér.

Még csak egy-két sort ír Béla, azután kész lesz számadása az étellel. Semmi, semmi, semmi; a semmik összeadása, kivonása, sokszorozása, osztása könnyen megy. Azonnal elkészül. Kezei reszketnek egy kissé s a magas lámpa már azt a haragos vörös, füsttől homályosított világosságot ontotta a papírra, mintha haragudnék a közelgő hajnalra. Béla írt, írt s mögötte összefont karokkal, ásítózva álldogált az óráatlan emberbarát. A többiek vagy folytatták még egy-két asztalnál a játékot, vagy egyik-másik pamlagon szunyókáltak, vagy haza szalíngóztak. Nehány üres szoba már el volt sötétítve s a fényes lakás komor, visszataszító benyomást tett. Az udvaron egy migraines városi kakas kukorikolni próbált.

— Uram, — szólítá meg Bélát a zug-ügyvéd, kinek nemcsak órája volt oda, hanem úgy látszik, már türelme is fogyatékán, — uram, mi tagadás benne, engem nagyon környékez az álom. Majd leragadnak a szemeim. Ha azt akarja, hogy teljes erőmből tegyem meg ön mellett az emberbaráti szolgálatot, adjon egy szivart. Én adok valamit a babonára: jókedvvel minden jobban megy.

Béla a nélkül, hogy visszatekintett volna, odanyújtotta neki tárczáját. Két szivar volt még benne s noha az emberbarát csak egyet kért, üresen adta vissza. A másikat is elbabonázta. Azután fekete

kávét hozatott s a divánra telepedve, csöndesen szörpölgetve és füstölgetve, ringatta magát bele a megkivántató jókedvbe.

— Nem tudom, uram, — kezdé egy kis szünet után — valósággal nem tudom, mi vonz engem önhöz, hogy kész vagyok belekeveredni ebbe az átkozott dologba. Hanem hogyha idején helyt akarunk lenni, siessünk, mert már . . .

A szokás gyakran jár előbb a meggondolásnál. Az ügyvéd úr is hirtelen mellény-zsebébe nyúlt az órája után; de csakhamar eszébe jutott bizonyos szomorú eset tegnapelőtről s a szomszéd szoba falán ketyegő nagy időmutatóra tekintett.

— Öt óra — mondá egy félig elnyomott sóhajzással, melyet mellényzsebének szomorú emlékei sajtoltak ki belőle. — Öt percz múlva öt óra. Sietnünk kell, ha el nem akarunk késni. Az ördög gondolta volna, hogy ön még a mai rossz éjtszaka után is ilyen hosszú végrendeletet fog írni! Azt hittük, már nincs is miről. Soká tart még?

— Azonnal megleszek, — suttozta Béla.

A babonás úr egy kis időt megint előlt a szivarja hamvában való gyönyörködéssel, hanem azután csak újra beszélni kezdett.

— Uram, hallgat rám? Nézze csak, én most innen az ön háta mögül olyan szépen elillanhatnék lábujjhegyen, mint a pinty és megszabadulnék minden felelősségtől. Hanem az ördög tudja mi, de valami nem engedi, hogy önt cserben hagyjam. Nincsen még egy szivarja? Nincs, no úgy is jól van. Azt mégis jó volt úgy intézni, hogy a fegy-

vereket amazok hozzák, mert az úton megfoghatnának bennünket. De hátha a helyszínen csípnék meg? Akaszszanak fel, ha másért így kockáztatnám a nyakamat! De az isten áldja meg, siessen már, mert kivilágosodik.

A lámpa üvegén már sűrű füstoszlop emelkedett s a vörös láng kialudni készült. Négy tele írt lap állott Béla előtt. Kusza, elhányt vonásokkal volt írva a levél; hol apró lányfej frás, hol nagy öreg betűk, kihúzott szavak, befejezetlen mondatok s egy-két elmosott jegy is. Nem a halál gyáva féltelme lebegett e sorok fölött, nem a rettegés éktelenítette el e vonásokat; csak az a közös emberi, legyőzhetetlen izgalom a nem ismert tartomány küszöbén, melytől bizonyára nem volt ment még a «haldokló keresztyén» sem, mikor «megkondukt felette a szent harang». Ellenkezőleg. Minden betű reményt, hitet fejezett ki a jóban, mely Béla megsemmisülése által gyermekére háramlani fog. Ez a gyermek volt e perczben, a multban, az azelőttiben minden gondolata szívének; minden szégyene az, hogy romlottabbnak kellett tudnia magát, hogysem még ez a tiszta, mennyei szeretet is megszabadította volna. Oh csak hadd essék el hát, hadd igya föl szívének vérét a homok! Úgy a kicsinyt csupán egy szomorú emlék fogja végig kísérni az életen s tán mitsem tud meg a vádból, melyet atya ellen emelni joga lenne. A mentor gondjaira bízza; annak nemes, gyöngéd szíve tán hazug színekkel fogja az ébredő, ifjú lélek előtt lefesteni egykori kedvencének képét. És meglehet,

hogy egy derék férfi még valamikor bús kegyelettel fog megállani egy magányos sír előtt, mely atyját takarja, kinek megbocsátja, hogy kereste a halált, mert mégis csak a becsület mezején találta meg azt. Vagy elfeledi, végkép elfeledi, mikor a kis vitéz beront az élet nagy csatájába, hol becsülettel fogja megállani helyét. Meghal. Talán áldozat lesz halála ama rettenetes igazságnak kiengesztelésére, mely bosszuállással fenyegeti a fiakat atyáik vétkeiért. Csak bele kell tekinteni lelke redői közé, csak szemei elé kell idéznie Ilona képét, hogy rettegés fogja el a bizonyosságon, melylyel az a bosszú be fogna következni, ha ő életbe maradna. Hiába minden; hiába küldött hozzá követet maga az ég: ő már sohasem lehet más, jobb, derekabb emberré, mint a milyen most! Apává, kire büszke lehet a fia; csak olyan marad mindig, a kit szégyenlenie kell. Lelke csak rövid, gyorsan repülő pillanatokra bírja szétszakítani bilincseit; azután maga kívánczik vissza beléjük. Ha végkép szabadulni akarna is, mint szabadulni akart ma reggel, a végzet, melyet maga hítt ki maga ellen, nyomon üldözi és az ő gyáva lelkének nincs más menedéke előle ennél a börtönnél, melyben most írja búcsúját. Visszagondolt sok-sok mindenre élete történetében és újra meg újra be kellett vallania, hogy föltételeiben, állhatatosságában, csillagában nem bízhatik jobban, mint a futó homokban. Mit, ugyan mit tanulhat, mit örökölhet egy korhely, kártyás apától a fia, kinek estéli imádsága alatt megszökik szobájából és akkor tántorog haza, mikor a gyer-

mek istenáldást kér a beköszöntő napra! Hát Ilona? . . . Csöndesen, csöndesen, te nehéz vádakkal hánytorgó szív! Béla szeretné elűzni magától ez órában mind a sok keserű nap emlékét, mely e névhez van kötve s szívéből megbocsát neki; — de gyermekét félti tőle. Abban a szerencsétlen otthonban, melybe a kicsinyt be kellene fogadnia, romlott, nagyon romlott már a levegő; hiába nyitnak fel ajtót, ablakot! Abba a kis ártatlan szívbe, mely oly megható ragaszkodással csügg rajta, sorvasztó betegség fészkelné be magát s csak egy nyomorult étellel lenne több a világon és egy súlyos teherrel az ő lelkén. Istókra bízta fiát, annak a becsületes kezei vezessék első lépéseit s ha megérik rá, küldje tanulni a dunaszögi iskolába! Ott a Kálozdy-alapítványból ingyen ellátása lesz. Nejének csak azt engedi meg, hogy olykor-olykor fölkeresse. A szegény mentor szíve csupa hála, csupa szeretet, csupa jószág. Akkor nap, midőn a kastélyt odahagyták, látta a könnyes szemeiben, megértette hangja reszketéséből, hogy senki másra nem gondolt (magára legkevésbbé), mint a kicsinyre, mikor a házat, szállót és földeket olyan készségesen elfogadta. Hadd nevelkedjék hát ott a gyermek, az öreg bükkök között, a mosolygó halmokon s a tiszta, szabad ég alatt! Ő maga meg hadd pihenjen itt, hadd pihenjen, végre hadd pihenjen meg!

A kinek térdén játszott valaha kis fiú, habár most az égben van is, az tudja, minő kínt fulasztott Béla levelébe. De nem tudja, ne is tudja meg

soha, hogy minő megnyugvás volt az, mely szívét elfoglalta. A lázas és kába ámulatból, mely a váratlan, megreszkettető, őriítő összetűzés után meglepte, lassan-lassan bontakoztak ki azok a gondolatok, melyekből nyugalmat merített, afféle fagyos, borzongó nyugalmat, mely ellen a vér minden cseppje lázong; de a szívnek egyetlen kicsiny, rejtett idege féken tartja őket. Már végén járt Istókhhoz frott levelének, mikor a harmadik szobában egy kártya-asztal mellől fölkeltek s valami goromba, nevetlen fráter indulatos szitkozódás között csapta földhöz a rosszul szolgált kártyát és nagy ajtócsapkodással távozott. Béla arcán egy kínos mosoly futott át a düh e kitörésének hangjaira. Bizonyára ellenkezőjét gondolta annak, a mit a nagy francia kardinális halálos ágyán mondott a szobájában koczázó vendégeknek: «Nem nyerehtek ti ott annyit, a mennyit én itt elveszítetek.» Nem veszthettek ti ott annyit, a mennyit én itt nyerek!

A levelet összehajtogatta és visszafordult. Arca már egészen rendbe volt szedve, csak szemei alatt húzódtak vastag, kék-vörös karikák s ajkai voltak kiszáradtak és fehérek. Sötét, nagy szemeiben, melyek annyi lelket ragyogtattak egykor s annyi szívet bővöltek meg (nemeseket és hitványakat egyaránt), a néma megadásnak az a kifejezése borrongott, mely mitsem kíván látni többé, lemond a nap fényéről és el van készülve az időknek végeiglen az örökké tartó homályra. Valami sugta neki, egy titkos hang, hogy ott fog maradni a küzdőtéren

s e pillanatban mélyen érezte, hogy az egyetlen lényre, a kit szeret e világon, halála lesz a legnagyobb jótétemény. Szíve nyugodtabban, egyre nyugodtabban vert. Talán ha arra gondol, hogy még életben is maradhat, nagyobb és vigasztalanabb megdöbbenés fogja el. Hangja tompa volt, de nem reszketeg, a mint kérdezte:

— Bocsánat, uram, elfeledtem megkérdezni a nevét...?

Az emberbarát éppen nyujtózkodásban volt. A menyire ebből a helyzetből oly valaki, ki sem órával, sem láncozzal nem dicsekedhetik többé, sietve átmehet a tekintély kifejezésére, ő legalább megtett mindent, hogy a kísérlet jól üssön ki. Nagy hirtelenséggel kiegyenesedett és egy kis krákogó bevezetés után bemutatta magát.

— Dudás Péter, hites ügyvéd. Nem ismeretlen firma Pesten, de a galád szerencsének kiválasztott üldözöttje.

— Köszönöm, ügyvéd úr. Azt hiszem, e perczben igen keveset mondok azzal, hogy a míg élek, nem fogom elfeledni az ön szívségét, melyel ismeretlenül segített rajtam szorultságomban. E levélben itt egy-két intézkedést tettem arra a nagyon valószínű esetre, ha odakünn talál-nék maradni. Akarja ön szívségét azzal tetőzni, hogy e sorokat akármilyen módon eljuttatja rendeltetésük helyére?

— Nemes ember vagyok, uram — felelt Dudás s önérzettel emelkedett föl helyéről és sovány, eres kezeit Béla vállára tette. — Hanem alkalmat-

lankodhatom-e én is egy kéréssel? Egy kicsike kis, jelentéktelen kéréssel?

— Parancsoljon velem bármit. Örökre lekötelezettjévé tett ön.

— Csekélység az egész! Arra az esetre, ha ön végintézkedésében véletlenül elfeledkezett volna rendelkezni az órája felől . . . Az ördögbe is, úgy vonzódok önhöz, mintha csak édes testvére volnék, kinek joga van az effélére. Nem szeretném valami kis, aprólékos emlék nélkül ereszteni ki a körmeim közül. Például, ha az óráját nem ígérte volna el még valakinek . . .

Béla elmosolyodott.

— Erre az órára az a kocsis vár odalenn, a ki bennünket ki fog szállítani a temetőbe. A zsemből már nem telnék ki a bére.

A zugüggyvéd, ki ismerős firma volt Pesten, összevonta vastag szemöldeit, hogy annál hatásosabb legyen az előtörő derültség.

— Egy kis baj, mindenesetre egy kis baj — mormogta. De a kocsist csak tessék én rám bízni, uram. Ha mindjárt kettős árat kellene is fizetnem azért az óráért, bizony isten megadnám, annyira becsülök egy kis emléket öntől. Akármit, a mi az én derék barátomra emlékeztessen, ki mellett én valaha szomorú bár, de emberbaráti kötelességet teljesítettem. Legyen egészen nyugodt. Azonban nagyon itt van az ideje, hogy induljunk.

A lámpának sötét vörös lángja még egyszer kicsapott a füstös üvegen, azután kialudt. A szobák mind üresek voltak már s az inasok hajnali álmuk-

ból a divánokról ugráltak fel, ajtót nyitni a távozóknak.

Dudás úr gyufákat gyujtogatott s lebotorkáltak a homályos lépcsőn és beültek a kapu előtt várakozó bérkocsiba.

— Ki a Rákosra!

Az utczasarkon ácsorgó drabant előtt nem volt feltűnő, hogy ebből a házból ilyen kora hajnali órában távozik valaki. Megszokta már s inkább egy kék pofájú, rongyos utcza-gyerekre fordítja figyelmét, ki ellen erős a gyanuja, hogy az éjtszakát nem töltötte földél alatt.

Béla és Dudás úr megindultak s a kocsi lámpája halaványan pislogott előttük. Az őszi reggel ködös, homályos, hideg világa derengett körülöttük. Az ég csak szürkült, nem piroslott keleten, mintha az éjjeli gyász után nem tartaná illőnek egyszerre valami rikító színben jelenni meg s félgyászt öltött magára. Hűvös hajnali szél fujt s meg-megrázta a kocsiaablakot, míg a zajtalan utczák kövezetén messze dübörgött a forgó kerekek zaja. Minden magányos, néma, kihalt volt körülöttük. Egy-két ablakban felcsillant a reggeli gyertyavilág; — fenn-fenn a padlásszobák táján, hol egy-egy szegény irnok siet lélekölő munkája fölé hajolni, vagy odalenn a pinczelakásokban, hol kora dologra készülő nap-számos-emberek olcsó mécse pislog. Az emeleteken mindenütt csöndesen vannak, alusznak még. A kocsi mellett egynehány falusi ember koczogott, a ki hetivásárra jött. Ezekkel aztán megint vége az életnek. Az utczák egyre szélesedtek, a házak egyre

alacsonyodtak, a mint kiebb és kiebb jutottak. De itt is minden csöndes volt. Az újon épülő házak előtt felrakott állások üresek; még a vendégfogadók, szállók, kurta korcsmák és pálinkás boltok ajtai is zárva. Csak egy kis külvárosi templom tornyában csengett a lélekharang.

Béla behúzódott a kocsi sarkába és az egész úton nem szólt. Az ablakon keresztül derengő reggeli világosság épen arczára esett. Sápadt volt, de mozdulatlan és nyugodt. Csak fázhatott egy kissé, mert kezeit folytonosan a zsebében tartotta s meg-megcsörrentette azt az egy-két garast, a mit a barlangban már nem fogadtak volna el tételnek. Egy vak koldus támolygott a kocsi mellett. Béla kinyitotta az ablakot és maradék pénzét kivetette neki. Ez volt végintézkedésének záradéka.

A czifra, hallgatag paloták, kihalt terek és nyomorult viskók, melyek mellett elhajtattak, jóformán mind ismeretlenek voltak előtte. Nem sokat forgott életében közöttük, nem sokat remélt tőlük és semmi emléke nem volt hozzájuk kötve. S tágra nyílt szemeivel mégis úgy bámult ki rájok, mintha csupa megunt ismerősei lennének, kiknek társaságából szivesen fut ugyan valami új világba, de egy tekintettel mégis csak elbúcsuzik tőlük. El attól az úri, czímeres hintótól is, mely sebes vágatást épen most robog el mellettök. Nem ismer ő itt senkit, a ki czímeres kocsin jár és mégis kihajol feléje. A hintó ablaka le volt függönyözve; talán aluszik benn az uraság. De egy sarkon a függöny félre-csúszott s olyan, épen olyan kék ruha fodra kan-

dikált ki, a minőben ma reggel Ilonát hagyta. Isten te veled is, Ilona! A fogat elhagyja őket, a sebes lábú lovak és czsmer messze járnak s helyettök egylovas bérkocsi dőczög szembe velük. Mintha még ezt is ismerné Béla. Nagy isten, az a sárga arczú, kétségbeesett tekintetű, ősz hajú ember, mintha csak Istók lenne! Állj meg, állj meg, állj meg! De mégse . . . álom volt az egész. Az isten áldjon meg, Istók; jó apja légy a kicsinynek!

Béla lezárja szemeit és ismét nyugton maradva, nem lát többé semmit az élénkülni kezdő reggel képeiből. Lelke ama másik reggelnek bús sivatagán bujdosik, melyen meg kellett hallania, hogy gyávaságában gyilkossá lett, élete egyetlen szerelmének gyilkosává. Mari, Mari, Mari! Látod-e őt az égből? Belátsz-e szívébe, mely egyedül a tied volt mindig és senki másé soha? Elégnek tartod-e a bűnhődést? Megbocsátasz-e már neki és közbenjársz-e érte az igazságos isten előtt?!

Az emberbarát a kocsi másik sarkában sokkal jobban meg volt zavarodva, mint Béla. Igen beszédesnek mutatta magát; de ez a beszélgető kedv hasonlított a mesterinas lármájához, a ki éjtszaka fél egyedül és végig fütyöli az utozát. Minduntalan más tárgyba kezdett és rendesen úgy szakította félbe valamennyit, hogy a közelben vagy távolban valami gyanúsat látott.

— Nem rendbiztos az ott azzal a ménkü nagy kócsagtollal a kalapján? Akármilyen legyek, az . . . De mégsem; csak árvaleányhajás parasztember. Hanem azért az elővigyázat nem árt. Ezzel a kocsival jó

lenne itt befordulni az utczába, azután úgy kanyarodni majd kifelé . . . Bizony isten eszembe juthatott volna egy kis szíverősítőt hozni magammal. Tudniillik nekem gyermekeim vannak és már ilyenkor csak nem olyan elszánt az ember, mint különben. Hanem bolondul vonzódok önhöz, uram . . . Mintha egy fehér-köteles barát czammogna ott az úton! Az ám, még zsák is van a hátán. Mi tagadás benne, ez nem jó jel. De a mi a kocсібért illeti, az iránt legyen nyugodt. Akárminő áldozatot nem fogok sajnálni, hogy valami emléket váltsak meg öntől.

Így ijedezett, izgett-mozgott, feszelgett, verte össze a foltozott csizmáit és harapdálta a kajla bajuszát. Szivara minden pillanatban kialudt s mikor már egyáltalában képtelen volt boldogulni vele, úgy próbálta hasznát venni, hogy elrágta a középig. Hasonló módon belekóstolt a másikba is, és mire a Rákosra kijutottak, szerencsésen elfogyasztotta félig.

Messze, messze, durva, színtelen pormező terület el előttük, melynek komor egyhangúságát nem igen tudták megszakítani a hosszan vonuló száraz sövények, az az egy-két tengődő akácza és a sok-sok sárguló, hervadó bozót. Az ég szürke volt köröskörül mindenfelé, mintha minden pillanatban esni készülne. Hideg, sivító szél nyargalt végig a síkon s a távoli kéményeknek ide hajtott füstjét szinte a földre leverte. A Duna felé nehéz ködök emelkedtek s a vadludak fekete csapatai szomorú gágogással úsztak tova az őszi lég hűvös árjában.

Emberi lélek semerre.

De mégis. A távolban két sötét, mozgó alakot pillantottak meg, a mint a kocsit hátrahagyva, a találkozóra kijelölt pont felé siettek.

Ellenfeleik voltak. Artúr egy vén, korhas fatörzsön üldögélt ott, segédje meg vékony pálczikájával kényelmetlenül turta a homokot előtte.

A tigris nem lehetett rosszkedvű. A közeledők messziről egy-egy hangos, mély, erőszakos hahotáját hallhatták, mely belevegyült a vadludak egyhangú nótájába. Tekintete most is az a kihevült, égő volt, a mi az éjjel, csakhogy még kékes foltok is ütköztek ki rajta. Köpenye és kalapja mellette hevert a földön, (arra a bizonyos ládikára dobva) de épen nem látszott rajta, hogy fáznék s a csipős szél nem tudott behatni hajának sűrű erdejébe. Vastag, duzzadó ajkait harapdálta s nagy, éles, sárga szemei mintha derült emlékeken bolyongtak volna. Tréfás történeteken, miken hajdan egy keveset mulatott, szép asszonyokon, kikbe egy-egy keveset beléjük szeretett, az afrikai végtelen sivatagokon, melyek egy keveset meghatották.

Egy csöppet sem volt rossz kedve. Míg segédje (egy vézna divat-uracs, pomádés hajjal, illatos zsebkendővel és félszemüveggel) savószínű szemeit olyanformán jártatta körül, hogy akárhol szeretne lenni, csak itt nem, ő épen egy adomát mondott el neki afrikai vadászútjából.

— Pompás egy állat volt, — végzé. A legszebb fajtából való, sörényes hím-oroszlán. Nem láttad még a bőrét a szobámban?

— Nem láttam, — vaczogta az úrfi.

— Nos, ha ma együtt reggelizünk, hát azon fogunk teázni. A mint a hatalmas pára harmadik golyómra összeroskadt, olyan bömbölő hörgésben tört ki, hogy jéggé fagyott a vérem. A magas, kopár sziklák körülöttünk hosszan verték vissza. Ez jeladás volt. A haldokló király boszúra hívta vele az atyafiságát. Mintha megértették volna, a hegyek mélyeiből egyszerre megzendültek válaszul a fájdalmas, bús, dühös, iszonytató ordítószások. Mi azonban Achmeddel és prédánkkal gyorsan lóra kaptunk és mielőtt boszút vehettek volna rajtunk a király-gyilkosságért, ajánlottuk magunkat az egész felséges uralkodó családnak. — Itt vagytok már? Jó reggelt!

Béla és segédje helyt voltak.

Mind a négyen üdvözölték egymást és az ismeretlenek gyorsan megismerkedtek. Nem állok jót érte, hogy azért meg tudták volna nevezni egymást. A kezük is elég hideg volt, a mint megszorították egymásét. Dudás még a keztyűn keresztül is érezte, melyet a finom, vaczogó uracs nem húzott le.

Míg a segédek a távolságot mérték, Artur odalépett a szótlánul álló Bélához. Tekintetén ott ült most is az az örökös, sértő, csiszolatlan gúny; de egy perczre úgy tetszett, mintha valami borús fátyol alól villogna elő.

— Béla, te sohasem voltál valamirevaló vadász. Emlékszem, egyszer Gadócson sokat neveltünk rajtad, mikor azt az őzet megsajnálta. Csak azt aka-

rom mondani, hogy engem most a világért se nézz ilyen szájalomra méltó vadnak. Lőjj egyenesen ide, ha tudsz. (Felszakította egy rántással a mellényét.) Mert én annyit mondhatok, hogy sohasem fogok kibékülni veled...

— Nem tettem ajánlatot rá, — vágott közbe Béla szárazon és arczát elborította egyszerre a vér.

— No jó, jó, csak ne szakíts félbe. Nem békülök ki. Te magad is jól tudod, hogy sohasem békülhetek ki, mert nem tudok parancsolni a véremnek és az véletlenül a te becsületedet áhstozza. De a mint egyszer a vérem kihült, bolond lennék tovább folytatni az oktalan ellenségeskedést. Egy levelet dugtam a zsebembe, melyből az, a ki itt véletlenül rám fog akadni, megtudja, hogy öngyilkos voltam. Nos urak, hát hova álljunk? De igaz, a szemeinkkel nem tudjuk agyonlőni egymást. Hol vannak a pisztolyok?

A fegyvereket kiosztották s az ellenségek szembeálltak egymással.

A keztyűs uracs tapsolt egyet.

— Hangozabban! — kiáltott rá Artur.

Tapsolt másodszer és a bujdosó szél, mely pedig nem igen szokott résztvenni az emberek dolgában, olyan keservesen nyögött ott közöttük, hogy alig lehetett hallani.

Tapsolt harmadszer is.

A két pisztoly egy pillanatban dördült el és hullott le a száraz harasztra.

A szánakozó, jajgató, siránkozó szél egy nagy

porfelleget hajtott arra, mely egy kis időre eltakarta az egész véres képet.

Az Artur pisztolya mellett ott hevert arcra borulva a homokon gazdája is.

Elnyújtózva, mozdulatlanul, hang és élet nélkül feküdt a végetlen pusztaság rideg ravatalán és fekete szárnyú madarak húzódtak felette az égen.

Nemesebb volt a sivatag királyánál, az afrikai orozlánál, mely az ő erős kezétől esett el. Nem ordított, nem kiáltott, nem is sóhajtott, hogy bosszúják meg.

Meghalt némán.

XXIX. FEJEZET

Hová ment az úri fogat és az egy-lovas?

A nagyvárosi levélhordók utczákon, lépcsőkön és küszöbökön töltött fáradságos életének, mint a világon minden pályának, szintén megvannak édebb pillanatai. Ama tisztos osztálynak egyik érdekes tagja, ki a Józsefvárosban teljesített merkuri szolgálatokat s annyi furfangot tanusított Ilona titkos leveleinek kézhez juttatásában, egész készséggel bevallotta, hogy ma reggel az említett örömperczeknek egyikére virradt. Ez a reggel ugyanis egy hosszú, szakadatlan, ki nem fáradó és el nem lankadó üldözéstől szabadította meg olyan dologban, melyben ártatlan volt, mint a ma született gyermek. Hol az a piros képű kisasszony lesett rá a kapu alatt, az utczán, a piaczon, mindenütt:

*Az Artur pisztolya mellett ott hevert arczra borulva
a homokon gazdája is.*

még sincs levelem? Sásdról? a nagynénémtől? Nincs, nincs. Hát mikor lesz? Hol meg egy haragos képű fiatal ember rohanta meg: még sincs levele a kisasszonynak? Sásdról? a nagynénjétől? Nincs, nincs. Hát mikor lesz már? És egy suhogó pálczát olyan gyanusan forgatott jobbra-balra, hogy a szegény üldözött levélhordónak már lehetetlen volt be nem látnia, miszerint ezek bizony sikkasztási gyanúba fogták és legközelebb fel is fogják jelenteni a posta-igazgatóságnál. Bárcsak az úristen szabadítaná már meg tőlük és a sásdi nagynénét szállná meg végre a szentlélek! Hosszú könyörgeése végre meghallgattatott s ma reggel abban a rengeteg csomóban, melybe egykedvűen spárgázott össze sok idegen örömet, fecsegést, haszontalanságot és gyászt, megpillantott egy formátlan s az avatottabb szem előtt rögtön falusinak bizonyuló levelet, melyet egy valaki «az ő forrón szeretett rokonának, nemes Vámos Magdolna hajadon leánynak» czimzett. Sásdról jött? Egyenesen onnan. A megváltott postás magasra feltartotta kincsét és úgy szaladt vele Pakfon Nep. János úr háza felé, mint a karikacsapás.

— Levél, levél, levél! Hát nem megmondtam, hogy megjön az előbb-utóbb? Mit?

— No hála istennek! Hát mi jár érte, levélhordó úr?

— Járnai nem jár semmi, hanem ha olyan nagy örömet tettem vele a kisasszonynak . . .

Ugyan már hogyné járt volna! Kérdelem, nem egy érzékeny szívű leányzó, hanem egy valóságos ke-

mény szívű férfi elbocsáthatta volna-e ilyen esetben üres kézzel az érdeemes és szerény postást anélkül, hogy a piszkos fukarság vádját magán száradni ne hagyja? Bizonyára nem tehetette, de nem is tette.

Magda kisasszonyt a régesrég várt örvendetes ujság épen künn találta az udvaron, hol szokás szerint öntöző kannával kis kezeiben jó reggelt kívánt virágainak, noha az ég egészen borús volt s innen-onnan a mennyei öntöző-kanna is megere déssel fenyegetőzött. Míg apró, kötött erszényében keresgélt, hogy a sokat zaklatott levélhordónak kitűnő feláldozását érdeme szerint megjutalmazhassa, kerek arca élénkebb és bájosabb pírban ragyogott, mint legszebb leánder-rózsája és boldog mosolya is mindenestre tündöklőbb volt azokénál.

A mint a levéllel tovaszállt, szeretném, de mégsem merem leveles galambhoz hasonlítani, mert a galambok tudvalevőleg igen hallgatag, kevés szavú madarak. Ő pedig ugyancsak lármás kis teremtés volt; de vidám, könnyű, jó dalos: azért mégis valami madár.

Odaröppent egy pillanat alatt arra a bizonyos földszinti udvari ablakra, mely a haragos és gyanakvó fiatal emberé volt, megkoczogtatta, mint a kis szárnyasok szokták csőrükkel, (mikor már nem tudják, mit csináljanak örömlükben) megmutatta a levelet, azután tovább röpült, megkoczogtatta a hosszú, sötét, kormos műhelynek is egyik ablakát, annál bátrabban, mivel az iszákos Muki legény, kinek bánatot okozott volna vele, már nem dol-

gozott itt, hanem visszapártolt a lakatosmesterséghez. Üzletvezetővé lett egy gazdag, vén, czifra özvegyasszony mellett. Hát csak legyen!

Végre beröpült a kis madár kalitkájába, egy nyájas fészekbe, melyben ugyan nem igen juthatott eszébe, hogy fogságban van; annyi volt ott a zöld levél és nyiló virág, mintha csak kertben lett volna.

Csak egy-két pillanat telt bele, hogy azok is, a kiknek megkocoztatta az ablakát, ide gyülekezzenek ebbe a kis kertbe és a formátlan, sok pecsétetes, falusi levélből lessék a várva-várt nagy ujságot. Hanem az a levél még nem volt felbontva akkor sem, mikor ők beérkeztek. Magda ott ült vele varróasztalkája mellett, igyekezett mindenképen elúzni a hivatatlan nagy pirosságot arczáról és egyszer titokban meg is csókolta a vén néne rossz tintával frt, öreg betűit. Minden vonást jól ismert a levélen, mégis úgy össze-vissza forgatta, meg nézte elülről, hátulról, a pecsétjeit, a címét, egy kicsit a világosságnak tartva, a belsejébe is bekandikált, és minden módon igyekezett bizonyosságot szerezni, hogy csakugyan neki szól-e? Már hiába, nincsen semmi menedék: ezek a pecsétek a sásdi néne gyűrűjével vannak lenyomtatva, annak Pesten ő rajta kívül nincsen semmiféle «forrón szeretett rokona» és Vámos Magdolnának is csak őtet hívják. Jaj, milyen csúf egy név!

Csak valami másra, akármi másra keresztelték volna, nem bánná. De vajjon mit írhat a néni, mi lehet most már ebben a levélben? Jó-e vagy rossz? Ugyan az isten áldja meg, ne legyenek már olyan

nagyon türhetetlenek! Mintha ezt most mindjárt csak olyan könnyű lenne itt feltörni!

— Ej, sok dolgom lesz még nekem magával, Mátyás! — nevetett boldog zavarában a leány és tovább forgatva ujjai közt a levelet, halk sóhajtással tette hozzá: — . . . Ha lesz?!

Bíz azok nem voltak ott mögötte a türelemnek épen mintaképei. Még Pakfon úr sem, a ki pedig viseletében mindig bizonyos méltóságot szokott mutatni, mely sok tekintetben meg is illet olyan embert, kinek különböző tárgyakra vonatkozó alapelvei és jeles mondásai már hosszú évek óta közszájon forognak, nemcsak a «Háromszínű macská»-nál, hanem még a «Hét választó»-nál is. Rongyos bőrkötényében, — melyet két emeletes háza, virágzó részvényei és hírre kapott alapelvei ellenére sem szégyenelt, — füstölgő kurta pipájával szájában és sok önérzettel kormos arczán, odatámaszkodott a ozitrommal és kávécsészékkel dúsan megrakott szekrényhez, épen az üvegharang alá borított viasz-Mária szomszédságába. Onnan bízta pöfékelve a hugát:

— Ne csinálj annyi komédiát azzal a levéllel, Magdal Bontsd fel no, ne félj tőle! Hát nem hallottad soha, hogy: a mit az asszonyok írnak, abból mindent ki lehet olvasni. (Ez is egy volt az elterjedtebb jeles mondások közül.) Mikor az én istenben boldogult Lizimet megkértem, olyan feleletet kaptam tőle, hogy abból bizony tíz közül kilenczen kosarat értettek és odábbálltak volna. Hanem én már akkor tudtam, a mit tudtam és nem képzel-

hettem el, hogy azt az éhenkórász irnokot, a ki körülötte forgolódott, többre becsülhesse nálam. Úgy vettem, mintha igent mondott volna, nem tágsítottam és minden jól ütött ki. No ládd-e! Csak menj neki bátran annak a levélnek, és én fogadok ebbe a házamba, ebbe a kétemeletes házamba, hogy azt fogom belőle kimagyarázni, a mi neked tetszik.

Hát még a Mátyás türelmetlensége! Csak úgy égett bele, olyan szerelmes volt.

— Ugyan, édes kisasszony! Rajta, Magda kisasszony! Olyan jóságos betűkkel nem is lehet rossz szat írni.

De a kis madár mérgesen felborzolta a tollát és ráförmedt a vőlegényére;

— Akármilyen legyek, ha megérdemli, hogy hozzá menjek feleségül, mikor ilyen könnyelműen gondolkodik a legeslegfontosabb, életbevágó dolgokról. Azt hiszi, jól esnék nekem csak úgy minden nélkül tehernek a nyakába akasztani magamat, mi? Talán olyan nagyon tele van a ládája, hogy már nem is tart semmi szerencsétlenségtől, ha összer kerülünk, hogy az egész örökségemet így semmibe se veszi? Hát aztán ha ki — . . . No lám! Hát aztán, ha most ebben a levélben az van, hogy a néném most engem kitagad, hogy magamra hágy, hogy egy krajczárjára sem számíthatok, hát ugyan mit csináljunk akkor? Azt legkönnyebb mondani, hogy csak törjem föl.

Ezekkel a szavakkal ugyan tisztességesen le volt szidva a szegény vőlegénynek meggondolatlan könnyelműsége. Nem is tudott ám ő kegyelme egye-

bet felelni rá, mint a mivel Dunbar Fannyt bízatta valamikor a kedvese. Csakhogy ez még legalább szép versekben beszélt. Mátyás úr úgy akadozott, úgy dadogott, hogy Magda kisasszony szívéen kívül más alig érthette volna meg, mit akar.

— Mindegy az, mindegy az . . . Sokszor mondtam már, hogy nekem egészen mindegy . . . Nem érdemes rá az egész, hogy ilyen nagyon a lelkére vegye, Magda . . . Tudok én dolgozni, tudok én dolgozni. Nem kell nekünk más segítség az én két kezemnél.

Ó tud dolgozni! Az egykori kártyás, korhely, csavargó, vármegye rabja tud dolgozni. Két üde, piros arczért, mosolygó szemért és egy igaz szívért kész megfogni a munka végét és bátran szemébe nézni a sorsnak. A kislelkű ficzkó bízik magában és bíztat mást is, hogy ne csüggedjen addig, a míg őtet látja. Bár hallaná, bár mielőbb hallaná ezt az a dunaszögi ősz ember, kinek kényeztetett, elrontott kedvencz gyermeke volt! Meg fogja hallani bizonynyal előbb vagy utóbb. A gondviselés nem lehet olyan rideg, hogy lemondjon arról a mély, forró, könnyes háláról, mely ama becsületes vén szívet eltölténé iránta.

Az önérzetes rézműves karjait összefonva, mosolyogva nézte ezt a nagy töprenkedést, olyan hatalmas embernek jogos felsőségével, ki a legkisebbik ujjával most mindjárt fordíthatna egyet az egész dolgon. A kis pipából sűrűn eregette a füstöt és egész lelkéből meg volt győződve arról, hogy ha ezek a gyerekek csak egy pillantást vethetnének

ott abba a hármazár alá rejtegetett írásba, azt sem tudnák, melyik kezét csókolják meg neki előbb. Bizonyosan nem válogatnák, hogy melyik a korosabb. De azért csak mégse lássanak bele! Nem való az fiatal embereknek. Ő maga sem látott bele az apja végrendeletébe. (A miben egyébiránt nem is igen láthatott volna valamit, ha mindjárt az öregnek az övétől eltérő alapelvei lettek volna is.)

Még egy kis ide-oda akadozás, szemrehányás, bizakodás, koczkodás és kibékülés után végre remegve feltörettek a pecsétek.

— No meglássátok, hogy abból mindent ki lehet olvasni. Ismerem a nénédet, meg az egész asszonynépet, — jegyezte meg a réznúves és belekacsingatott a levélbe.

Bíz abból pedig nem igen lehetett mindent kiolvasni. Semmi egyebet nem lehetett, mint hogy a jó néne az ő kicsi öcscsét mindig olyan igazán szerette, mintha tulajdon édes gyermeke lett volna, azok helyett, a kiket kicsiny korukban elvett tőle az isten; hogy a mint már egyszer megigérte, azóta gondolatában sem fordult megváltoztatni a szándékát, hogy a mi keveskéje van, az Magdára szálljon, majd ha őtet a szent felségnek ki tetszik szólítani ebből az árnyékvilágból; hogy a kit Magda választott magának, annak bizonyosan igen-igen derék ifjúnak kell lenni és régen is volt életének boldogabb napja annál, a melyen azt a bizonyos tudósítást vette, hanem bizony az ő öreg szemeinek és nehéz falusi kezeinek kell egy-két hét, míg rászánja magát a levélírássra; hogy már a lakodal-

mat csak nem is engedheti meg másnak tartani, és a sok-sok áldás mellé, melylyel a mátkásokat kíséri, kerülni fog ám nekik az ő szegény házatájáról minden télen egy-egy jól kihasználtság, aztán meg mindenféle aprólék, a mit el bírnak vitetni maguknak. Hanem hát mikor láthatja már meg szemtől-szembe őket?

A jó néne tehát e sorokban későn ugyan, de egész határozottan nyilatkozott. Még ha pörre kerül a dolog, talán a bíró előtt is boldogulni lehetett volna ezzel a levéllel.

— No, nem megmondtam? — nevetett odahátul Pakfon úr, a mint Magda egyre jobban gyöngül, egyre akadozóbb hangon bevégezte a levél olvasását, — nem megmondtam, hogy mindent ki lehet majd olvasni belőle? (Azt már azután csak magában morogva tette hozzá, hogy :) Csak mégis van nekem eszem, hogy titokban tartom előttük a magam akaratát! Ha csupán sejtenének is valamit, hogyan elbíznák már most ezek magukat a duplaszerencsén!

És miután Mátyást — örömének kifejezésére — kellő önérzettel vállon veregette, a leány piros arczát pedig megcsipte volna, egy új alapelvvel gazdagabban indult délelőtti félmesszelyére a «Háromszínű macska» felé. Az pedig így hangzott: Se fiad, se leányod, se pedig különösen unokahugod előtt el ne áruljad idejekorán, hogy mi van a végrendeletedben.

Azt a jelenetet, mely a két magára maradt szerető közt kifejlődött, minek írájam le széltében-

hosszában? Mindenki tudja, hogyan édeskednek egymással a fészek-rakni készülő fecskék. Ők is azok voltak; előttük már a szálak, az ágacsok, az agyag, melyből a kis lakot meg fogják építeni. Minek fedezném fel Magda kisasszony józan, szilárd és bátor lelkén azt a kicsike kis hibát, azt a megfélemlítést, hogy jó hosszú ideig egy, de egyetlen árva szóval sem fedette könnyelmű völegényét? Minek kapjak kapva gyöngeségein, arca pirulásán, szíve sebes dobogásán s az eleven fejcskéjében kalandozó ezerféle terven, melytől szinte tarkállott körülötte a kis kert? Minek vessem szemérem titkos gondolatait, melyek — kénytelen vagyok megvallani — igen-igen hamar tova tévedtek a jó öreg nagynénétől? Minek áruljam el, hogy mikép lepte meg titkon, észrevétlenül két gonosz kar, melyek közül semmiképen nem bírt kiszabadulni, és azok az égő, forró ajkak, melyek nem akartak betelni arczának fészoló bimbaival? Szívesen elhallgatom azt a kis meghasonlást is, mely arra nézve merült fel közöttük, hogy megtartsák-e még advent előtt a lakodalmat, vagy farsangig szó se legyen róla. Persze, hogy megint csak Mátyás volt a türehetlenebb!

Kopogtak.

Már akárki, de annyi bizonyos, hogy ki tudta választani, mikor nem alkalmatlan.

— Ki az?

Az ajtó megnyílt és egy furcsa, régi módi, kopaszos öreg ember ütötte be rajta nagy alázattal a fejét; egy azok közül az elmaradt, gyámoltalan,

falusi magyarok közül, a milyeneket már itt a szép pesti utczákon nem igen láthatni. Szörnyen el volt gyötörve szürkés-sárga arca s a nagy, kerek fej mellett egymásután tolakodtak be egy lyukas szürke kalap, egy zászlónak is beillő gyászfátyol és egy hosszú-hosszú kék posztó-kabátnak a szűk karjai, illetőleg két zöld könyökfolt. Bíz azt egy kis jó-akarattal kéregetőnek is lehetett nézni.

— Kit keres? — kiáltott rá Mátyás, szívesen otffeledve karjait a leány karcsú dereka körül, hogy Magda kisasszony meg nem állhatta egy koppintás nélkül a kezére.

Az elcsigázott, támolýgó öreget a küszöbön elfogta a szerfölött való nagy köhögés és egészen nekivörösödve, csak úgy elfuldokolta, a mi kérdezni valója volt:

— Engedelmet kérek, ha meg nem bánthanám. Én nagyságos Kálozdy Béla urat keresem. Ebben a házban lakik?

— Itt lakik, itt, — sietett a válaszszal Magda kisasszony. Csak a második emeletre tessék, ott aztán balra hátra a 11-dik ajtó.

Az öreget újra elövette a köhögés, még egyszer engedelmet kért, minden jót kívánt és csöndesen betette maga után az ajtót.

Mátyás pedig olyan megzavarodott szemekkel bámult, bámult a furcsa vendég után, ki az udvarra, fel a második emeletre, arra a bizonyos ajtóra ott hátul balra, fel a beborult égre, mintha senki, de senki nem állana mellette. Nem egy kis mosolygó, kedves, élettéljes teremtés, hanem a multnak va-

lami vézna, sárga, élettelen kisértete. Még bele is sápadt a nagy bámulásba.

Magda megütközve, értetlenül tekintett vőlegényére.

— Mátyás, — kérdé hirtelen, megragadva az ifju kezét, — hát mit hámul oda ki? Ismeri tán a Kálozdy urat?

— Ismertem egykor, régen, — felelt szemeit lesütve, halkán, tompán Mátyás, és kezét reszketni érezte a leány.

— Hát mért nem mondta azt maga nekem előbb, — felelt félig tréfásan, félig zavarban, — mért nem mondta, hogy ilyen korhelyekkel ismeretségben van? No megálljon! Még ő ismerős azzal az éjtszakai bagolylyal, a kinek este virrad és reggel sötétedik! Isten tudja, miféle nép az; de tisztességes emberek nem, annyi bizonyos. Még — uram bocsá! — a fele... De nem akarok rosszat mondani senkiről, csak azért haragudtam rá olyan nagyon, mert az mindennap megkapta a levelét, nekem meg olyan soká kellett várnom a magunkéra. Hanem az a rossz nyelvű házmesterné azt mondja, hogy ma reggel négy óra után eresztette ki a kapun egyedül. Hova mehet becsületes asszony reggeli négy órakor magában? Még olyankor gőzköcsi sem indul. Mátyás, miért reszket a keze?

Csakugyan reszketett.

— Bűnösnek érzi magát? Meg mer csókolni? Megcsókolta.

Csak volt bűnös.

Hanem a rossz nyelvű házmesternének igaza volt.

A szép asszony ma reggel négy órakor egyedül osont ki a kapun. Abban az órában, mikor a csillogok is már tünedeznek és nem vigyáznak oly fényes szemekkel ránk, mint az éjnek évadján. A kis madarak is alusznak még, kicsiny szívük nyugton piheg, apró szemeik lehunyva és nem látnak semmit, hogy dalban fecsegjék el egymásnak és mulassanak rajta az erdőn, a mi bolondot az emberek világában láttak. Fátyolba burkolózva, titkon, halkán, magában távozott Ilona, mint a legközöségesebb szökevény, ki börtönének rácsait elfürészelte és szökik. De neki nem kellett az örgyilkos csövétől tartania. Nem környezte semmi veszély. Egy közeli utczasarkon fényes, czímeres grófi hintó várt rá, két tüzes, gyors lábu ménnel, melyeket lehetetlen, hogy utolérjen a támolygó féltékenység. Szolgálatkész inas nyitotta fel a kocsiját, két ölelő kar emelte a puha párnákra, melyeket selyem függönyök takartak el a kíváncsi világ kandi tekintetei elől. Régesrég, évek óta várakoztak rá tüdő kitartással ezek a karok, melyeket egykor, fiatal leány korában, Rábaváron visszautasított magától; azóta csöndben, nesztelesen vetették ki utána a hálót s most, hogy végre közéjük hullott, annál lázasabban ölelték át. A Mágócsi gróf két karja volt. Mentek, robogtak, futottak a lefüggönyözött hintóban, mitsem gondolva a borus éggel és az ébredő várossal; futottak reszketve és halaványan, kiknek földi hatalomtól való félelemre semmi, de semmi okuk nem volt; futottak az ismerős világ nyögős emlékei és ször-

A szép asszony ma reggel négy órakor egyedül osont ki...

Beöthy : Kálozdy Béla. 11.

336. lap.

nyüködő ítéletei elől, egy kicsiny gyermeknek, meg egy öreg anyának szemei elől; futottak a közelgő tél, jég, hó és zivatarok elől oda, hol a tavasz örök pompája ragyog, az égnek sötétkék aroza sohasem szűnik meg mosolyogni, pálmák zöldelnek és aloék nyílnak s az a bűvös fa terjeszti titokzatosan hívogató lombjait, melynek illatos árnyában halált szf magába, a ki megpihen. Futottak, repültek a gőz sebes szárnyán, országokon és tengereken keresztül, hogy minél előbb eljussanak ez alá a fa alá.

Ilona mindent megírt férjének egy hosszú levélben, melyet ott hagyott a szekrény tetején. Egy páthoszszal, kifakadásokkal és nagylelkűséggel teli, drámai hangú levélben, melyben gondja volt rá, hogy könnyek elmosódott nyoma is lássék, mikor megemlékezett gyermekéről, kinek ártatlan szivét Béla elfordította tőle s ezzel megrabolta egyetlen vigasztalásától. De a szép asszony nem volt kegyetlen; megbocsátott neki mindent, mindent, s csak azt a kis kérést intézte hozzá, hogy igyekezék őt minél előbb elfeledni.

Béla hazaérkezett és kiszállt kocsijából, melynek bérét órájával volt kénytelen megfizetni. Inkább tébolyodottan jött, mint ép elmével; inkább holtan, mint élve. Megjött pokoli képektől körülvéve, a legiszonyubb forró lázban égve, a meggyilkolt ellenségnek néma, halálos sebétől üldözötve, nem hallva a reggeli harangszót, az igazságnak ellene fölemelt karját rettegve és óhajtva, iszonyú reményében csalatkozva s még a kétségbe-

eséstől is kijátszatva, midőn a sors arczába dobta a följánlott áldozatot; — így érkezett haza. Megjött; de maga sem tudja, miért jött meg. Talán hogy megölje magát, vagy hogy meneküljön a törvény elől, mely ama temetetlenül heverő holttestnek utolsó, mentő szava ellenére is üzőbe veheti? Maga sem tudja. Semmitsem tud.

Csak annyit, hogy lakásába akar jutni, hol nem láthatja senki; de az ajtó be van zárva.

Zörgöt csöndesen, titkolózva, mint a szökevény gonosztevők szoktak.

Semmi hang odabenn.

Talán aluszik még Ilona.

Zörgöt zajosabban, türelmetlenül, megriadva öklével ütve az ajtót.

Semmi felelet.

Végre neki feszíti karjait a zárnak és betör az elhagyatott szobákba.

Üres minden. A rozzant szekrények ajtai felnyitogatva, a fiókok kihuzva, egy szék feldöntve, néhány szalag-rongy a földön. Az ablakban egy gyertya ég, melyet Ilona jelnek állított oda s aztán sietségében elfeledett kioltani. Hosszú, szintelen lángja füsttel borítja az üveget. Az elmúlt nap zavaraiiban az öreg filozófra nem gondolt senki. A fel nem huzott óra elhallgatott, megnémult s olyan szégyenkezve állt ott fenn a magasban, mint szószéken a pap, a ki egyszerre elfeledte a prédikációját.

Béla lelkének zavara arra az éleslátásra emelkedett, mely behat a lepecsételt könyvekbe, mielőtt

ezek feltáratnának és olvas bennük. Lángban állt körülötte minden s ennek a nagy, pusztító, kiolthatatlan tűzvésznek fénye megvilágította a titkokat. Hallott, mielőtt szóltak volna; érzett, mielőtt érintették volna; látott, mielőtt felnyitotta volna szemeit.

Már tudta, hogy Ilona megszökött, pedig csak egyetlen pillantást vetett a levélre. Kezébe kapta; de csak egy-két szót volt képes olvasni belőle, azután össze-vissza cikázó fényes csfkok vakították el vértől borított szemeit.

Megszökött l lt hagyta, meggyalázta az asszony, kiért alig egy órával előbb életét tette koczára. Megcsalta a férfi, kit még tegnap egyetlen igaz barátjának hitt. Megszöktek l

Fájt-e neki valóban? Tudott-e még fájni? Csak meglepte, mint oly földindulásnak egy uj lökése, mely már előbb romba döntött mindent. Romba azt az egész épületet, melynek nehéz köveit az elmúlt éjszakának rém-óráiban rakta egymás fölé, míg a boldog emberek aludtak mindenfelé. Ez az épület az ő holttestére, az ő golyótól átfurt szívére volt építve s a mint a halálos tusa végén — a dermedtség után, mely egy perczre meglepte — a legelső mozdulatot tette, összeomlott. Most csak alaktalan kövek, ledőlt falak és elporlott törmelék hevernek nagy, ijesztő halmazokban körülötte, a megrepedt föld szétnyitott száját tátja rá és ő még nem tud, nem tud egyetlen kijárást közülök.

Oh van-e, van-e menekülő ut a földnek tátongó mélységén kívül?!

Leroskadt egy székbe és eltakarta sárga kezeivel arcját. Sírni akart végre, a hol nem látja emberi szem, hogy megkönnyebbüljön. De nem tudott. Iszonyat volt nézni az ujjai közt leszivárgó hideg veritéket és nyakának kiduzzadó ereit.

Egyszerre fölvetette fejét és míg melléből nehezen, hörögve szakadt föl a forró lélegzet.

— Gyermekem, gyermekem, gyermekem! — sóhajtá, — hát nem tart-e az isten olyan bűnösnek, a ki csak vesztedre élhetne? Azt akarja-e, hogy éljek neked?

Nem hallotta a kopogást, pedig már harmadszor ismételték. Az igaz, hogy igen csendesen.

Miután az érkezett soká, soká hiába várt az engedelemre, félénken, nyikorgatva, kétkedve felnyitotta az ajtót.

Az az öreg úr volt, a ki odalenn tudakozódott Béla után. Ugyanaz a gyászfátyolos, lyukas, szürke kalap; ugyanaz a két zöld könyök-folt; ugyanaz a remegő, vigasztalan tekintet; ugyanazok a homályos, megtört, titkolózó szemek. Ez valamennyi így együtt: Istók volt, a mentor.

A mint Béla meglátta a szánalmas alakot, ki az ajtóban megállva sem mozdulni, sem mosolyogni, sem szólni nem birt, abban a szempillantásban tudta, mi szögezi oda az öreget a küszöbhez, mi némitotta el, minő szörnyü teher nyomja roskadozó vállát.

Fölugrott és odarohant hozzá.

— Istók! — kiáltá recsegő, fuladt, elcsukló hangon: — Istók, egyedül jössz? Meghalt a fiam vagy haldoklik?

Az öregnek mozogtak az ajkai, a fátyolos kalap kiesett kezéből, megjöttek egyszerre a könnyei is, de szólni nem tudott.

A szerencsétlen ember vállon ragadta és meg-
rázta.

— Istók! — ordította, — beszélj, mert megfoj-
talak! Mondd ki hát, hogy meghalt!

De mikor nem tudta kimondani semmiképen!

Talán a könyörgés majd többet használ.

— Édes bátyám, ülj le itt nálam és szólj, ha
valaha szerettél egy keveset!

A mentor megtörülte könnyben uszó szemeit és
próbált hangot adni; de a fel-feltörő zokogás nagy
akadályára volt, hogy meg is lehessen érteni.
Olyanformát mondott, hogy:

— Szeretlek, Béla, nagyon szeretlek. Az édes-
anyádat is szerettem titkon, de sohasem mondtam
meg sem neki, sem másnak. Mivel bizonyítsam
be, hogy miként szeretlek? Nincs bizonyságom!

Nem is mondott többet.

— Megőrülök, Istók, ha hallgatsz! Él-e vagy
nem? Lélegzik-e még? Meghalt? Ugye meghalt?
Hirtelen halt meg? Nem adhattál hírt? Eltemet-
tetted?

Az öreg már Béla karjai közt fuldoklott.

Ott integetett némán, hogy: meghalt. Hirtelen
halt meg. Nem adhatott hírt. Eltemettette.

És a hosszú kék kabátnak egyik feneketlen zse-
béből előhuzott egy játékszert. Egy fából farag-
gott, nyargaló huszárt, kinek karja vágásra van
fölemelve. A szajna-parti becsületes óriás emléke

volt, kit nyomorából Béla megszabadított. A gyermek elhaló szemei erre mosolyogtak legutolján; az a kegyetlen lovas már félig fölkapta nyergébe, hogy az örökkévalóság országa felé száguldjon el vele, mikor még apró kezei ezt a kedves játékot szorongatták; ott nyugodott a sebesen pihegő kis mellen akkor is, mikor benn a szív verése már akadozott és megállt.

Mindezt egyetlenegy tekintettel el tudta mondani a mentor.

Azután belenyult a másik zsebébe, hogy abból is előhuzzon valamit; egy kis összehajtogatott ingecskét, egy koszoruból szakított virágot, egy marok földet.

Ezeknek is mind el tudta volna mondani olyan röviden, némán a történetüket.

De Béla már nem látott és nem hallott semmit. A kimerülés pillanata végre bekövetkezett. Lezuhant a padlóra és ott feküdt a földön.

XXX. FEJEZET.

Egy papi gyűlésre való utazásról szól.

Ez a fejezet s ezzel mesémnek fonala oda vezet az olvasót megint, a honnan hosszú utunkra kiindultunk. Abba a dunamelléki kis kálvinista fészekbe, hol «a tudománynak híres tárháza» még mindig tárva-nyitva áll, környékén hemzsegnék a kis és nagy deákok s nagytiszteletű Hajós Gábor úr, jóllehet a bölcselkedés történetével felhagyott,

(mert a felső valóságtól mind jobban távolodó, újabb és legújabb irányok elvették a kedvét), a nevelés-tudomány örök igazságait még mindig a régi fiatal buzgalommal csepegtette növendékeibe, kik elég bátrak szembe nézni a sors haragjával.

Dunaszögre megyünk vissza.

Egyenes uton vezet oda bennünket az a zötyögős parasztkocsi, melynek szalmából és pokróczból jól elkészített ülésén egy elégedett ember üldögél. Kicsike kis táskával az igaz, de hiszen az elégedett emberek Simonides hajótörése óta nem is igen szoktak nagy málhával járni. Az a fő, hogy mi volt abban a kis táskában? Semmi egyéb, mint egy pompás, valóságos selyemből készült papi-palást.

Méltán hunyorgatnak elégedetten azok az apró, sárga szemek; méltán ragyog ritka örömben az a jámbor, ragyás kép: a táska tisztos tartalma netovábbja volt a boldog utas egyszerű vágyainak. Az igaz, hogy még nincsen joga nyakába akasztani; még csak titokban próbálgathatta a kis rektor-szoba pávatollas tükre előtt a szépen hullámozó ránczokat; még előtte és nem mögötte áll a papi cenzúra s még nem nyugodtak fején az öreg püspökök föl-
 avató, áldó kezei. Ép most megy elibök. Ámde a ki olyan jó lélekkel és törhetetlen igyekezettel látott a dolgához, mint a gadóczy rektor: Bihari Gida, az csak félelem nélkül állhat meg majd a rábavári gyűlésen a sok vén pap előtt, ha mindjárt valamennyien egyenest ő rá fenik is a fogukat. Bizony elégedetten doboghatott a szíve, a

mint indulófélben levő kocsiját kalap-levéve, kéznyujtogatva, hálálkodva fogta körül az egész gádóczy előjáróság.

— Adjon a fölséges uristen jó szerencsét, rektor uramnak! Tiszta szivünkben kívánjuk — kegyeskedett Haluska Péter uram, a kurátor.

— Áldást, békességet, erőt, egészséget! — tette hozzá Kukkantó Mihály, egyet csavarintva a hosszú bajuszán.

Minden jókat kívántak az atyafiak valamennyien. Hát ugyan templomsori Öreg Czirok Dániel (kit azóta a sors legifjabból ifjabbá segített), hogyan állhatta volna meg szó nélkül a bucsut?!

— Már én csak aszondom, — fordult a hívek felé, — hogy akármit beszélnek kentek, kinyilatkoztatom a magam óhajtságát. Tudniillik, hogy az öreg után nem lesz nekünk más papunk, mint a rektor úr!

— Adja isten, hozza isten!

Ez is ugyancsak jól esett az induló Gidának. A mennybéli bíró látja szivét, milyen tele van az ebben a pillanatban istenfélő kegyes indulatokkal; hanem azért még sem bánta volna, hogy ha ez az utolsó jókívánság behallik a parókhia kertjébe, el a zsongó méhesig, melynek szalmaágyán elnyújtózva, nagy szipákolás közt a fogatlan, mérges, vén pap napestig azon szokta törni a fejét, hogy ugyan mikép kinozhassa meg most a rektort, majd az egyházfit, azután a harangozót, valamennyi alattvalóját. Bizony gondolni sem szeret rá, mikor szemtől szemébe mondta neki, hogy — miután a gyer-

mekeket nem silabizálva tanítja többé olvasni — maga sem ért a silabizáláshoz; a *Kis tükör* gyönyörű versei is bizonyosan kipárologtak a fejéből, a ezért nem fogja rájuk az iskolásokat; a zsoltárok áriájához nem is konyit és örül, hogy már nem kell soká hallgatnia azt az ordítást, a mit a tanítványai véghez visznek a templomban; hát a Hübnernek vajjon hallotta-e hírét valaha? Minden, de minden istenáldott nap kijutott neki vagy egyért, vagy másért. Ej, ha most meghallotta volna az öreg a méhesben, hogy ő sem ül ám örökösen «a csufolódóknak székében!» Jön utána valaki, a ki nem tud ugyan silabizálni, elfeledte a vármegyékről szóló verseket, nem is konyit a zsoltárok áriájához és hírét sem hallotta a Hübnernek; de — a mint itt az eklézsiának színe-java bizonyítja — sokkal buzgóbban tud fohászcodni és szívhez szólóbb a lezkeje is. Hallod-e, mit mondanak ezek, te gunyolódó, kegyetlen öreg?

Jó kedvvel indult meg a parasztkocsi s Gida mosolyogva köszöntgetett jobbra-balra a mezei munkában levő hiveknek. Egypárszor kinyitotta a táskáját, megcsillogtatta a napon azt a könnyebb és olcsóbb fajta, de azért gyönyörűségesen ragyogó fekete selymet, melyet nemsokára teljes joggal ölt magára és úgy léptet végig a rábavári nagy templomban az ur-asztala elé. Ej, de jól is esik neki az a pipa gadóczi dohány ott a kocsiban! Tulajdonképen csak azért vetődött ide, hogy a szaglászó finánczoknak abban a rossz világában egy kis jó szűz magyar dohányt szíhasson, és ime, egész

életének jövendő boldogságát megtalálta! Szép reményekkel, derüs gondolatokkal füstölte végig a gadóczi országutat, mely Dunaszög felé vezetett, meg-megforgatván fejében a zsidó grammatikának fogósabb lapjait is, hogy a vizsgálaton semmiképen szégyent ne valljon.

— Mégis csak megsegített az isten! — mondogatta. Pi, pi, pi. (A pipa fölségesen szólt ugyan; de már ezzel a kis próbálgatással ő csak a gondolatainak közeit szokta kitölteni és nem egyszer esett nehezére, hogy a kathedrában is nem volt kezénél valami jóltevő pipaszár.) Alig-alig hittem biz én, de mégis csak nem hagyott el! Már most aztán valósággal annyi, mintha pap lennék. De nemcsak afféle, nagy szükségben előrántani való, idegen templomokban ünnep délutánokon prédikáló, ekléziára mindörökké hiába várakozó pap, hanem igazi, a kinek nem parancsol senki az eseresen kívül, és a ki, ha akar, még meg is há...

A kék hegyek alatt ott mutatkoztak a dunaszögi vizi malmok, mikor a boldog rektor gondolatai félbeszakadást szenvedtek. Egész idáig kifogástalan, örvendetes volt az utazás, hanem itt egyszerre csak nem akart szelelni a pipa és a mint Gida erőlködött egy pár nehezebb zsidó-idézetet emlékezetébe hozni, cserben hagyta a nagy igyekezet. Nem ment; az isten tudja, miért, de nem ment.

Hanem már helyt is volt Dunaszögön. Az a kővér, kalácsos kofa most is ott árul a kollégium előtt, és az éhes kis mendikások most is olyan nagy

szemeket méregetnek a csábitó kosár felé, mint hajdan, míg a komoly theologusok az udvarról nevetve nézegetik őket. Gégés János uram, az iskolaszolga, épen két kis ficzkót csip galléron, a kik a kollégium szent falán gombozni merészkedtek. Amott oly sebességgel röpül egy vastag táblájú könyv bizonyos kóczos fejhez, akár Achilles nyila. Izsák és Birkás professzor urak nagy disputában állnak meg minden harmadik lépésre. Vigyázóné egy nyalka jogászra kacsingat a virágos ablakából. Úgy van itt minden, mint hajdan, mikor még ő oldalgott ott a Nyelvesné asszonyom kalácsos kosara körül.

Csak abból az egyetlen házból hiányzik valami, mely előtt a templomutczán megáll a kocsi s a gadóczy fuvaros önelégülten kel föl az üléséből és hátratekint, hogy:

— Helyben volnánk, rektor uram.

Örzse asszony, kinek azóta valamennyire megvastagodtak a dereka, ránczai és szemüvege, már künn van a kapu előtt és szedi le a drága terhet.

— No, hozta isten hozzánk, Gida; hozta isten! — sziveskedik minden módon. Ejnye, de könnyü a bagázsiája; tudom, nehezebb a feje, ugye? Ugyan várja már a nagytiszteletü úr! Hát nem marad-e benn majd az exámenton, mint az idevaló káplán úr? Nem hiába piros nyakravalót hord. Nem lenne ám nagy becsület, ha ki kellene vakarni a tepsit! No ugorjon le hát, mit nézi úgy azt az ablakot? Nézze inkább, mekkora már a kis funk?

A «fiunk» egy gyönyörű szép, egészséges, nyulánk fiúcska volt, ki nagy komolyan sétálgatott a tágas udvaron föl s alá, egy kinyitott könyvvel kezében, melyből a leczkáját tanulta, s bizonyos önlegyőzéssel fordította el tekintetét egy aranyos szárnyu, hamis kis pillangótól, mely minduntalan ingerkedve került a szeme elé. Egy kissé halavány, de gyöngéd, mosolygós arcza s nagy fényes, fekete szemei voltak. Az a kis, kertben talált gyerek volt, kivel szemben Örzse játszotta a Faraó leányának irgalmas szerepét. Ugyanaz, a kivel Kálozdy Béla előtt Füreden olyan szíve szerint való hangon dicsekedett el az öreg úr. De volt is mit. A fiú vizsgáztatása, öröme, kedvence volt az egész megsomorodott háznak, mely fölé a hajnal legelső hasadását az ő picziny ajkainak mosolya hozta. Szívesen megvallotta az öreg úr, de megvallotta különösen Örzse asszony és megvallotta mindenki, a ki csak látta, hogy szebb, okosabb és kedvesebb gyermeket sohasem látott.

A gyermekeknél félig-meddig ravaszság gyanánt szokták emlegetni a nagyok, hogy: tudják kedveltetni magukat. Pedig az a kedves, ellenállhatatlan mesterség olyan távol van a furfangos számítástól, mint ég a földtől; csupán a természetnek gyöngéd, megható simulékonysága az, semmi egyéb. A kis Béla ugyancsak értette, hogyan kell mindenkinek a kedvében járnia. Örzse különös pártfogását, melynek jóformán mindenét köszönte, folyton-folyvást iparkodott kiérdemelni. A jó öreg asszony, ha nagyon szegről-végre kérdezték annak

a nilusparti gyékény-kosárnak történetét, mindjárt zavarba jött és azonnal dolga akadt itt vagy ott, hanem azért legelső igényéről a gyermek szeretetére a világért le nem mondott volna. Ő tanította meg imádkozni, mikor kis ágyacskájába feküdt és bibliai történetekkel ringatta el, miközben — isten tudja, mitől — nem egyszer nedvesedtek meg a szemei. A mint nőtt-nőtt a fiucska, mindennap fedezett föl benne valami új kedvességet s még azt is csupa kedveskedésnek vette, mikor a kis iskolás azzal nyaggatta: mondja meg hát, ki volt a Zebedeus két fiának az atyja? Ilyenkor rendesen azt felelte, hogy ő csak isteni félelemből olvassa a bibliát, mert a mi a tudományt illeti, az már csak a férfiaknak való. Titokban pedig büszkén sóhajtott magában: — Ebből a gyermekből pap lesz! Szegény, szegény édesanyja, csak vezetné vissza az isten!

Szivesen látott vendége volt a kis fiú annak a kerti háznak is, mely körül épen oly gazdagon virágzottak ugyan most is a sötét levelű mályvarózsák, mint hajdan; de belül a szobák egészen át voltak alakítva. Álmos, sunyi éjjel kiszökdöső, könyvüket mérgesen földhöz csapkodó, kosztos deákok helyett esztergák nagy kerekei forogtak, gépek ziregtek-zörögtek, s vidám, füttyös, énekes mesteremberek dolgoztak bennök. Hét vármegyére onnan kerültek ki a leghíresebb pipaszárak. Haj milyen fölséges apró sétatálozák, bűgő-csigák, bundás kutyák és lovas huszárok készültek ott pompás, fényes keményfából!

A beköszöntött szabadsággal haza került Párizsból az óriás s itt ütötte föl sátorát. A gyermeknek tetszett a víg élet, a sok szebbnél-szebb játék, a vidám zakatolás s a mint szerét ejthette, mindjárt ott termett a becsületes mester lába alatt. János úr azt sem tudta, mit csináljon vele a nagy szeretetében: hatalmas karjain fel-felemelgette magasra, majdnem a háztetőig, minden kigondolható játékkal untig ellátta s jóságos tekintetű szemivel gyönyörködve nézegette, a mint a kis fiu nádparipáján kipirult arcczal lovagolt végig az udvaron, félóra hosszat elhajtotta ügyesen csigáját és a labdájával derekasan hátba teremtette a szomszéd pajtásokat. Tetszett neki a fiú, kinek finom, élénk vonásai valami kedves álmot varázsoltak vissza szemei elé gyermekkorából. Maga sem tudta, mit; de hadakozó kis barátjában kedve telt, annyi bizonyos. Tajtékpipájára töltve, gyakran elmondogatta: — Katona lesz belőle! Ej, ha jobb idők jártak volna akkoriban, mikor én belejutottam a sorba! Node se baj; megtettem a kötelességemet. Ugyan mondja meg már Örzse igaz lelkére, hol vette ezt a gyereket?

Hát még a szegény, megöregedett professzor! Megindító volt, hogy ez a lombjaitól megfosztott vén fa üres, száraz karjaival hogyan takarta, védelmezte, árnyalta azt az árva virágot, melyet a kósza szél odadobott tövébe! Már elmondta maga, milyen szívvvel fogadta a kicsinyt. Nem mondott egyetlenegy szeretettel hivalkodó szót sem; csupán azt, a mi igaz volt. Hálás szívvvel az ég ajándéká-

nak tekintette a kis fiút, ki azért küldetett, hogy ő teljesíthesse irányában azokat a kötelességeket, melyeket a maga édes-gyermekeinél (mindenben a logikához ragaszkodó feje úgy gondolta, hogy) elmulasztott. Játszótársa, apja, tanítója és orvosa volt a gyermeknek együtt és hogy ez minő szeretettel, minő ragaszkodással fizetett a nagyapó jóságáért, azt a hideg toll, papír és tinta nem tudnák elmondani, csak egy kis teremtésnek csókja és mosolya tudná, a ki érzi, hogy ezeken kívül semmije sincs, de ezekben mindent adhat. A nagytisztelű úr a kis Bélát kézen fogva vezette mindennapos sétájára a városvégi fasorba és a vastag nádboton meglovagoltatta odakünn a szép, bársonyos fű közt. Ahányszor csak hazajött, a tübingai hosszú kabát zsebjét sohasem találta üresen a bizonyos kutatás. Akárhol volt, a kollégiumban, a városban, vagy könyvei közt, egy-egy szerető gondolata mindig volt a kicsiny számára, ki az első sugarat hozta életének bús éjjelébe. Szive nem hajlott el tőle azután sem, hogy János szerencsésen haza érkezett hosszú vándorlásából s letelepedtével derültebb napok köszöntöttek be a kis házhoz. Sok napfényes délután álldogált az öreg várlakának szűk ablakában, és egy-egy maga előtt is titkolt, de szívbeli mosolylyal nézegette a fiú vidám nyargalászását, hallgatta jóleső lármáját az udvaron. Később megtanította az egymáson keresztül-kasul huzgált fekete vonások rejtélyes értelmére, melyet a nagy deákok a kollégiumban és a többi tudós emberek olvasásnak neveznek. Most Bélácska ült a köny-

vekből rakott bástyafalakon s a mint a poros ablakon áttévedt napsugár arozára esett, ez a megvilágított, egy kissé méla, de éppen nem szomorú tekintet régi bús emlékeket idézett a nagytiszteletű úr szívébe s olyan csönd lett a kis erősségben, mintha valami vén várur buslakodnék egy gyermekapróddal elhagyatott fészkenek porlepte ormán. Hogy a hű sólyom se hiányozzék, egy-egy kandi veréb odaszállt az ablak vasrácsára. De voltak vi-
gabb napjai is ez ódon, poros várfalaknak. Béla a nagy képes könyveket mind ismerte már, az olvasás mestersége a tudós emberek közé avatta, az *Orbis pictus* figurás lapjai nem voltak talány előtte s a hogy iskolába került, a legszorgalmasabb deák lett belőle. Olyan exámeneket adott, hogy ha valaki, ő csakugyan megérdemelte, de meg is kapta az aranyos »execziciót«. Tudós lesz belőle, — gondolá mosolyogva az öreg. — Sovány egy kenyér; de ha gyalog járt is Arisztoteles, mégis csak Arisztoteles ő!

A templomutczai háznak ez a kis szemefénye, — amint meglátta, hogy Gida ül a paraszt-kocsin, mely a kapu előtt megállt, — becsapta a könyvét, szaladt ki az utczára és vezette be a vendéget a várakba.

— Nagyapó, nagyapó, itt a Gida bácsi!

Az öreg mosolyogva emelkedett föl a várfokról, hol akkor is nagy, kiterftett iveken valami haditer-
vet főzhetett s olyan szeretettel ölelte meg az ér-
kezettet, mintha tulajdon édes fia volna.

— Hozott isten, Gida, hozott isten! Már azt

hittem, nem is jössz, talán meg is retirálsz a cenzura elől, úgy megkéstél.

— Az előljárók tartóztattak, könyörgöm alássan nagytiszteletű úr, azért esett ez a kis késedelem. Szívesen meghallgattam őket, mert olyanformát mondtak, hogy ők egy szívvvel engem akarnának papjoknak, ha tudniillik...

— Ha az öreg kitér az útból, ugy-e? No lám-lám, hogy alkusznak már ezek a fiatalok a mi életünkre! Ez a háladatosság Gida?

— Oh, könyörgöm alássan, nagytiszteletű úr, meg se fordult az eszemben. Csak tetszik tudni, azok a paraszt-atyafiak összebeszélnek ám ilyenkor mindenfélét.

— Iszen csak tréfa volt, Gida, tréfa; — nevetett az öreg és pipára gyujtott. Az ég szerelméért ne ijedj mindjárt meg. Töröld le a homlokodat. Szívemből kivánom, fiam, hogy minél hamarabb felvigye az isten a dolgodat. Mintha a magam gyermekének kivánnám, úgy vagyok veled. Annak sem óhajtanám tisztább szívből. Hát most ijedtedben rá sem mersz gyujtani?

Béla urfi már ott settenkedett az égő fidibuszszal; de a rektor, mielőtt a kínált tüzet elfogadhata volna, a kék virágos keszkenővel még egyszer kénytelen volt letörölgetni a homlokát. Köszöni ő, mikor tréfából úgy rápirítanak. Hanem aztán a hatalmasan füstölgő jó véki dohány mindent helyreültött. Bátran szembe mert nézni a nagytiszteletű urnak még ilyenén faggasztó kérdéseivel is:

— Nagyobb az annál, Gida, hogy holnapután nyakadon a cenzúra. Akkor aztáa vagy élet, vagy halál. El vagy-e készülve tisztességesen mindemből? Nem felejtettél-e el valamit? Deák, görög, zsidó, egyház-história, exegezis, dogmatika, homiletika, kánonok, — tudsz-e mindent?

— Helyt állok, esedezem.

— No, adja isten. Az a fő, hogy meg nem kell ijedni; a mit tudsz, azt tudod. Hanem te egy keveset ijedős természetű vagy, mindjárt megizzadsz. Reggel indulunk együtt; úgy látszik, jó időnk lesz az útra. Olyan régen voltam már Rábaváron, hogy az idejét se tudom. Nyolcz óra felé indulunk, Rét-Gelsén megetetünk, magunk pedig beálltunk az öreg Radványi Miklósné asszonysághoz, a ki engem igen-igen sürgetősen ebédre invitált. Ottan egy jót pihenünk, azután még délután benn leszünk Rábaváron és következik a ne-mulass.

— Nem felejtette el a Radványiné tekintetes asszony szives kérését a nagytiszteletű úr? — kukkantott be az ajtón Örzse, ki az uti tervnek csak utolsó pontját hallotta. — Mert hát ott úgy várják ám minden jóval, mint a Lévi házánál!

— Az uristen áldja meg kigyelmedet, Örzse, — fordult oda a professzor, — vallja már meg, ugyan miért fekszik magának olyan rettenetesen a lelkén ez az ebéd, hogy engem nap nap-után hajszol vele?

Az már igaz, hogy hajszolta vele, mióta csak Hajós Gábor úr rágondolta magát, hogy kimozdul a fészkeből és elmegy a rábavári papi gyűlésre

Gidával, kinek ott kellett kiállania az utolsó vizsgálatát és felszenteltetnie isten szolgájává. Azóta reggel, este mindig talál az öreg úr körül valami különös tenni valót, a mit senki sem bizott rá, és csak el-elmotyogja ott mellette, hogy: aztán el ne mulasztja ám Rét-Gelsén betérni a Radványiné asszonysághoz, mert ugyancsak számft rá. Mikor pedig a sürgetősen invitált férfiú fölvilágosftást akarna kérni, hogy: ugyan mikép jutott ő eszébe annak a tisztas asszonyságnak, a kinek hfrét sem hallotta, amióta itt volt szálláson a fia? — a kérdészködére Örzse vagy megzavarodik, vagy megharagszik. Minthogy pedig főleg az utóbbtól minden jó léleknek igen tanácsos őrizkednie, nem is firtatja tovább a dolgot, hanem egyszerűen beletnyugszik, hogy ő erre és erre a napra hivatalos Rét-Gelsén ebédre. Hát jól van.

— Nagypó édes nagypó, mit hoz nekem? — hizelkedett Béla urfi másnap reggel, mikor a nagytiszteletű úr a rektorral fölszállt a kapu előtt álló kocsiba.

Örzse asszony, kinek két ránczos orczája az induláskor szokatlanul tüzelt s egy és más kérdésre igen visszás válaszokat hebegett, erre a szóra oda-kapta magához a gyermeket, megsimogatta sötét, selymes haját és valamit sugott a fülébe, mire a fiu nagy, bámuló, értetlen szemeket meresztett hol az öreg asszonyra, hol nevelő apjára: piros ajkain mintha egy pillanat alatt megfagyott volna a mosolygás.

A professzor készülődése közben nem vette

észre ezt a hirtelen változást s csupán annyit mondott a sugdosásra, hogy:

— Csak sokat ne igérgessen aztán neki, Örzse! Mert a bugyellárisom nem igen van tele; elvitte tavasszal a kőmives, a mi volt. Hanem mézes-kalács lesz bőven, kis fiam! Nem hallottad még a rábavári mézes-kalács hírét?

— Abból lesz az is, a mit Örzse néni mondott? Az...

De Örzse néni hirtelen befogta a fiu száját és a kocsi elindult.

Bármilyen szeretetteljes mosoly foglalta is el néha az öreg paedagogus jóságos tekintetét, bármennyi öröme volt is a becsületes elsőszülöttben s a pártul fogott kis árvában, bár néha jámborabb enyeltésre és ártatlan évődésre is kész volt: mégis csak nem akart begyógyulni — de hogyan is gyógyult volna?! — szívében az apai seb. Derült képek között bucsuzott el otthonától, minden mosolyott körülötte, utitársa kedvére való, tudós beszélgetést kezdett: mégis, a hogy az öreg Duna dobogó hidján áthaladtak, — hamar készen volt a hallgatás. Annál inkább, mert egyszerre Gida is félrefordult s megint a zsidó idézetekkel próbálta az elméjét élesíteni; de jórészt hiába. Azonban a távol köde jobban sietett jótékonyságával szemük, mint az idő feledni nem tudó lelkük iránt. Már elvesztek az ősz folyónak méltóságosan hömpölygő hullámai, s a lassu, egyhangu zuhogással forgó malomkerekek. Verőfényben uszó hegyek és völgyek, falvak és puszták következtek s csönde-

s en, akadozva megindult újra a beszélgetés. Egy szót sem mondott egyik is, a mivel megakaszthatta volna. Pipáztak, belemelegedtek, ölték az időt, míg nem egy pár rövid óra múlva kitárult előttük a gelsei völgy, a melynek közepén a kicsiny sárgára festett, barátságos urilak kéményei ugyancsak füstölnek ám.

— Az ott a Radványiné asszonyság háza! — mutatta Gidának a professzor. Oda megyünk ebédre.

— Azaz hogy, könyörgöm alássan, csak a nagytiszteletű úr megy. Mert én nem vagyok hivatalos.

— No bizony! — pattant fel az öreg. Az kellene még csak, hogy ilyen derék magyar háznál egy vendéggel többet szivesen ne lássanak! Nyolcz álló esztendeig voltam a fiának gondviselője. Nézd csak, hogyan füstölnek a kémények! Tíz-tizenkét ember bátran beállíthatna ma ott. Hogyha engem reggel, este olyan nagy erőszakoskodással tudtak hivatni, csak elvihetem magammal egy jó embere-met, a ki velem utazik!

Az öreg azt hitte, hogy ahányszor csak neki Örzse eszébe juttatta a mai ebédet, mindannyiszor egyenes izenetet vett Radványinétól.

Hanem abban igaza volt, hogy nagy kár lett volna Gidának elszakadnia tőle. A mint befordultak a nagy udvarra, melyen galambok röpdöstek, hosszufarku pávák kevélykedtek és gyöngytyukok rikoltoztak, egy barna szoknya sebesen csapott be az ajtón előlük. (Valami szemérmetes falusi kisaszszony lehetett, a ki még a hetven esztendősen vendég előtt is elvörösödik.) De annál nagyobb öröm-

mel, régi szives magyar szokás szerint kiterjesztett karokkal sietett elibök a ház asszonya. Egyike azoknak a fekete fejkötös, mézes szemü, mézes ajku, mézes szívü magyar gazdasszonyoknak, kiket — ellentétben a városi nagyságos szokásokkal — az idegen ember tekintetes asszonynak szólított, a házi cselédek meg csak nemzetes czimmel tiszteltek. Ez a tisztos faj ép úgy kiveszöben van, mint a hogy a baromfi-udvarnak régi, idevaló lakosait egyre jobban szorítják ki a kokhinkhinai czifrálkodó, kevély és üres bevándorlók. Nyájás s egymáshoz vonásról vonásra hasonlító arcaikkal, régi, csipkés fejkötőikkel, egész életükön át szolgáló, egyetlen selyem-ruhájukkal s hagyományos félkezyüikkal már ma is a falusi kastélyoknak inkább csak képein, mint szobáiban találkozhatunk. Radványi Miklósné asszonyság még egy volt azok közül, a kik ha kocsizörgést hallanak, nem a tiszta szoba divánján várják be a szerencsét. Futnak eléje, a hogy csak tudnak. Apró kék szemei csupa mosolygás és ha négy keze lenne, bizonyára mind a négynek találna dolgot, hogy mikép segítse le alkalmasabban kedves vendégét.

— Voltam olyan bátor, — köszönetett a nagytiszteletü úr. Voltam olyan bátor, a tekintetes asszony kegyes meghívására csak egyenest ide tartottam. Még egy vendéget is hoztam, itt az öcsémet ni, a ki . . .

— Hozta isten, hozta isten mindegyiküket. No csakhogy a szavát tartotta! Bizony-bizony féltem, hogy már elkerüli a szegény házamat, mert tudom,

hogy a tudós emberek nagyon feledékenyek. Még vendéget is hozott! Jaj de jól tettel! Vajjon nem a Bihari Gida úr? Emlékszem rá még a fiam idejéből. Hogy megnőtt, hogy megemberkedett; már azt sem tudom, hogyan tiszteljem?

— Biz ő innen-onnan tiszteletes úr lesz, tekintetes asszony, — felelt a kérdezett helyett utitársa. Épen most készül neki a papi cenzúrának.

— Most-e istenem, istenem, hogy eljár az idő. Bárcsak jól ütne ki Bihari úr! Tiszta szívből kívánom. Hanem tesszen már belül kerülni; nagyon forrón süt idekinn a nap. Panna, Juczi, Örzse, hordjatok be tüstént mindent!

Belül kerültek a tiszta szobába, melyben úgy ragyogott minden, mintha a falusi nemes házak társalgóinak ez adta volna elsőben a «tiszta» nevezetet. Az üveges szekrény dusan felhalmozott ezüst-kincseivel tündöklött, melyeken észre sem volt vehető, hogy a ma délre való készlet már az ebédlő asztalán van. A hatalmas díófa-asztal körül kényelmes bőr-butorok kínálkoznak már negyedszázad óta egyenlő jó pihenővel. A falakon egy nagy tükör, keretébe illesztett pávatollakkal, és egynehány rossz kép. (De csak a műkritikus szemében voltak rosszak, az erkölcsbíró nem dicsérheti őket eléggé.) A kis ablakok fehér függönyein túl pompás, piros virágú muskátlik s egy csuf, fekete, megkoppasztott tollú mátyás-madár, mely sétája közben minduntalan felugrik az ablak külső szélére, megzörgeti az üveget, hogy figyelmezzenek rá, és csunya hangján egy szép leány-nevet rikácsol:

— Mari, Mari, Mari!

A vendégek leültek s egy pillanatra leült velük a háziasszony is. Kiről kezdődhetett volna másról a beszéd, mint arról a bizonyos vastag fejű ficzkóról, kinek a nagytiszteletű úr nyolcz esztendőn keresztül viselte gondját?! Persze hogy az volt a legderékabb gyerek, ki csak valaha megfordult a keze alatt!

— Dehogy volt, dehogy volt! — sóhajtozott a tekintetes asszony. Már itthon kicsiny korában sem tudtunk semmiképen boldogulni vele. Hiába, férfigyerekeknek csak apa kell! annak meg nem volt már szegénynek, azért makranczosodott úgy el. Hanem a nagytiszteletű úr helyreüthött mindent. Áldom is azóta mindig, a hányszor csak az istenhez fohászkodom. Ember lett belőle, hála istennek, derék ember. Engem tisztel, megbecsül; de neki is van becsülete itt a mi vidékünkön. A legközelebbi vármegyegyűlésen tették meg erőnek erejével első aljegyzőnek. Képzelheti nagytiszteletű úr, hogy bizony volt öröme az anyai szívemnek.

— Hát a kisasszony? — kérdezte a vendég, a hirtelen elsuhant barna szoknyára gondolva.

Radványiné asszonyság rávetette a jó kék szeméit és valami csendes, titkos, bánatos mosolygással válaszolt:

— Nincs nekem leányom. Nincsen bizony.

A megkoppasztott, csuf mátyás megint odaugrott az ablakra és mintha meg akarta volna czáfolni az asszonyát, egész tolakodó lármával kiabálta:

— Mari, Mari, Mari!

— Hess onnan, te czudar állat! — kergették rögtön. Bizony nincsen nekem leányom. Volt, de meghalt.

— Mintha... mintha az imént, mikor az udvarra fordultunk, láttuk volna, — mentegetőzött elkomorlyodva, akadozva a professzor.

— Nem... az nem az enyim volt. Azt csakugy örökben tartom. Hanem azért mintha a magamé... mintha a magamé lenne, úgy szeretem.

Egy kicsit megakadt a beszélgetés. A hajdani mendikás, kinek idegen helyeken rendesen akadozni szokott a lélegzete, (egyike a legcsodálatosabb kör-tüneteknek!) s ennélfogva mindig nagyon feszesen és hallgatagon viselte magát, mozdulatlan némasággal ült a helyén s a nyitott ajtón keresztül csak olykor-olykor vetett lopva egy pillantást a szomszéd szobába, hol egy dúsan megrakott pipatorium (a boldogult tekintetes úrnak folyton gondos tiszteletben tartott emléke) ingerkedett vele.

Az öreg asszonyságnak is mintha a lélegzetével lenne valami baja. Néha mosolygott ugyan egyet-egyed, mely azt látszott jelenteni, hogy szólni készül: azután igazgatni valót talált a ruhája fodrán és hallgatott.

A professzor meg, minden illedelemnek ellenére csak elbámult az ablakra, mintha várná a madarat, hogy szólaljon meg újra és csuf hangján kiáltsa el azt a kedves nevet. De az már a szemétdombon ugrált.

Már jobb időt nem is választhatott volna a bekopogásra az a tenyeres-talpas szolgáló, ki a

pompásan fölszeletelt kalácsot egy nagy tálcán hozta be a dió-pálinkával.

A mint az ajtó nyílt, a háziasszony megremegve szegezte oda elhalványult tekintetét. De a hogy a tálcának jobbról-balra az ajtóhoz való csapódását hallotta s a falusi Hébet meglátta, valamennyire megkönnyebbedett és el-elfuladva kérde tőle:

— Hát... hát a kisasszony hol van? Mért nem ő hozza a kalácsot?

— Nem tudom, nemzetes asszonyom, — felelt a kopogós, piros czizmás szolgáló. Be van zárkózva a szobájába és nem ereszt be senkit magához.

A vendégek érezték, hogy valami titok van a háznál. Ott ült az a cseléd báméskodó arczán, a nemzetes asszony érthetetlen viseletén, a barna ruhás leány elsuhant alakján. Szólt a zavarban, mely mindnyájukat csodálatosan elfogta és minduntalan megakasztotta beszélgetésük folyását. Hangzott a fekete madár furcsa kiáltozásaiban, melyek egy nevet, egy régesrég ki nem mondott nevet emlegettek a sáron túlról. Ott ült a csöndben körülöttük. E forró, nyári napon úgy meghűtötte a szoba levegőjét, hogy a nagytiszteletű úr fázni kezdett, mint borzonghattak a nézők, mikor a megváltó szó egy halottnak nevét elkiáltá és azt mondá neki: támadj fel!

A vendégek egyszer csak azt vették észre, hogy magukra maradtak. Háziasszonyuk eltűnt.

A nyomasztó környezetben találgatva, elgondolkodva, hallgatagon, fájlódva ültek egy darabig.

Mintha megcsikordult volna az ajtó sarka; de mindjárt hirtelen betették volna.

Újra megrörent; de újra becsukták.

Kivülről egy föl-fölcsukló zokogás elfojtott hangja tört magának utat rajta keresztül.

A két férfit egyre jobban szorongatta a titok, melynek küszöbén érezték magukat. Szó nem jött ajkukra s kerülték egymás tekintetét. A professzor egyszer csak lehajtotta sápadtan fejét a kezére.

— Minek is jöttünk ide! — sóhajtott és elhallgatott megint.

A mátyás megtépett szárnyaival csapkodta az ablakot.

— Mari, Mari, Mari!

Nem állhatta ki tovább. Egy mély sóhajással fölemelkedett ültéből és megfogta a rektor kezét.

— Hallod ezt a madarat, Gida? — kérde. A leányom nevét kiáltozza. Mari, édes gyermekem, minek hagyta el? Hova lettél? Hol vagy?

Támadj fel te, a kit holtnak hisznek a rövid látók és az isten mindenható hatalmában kétkedők!

Támadj fel!

És ebben a pillanatban csöndben megnyílt a hideggé, nyomasztóvá, elviselhetetlenné lett szoba ajtaja s egy ész-zavaró tünemény, a másik világnak egy tüneménye, borult oda a bus öreg lábaihoz.

Nem mondta: kicsoda; nem árulta el: honnan jött; nem sírt, hogy: mi fáj neki; nem zokogott, hogy: minek örül; nem rebegett, hogy: mit óhajt.

Arcát is eltakarta, úgy borult oda némán.

Az öreg apának vére-hagyott ajkai nyitva ma-

radtak s fulladozva kapkodott levegő után. Karjait visszarántotta a tünemény elől, mintha félt volna érintésétől. Pedig szerette volna megölelni; de nem volt ura tagjainak. Szemeiben, meglepett, vén szemeiben a habozó téboly sirt és nevetett. Halálos sápadtság borította el arczát, mintha ő lett volna a másvilágról érkezett. Soká nem látott maga körül senkit és semmit, s reszkető kezeivel hosszan, hosszan kereste ama lecsüggesztett főt ingadozó térdei körül.

Megkapta végre. A lány, selymes haját fagyos ujjai közt érezte s fölemelte az elrejtett tekintetet.

Ő volt az. Ha az egész világ nem ismert volna rá és megtagadta volna, a szemek, melyek a felhőkön túl levő világ titkait annyi magányos éjt-zsakán kutatták, nem csalódhattak.

Ő az.

A fekete szárnyu, kopasz tudós is biztosította az ablakból, hogy nem csalódik. Az tudta a nevét.

— Mari, Mari, Mari!

Szép, de bus és hervadt arcz volt az, melyet maga előtt látott. Egy néma szemrehányás az ádáz sors ellen, mely kegyetlen kerekeivel keresztül-gázolt fölötte. Egy virág, melyet nem idején hervaszt az ősznek engesztelhetetlen szele, hanem egy bűnös láb összetaposott. A szép, barna szemek mintha ugyanazzal az ellenállhatatlan vágygyal keresnék most a föld sötét mélyét, melylyel valaha a viznek hullámaint keresték. A sötét hajban, melynek fénye egykor ezüstbe csillant, most

*Reszkető kezeivel hosszan kereste ama lecsüggesztett főt
ingadozó térdei körül...*

igazi ezüst szálak is vannak már. A hajdan lány kezek összekulcsolva tördelik egymást. Könnyű volt Magdolnának egykor az erdő sűrű rejtekében tenni vallást bűneiről, hol emberi szem nem látta, csak a vadállatok és madarak hallották!

— Atyám, bocsáss meg!

Az agg, nehéz, örüléshez közelgő fej közelebb-közelebb huzódott a térdelő lányhoz.

— Atyám, — tört föl a szaggatott, kinos beszéd Marinak gyötrődő, gyógyíthatatlan sebekkel vérző szívéből, — atyám, ha szereted gyermekeimet, kinek gondját viselted, bocsáss meg nekem, ne taszíts el azért a kis ártatlanért! Nem tudlak csalni tovább! Én élek. Hadd haljak meg egy megbocsátó szavadra. Szeretni csak őtet szeresd, a kicsinyt! Én nem érdemlem meg. Atyám!

Nyugodott e valaha fő — vétkes vagy ártatlan — szeretettel és bocsánattal teljesebb szíven annál, melyre két öreg, reszketeg kéz ezét a szegény bűnös, megcsalt, megszenvedett leányét vonta?!

— Irgalmas isten! — fohászzkodott az apa, — mi történik itt körülöttem? Meg vagyok-e babonázva? Mintha egyszerre a tulsó világban ébredtem volna fel? Leányom, élsz-e csakugyan? A gyermek . . . minő gyermekről beszéltél nekem?

Csókok, egy égő ajaknak forró csókjai borították a legkegyesebb jobbkezet. Ezek szaggatták meg a vallomásnak gyötrelmes, kinos szavait:

— Az én gyemekemről, atyám. A kis Béláról, kit Örzse bejátszott szivedbe.

— Örzse? — hörgött értetlenül a vén ember.—

Örzse? Mi ez hát mind? Minő csoda, minő isten csodája? Magyarázzátok . . . magyarázzátok meg nekem!

Hajós Gábor ur hangja mind bágyadtabb, elhalóbb lett. Leroskadt a divánra. De egyszerre megjöttek a könnyei és lelkét megszabadították őrijtő terhétől. Föllélegzett.

— Leányom! — zokogott és átölelte Marit. Az enyim vagy hát újra! Kikeltél sirodból. Fiaddal együtt az enyimek vagytok! Nézd, nincs kő a kezemben, melyet rád hajtanék! Csak szeretetem van, melylyel megölellek.

A leánynak száraz, sárga arczát is forró könnyek áztatták. Nyomukon — mint a hogy az elhervadt jerikói rózsza újra kivirit, ha megöntözik — az életnek bibor-szine támadt.

Ki tudott volna fölvilágosításokat adni e percekben, melyekben mindegyiküknek egész valóját heves láz tartotta remegésben? Elmondani egy hosszú-hosszu történetet, melyben nem volt semmi öröm. Meggyónni világos szóval mindent, mikor már meg van a bűnbocsánat? Nem is akarta, nem is sürgette ezt Hajós Gábor ur. Csak lassan-lassan, később, részenkint tudott meg egyetmást a történetből. Ott a dunaszögi nagy levelü diófák közt hallgatta meg, mint szánta el magát Mari a két-ségbeesett lépésre; mint szökött ki éjnek idején szobájából; mint suhant el itt a kerti ház mellett le a hold világította Duna partjára; mint vetette a vízbe kendőjét, melyet azután megtaláltak a molnárok és mint ugrott utána maga is. Folytatása

benn következett a várlakban, egy alkony homályánál, mely az arcz reszkető izmait és a szemek könnyét eltakarta. Itt tudta meg az öreg, hogy Marit a nyári éjjelen járó tót tutajosok kifogták, felvették a fenyő-talpra és elvitték magukkal mesze-mesze egy kis alacsony viskóba, a hol már hidegebb a szél és magas fenyők komor tekintete uralkodik a bérczes vidéken; itt született a kicsiny. A történet vége künn a szép városvégi fásorban sétaközben mondatott el: miként jutott a szegény, elhagyatott, gyámoltalan, ifju anya a jólelkű Radványinéhoz, mint fordult meg egy sötét éjszakán itt Dunaszögön s tekintett be az ablakon keserű könnyek között az író-szobába, hol atyját egy pillanatra láthatta; mint bizta gyermekét Örszére és hogyan szeretett volna maga is itt maradni. Ámde míg az öreg professzor szomorú elhagyatottságban töltötte napjait, attól félt, hogy a fájdalom élessége engesztelhetetlenné teszi iránta; mikor meg derültebb idők köszöntöttek be, azt hitte, nincsen rá semmi szükség. Meg a szégyen, a szégyen! De végre is csak nem tudott birni magával. A jó néne és Örsze egyre biztatták, hogy eleget szenvedett s a megbánás leplében kikelhet koporsójából, mignem ő is megegyezett. Azok készítették az egész tervet, mely őt Gelsén atyja lábai elé vezette. Vajjon nem bánta-e még meg, hogy megbocsátott? Nem szereti-e most már kevésbé a gyermeket? Nem jobb lett volna-e neki mindörökké halottnak maradnia? Mindezt csak utóbb s szaggatott töredékekben tudta meg Hajós

Gábor ur, ki sem a találkozásnak azon a feledhetetlen napján, sem később kérdést nem intézett Marihoz soha. Nem, még amaz egyetlen pont felől sem, melyet a szegény, szomorú, emberek elől bujdosó, csak atyjának és gyermekének élő leány magától nem vallott meg.

De a gelsei találkozásnak még egy tanúja is volt: a mendikás. Ennek a becsületes fiúnak azonban nem utolsó szerencsétlensége az életben, hogy nem igen szokták észrevenni. Bármilyen nagy lehetett lelki harca, mikor egyszerre feltámadva látta ifjkorának eltemetett álmát s hallotta ajkáról a meg-rázó vallomást, az figyelmen kívül maradt. Mikor rá is gondoltak, már ott ült a másik szobában az ablak mellett. Térdein a táskájából kikeresett nagy zsidó biblia, melyből a holnapi kemény napra szükséges nehezebb helyeket motyogja. De a kék keszkenő is ott fekszik térdén és szemei nagyon vörösek, kétségkívül a nem közönséges megerőltetéstől, melylyel az ó-testámentomi szarkalábak olvasása jár.

XXXI. FEJEZET.

A halál révén.

Néhány hónapra az előbbi fejezetben elmondottak után egy komor őszi estén, lélekszakadt sietséggel tért meg szokott sétájából János ur, a becsületes óriás. Olyan visszatarthatatlan rohánással és szörnyű robajjal rontott be a várlakba, mint a hogyan valaha, életének fénynapjai egyi-

kén, Volturionál az ellenség megriadt csapatai közé tört.

Az öreg tudós kezéből kihullott a téntafoltos ludtoll s a megrettent Mari a szomszéd szobából varrásával szaladt ki a kezében.

— Apám, édes apám, megvan, megtaláltam!

— Mi az, fiam? Kit találtál meg?

— Mi baj, bátyám, az istenért?

— Semmi baj. Meg van, a kit egész életemben kerestem. Nem hiába az igaz ember csak nyomra szokott találni előbb-utóbb. Megvan, megtaláltam! Az én nagylelkű jótevőmet, a ki nélkül régesrég elporladtam volna száz meg száz mértföldnyire innét.

— Ki az, fiam? Hol akadtál rá?

— Megvan. Csak jöjjön velem az István legény, vagy akárki, hogy behozhassuk szépen onnan kívülről. Ott fekszik szegény nyavalyásan a kert alatti árokban. A nyögésére siettem oda. Mindárt ráismertem. Ő az, ő az, nem csalódhatom. Mari, vess rögtön ágyat, mert ide hozzuk be a szobába. Mennyivel tartozom én annak az embernek!

A nagylelkű jótevő csakugyan ott hevert az árokparton, magán kívül, kinos vivódás közt, a halállal küzdve s az őszi szél hideg, kegyetlen kezétől meg-megcsapkodva. A beborult égről nehéz, sötét-kék és fekete felhők vigaszt nem hozva tekintettek le rá s csupán a láthatár nyugoti szélén volt egy kis világos folt, az is olyan kénes-sárga színnel tündökölt, mintha az alvilági rémes

tüzek kemenczéjének ajtaja lenne. Ott feküdt a hideg földön, nem félve többé a vihartól, nem látva az ég sötét borulását, nem hallva a szél zugását, nem rettegve a halál közeledtét. Magányosan, elhagyatva, megtépve, betegen, nyomorulttan hevert ott, mintha elevenen tért volna sirjába. Kifáradt lábai már nem bírták el a haragosan mormogó viznek partjáig, melybe temetkezni akart kedvése mellé, kinek haláláért egész életét bűnhődésben töltötte. Az utolsó pillanatban roskadt össze és vesztette el eszméletét. Nem látta senki. Mindenki házába menekült a közelgő égháboru elől. Csak egy kivert, gazdátlan kutya állott meg mellette; azok olykor részvétet szoktak érezni az ilyenfajta nyomor iránt. De az idő ozudar volt; ki vehette rossz néven tőle, hogy egy-két keserves vonítás után tovább iramodott?

A nyomorult még hörgött, mikor két roppant hatalmas kar olyan gyöngéden füződött vállai körül, mintha csak édesanyjáé lett volna. Még más kettő segített neki s az elhagyatott embert, mielőtt az esőnek első csöppjei lehullottak volna, bevitték a legelső házba s puha, meleg ágyba fektették.

A korán meggyújtott lámpa lángját erősen lobogtatta az ablak és ajtó résein beszabadult szél. Hol árny, hol fény vetődött a szegény beteg arczára, mely kék volt és sárral befecskendezett, elfehéredett szemeire, kicserepesedett ajkaira és megtépett öltözetére. Mindegyiknél egyformán borzasztó volt. De a mint ez eltorzult ábrázaton

az első sugár felismerhetőkké tette azokat a vonásokat, melyek a teremtő kezéből kerültek ki s a szörnyü sorsától nem töröltethettek le egészen: egy éles, szivmetsző, gyilkoló vagy föltámasztó sikoltás hasította át a levegőt. Mari szivéből tört elő, és elhatván az öreg atya füléig, bevádolta előtte a nyomorultat, hogy: ez volt a bűnös. De elhatott, bizonyára elhatott az örök bíró trónusáig is és ott kétségbeesve könyörgött: ne büntesse tovább, mert ő megbocsát neki.

Nagy, érző szive volt e szerencsétlen leánynak; kis rejtekében hosszú, hosszú évek során át égett titkon megcsalt, szégyenbe tévedt szerelme. A keservnek haragos füstje, mely eleinte kormával befogta, lassankint eloszlott s csak a legszentebb, legtisztább, maga előtt is titkolt érzés lángja maradt meg. Ennek világánál kísérté lépten hajdani kedvesét. Hallott felőle híreket; sok szomorú hirt! Ismerte sorsát egész addig a napig, melyen megütötték a dobot az ősi kastély előtt. Akkor szakadt vége idegen nevű bujdoklásának és került vissza az apai házba. Mindent tudott, csak egyet nem: hogy ő volt Bélának egyetlen szerelme. Most, hogy ily rettentő helyzetben találkozott vele, egyszerre megütötte ennek sejtése is szivét s egy önfeledt sikoltással, melyben majd egy évtizednek titkolt szenvedése és rejtegetett szerelme tört utat magának, odaborult a nehezen ziháló mellre.

— Béla, Béla, Béla!

Az egész kis háznép ott állt a betegágy körül.

Az öreg professzor, kinek szemei csak a legközelebbi pillanatokban nyitak meg a nem sejtett világoosság előtt, nem az az ember volt, kinek jószágos tekintetén a komor szemrehányás le tudta volna győzni a bus részvétet és meleg szánakozást. Az első percz megdöbbenése után elfeledett mindent azon kívül, hogy egykori kedvencz növényéke haldoklik előtte. Gyöngéden lehajolt és homlokon csókolta zokogó leányát; azután a jajveszéklő Örzsétől sürgősen követelte botját és kalapját, hogy maga fusson el iziben Barkó kollegáért.

— Csak menjen, apám; menjen, menjen!

A becsületes óriás meg szörnyű munkában volt az öreg szekrényeivel. A megszámlálhatlan sokaságu rejték-fiókokat egymásután nyitogatta föl s keresett, kutatott, dobált összevissza mindent, époly kevés tekintettel lévén a legtudósabb irományok, mint a legszükségesebb házi jegyzetek iránt.

— Meg kell keresnem, — mondá magában, — elő kell keresnem a föld alól is azt a nyugtatványt, hogy a kölcsön-pénzt jótékony célra ajándékoztam. Szeplőtelen becsüлетem kívánja, hogy a legeslegeselő perczben, melyben szemeit fölnyitja, elibe tARTHASSAM. Egy szempillantásig sem szabad abban a hitben hagynom, hogy valami hitvány csavargóra pazarolta jótéteményét. De miért is nem jelentkezett hamarabb? Én szívesen segítettem volna rajta.

És kutatott tovább.

Ott állt az ágy lábánál a kis Béla is. A mint

nagy fekete, könnyes szemeit, — kezében mint bátyja legutóbbi ajándékát, egy nagy, faragott huszárt tartogatva — szánóan vetette szegény anyjára, úgy tetszett, mintha az a kálozdi platánok alatt pihenő kis ártatlan támadt volna fel, miután néhány esztendő elröpült fölötte szűk, kicsiny sirjában.

Mari még mindig ölelte, élesztette, támasztotta a haldoklót.

— Béla, ébredj! ébredj! Kis fiam, térdelj le és csókold meg atyád kezét, talán fölébred rá! Béla, tudom mind, a mit szenvedtél! Megbocsáttam mindent, mindent, csak ébredj, ébredj!

A nehéz, kinos lázban vergődő beteg száraz ajkai mozogni kezdtek; de mintha lehelletének forróságában megfultak volna a szavak, nyelve csak érthetetlenül dadogott.

— Mit mondasz? Az istenért, mit mondasz?

Egy csunya, kopasz, a szakadó esőben átázott fekete madár szökött be az ajtón. A mátyás volt, mely kedves asszonyát ide kísérte Gelsérről. Szárnyairól rázta mindenfelé a vizet és csőrével a padlót vagdosva kiáltozott:

— Mari, Mari, Mari!

Mintha csak ő tanította volna az első szóra a beteget, az égő ajkak utána suttogták:

— Mari!

— Én vagyok az, Béla, én vagyok! — esedezett, zokogott, reszketett hálájában a leány.

A beteg egy mély, melléből hörögve fölszakadt lélekezettel szóhoz jutott.

— Jó emberek, — könyörgött, -- hagyjatok meghalni . . . Én a kis fiam sirjától jövök és a törvény elől menekülök . . . Elszöktem Istóktól . . . Hagyjatok itt meghalni, a hol Mari nyugszik.

A kitágult, üregekben alig férő szemek hosszan bámultak Marira és a reszkető, könnyező gyermekre. Egyszerre csak elborította őket az a vészes fehérség, melyet a vas izzása tetőpontján vesz magára. A kék arcz kitüzesedett, a fagyos kezek remegni kezdtek s Béla látott mindent, ráismert mindenre maga körül. De lelke az életnek s a lázalmok világának határmesgyéjén bujdosott. Hangja valami tompa erőt nyert s torz vonásaira csöndes mosoly ült, mintha épen nem lépne meg, a mit lát.

— Mari, kis fiam, — beszélt, — sokáig kellett-e várakoznotok rám? . . . Úgy-e jobb itt a csillagok fölött, mint odalenn? Oh jobb, jobb! . . . Mari angyalom, mindig szerettelek! Megbocsátasz-e? Nyujtsd a kezedet. Köszönöm . . . Bélaácska, el se bucsuztál tőlem, mikor magamra hagytál! Ide is elhoztad magaddal a kedves játékodat? Csókolj meg és vezess be a fényesség hajlékába!

Újra lehunyta szemeit s mire a nagytiszteletű ur megjött Barkóval, álomba merült. Soha nem lestek égőbb vágygyal szót, mint a minővel Mari reszketett az ítéletért. Soha nem papolt a tudós kolléga hosszasabban a betegségek sajtáságos természetéről, mint most.

— Az istenre, orvos ur, él-e vagy meghal?

Mindenki lenyugodott, csak Mari és a gyermek voltak ébren.

— A tudományt, kedves kisasszony, csalhatatlannak tartják ugyan, de azért az emberek gyakran kifognak rajta. Elaludt, hm. Az álom hol jó, hol meg igen rossz jel. Hanem annyit, azt hiszem, a tapasztalatra támaszkodva mondhatok, hogy ha betegünk ereje végképen oda van, akkor lassankint ritkulni fog a lélekzetvétele és csöndesen átmegy az örök álomba. De ha fölébred, akkor van remény.

Milyen éjtszaka volt az! Odakünn sivított a szél és zuhogott az eső; idebenn egy szegény haldoklónak utolsó sóhajtását lesték. Mindenki lenyugodott, csak Mari és a gyermek voltak ébren. A kicsinyt az ágy mellé térdeltette anyja és imádkoztak együtt.

A beteg aludt s mindig csöndesebben lihegett. Szóltak hozzá, nem hallotta; csókolták lecsüngő kezeit, nem érezte. A vihar pedig tombolt odakünn, mintha azon haragudnék, hogy mégsem kaphatja sebes szárnyára azt a nyomorult lelket.

A keletnek fekvő ablak szürkülni kezdett s beszőkkent a szobába az első sugár. A térdelő gyermek elszunnyadt s feje lehanyatlott a párnára atyjáé mellé. Mari kiszáradt szemekkel és összekulcsolt kezekkel leste Bélának minden sóhajtását.

A föltetsző hajnali világosságnál látni lehetett, minő sápadt és nyugodt a szegény ember. Mint maga a halál. Pedig már az életé volt. A fekete madár, mely az ágy alatt huzta meg magát éjjelre, legelőbb megérezte és vigan kezdett csörögni.

A zajra lassan fölnyitotta szemeit Béla. Egy örömsikoltás előtte, valami csodálatos rikoltozás az ágy alatt, egészen fölébresztették. Látott. Látta a két lényt maga előtt, kiket legjobban szeretett a világon; de a kiket elszakított tőle a halál. Látott, de nem értett semmit. Nyitott ajkakkal bámult maga elé és kezeivel végigsimogatta homlokát.

— Mi ez? — rebegte. Mari . . . fiam . . . meghaltam-e én?

— Föltámadtál, Béla, — zokogott a leány.

— Ez a te hangod! — kapott felé az ébredő. Mi történt velem? . . . Ez a kicsiny itt, kinek sirjánál jártam! . . . Hol vagyok?

— Köztünk vagy, Béla. Föltámadtunk mi is.

— És a gyilkosság . . . Artur? . . . Hova szökött Ilona? . . . Hol van a feleségem?

— Én leszek az, Béla!

A megváltás harangja megkondult.

UTOLSÓ FEJEZET.

A történet vége.

Már megírtam az utolsó vonásokat is ez elbeszélésem, mikor a *Karámosi biradó*-nak egy újabb száma a kezembe került. Abban olvastam a következő ujdonságot:

GYÁSZHÍR. Szomorodott szívvél jelentjük úgy a magunk, mint az egész karámos-vármegyei tisztikar nevében, e diszes testület egyik nagyérdemű

veteránjának, tekintetes Varjasi Varju Vincze központi fősolgabíró urnak e hó 29-én tisztességben és munkásságban töltött életének 69-ik évében, guta-ütés folytán bekövetkezett gyászos elhunytát. Mindazok, kik velünk együtt a boldogultat, úgy magánéletében, mint a közügyeknek szentelt teendői közt ismerték, benne az igazi régi magyar gárda egyik kidőlt oszlopát gyászolják, melynek tisztos képviselői s velük a hajdani nemes erények egyre ritkulnak napjainkban. Áldás poraira.

Ez a nehány sor juttatta eszembe, hogy mielőtt kedves ismerőseimtől ott Karámos vidékén örökre elszakadnék, illenék egy bucsuzó kéz-szorításra ellátogatnom hozzájuk.

Ellátogattam a dunaszögi templom-utczai házba. Együtt értem oda egy kis, két tagu pesti családdal: Hajós Mátyással és nejével, kik Béla és Mari csendes esküvőjére utaztak. Egy vén barátom, valami Pallérosi Pallér István nevű, kit szivemből becsülök, ezen a napon másodszer volt életében násznagy. Örömben ragyogott az egész ház és a mályvarózsák sohasem mosolyogtak édesebben. Mosolyogjanak is örökké nekik és minden léptükben mindent mosolyogva találjanak! Két nemes lélek megváltatásának napja volt ez. Az egyik lelke nagy terhétől és nyomasztó bilincseitől megszabadulva, a mindenható szeretet által megváltva, gyógyult sebekkel, szegényen, de nyugodtan megy neki újból az élet harczának; a másik úgy kíséri, mint egy égből szállott nemző. Előttük halad a gyer-

mek s a mi mögöttük van, azt takarja a feledés köde l

Betekintettem az iváncsi urilakba is és gyönyörködtem a jóltevő fényen, melyet ott találtam; a ragyogó bájon, melyet egy nemes női lélek terjeszt maga körül; a megérdemlett boldogságon, mely egy becsületes embert jutalmaz; és a szép gyermekeken, kikből egytől-egyig derék ember igérkezik.

És mit láttam a gadócsi paplakban? A csöndes, árnyas méhesben nyoma sincs többé a zsörtölődő, kaján öregnek. A fiatal lelkipásztor készül ott egy szent beszédre, melylyel holnap templomsori ifj. Öreg-Czirok Dánielt össze fogja adni a szive választottjával. Milyen ékes szavakkal tudja eldicsérni a házasság életét! Hanem azért maga csak agglegény marad.

Hollaki Pető direktor ur dráma- és népszinműtársulatának is ellátogattam egy előadására Rábatárára. Zsufolt ház volt, mert a szinlapok ökölnyi betűkkel hirdették, hogy aznap lép föl először a művészethez visszapártolt kitűnő hősnő: Vándor Ilona asszony. A szép selyemruhák, melyekben pompázott, azokból az összegecskékből kerültek, melyeket férjétől a válásba való beleegyezéseért kicsikarhatott. Tapsolták, tapsolták; de mindenki csak azt mondta, hogy megvénült. Ha tudták volna, hogy az ő hányatott életének épen ez a tragikus fordulója l

A kálozdi kastély meg . . . ott most a számtalan sok zsidó kisasszony uralkodik még számta-

lanabb udvarlójának lármás seregein. Az utóbbiak közül egyet épen akkor terített le a földre egy jámbor paripa, a mint odaértem. Én különben nem is Hazaféknál jártam. Csak egy kis sirt mentem megnézni a platánok alatt. Rendben volt. Tele koszorúval és virággal.

TARTALOM.

NEGYEDIK RÉSZ.

	Lap
Tizenhetedik fejezet. A hurok	7
Tizennyolczadik fejezet. Egész csöndben	42
Tizenkilenczedik fejezet. Szürkület, ébredés után... ..	74
Huszdik fejezet. Balaton-Füreden... ..	86
Huszonegyedik fejezet. A kincses vendég	134

ÖTÖDIK RÉSZ.

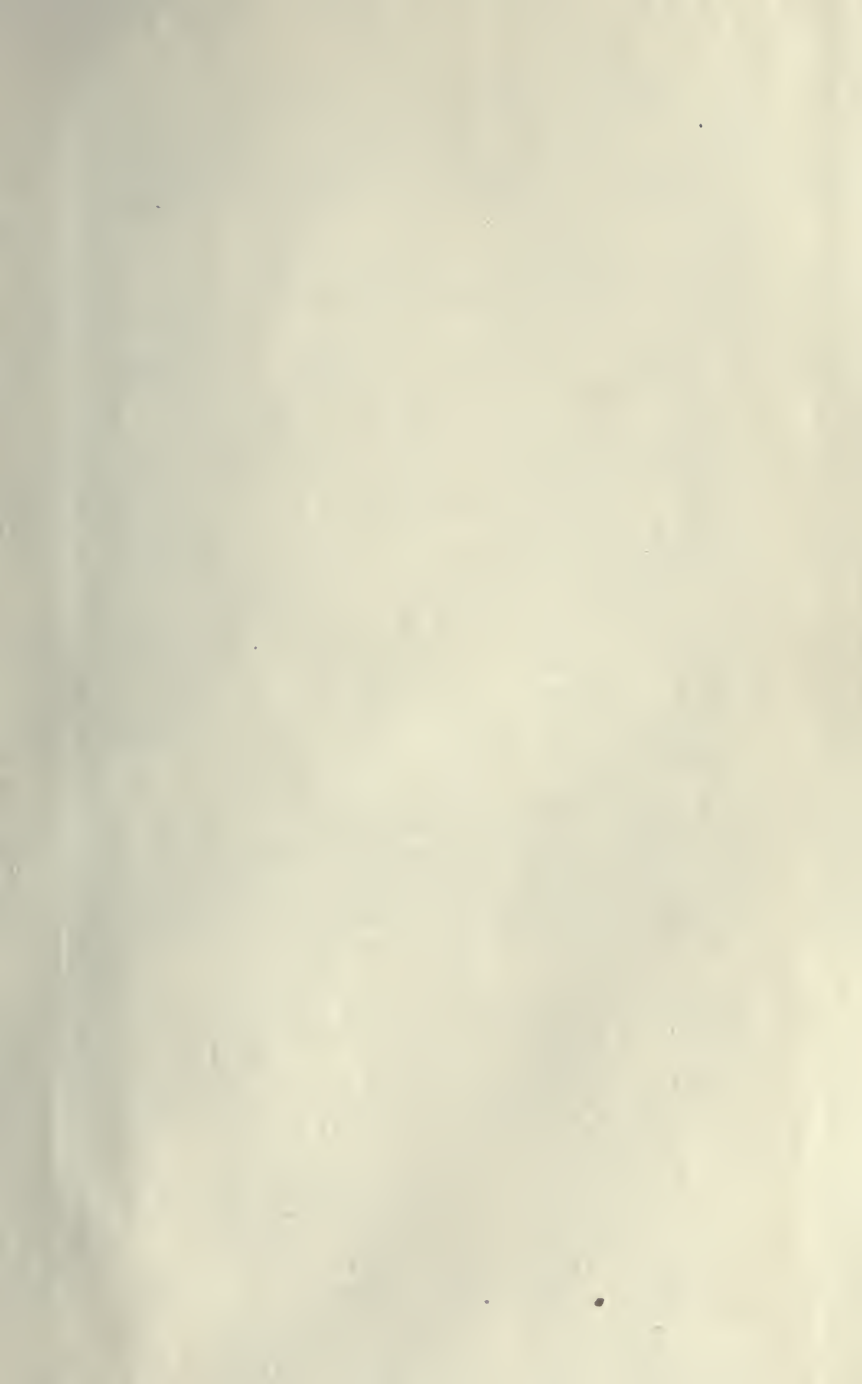
Huszonkettedik fejezet. Pántlikás Panni is belekerül a me- sébe	150
Huszonharmadik fejezet. A mamák	168
Huszonnegyedik fejezet. Gyöngéd ujjak himet varrnak	213
Huszonötödik fejezet. Bugyi koma és a hivatalos pecsét	223
Huszonhatodik fejezet. Dobpergés	256

HATODIK RÉSZ.

Huszonhetedik fejezet. Régi utak az új városban... ..	285
Huszonnyolczadik fejezet. Vér... ..	309
Huszonkilenczedik fejezet. Hová ment az úri fogat és az egy-lovas	324
Harminczadik fejezet. Egy papi gyűlésre való utazásról szól	342
Harminczegyedik fejezet. A halál révén	368
Utolsó fejezet. A történet vége	376

KÉPJEGYZÉK.

	Lap
1. Komoly méltósággal fordult a megköztözött ember felé	25
2. — Készen van a tiszteletes úr? — kérdé az ifjú háziúr, jegyesének kezét gyengéden a magáéba fogva	— — 55
3. Pipára gyújt s elnézegeti a haladó munkát	— — 78
4. — Mit kérdez édesem? Hogy régen vagyunk-e itt?	94
5. Két reszkető karjával átfogta a nyakát	— — — 142
6. Ablakának sűrű rostélyán csak lopva tekintett be hozzá a nap	— — — — — 160
7. A koma hosszú, nyurga, csámpás ember volt	— — — 212
8. Ragyogó szinekkel pompázott a szalagon Kálozdy Béla neve	— — — — — 220
9. A szekrény oldalához pecsételt koma a szörnyű fenye- getések alatt lecsüggesztette fejét	— — — — — 245
10. — Nem az enyém többé! — felelt tompán az asszony. — Elkártyáztad!	— — — — — 277
11. A tollat minduntalan leteszi és forró fejét kezére hajtja	296
12. Az Arthur pisztolya mellett ott hevert arczra borulva a homokon gazdája is	— — — — — 324
13. A szép asszony ma reggel négy órakor egyedül osont ki	336
14. Reszkető kezeivel hosszan kereste ama lecsüggesztett főt ingadozó térdei körül	— — — — — 364
15. Mindenki aludt, csak Mari és a gyermek voltak ébren	375

PH
3176
M3
köt.43

Magyar regényírók

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
